

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

ԽՈՋՄԵՑ՝ ԿՈՄԱՆԿԱԴԵՍԻԱՅԻ ԼՆԻՆԳՐԱԴԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ ԲՐԻԳԱԴ
Պ. ԲՈՒԼԱՏԻ ԳԼԽԱՎԱԲՈՒԹՅԱՄԲ

ՊՐԱԿ I

30
- 29

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ
ՆՈՒՄԵՐԱՆ 1933

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ

обозначенного здесь срока

h-84

ՍՏՈՒԳԱՄ Է 1981 թ.

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

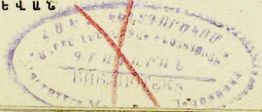
ԿԱԶՄԵՑ՝ ԿՈՄԱՆԱԳԵՄԻՏԱԳԻ ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻԴԻ ԲՐԻԳԱԴԸ
Պ. ԲՈՒԼԱՏԻ ԳԼԽԱՎՈՐՈՒԹՅԱՄԲ

ՀԱՅԵՐԵՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՄԲԱԳՐԵԾԻՆ ՅԵՎ, ՈՒՐԱՓՈԽԵԾԻՆ
Կ. ՎՈՍՄ ՅԵՎ, ԴՐ. ՀԱԿՈՐԾԱՆ

ՊՐԱԿ I

Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Զ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Յ Ե Բ Ե Վ Ա Ն 1988

Պետերբուրգի տպարան

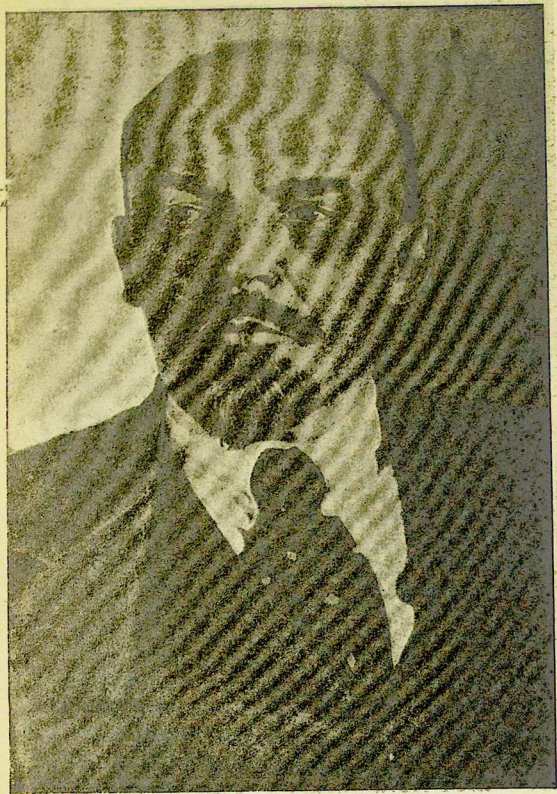
Գրադիտ 7608 (բ)

Հրատարակ. 2330

Պատկեր 2804

Տպւած 5000

A^{II}
11221

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Պ. Բուլատի յերկու պրակով, հայերեն լեզվով լույս տեսնող այս աշխատությունն առաջին փուլը դեռևս 1932 թ. մայիս ամսից հանձնված է յեղև տպագրություն և միմիայն տպարանի չափազանց մեծ բեռնվածություն հետևանքով հնարավոր չեղավ լույս ընծայել ժամանակին:

Հայերեն թարգմանության խմբագրությունն ավարտվել է 1932 թ. մայիս 15-ին և ձևադրվել նույն ժամանակ հանձնվել է Պետհրատին: Այս դասագրքի առաջին պրակը տպարան հանձնելուց հետո կայացան՝ մեր հյուսակցություն անգլոսերերյան պլենումը և ապա յերկու հնգամյակները սահմանադրվում հրավիրված հունվարյան պլենումը: Այդ պլենումները նյութերը, առանձնապես ընկ. ՍՏԱԼԻՆԻ ղեկուցումն առաջին հնգամյակի արդյունքների մասին և նրա արտասանած ծրագրային ճառը դուրի աշխատանքների վերաբերյալ, վերոնք ուղղակի վերձուսական կարևորություն ունեն, խմբագրողները և հրատարակչության կամքից անկախ, վաղ մի կերպ հնարավոր չեղավ ուղտադործել հայերեն հրատարակչության ընթացքում: Թեկուզ մասամբ միայն այդ կարևոր թերությունը վերացնելու նպատակով դասագրքի վերջում հավելվածի կարգով կցվում են հունվարյան պլենումի նյութերը: Դասագրքի յերկրորդ մասում, վերը լույս է ընծայվում յերկրորդ պրակով, հայերեն խմբագրության կողմից արվող ընդարձակ ծանոթագրությունների մեջ լրիվ չափով կրնադրվեն հունվարյան պլենումի բոլոր վերոշումները և ապա կգրվի հատուկ ընդարձակ հոդված—նվիրված խորհրդային եկոնոմիկայի տեսության հիմնական խնդիրներին՝ յերկու հնգամյակները սահմանադրվում:

ՀԱՅՊԵՏ ՀՐԱՏ

ԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ

Կոմունիստական Ակադեմիայի Լենինգրադի բաժանմունքի հասուկ բրիգադի կողմից կազմված այս դասագիրքը, ինչպես ժամանակին իրավացիորեն մատնանշել է մեր կենտրոնական կուսակցական մամուլը («Большевик», № 8, 1932), հանդիսանում է խորհրդային եկոնոմիկայի տեսության սխատեմատիկ կուրսի սովորի չարագրման առաջին փորձը:

Սակայն բավարար չափով լուսարանելով կուրսի հետ կապված մի շարք հիմնական հարցեր, միաժամանակ նա ունի այնպիսի հիմնական սխալներ, վրոնք մեծ չափով խեղաթյուրելով մարքս-լենինյան տեսության սկզբունքները խորհրդային եկոնոմիկայի բնագավառում՝ անհնարին են դարձնում սոցիալիստական շինարարության ամբողջ մի շարք կարևորագույն պրոբլեմների կուսակցականորեն ճիշտ ըմբռնումը և վերլուծությունը:

Խորհրդային եկոնոմիկայի տեսության յուրաքանչյուր դասագիրքի խնդիրն է դինել մասսաներին Մարքսի և Ենդելսի, Լենինի ու Ստալինի ուսմունքով՝ սոցիալիստական շինարարության պրակտիկ խնդիրներն իրենց ամբողջ թեորետիկական բարձրությամբ քննարկելու համար: Միաժամանակ նա պետք է մոբիլիզացիայի յենթարկի լայն մասսաներին՝ պայքարելու կուսակցության գլխավոր դժի համար ընդդեմ բուրժուազիայի մնացորդներին՝ պուզում և քաղաքում, հալահեղափոխական տրոցկիզմի, դասակարգային թշնամու ամեն կարգի ու գույնի ազենտուրայի՝ մասնավորապես աջ թեքման դեմ, վորպես գլխավոր վտանգը՝ ներկա ետապում:

Խորհրդային եկոնոմիկայի դասագիրքը պետք է ճիշտ և անթերի լուսարանի անցման շրջանի որինաչափությունները, նրանց զարգացումը, և առանձնապես ԽՍՀՄ սոցիալիզմի շրջանը թեևակոխելու ժամանակաշրջանի առանձնահատկությունների սպուիչ պարզաբանման Ֆոնի վրա՝ նա պետք է ուղիներ նշի սոցիալիստական անդասակարգ հասարակության լիակատար կառուցման, սոցիալիզմի բուն շենքի ավարտման աշխատանքների ու պայքարի համար:

Անլիճելի պիտի համարել, վոր այդ չափազանց պատասխանատու խնդիրների լուծման համար խորհրդային եկոնոմիկայի դասագիրքը

պետք և ընդդրելի միաժամանակ մեր կուսակցութեան և կառավարութեան գեթ բոլոր կարեւորագոյն պլանային տնտեսական ձեռնարկումների տեսական իմաստավորումը, խորանա նրանց ճիշտ վերլուծութեան մեջ և Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի ու Ստալինի աշխատութիւնները լուսնի տակ կարողանա լուսավորել մեր պայքարի ու աշխատանքի առօրեան՝ «Ոգնել պրակտիկային»՝ հասկանալու վնչ միայն այն, քե ի՞նչպես և ո՞ւր եմ շարժվում դասակարգերը ներկայումս, այլ և ո՞ւր պետք է շարժվեմ նրանք մոտ ապագայում»։ (Ստալին)

Յեթե այս ամենը յեւակեա ունենալով մենք չորձենք դնահատել իրեն լեզվով հրատարակվող այս աշխատութիւնը՝ ապա նրան աւարձողով ուղ պահանջները նկատմամբ դրեթե բոլոր դժերով մենք կուսանք նշանակալի թերութիւններ, մի շարք սխալ դրութիւններ, առանձին հարցերի վոչ լրիվ՝ ուրեմն և վոչ ճիշտ մշակում։

«Դասագրքի հեղինակները— կարգում ենք «Բայըլէիկի» № 8-ի դրախտականում—խորհրդային տնտեսութեան ամբողջ մի շարք հարցերում հաճախ դրոշմում են գեպի մեխանիստական մեթոդաւորակի դիրքերը, նոր ետապի պրորէմների լուսաբանութեան ընթացքում տալիս են մի շարք վոչ ճիշտ, կուսակցութեան դժին հակասող դրութիւններ, անհրաժեշտ թերեւտիկական բարձրութեան չեն հասցնում այն խնդիրների լուսաբանութիւնը, վորոնք բղխում են ընկ. Ստալինի վեց ցուցմունքներից, վերջապես մի շարք հարցերում հայտնաբերում են քաղաքական հետամնացութիւն»։

Յեւ իրոք, բաւական և թվարկել հեղինակների մի շարք թյուր դրութիւնները, վորոնք մեր կարծիքով արդյունք են նրանց կողմից անցման չրջանի եկոնոմիկայի—վորպես հակասութիւնների դիալեկտիկական միասնութիւն հանդիսացող ամբողջութեան վոչ ճիշտ բմբռնման՝ մատնանշել մի շարք դրութիւններ և ձեակերպումներ (խորհրդային եկոնոմիկայի առարկայի բնորոշման, ապրանքային կատեգորիաների նոր բովանդակութեան, ժողտնտեսական պլանի բնութագրման, կուստնտեսականի դասակարգային դեմքի բնութագրման, յերկու ֆրոնտով պայքարի խնդիրների վոչ միշտ հստակ ձեակերպման, վերջապես սոցիալ-ֆաշիզմի տեսութիւնների վոչ ծավալուն քննադատութեան), վորպեւոյի անվիճելի դառնան դասագրքի սկզբունքային խնդիրների մասին կենտրոնական, կուսակցական մամուլի իրավացի մատնանշումները։

Պակաս կարեւոր չեն դասագրքի այն բացերը, վորոնք բղխում են քաղաքական կյանքից յետ մնալու, ուրեմն և սոցիալիստական շինարարութեան պրակտիկայի խնդիրները վոչ միշտ և լրիվ չափով թերեւտիկական վերլուծութեան յենթարկելու փաստից։

Պայքարի ու աշխատանքի այն հակայական դորձը, վոր կուտակել

եր մեր կուսակցութիւնը դեռևս 17-րդ կուսկոնֆերանսի նախորեյին, «նոր պայմաններում նոր մեթոդներով» աշխատելու այն ծավալուն ծրագիրը, վորը մասնավորապէս խտացած արտահայտութիւնն է գտել ընկ. Ստալինի հայանի ճառում («նոր պայմաններ, նոր խնդիրներ»), դասադրբում կամ ամենեւին չկա եւ կամ հիշատակված է պատահաբար, առանց մանրազնին եւ սխտեմատիզիացիայի յենթարկված վերլուծութիւն, առանց այն կապակցելու մեր կուսակցութիւն անցյալ պայքարի եւ նոր, ավելի դժվար ու խիզախ խնդիրների հետ, վորոնք հետագայում դրվեցին եւ լուծուած ստացան 17-րդ կուսակցական կոնֆերանսի պատմական վորոշումներում:

Բնականաբար հարց կարող է ծագել, թե այս խոշոր թերութիւններով հանդերձ կուրսի սխտեմատիկ շարագրման եւ խորհրդային^{ե-}նոմիկայի ամբողջ մի շարք հիմնական հարցերի լուսարանութիւն տեսակետից դասադրբն ունի՞ արդոք նաեւ այնպիսի դրական արժեքներ, վորոնք հիմք ծառայեցին նրա հայերեն հրատարակութիւն համար:

Հաշվի առնելով մասնավորապէս նման տիպի վոչ միայն հայերեն, այլեւ նույնիսկ ուսեւերեն լեզվով դասադրբի բացակայութիւնը, այդ հարցին պետք է տալ անպայման դրական պատասխան:

Պ. Բուխարի խմբագրութեամբ լույս տեսած այդ դասադրբը, նույնիսկ իր այս դրութեամբ կարող է զգալի չափով ոժանդակել մեր տեխնիկումների, բանֆակների եւ տեխնիկական ԲՈՒՀ-երի ուսանողներին, խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութիւն եւ սլոգիտարական պետութիւն տնտեսական քաղաքականութիւն սկզբունքները մասին սխտեմատիզացիայի յենթարկված գիտելիքներ ստանալու գործում, այն պայմանով միայն, վոր դասավանդման ընթացքում պարբերաբար դասատուն լրիվ չափով վեր հանի այն սխալ դրութիւնները, անհաշոյ ձեւերպաւմները եւ քաղաքական-տնտեսական կյանքի յետ մնալու հետեւումնալով առաջացող բացերը, վորոնք տեղ են գտել գրքում:

Այս գրքից ոգտվելու ընթացքում, մասնավորապէս խորհրդային եկոնոմիկայի դասընթացն ավանդողների համար շատ ավելի քան յեւրեկից մեծական նշանակութիւն ունեն Լենինի հռչակալոր դիտողութիւնները դասատուի դերի մասին, վոր արել է նա դեռևս 1909 թ. կապրի կղզու դպրոցի ուսանողներին գրած իր նամակներից մեկում:

«Յուրաքանչյուր դպրոցում ամենակարեւորը դասախոսութիւն քաղաքական-քաղաքական ուղղութիւնն է: Ի՞նչով է բնորոշվում այդ ուղղութիւնը: Ամբողջապէս եւ բացառապէս դասախոսների կազմով: Դուք շատ լավ հասկանում եք, ընկերներ, վոր ամեն տեսակի «կոմսորով» յուրաքանչյուր «ղեկավարութիւն» ամեն տեսակի «ծրագիր» «կառնագիր» եւ այլն, այս ամենը լեկտորական կադրի համեմատութեամբ դատարկ հնչյուններ են: Վոչ մի կոմսորով, վոչ մի ծրագիր բացարձա-

կապես ի վիճակի չի փոփոխելու պարապմունքների այն ուղղությունը, ժորը վարչական և լեկտորներով: (ԼԽՍՈ, հատոր 14-րդ, եջ 118—120):

Յերկու խոսք հայերեն թարգմանությամբ և յերկու պրակով լույս բնծալող այս աշխատության խմբագրման մասին:

Այդ անհրաժեշտ և այն պատճառով, քանի վոր խմբագրողներն զգալի չափով դուրս են յեկել սովորական խմբագրության շրջանակներից և հաճախակի խախտելով «հեղինակների իրավունքը» եյական փոփոխություններ են մտցրել ըստ տեքստի մեջ:

Նպատակ ունենալով արդ զաստուի և ուսանողների ուշադրությունը հեղինակների արծարծած սխալ տեսակետների վրա, խմբագրողներն աշխատել են բոլոր գլխավոր սխալ դրույթների նկատմամբ համապատասխան տեղերում տալ հակիրճ ծանոթագրություններ՝ մատնանշելով, թե ինչո՞ւմ և կայանում տվյալ հարցերում հեղինակների սխալ դրվածքի հիմնական պակասությունը, ո՞ր և ի՞նչպես պետք է վերադառնալ նույն խնդրի ճիշտ լուսարանման յեղակետը:

Ինչ վերաբերում և հեղինակների՝ առանձին հարցերի և մտքերի վրա ճիշտ ձևակերպմանը, ապա նման դեպքերում համապատասխան փոփոխություններ են մտցված ուղղակի տեքստի մեջ, այս կերպ ըստ հնարավորին չափելով այդ ձևակերպումները:

Ծանոթագրությունների մեծ մասը— հեղինակների սխալ դրույթների լուսարանության ավելի ընդարձակ դրվածքով—տեղ են դրել այս աշխատության յերկրորդ մասում, վորը լույս է տեսնելու յերկրորդ պրակով: Ինչ վերաբերում և առաջին մասին, վորը նվիրված և անցման շրջանի ընդհանուր բնութագրմանը, այնտեղ ծանոթությունների մեջ հակիրճ ձևով նշվում և ընդհանուր դրվածքով արծարծված խնդիրների վրա ճիշտ մոտեցումը և ցույց են տրվում նրանց ուղղելու անհրաժեշտ սկզբունքները:

Այս բոլորով հանդերձ խմբագրողները կարծում են՝ վոր իրենց կատարած աշխատանքը միայն սկիզբն է այն քննադատական վերաբերմունքի, վոր անհրաժեշտաբար պետք է հայտնաբերեն դասագրքից ոգտվողները հետադալում՝ այնտեղ արծարծվող ճիշտ և սխալ դրույթներն իրարից դատելու և բավարար հաջողությամբ ոգտվելու՝ խորհրդային եկոնոմիկայի սխտեմատիկ շարագրությունն ընդգրկող և դժբախտաբար առայժմ միակը հանդիսացող այս ձեռնարկից:

Կ. ՎՌԱՄ
Գ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1850-1851
1852-1853
1854-1855
1856-1857
1858-1859
1860-1861
1862-1863
1864-1865
1866-1867
1868-1869
1870-1871
1872-1873
1874-1875
1876-1877
1878-1879
1880-1881
1882-1883
1884-1885
1886-1887
1888-1889
1890-1891
1892-1893
1894-1895
1896-1897
1898-1899
1900-1901
1902-1903
1904-1905
1906-1907
1908-1909
1910-1911
1912-1913
1914-1915
1916-1917
1918-1919
1920-1921
1922-1923
1924-1925
1926-1927
1928-1929
1930-1931
1932-1933
1934-1935
1936-1937
1938-1939
1940-1941
1942-1943
1944-1945
1946-1947
1948-1949
1950-1951
1952-1953
1954-1955
1956-1957
1958-1959
1960-1961
1962-1963
1964-1965
1966-1967
1968-1969
1970-1971
1972-1973
1974-1975
1976-1977
1978-1979
1980-1981
1982-1983
1984-1985
1986-1987
1988-1989
1990-1991
1992-1993
1994-1995
1996-1997
1998-1999
2000-2001
2002-2003
2004-2005
2006-2007
2008-2009
2010-2011
2012-2013
2014-2015
2016-2017
2018-2019
2020-2021
2022-2023
2024-2025

Ներկա ժամանակաշրջանը բնութագրվում է դասակարգային հակա-
օռթյունների ծայրահեղ սրությամբ, վորոնցից հիմնականը համաշխարհ-
ային կապիտալիզմի և ԽՍՀՄ-ի պայքարն է։ Մեր յերկրի ներքում
վերջնական ու վճռական պայքար է մղվում կապիտալիզմի մնացորդների
դեմ։ Դասակարգերի այդ անողոք պայքարը ծավալվում է նաև խորհրդա-
յին եկոնոմիկայի տեսութայն բոլոր հարցերի շուրջը մեր ունեցած փոք-
ձի ըմբռնման և դնահատութայն բնադավառում։ Խորհրդային եկոնոմի-
կայի փեսությունը—անցման ժամանակաշրջանի քաղաքատնտեսությու-
նը—պետք է ծառայի սոցիալիզմի կառուցման դործին մեր յերկրում և
օժանդակի մյուս յերկրների կոմկուսակցություններին՝ կապիտալիզմի
վրջնչացման դեմ նրանց մղած պայքարում։

Խորհրդային եկոնոմիկայի տեսությունը, պետք է դորեղ դենք լի-
նի պրոլետարիատի և նրա կուսակցության ձեռքին դլխավոր դձի համար
մղվող պայքարում, ընդդեմ մեխանիցիզմի և իդիալիզմի, ընդդեմ հա-
կահեղափոխական տրոցկիստների, աջ ոպորտունիստների, «ձախերի»,
սոցիալ-Ֆաշիստների և վնասարարների։ Նա պետք է միլլիոնավոր սո-
ցիալիզմ կառուցողների համար դործողության վստահելի ձեռնարկ
լինի։

Կադրդեւ, յեւկեւտ են ընդունել այն, վոր խորհրդային եկոնոմի-
կայի տեսության հիմնական դրույթները ձեւակերպվել են Մարքսի, Են-
գելսի, Լենինի և Ստալինի կողմից և տրված են մեր կուսակցության և
Կոմինտերնի վորոշումներում։ Սակայն դեռ մինչև այժմ ել չունենք և
վոր մի դասագիրք, վորը սխտեմատիկորեն շարադրի խորհրդային եկո-
նոմիկայի տեսությունը։

Ներկա աշխատությունը պետք է դիտվի միայն վորպես մի քայլ դե-
պի խորհրդային եկոնոմիկայի տեսության դասընթացի ստեղծումը, իսկ
նրա մշակումը պետք է լինի կոլեկտիվի դործ։ Ներկա ուսումնական
ձեռնարկը դերծ չէ մի շարք թերություններից, վորոնք կապված են
խորհրդային եկոնոմիկայի պրոբլեմները—հատկապես նրա նոր ետապի
պրոբլեմ—ծայրահեղ բարդության և անբավարար մշակված լինելու
հետ և այն պատճառով, վոր նրա վաղմեւու աշխատանքի համար շատ
լիարժ (յերկու ամիս) ժամանակ եր տրամադրված բրիդադային։ Ձեռ-

նարկի համար հիմք և ընդունված Համ Կ(բ)Կ Կենտկոմի կուլտպրոպի
մշակած կուսխորհրդային դպրոցների ծրագրի նախագիծը, մեր կազմից
ավելացված և միայն «յերկու սկսողներին սլաքարը» ԽՍՀՄ պաշտպա-
նության հատվածով: Հիմնական թերությունը մենք համարում ենք
«ԽՍՀՄ եկոնոմիկայի վերարտադրությունն ամբողջութամբ վերցրած»
թեմայի բացակայությունը: Այդ թեմայի մասին ներկայացված ձե-
ռագրերից և մոռացվել էր բաժնարարում անհրաժեշտ պահանջներին:
Խոստովանելով աշխատության թերությունները, կազմողները կարծում
են, վոր միայն մի շարք ձեռնարկների տպագրությունը և նրանց քննար-
կումն ունենդիրներին ու դասատուների կոլեկտիվներում՝ կարող և աստի
շարժել խորհրդային եկոնոմիկայի բայլելիկյան տեսության ծավալում
դասընթացի ստեղծման դործը:

Մենք մեր նպատակը չենք դրել այս կամ այն չափով սպառելու
խորհրդային եկոնոմիկայի բոլոր պրոբլեմները և առաջել ևս չենք կա-
րող ընդգրկել ԽՍՀՄ սոցիալիստական շինարարությունը բնութագրող
ամբողջ կոնկրետ նյութը: Մեր նպատակն է՝ տալ հիմնական մեթոդոլո-
գիական դրությունները: Ըստ մոլորում, ամբողջ աշխատության մեջ ուշա-
դրության կենտրոնն ուղղված է յեղել նրան, վորպեսզի ըստ հնարավո-
րին ավելի յրիվ տարգարանվեն սոցիալիստական շինարարության նոր
ետապի պրոբլեմները:

Ուսումնական ձեռնարկը կազմելու միտ աշխատել և Կոմակադեմիա-
յի Լենինգրադի բաժանմունքի եկոնոմիկայի Ինստիտուտի բրիգադը-
կազմված Համ. Կ(բ) Կ. Մարգիոմի Կուլտպրոպի առաջադրանքով: Ձեռ-
նարկը կազմվել է կուսխորհրդային ունենդիրներին և ԲՏՈՒՀ-երի
համար: Յենթադրվում է, վոր ունենդիրներն անցել են քաղաքատնո-
սության դասընթացը և ծանոթ են ԽՍՀՄ տնտեսական քաղաքականու-
թյան հարցերի հետ: Ամբողջ աշխատանքը կատարված և կոլեկտիվ
կերպով՝սկսած աշխատանքային պլանները կազմելուց և վերջացրած
դրված գլուխներին քննարկությամբ և ուղղումով: Այս կոլեկտիվ աշխա-
տանքի փորձն ամբողջութամբ արդարացրեց իրեն և մի անգամ ևս հաս-
տատեց կուսակցության Կենտկոմի վորոշումը (Կոմակադեմիայի ղեկուց-
ման առթիվ) դիտական աշխատանքի կոլեկտիվ ձևերի ուժեղացման ան-
հրաժեշտության մասին:

Ձեռնարկի առանձին գլուխները դրված են հետևյալ հեղինակների
կողմից. —

1. Ընդհանուր ուսմունք անցման ժամանակաշրջանի մասին—Մ.
Սվեբդիկին:

2. ԽՍՀՄ եկոնոմիկան վորպես անցման եկոնոմիկա—Պ. Բալաշով,
Ս. Սվեբդիկին, Վ. Սլեպոլուխին:

3. Անցման շրջանի եկոնոմիկայի որինաչափությունները և պրոլետարական դիկտատուրայի ժողովրդատնտեսական սլանը—Պ. Բուլատ, Ռ. Իլյակ, Ն. Կուզնեցով :

4. Սոցիալիստական վերակառուցումը և ինդուստրիացումը—Ն. Կուզնեցով :

5. Գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերակառուցումը—Յա. Բերդյախ :

6. Աշխատանքի պրոբլեմները—Ս. Մարդուլին :

7. Փոխանակություն—Ս. Գորելիկ :

8. Փող, վարկ և ֆինանսները—Ս. Սվերդլին :

9. Բաշխման հարաբերությունները—Պ. Բուլատ, Ս. Սվերդլին և Ա. Յոկին :

10. Յերկու տնտեսների պայքարը—Վ. Շեպչենկով :

Խմբագրման աշխատանքներին մասնակցել են—Պ. Բուլատը (պատասխանատու խմբագիր), Ս. Մարդուլինը, Մ. Ռոսլյակովը և Ս. Սվերդլինը :

Սպասում ենք քննադատության և կարծիքների—հատկապես դասատուներից և ունկնդիրներից, ինչպես բովանդակության, նույնպես և առանձին գլուխների շարադրման ու ամբողջ գրքի մասին : Խնդրում ենք քաղոք նկատողություններն ու ցանկություններն ուղարկել հետևյալ հասցեյով :

ԿՈՄԱՆԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ
ՖԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԲՐԻԳԱԴԱ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒՍՄՈՒՆՔ ԱՆՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Քաղաքատնտեսությունը և խորհրդային եկոնոմիկայի տեսությունը և «Առանց հեղափոխական տեսության, չի կարող լինել հեղափոխական շարժում», ասում էր Լենինը: Հատկապես կարևոր է համաշխարհային պատմության ընթացքում սոցիալիզմի կառուցման առաջին փուլի՝ ուսումնասիրությունը: Դա առաջել ևս ընդգծվում է ԽՍՀՄ-ի սոցիալիզմի առաջին ժամանակաշրջանը թևակոխելու հանդամանքով, յերբ անդապակարգ սոցիալիստական հասարակության եկոնոմիկայի վարդապետն որենքների ուսումնասիրությունն առաջադրվում է փորձիս հրատապ դերձնական խնդիր:

Տվյալ հասպում փոխանցման չրջանի եկոնոմիկայի տեսությունը պահպանում է իր խոտադուլն քաղաքական աշխատանքությունը: Նախ՝ փոխանցման ժամանակաշրջանը դեռ չի վերջացել, նա յուրահասակ ձևով դուրսկցվում է սոցիալիզմի առաջին ժամանակաշրջանի հետ յերկրորդ՝ առանց անցման ժամանակաշրջանի տեսական ուսումնասիրություն, չի կարելի ճանաչել սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, յերբորդ՝ փոխանցման ժամանակաշրջանը մոտ է ավարտման միայն մեր յերկրում—ԽՍՀՄ-ում, և այդ փորձի տեսական ուսումնասիրությունը հրակայական նշանակություն ունի միջադպրային պրոլետարիատի համար, ամբողջ աշխարհում նրա՝ (պրոլետարիատի) հանուն սոցիալիզմի հալթանակի՝ մղած պայքարում:

Մարքսի, Ենգելսի և Լենինի քաղաքատնտեսությունն իր ամբողջ ուշադրությունն ամենից առաջ կենտրոնացրել է արտադրության ապրանքային—կապիտալիստական ձևի ծաղման, զարգացման և կործանման որենքների ուսումնասիրություն վրա: Այդ տեսությունը դարձավ հզոր դնք պրոլետարիատի ձևքին կապիտալիզմի ստալմման համար, նրա մղած պայքարում: Սակայն քաղաքատնտեսությունն ուսումնասիրում է վոչ միայն ապրանքային տնտեսությունը: Ըստ Ենգելսի, քաղաքատնտեսությունը—բառի լայն առումով—դա «դիտություն և պրոդուկտների արտադրության և փոխանակման պայմանների ու ձևերի մասին՝ մարդկային տարբեր հասարակություններում»^{*)}: Լենինը նույնպես սովոր

*) Энгельс—«Антя-Дюринг» стр. 138, Гиз 1928.

րեցնում ե, վոր քաղաքատնտեսութիւնը դոյութիւն կունենա նաև սոցիալիզմի ժամանակ և նույնիսկ «մաքուր կոմունիզմի» ժամանակ, վորպէս զիտութիւն արտադրութեան պայմաններէ ու ձևերի մասին:

Դեռևս իր առաջին աշխատութիւններէից մեկում Լենինը գրել ե, վոր «քաղաքատնտեսութիւնն ուսումնասիրում ե հասարակական տնտեսութեան և յուրաքանչյուր սխոտեմի արմատական դժերի հիմնական ըմբռնումը»: Այդ նույն հայացքները Լենինը ուղարկանել ե 1921 թ. Բոլխարինի մասին դրած իր քննադատականում: Հետևապէս քաղաքատնտեսութիւնը «լայն առումով» ուսումնասիրում ե արտադրական հարաբերութիւններէ ծագումը, դարգացումը և կործանումը տարբեր հասարակական Փորձացիւններում և մի Փորձացիւնից մյուսին անցնելու ժամանակաշրջաններում, ըստ վորում յուրաքանչյուր հասարակութեան համար նա սահմանում ե իր բնորոշ դժերը, իր բնորոշ որինաչափութիւնները, վորոնք հատուկ են միայն տվյալ հասարակութեանը:

Անցման եկոնոմիկայում ծագում, ստեղծվում ու զարգանում են սոցիալիստական արտադրական հարաբերութիւնները, վորոնք անցման ժամանակաշրջանի տվարտման համեմատ ընդունում են ընդհանրական բնույթ:

Անցման ժամանակաշրջանում դրանց հետ միասին ե այդ նոր սոցիալիստական արտադրական հարաբերութիւններէ հետ յուրահատուկ զուգակցութեամբ՝ դոյութիւնն ունեն ե ուրիշ տիպի արտադրական հարաբերութիւններ, վորմանք անցման եկոնոմիկայի մանր-ապրանքային սեկտորում, իսկ մյուսներն ել կապիտալիստական սեկտորում: Անցման եկոնոմիկայում զուգակցվում են արտադրական հարաբերութիւնների զանազան տիպեր և արտադրութեան զանազան յեղանակներ: Այդ բոլորմապիսի արտադրական հարաբերութիւնների և արտադրութեան յեղանակներէ միասնական սոցիալիստական սխտեմի վերափոխման որինաչափութիւններէ ուսումնասիրութիւնը՝ խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութեան խնդիրն ե հանդիսանում*):

*) ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ. — Լեզկինսկիերի կողմից խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութեան ուսումնասիրութեան առարկայի մասին զարգացած այս գրութիւնը ճիշտ համարվել չի կարող:

Խ. եկոնոմիկայի տեսութեան խնդիրները մատնանշելիս մենք ըստ եյութեան ընդունում ենք նաև անցման ըրջանի եկոնոմիկայի հեղափոխական զարգացման իրական շարժումն ու ընթացքը: Այս տեսակետից հեղինակների այն միտքը, վորի համաձայն անցման եկոնոմիկայում զուգակցվում են արտադրական հարաբերութիւնների զանազան տիպեր և արտադրական յեղանակներ, և վոր ժայդ բողմապիսի արտադրական հարաբերութիւններէ և արտադրական յեղանակների միասնական սոցիալիստական սխտեմի վերածման որինաչափութիւնը խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութեան խնդիրն ե հանդիսանում, ամենին ճիշտ չի պատկերավորում մեր եկոնոմիկայի զարգացման դինամիկան:

Միանգամայն անհանդուրժելի, ըստ եյութեան լաքցանայտ ողորտունիզմ ե պըն-

Այսպիսով խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութեան մասին մտայնութեամբ և սոցիալիզմի կառուցման պրոցեսը, ուսումնասիրում և անցման տնտեսութեան առումներին հարադրական հարաբերութեան մասին գաղափարներ, նրանց ծագման, առաջընթացի և ավարտման ամբողջ պրոցեսի ընթացքում:

Մինչև վերջին ժամանակներս լայն չափով տարածում ունեւորել է Բուխարինի սխալ, հակալենինյան տեսութեան, ըստ վերջի քաղաքատնտեսութեան, իբր թե ուսումնասիրում է միայն ապրանքային-կապիտալիստական հասարակութեան: Բուխարինը յենթադրում է, վեր կապիտալիստական-ապրանքային հասարակութեան վերջը կլինի նաև քաղաքատնտեսութեան վերջը: Նա գտնում է, վեր մարդկանց հասարակական հարաբերութեաններն արտադրական պրոցեսում կփոխարինվեն տնտեսական հարաբերութեաններով՝ հանդէպ արտադրութեան միջոցների: Դրա համար էլ նրա կարծիքով, սոցիալիզմի ժամանակ չի լինելու այնպիսի հասարակական դիտութեան, վերադարձի քաղաքատնտեսութեան: Այստեղից էլ շատերը հանդէս են խոչընդոյն եկոնոմիկայի տեսութեան անհրաժեշտութեան և հարապիտեութեան ժխտմանը, վեր չափով վեր մեր անցման տնտեսութեան արդեն ապրանքային-կապիտալիստական չէ և քանի վեր սոցիալիզմի կառուցման պրոցեսը, իբր թե ամեն տեսակ արտադրական հարաբերութեանների լիկվիդացիայի պրոցես է: Այդ հայեցակետը Բուխարինից առաջ պաշտպանելով եր 2-րդ

գլխի մեր եկոնոմիկայի դանդաղ աճի արտադրական հարաբերութեանները վեր ձև անվում սոցիալիստականի:

Ընդհակառակը՝ անցման ջրլանում—խորհրդային եկոնոմիկայում դոյութեան ունեցող տարրերի աճի արտադրական հարաբերութեանների ուսանելի միայն եղանակով վերափոխման մասին է վեր կարող և խոսք լինել: Այն ինչ հեղինակները պնդում են, վեր ըստ տարբեր տեղի-արտադրական հարաբերութեանները—հեռաժամ նաև կապիտալիստական տնտեսում դոյութող արտադրական հարաբերութեանները վեր ձև անվում սոցիալիստականի: Հեղինակների այս թեզն իր արամաբանական դարձացման ընթացքում ուղղակիորեն հասցնելու յս նրանց հեղափոխի խոսքի և ինքնահասարակ վերջով սոցիալիզմի մեջ ներածելու տեսութեանը:

Իրականում խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութեան ուսումնասիրութեան նշան է ՍՍՀՄ-ում բանվոր դասակարգի և նրա կուսակցութեան կողմից դասակարգային ուղի պայքարի բովում իրականացվող սոցիալիզմի կառուցման որինաչափութեանները մասնավորապես անցման ջրլանի ընթացքում արևելից սոցիալիստական հանրայնացման հաղթանակի պրոցեսի—վերլուծութեանը: Իսկ այդ նշանակում է, վեր նա (խոսք, եկոնոմիկայի տեսութեան) ուսումնասիրում է սոցիալիստական արտադրական հարաբերութեանները ընդլայնված վերաարտադրությամբ որինաչափութեանները: Վեր թույլատրելի է սոցիալիստական սեկտորի անուամբ ամբողջում, մեր-ապրանքային տնտեսության վերափոխումը, մեր սոցիալիստական հանրայնացումը յս կապիտալիստական սեկտորի մասնականացումով, վանումը—յս աստ իսպառ լիկվիդացիան՝ մեր գաղափարում մերիստատական

Ինտերնացիոնալի պարագլուխները Զիլֆերդինգի և Բաուերի կողմից և հոգսւտ այդ տեսակետի ակտիվորեն պրոպագանդէ յայն մղում մնասա-
րարները, մասնավորապէս Ռուբինը, վորը նույնպէս քաղաքատնտեսու-
թյան առարկան սահմանափակում եր կապիտալիզմի շրջանակներում :
Այդ տեսակետը հանդիսանում և Մարքսի, Ենգելսի ու Լենինի տեսակետի
ռևիզիոնիստ և նպատակ ունի գլոնաթափելու բանվոր զասակարդին՝ նրա
առջիւղիմի համար մղած պայքարում :

Խորհրդային եկոնոմիկայի տեսությունը վոչ ալ ինչ և, յեթև վոչ
սոցիալիստական չլինարարության պրոցեսում պրոլետարիատի ճեղա-
փոխական պայքարի փորձի և որինաչափությունների ընդհանրացումը
և նպատակ ունի ոգնելու այդ փորձով մեր յեղաշրջական կոմկուսներին՝
խորհրդային իշխանության համար նրանց մղած պայքարում և ոգնելու
մեզանից յուրաքանչյուրին, ըմբռնելով անցյալն ու ներկան, ամբլի լալ
նչել ապագայի պլանը և ամբլի լալ պատրաստուել անդադրում աշխատան-
քի բանվոր դասակարգի վերջնական հաղթանակի համար : Խորհրդային
եկոնոմիկայի տեսությունը զենք և կուսակցության գլխավոր զծի հա-
մար մղվող պայքարում : Այդ տեսությունը պետք և սպառազինի ընդդեմ
բուրժուական «Լուսմունքների» խորհրդային տնտեսության մասին, ընդ-
դեմ հակահեղափոխական տրոցկիզմի և ներկա ետապի գլխավոր վտանգ
աջ ոպորտունիզմի, ինչպէս և բոլոր տեսակի «ձախ» խտրոթումների
դեմ :

Խորհրդային եկոնոմիկայի տեսությունը «պետք և տա պրակտիկ
աշխատողներին կողմնորոշման ուժ, հեռանկարների պարզություն, աշ-
խատանքի մեջ վստահություն և հավատ դեպի մեր դործի հաղթանակը»
(Ստալին) :

Կապիտալիզմի կործանման անխուսափելիությունը : Կապիտալիզմի
զարգացումը նշանակում և նրա բոլոր հակասությունների զարգացումն
ու սրումը : Կապիտալիզմի հակասություններն իրենց ամբողջ ծալաչ ւմ
և իսկական համաշխարհային մասշտաբով, ամենացայտուն և վերջնա-
կան արտահայտությունը գտան իմպերիալիզմի դարաշրջանում, Ֆինան-
սական կապիտալի տիրապետության դարաշրջանում : Արտադրության
հասարակական բնույթի և յուրացման անհատական բնույթի հակասու-
թյունների հիման վրա աճում են հակամարտությունները դասակարգերի
միջև, սրվում և կապիտալիզմի զարգացման անհալասարաչափությունը :
Այդ աճող հակասությունները բանվոր դասակարգի մղած հեղափոխա-
կան պայքարի շրջանում հասցրին կապիտալիզմի կործանմանը մի յերկ-
րում և վերջի վերջո պետք և հասցնեն կապիտալիստական սխտեմի
անխուսափելի կործանման՝ ամբողջ աշխարհում :

Իմպերիալիզմի ժամանակակից դարաշրջանը Լենինի և Ստալինի
կողմից բնութագրվում և վորպէս կապիտալիզմի ընդհանուր ճգնաժամի

դարաշրջան: Ընդհանուր ճգնաժամն իմպերիալիզմի զարգացման նտալ-
մերից մեկը չէ, այլ նրա զոյուր-յամ վերջին ետապը: Կատրտալիզմի ընդ-
հանուր ճղնաժամն ամենից առաջ կայանում է նրանում, վոր սկսած
1917 թվից կատրտալիզմն այլևս չի իշխում ամբողջ աշխարհում: Հոկ-
տեմբերյան հեղափոխության մոմենտից համաշխարհային տնտեսության
մեջ դոյություն ունեն յերկու սիստեմներ՝ սոցիալիստականը՝ ԽՍՀՄ-
ում, կատրտալիստականը՝ յերկրադնդի մնացած % մասում: Այդ յեր-
կու սիստեմներն պայքարը համաշխարհային պատմության ներկա ժա-
մանակաշրջանի հիմնական, հանգույցային հակասությունն է: Կատր-
տալիզմի ընդհանուր ճղնաժամն իր արտահայտությունը գտնում է նաև
ներսում, վոր աշխատանքի և կատրտալի միջև պայքարն անսովոր կեր-
պով սրվել է նաև հենց կատրտալիստական յերկրներն ներսում: Գաղու-
թային ժողովուրդներն և դոյուղացիական լայն մասսաներն տարեց-տարի
ուժեղացող հեղափոխական անձնուրաց պայքարն ընդդեմ խալիբիալիս-
տական ճնշման, նույնպես կատրտալիզմի ընդհանուր ճղնաժամի բա-
ղադրիչ մասն է կաղմում: Հեղափոխությունը Զինատանում, մասսա-
յական ղինյալ պպոտամբությունները Մարոկկոյում, Հնդկաստանում,
Հնդկաչինում և ուրիշ գաղութային յերկրներում՝ անյերկբայորեն ապա-
ցուցում են կատրտալիստական տիրապետության վախճանի մոտեցումը:
Ընդհանուր հեղափոխական խմբման այդ դրության մեջ յուրաքանչյուր
կատրտալիստական յերկիր ամենից առաջ յեղ է վորոնում իրեն համար,
իսկ այդ իր հերթին տանում է դեպի փոխհարաբերությունների հսկա-
յական սրումն կատրտալիստական յերկրներն միջև:

Հակասությունները կատրտալիստական յերկրների միջև և առաջին
հերթին դրանց բոլորի հակամարտությունն ընդդեմ ԽՍՀՄ անխուսափե-
լիորեն տանում են դեպի նոր սպանդանոցներ, դեպի նոր ռազմական
ընդհարումներ: Զինաթափության մասին յեղած ամեն տեսակ բանակ-
ցությունները ու խոսակցությունները նոր սպառազինումները ջողաթ-
կելու փորձեր են միայն—նոր Համաշխարհային պատերազմի պատ-
րաստությունը պատմության մեջ չտեսնված տեմպով է տարվում: Կա-
պիտալիզմի ժամանակակից դարաշրջանը պատերազմների և հեղափո-
խությունների դարաշրջանն է: Սխալ կլիներ յենթադրել, վոր կատր-
տալիզմի ընդհանուր ճղնաժամը համաշխարհային պատերազմի հե-
տևանքն է, վոր այդ հետևանքների լիվլիղացիան կվերացնի ընդհանուր
ճղնաժամը: Ընդհակառակը ինքը—պատերազմը կատրտալիզմի քայքայ-
ման միայն ողակներից մեկն էր: Ընդհանուր ճղնաժամը հետևանքն է
կատրտալիստական տնտեսության սիստեմի մեջ թաղնված կատրտա-
լիստական արտադրական հարաբերություններով պայմանավորված
հակասությունների և հակամարտությունների չլաված աճման, վորոնց

լուծումն՝ անհնարին և դառնում ատանց սոցիալիստական հեղափոխութեան :

Կապիտալիզմի ընդհանուր ճգնաժամն առանձնահատուկ սրութեամբ և ցայտունութեամբ արտահայտվեց ժամանակակից համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի առաջացումով, վերն սկզբից ծավալվել 1929 թ. յերկրորդ կեսից : Ժամանակակից ճգնաժամը կապիտալիստական ճգնաժամերի պատմութեան մեջ չտեսնված վաշտացման հասցրեց հասարակութեան տրամադրութեան տակ յեղած արտադրողական ուժերը և միանգամայն համոզել է կերպով ապացուցեց, վոր կապիտալիզմը դարձել է արդելակ հասարակութեան հետագա զարգացման համար : Ժամանակակից համաշխարհային ճգնաժամը տիրաբար հիշեցնում է բուրժուադեպիան, վոր նրա վերջին պատմական ժամը հասել է :

Ճգնաժամը դեռ չի հասել իր զարգացման բարձրագույն կետին, սակայն այժմ արդեն (1931 թ. ամբան) նա հասցրել է վիթխարի տնտեսական և քաղաքական հետևանքների : Արդյունաբերական արտադրանքը յուրաքանչյուր որ ավելի ու ավելի ընկնում է վճռականորեն բոլոր կապիտալիստական յերկրներում այնպիսի արագութեամբ, վորպիսին հայտնի չէ կապիտալիզմի պատմութեան : 1931 թ. ապրիլին, համեմատած 1929 թ. հետ, արտադրանքը Գերմանիայում և Լեհաստանում իջել է 32 %-ով, Կանադայում՝ 30 տոկոսով, ՀԱՄՆ-ում՝ 29 տոկոսով, Մեծն Բրիտանիայում՝ 26 %-ով, Ֆինլանդիայում՝ 23 տոկ, Ֆրանսիայում՝ 9 տոկոսով : Արդյունաբերութեան կարևորագույն ճյուղերի ձեռնարկությունների բեռնվածությունը, վորը լրիվ չեր և ճգնաժամի մոմենտին, ընկել է մինչև իր արտադրական կարողութեան 40—50 տոկոսի : Հարյուրավոր ձեռնարկություններ միանգամայն կանգ են առել : Համաշխարհային արտաքին և ներքին առևտուրը սուր կերպով կրճատվել է : Ամենուրեք ապրանքների խոշոր գերարտադրությունն է, ամեն տեղ դոյացել են հսկայական պաշարներ *) : Այդ նույն ժամանակ կապիտալիստական յերկրների պրոլետարիատը—հասարակութեան կարևորագույն արտադրողական ուժը—աղքատացել է ու թշվառ որեր է անցկացնում : Պրոնիկական դործադրկությունը զորեղ չափով դոյությունն ունեւ համաշխարհային կապիտալի բոլոր յերկրներում՝ նաև մինչև ճգնաժամը : Իսկ այժմ վորոց են չպարտւած 40 միլիոնից ավելի դործադրկներ : Մնացած տասնյակ միլիոն բանվորների աղքատիկ, չնչին աշխատավարձը

*) ՄԱՆՈԹ. ԽՄԲ.—Հեղինակները կողմից մեջ բերված՝ ճգնաժամին վերաբերող թվերը մեծ չափով հնարած են և վորպես այդպիսին չեն արտացոլում վոչ ճգնաժամի խորութեան հսկայական պատկերը, վոչ ևլ մասնավորապես ճգնաժամի նորագույն փուլի՝ Ֆրանսական ճգնաժամի նկարագիրը :

Դառնեթացն անցնելիս անհրաժեշտ է նկատել ունենալ այդ հանգամանքը և համապատասխան թվական ավանդերով լրացնել նյութը :

չափից դուրս կրճատված և քաղցն ու հիվանդությունները, հուսահատությունն ու մասսայական ինքնասպանությունները տիրում են բանվորական թաղամասերում: Ճգնաժամը քայքայել ու աղքատացրել և նաև մանր տպրանքարտադրողներին դյուրում, ինչպես իմպերիալիստական յերկրներում, նույնպես և հատկապես դադության յերկրներում:

Ժամանակակից ճգնաժամը բացարձակորեն ընդդդիկ է ամբողջ կապիտալիստական աշխարհը և իր աննախընթաց խորությամբ, յերկարատևությամբ և ընդհանրությամբ իր նմանը չի ունեցել կապիտալիզմի դյուրության ամբողջ ընթացքում: Առաջացած հակատեղությունները լուծելու համար կապիտալիստները դիմում են բազմադան միջոցներին: Բուրժուազիան լայն ճակատով կատաղի պայքար և սկսել ուժեղ չափով ինչնցնելու բանվորության աշխատավարձը և վատացնելու միջակ և մանր գյուղացիության կյանքի մակարդակն ու այդպիսով ձգտում է ճգնաժամի ամբողջ ծանրությունը դրել բանվոր դասակարգի և գյուղացիության ուսերին: Բուրժուազիան, սոցիալ-դեմոկրատիայի ղեկավարությամբ, անցել և անցնում է բացահայտ ֆաշիստական պիկետառայի և մատուցական տեղերը և հայաբարձում հեղափոխական բանվորների ու ապստամբող գյուղացիության դեմ: Կապիտալիստական ռեակցիան առանձնահատուկ կատաղությամբ հարձակվում է մասնավորապես կոմունիստական կուսակցությունների վրա: Դրա հետ միասին բուրժուազիան կատաղի տեմպերով և սպառապնկվում և պատրաստվում է ինտերվենցիայի ընդդեմ ԽՍՀՄ-ի, և նոր պատերազմների՝ աշխարհի վերաբաժանման համար: Այս բոլոր ձեռնարկումները վոչ միայն չեն վերացնում ճգնաժամը, այլ խորացնում են նրան՝ դրանով իսկ ելավելի ծավալելով կապիտալիզմի ընդհանուր ճգնաժամը:

Կապիտալիզմի անխուսափելի տապալումը վոչ մի դեպքում չի նշանակում, վոր կապիտալիզմը կործանվում է ավտոմատիկ յեղանակով «ինքնահոսով», ինչպես այդպես յենթադրում են բոլոր տեսակի և գույնի սոցիալականիստները. կկործանվի՞ արդյոք մենող կապիտալիզմը—այդ կախված է բանվոր դասակարգի հեղափոխականությունից, կազմակերպվածությունից և ակտիվությունից: Կապիտալիզմը պարզ կերպով չի մեռնում, անհրաժեշտ է նրան բռնի կերպով տապալել: «Բռնությունը պատմության մանկարարձուհին է». առանց մեծամասնության բռնության ընդդեմ շահագործողների խմբակին՝ նոր սոցիալիստական հասարակություն չի ծնվում: Այդ պատճառով էլ կապիտալիստական սիստեմի կործանումն արագացնելու, ընդհանուր ճգնաժամից հեղափոխական յեղք է լիակատար ստանդման ստալին նախապայմաններից մեկը հանդիսանում է բանվոր դասակարգի պայքարն ընդդեմ կապիտալիզմի «ավտոմատիկ կործանման» տեսության՝ նրա բուրժուական կյությունը մերկայնելու և նրա լիակատար քախախման համար:

Ռեֆորմիստներն ու աջերը կազմակերպված կապիտալիզմի մասին: Վորպես հակադրութուն Կոմինտերնի ուսմունքին իմպերիալիզմի և կապիտալիզմի ընդհանուր ճգնաժամի մասին դանազան ուղղությամբ բուրժուական դիտնականները և ամեն գույնի ռեֆորմիստներն առաջ են քաշում «կազմակերպված կապիտալիզմի» տեսությունը: Այդ տեսությունը դարձել է 2-րդ Ինտերնացիոնալի ղեկավար տեսությունը: Այդ տեսության համաձայն կապիտալիստական հասարակությունը կարող է առանց վորեն հեղափոխության և սոցիալական հեղաշրջումների, լիկվիդացիայի յենթարկել այդ հասարակության մեջ գոյություն ունեցող բոլոր հակամարտություններն ու հակասությունները: «Գիտնական» սոցիալ-լակեյ Հիլֆերդինգի կարծիքով ժամանակակից կապիտալիզմը վերածել է կազմակերպված կապիտալիզմի, վորը ժերականության մեջ նշանակում է ընդհանուր մրցակցության կապիտալիստական պրինցիպի սկզբունքային փոխարինումը՝ պլանաչափ արտադրության-սոցիալիստական սկզբունքով:

«Ճրեստների և տրեստների միությունների կազմակերպումը—դրում է բուրժուական դիտնական ժան Լեսկյուրը,—կազատադրի կապիտալիզմը հպնաժամից» և միջազգային սոցիալ-դեմոկրատիան, հանձնիս Կաուցկու, համաձայնվելով նրա հետ հանդում է այն յեղրակացությանը, վոր մրցման սլաքբար պետությունների միջև փոխարինվում է կարտելների համաձայնությամբ և դրա համար ել այլևս վոչ պատերազմ, վոչ մրցման սլաքբար չեն լինելու: Այդ հիման վրա իբր թե հարթվում են հակասությունները պրոլետարիատի և բուրժուազայի միջև և ապա միանդամայն վոչնչանում են բուրժուական դեմոկրատիայի բազայի վրա: Հիլֆերդինգի ամենամոտիկ դործակից Ֆրից Նաֆթալին դրա համար ել հանդնել է այն յեղրակացության, վոր «կազմակերպված կապիտալիզմը» վաղահաս սոցիալիզմ է»:

Սոցիալ-դեմոկրատների կազմակերպված կապիտալիզմի տեսությունը, հետևաբար հանդում է այն բանին, վոր ժամանակակից կապիտալիզմն իբր թե վոչնչացրել է իր արտադրության անարխիան, կոնկուրենցիան ու ճգնաժամերը, վոր կապիտալիստական տնտեսությունը պլանային է դարձել, վոր դասակարգային հակասությունները կապիտալիստների և բանվոր դասակարգի միջև աստիճանաբար «մարում են» և կապիտալիստական հասարակությունը «խաղաղ կերպով ներածում է» սոցիալիզմի մեջ:

Այդ բուրժուական տեսությունն իր հիմնական կետերում պաշտպանվում էր ընկ. Բուխարինի և աջ թեքման մյուս ներկայացուցիչների գողմից Կոմինտերնի սեկցիաներում: Դեռ 1917 թ. Բուխարինը գրել է, վոր «նախկին բաժան-բաժան յեղած ու անկազմակերպ կապիտալիզմը փոխարինվում է կազմակերպված կապիտալիզմով». իսկ 1920 թ. իր

«Այնցման ժամանակաշրջանի եկոտնմիկանքը դրեում նա նույն միտքն և արտահայտել հետևյալ ավելի կատեգորիկ պնդումով. «Ֆինանսական կապիտալը վոլչնչացրեց արտադրության անարխիան խոշոր կապիտալիստական յերկրների ներսում»։ Վերջապես 1929 թվին Բուխարինը նորից փորձեց ապացուցել, վոր իբր թե մրցման պայքարը կապիտալիստական յերկրներէրի ներսում վոլչնչացված է։ «Կադմակերպված անտնտեսավարությունը հողվածում ընկ. Բուխարինը դրել է, վար կապիտալիզմի ամենահիմանդոտ, ամենարդունահոս վերջերը, վորպիսիք են ճշմաթամեբը, անարխիան, մրցումը—իոխաղրվում են միջադպային ռադմաբնմ։ Կապիտալիստական յերկրների ներսում անարխիային յիոխարկնում է կադմակերպվածությունը։ Այս նշանակում է, վոր ընկ. Բուխարինը նույնպես կարծում է, թե ժամանակակից կապիտալիզմի մեջ բացակայում է արտադրության անարխիան և մրցումը, վոր դասակարգային հակամարտությունները կապիտալիստական յերկրների ներսում մարում են, չնայած նա, ի տարբերություն սոցիալ-Ֆաշիստների, ավելացում է, վոր հակասությունները կապիտալիստական պետությունների միջև ուժեղանում են։ Այսպիսով, ընկեր Բուխարինը, անշատելով արտաքին ու ներքին հակասությունները, ցուցադրում է իր հայացքների մեխիստական լինելը։

«Կադմակերպված կապիտալիզմի» և ճշմարտագային պայքարի մարմանը տեսությունը սերտ ազդակցական կապ ունի աշերի տեսության հետ՝ իուլակի խաղաղ կերպով սոցիալիզմի մեջ ճներաճելում մասին՝ իՍՀՄ պայմաններում։

Լենինն ու Ստալինը սուր կերպով քննադատել են Բուխարինի այդ հայացքները. նրանք ապացուցել են, վոր հասկապես իմպերիալիզմի ժամանակ մրցման պայքարն ուժեղանում է, ճշմաթամերն ավելի սուր բնույթ են սւանում և դասակարգային պայքարը հասնում է ամենաբարձր արմանը։ Նրանք ապացուցում են, վոր կապիտալիզմի ժամանակ պլանային կադմակերպած տնտեսություն ստեղծելն անհնարին է. ընդհակառակը, հասկապես ներկա ետապում, ուժեղանում է կապիտալիստական հասարակության ընդհանուր կադմալումումը։

Ժամանակակից ամենախոր տնտեսական ճշմաթամն անտրինակ բացահայտությամբ ապացուցեց Լենինի և Ստալինի ուսմումքի ճշտությունը։ Սոցիալ-դեմոկրատների և աջ թեքման տեսությունները վճռական պարտություն կրեցին։ Կապիտալիզմը կործանվում է և խորտակվում է «կադմակերպված կապիտալիզմի» տեսությունը։ Բոլոր թուրթուական կառավարությունները, դիտնականները, ճաղաքական գործիչները, ճաշնակցած սոցիալ-Ֆաշիստների՝ ժամանակակից ետապում բուրժուազիայի ամենադիսավոր սոցիալական հենարանի հետ, փորձեցին ճկանիքի, «վոլչնչացնել» ճշմաթամերը, նդովել նրանց իրենց տեսությունները։

րով, սակայն այդ րոյր փորձերը վնասեցնէր պարտութիւն կրեցին : ձգնաժամերը վնջնացնելու համար պետք է նախ և առաջ վնջնացնել կապիտալիզմը :

Նյուքսական նախադրյալների պատրաստութեամբ սոցիալիզմի համար : Բուրժուազիան իր յերկուհարյուրամյա տիրապետութեան ընթացքում ավելի հզոր և ավելի փառահեղ արտադրողական ուժեր և ստեղծել, քան նախորդ րոյր սերունդները միասին վերցրած : Բնութեան ուժերը հպատակեցված են մարդուն, հարյուրամյոր միլիոն ձիու ուժի մեքենաներ են ստեղծվել, ելեկտրականութիւնն ու քիմիան արտասովոր արդյունքներ յեն հասել, ստեղծված է հզոր, կատարելագործված ցաւաքային, ջրային և ողային տրանսպորտ, ռադիոն և խոսող կէնտն նվաճում են ամբողջ յերկրագունդը : Այդ տեսնիկայի և մեքենայացված ու յիկտրիֆիկացիայի յենթարկված արտադրութեան ստեղծումը կապիտալիզմի պատմական ծառայութեանն է հանդիսանում :

Սակայն բուրժուազիան նման և այն կախարդին, վորը ի վիճակի չէ գլուխ հանել իրեն կողմից կյանքի կոչած ընդդէմնյա ուժերից : Կապիտալիզմի զարգացումն առաւ և բերել արտադրութեան հսկայական կոնցենտրացիա, հասարակութեան արտադրողական ուժերի խոշոր աճում : Հին հասարակութեան ծոցում արդէն զարգացել են արտադրութեան այնպիսի պայմաններ, վորոնք անհամատեղելի յեն դառնում կապիտալիստական արտադրական հարաբերութեաննրի հետ : Այն պրոդրեսիվ դերը, Պոր կապիտալիզմը կատարել է իր զարգացման առաջին ստադիայում, պատմութեան դերին է անցել : Հասկանալի յէ, վոր հիմա յել, կապիտալիզմին հատուկ զարգացման անհամասարաչափութեան ուժով, կարող են տեղի ունենալ արտադրական ուժերի նվազ և մասնակի աճում առանձին հատվածներում, առանձին ճյուղերում, սակայն ամբողջութեամբ վերցրած արտադրութեան կապիտալիստական յեղանակն ավելի քան յերբեք արգելակ է դարձել հասարակութեան հետագա առաջադիւթեան համար : Նոր հասարակարդի անցնելն որչիկտիւ, սուր անհրաժեշտութեան է դարձել :

Սոցիալիզմի կառուցման համար նյութական պայմաններ արդէն կան ներկա կապիտալիզմի ժամանակ : Սոցիալիզմ հնարավոր է միայն խոշոր մեքենայական արտադրութեան հիման վրա—կապիտալիզմը ստեղծել և խոշոր մեքենայական արտադրութեան : Միայն ելեկտրիֆիկացիայի հիման վրա, միայն խոշոր մասսայական արտադրութեան հիման վրա կարելի յէ ստեղծել պրանային հասարակական տնտեսութեան—կապիտալիզմն այդ պայմաններն էլ է ստեղծել : Հանձնա մոնոպոլիստական միափորները—բանկերի և տրեստների կերտվում են հաշվառման և հսկողութեան հասարակական որդանները : Կապիտալիզմը հանձն պրոդրեսարիատի ստեղծել է այնպիսի դասակարգ

4-11221
16702
20-7-02
466
545
Վորի համար կապիտալիզմի վերափոխումը պլանային հասարակական տնտեսութեան, ալիքն՝ սոցիալիզմի, հանդիսանում է հիմնական դասակարգային նպատակ, Վորը համապատասխան է հասարակական-պատմական դարգացման շահերին և ընթացքին ամբողջությամբ վերացրած : Միայն պրոլետարիատը, շնորհիվ իր դերի, խոշոր արտադրութեան մեջ, կարող է դառնալ կապիտալիզմի գերեզմանավորը, համախմբել իր շուրջը բոլոր շահագործվող, աշխատավոր մասսաներին և նրանց առաջնորդել դեպի հաղթանակ :

Այսպիսով, կապիտալիզմը մեծ չափով նախապատրաստում է սոց. տնտեսութեան անցնելու անհրաժեշտ նյութական պայմանները և իրեն, կապիտալիզմի իմաննետ հակասություններին հիման վրա, նախապատրաստում է և նրա (կապիտալիզմի) տալալման պայմանները : Սակայն սոցիալիզմի շինարարությունը չի կարող սկսվել առանց տալալելու բուրժուազիային, առանց հաստատելու պրոլետարիատի դիկտատուրա : Սոցիալիզմի մատերյալ պայմաններին նախապատրաստվածությունը տարբեր է՝ դանադան յերկրներում : Սակայն նույնիսկ ամենառաջավոր յերկրում սոցիալիզմի կազմակերպչական և մատերյալ-տեխնիկական նախապայմանները չեն կարող լրիվ հասունանալ կապիտալիզմի պայմաններում : Նրանց հասունանալը շարունակվում է պրոլետարիատի դիկտատուրայի շրջանում :

Իմունիզմը և նրա փագերը : Հաղթանակող պրոլետարիատի առաջ ծառանում է կապիտալիստական հասարակութեան բոլոր հակասություններին լիկվիդացիայի խնդիրը և ուղի հարթելու աշխատանքը՝ հասարակական արտադրողական ուժերի այնպիսի դարգացման համար, Վորն ապահովի կոմունիզմին՝ պրոլետարիատի վերջնական նպատակին-անցնելու : Մենք չգիտենք և չենք ել կարող դիտենալ կոմունիզմը բնութագրող բոլոր մանրամասնություններն ու կոզմերը, Վորովհետև կոմունիստական հասարակություն չի ստեղծվում համաձայն նախորդ դժված տխմայի, Վորն, լնչպես ել Վոր լինի, անպայման սխտը և իրագործվի : Սակայն մենք կարող ենք, հիմնվելով համաշխարհային հեղափոխական բորժի վրա և հատկապես ՍՍՀՄ-ի փորձի վրա, դիտականորեն նախատեսել ստադա տնտեսական սխտեմի ընտրող նշանաձողերը, նրա հիմնական դժերը :

Մարքսի և Լենինի ուսմունքում շարադրված են կոմունիստական հասարակական Փորմացիայի հիմնական սկզբունքները : Կոմունիստական հասարակութեան մեջ դոյություն չունի մարդու շահագործումը մարդու կողմից, Վորովհետև չի լինելու արտադրութեան միջոցների մասնավոր անիականություն : Այդ հասարակությունը վարում է պլանային տնտեսություն, ուր պրոդուկտների արտադրությունը կատարվում է նախօրէ նշված պլանով, ուր արտադրանքն սպառողին է հասնում միջ թե շու-

կայի, այլ պլանաչափ բաշխման ճանապարհով: Այստեղ չկա արտո-
դրութեան անարխիա, չկա մրցում, չկա պայքար շուկայի համար, չկա
հենց ինքը շուկան, չկան ճգնաժամեր և գործաղբիւթյուն: Այդ հասար-
ակութեան մեջ իսպառ վոճնչացված են դուռը և քաղաքի միջև յեղած
տարբերութիւնը և հակադրութիւնը: Չկա գյուղատնտեսութիւն վո-
պես ժողովրդական տնտեսութեան ամենահետամնաց ճյուղ, այլ գոյու-
թիւն ունեն հացահատիկի ֆաբրիկաներ, տեխնիկական կուլտուրաների
ֆաբրիկաներ, անասնաբուծութեան ֆաբրիկաներ:

Այդ ֆաբրիկաները հիմնականում աշխատում են ճիշտ նույն սկզբ-
քունքներով, նույնպիսի բարդ մեքենաներով, ինչպես մյուս ֆաբրիկա-
ները, վորոնք այժմ վերաբերում են արդյունաբերութեանը: Հետեապես
չկա բաժանում բանվորների և գյուղացիների, այլ ամբողջ հասարա-
կութիւնը կազմված է կոմունարներից—կոմունիստական ֆաբրիկանե-
րի և գործարանների գիտակից աշխատողներից: Կոմունիստական հա-
սարակութեան մեջ վոճնչացված է մտաւոր և ֆիզիկական աշխատանքի
տարբերութիւնը, այդ հասարակութեան մեջ աշխատանքի յուրաքան-
չյուր պրոցեսը միաժամանակ և մտաւոր և ֆիզիկական աշխատանքի
պրոցես է:

Կոմունիստական հասարակութիւնն սկզբունքորեն, իր ելութեամբ
շարքերովում է ժամանակակից կապիտալիստականից: Մարդկութիւնը
կոմունիստական հասարակութեան մի անդամից չի հասնում, այլ մի
շարք միջանկյալ ետապների՝ աստիճանների վոխանցումների միջոցով:

Համաձայն Մարքսի և Էնշլին ուսմունքի, կոմունիզմի զարգացման
մեջ զանազանվում են յերկու ֆազիւր, առաջին, ստորինը—սոցիալիզմը,
յերկրորդը՝ ծախարուն կոմունիզմը: Այդ բաժանումը սոցիալիզմի և կո-
մունիզմի՝ առանձնահատուկ կարեւոր նշանակութիւն ունի այժմ, յերբ
ԽՍՀՄ Թեւեկոխել է սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, յերբ մենք անմի-
ջականորեն ձեռնարկում ենք սոցիալիստական անդասակարգ հասարա-
կութեան ստեղծման և սոցիալիզմի բուն շենքի աւարտման գործին յերկ-
րորդ հնգամյակում, յերբ 1-ին և 2-րդ ֆազիւրի մեջ յեղած տարբե-
րութիւնը հակառակն գործնական նշանակութիւն ունի: Իր հերթին
յուրաքանչյուր ֆազը զարգացման մի շարք ետապներ ունի, վորոնց
վրայից ցատկելը՝ հղի յե հակառակն գործնական վշտանգաւոր հե-
տեանքներով:

Սոցիալիզմը, կամ կոմունիզմի առաջին ֆազը, պլանային—կազմա-
կերպված անդասակարգ հասարակական տնտեսութիւն է: Արտադրու-
թեան բոլոր միջոցները պատկանում են ամբողջ հասարակութեանը: Ար-
տադրութիւնը կատարվում է պլանով, ըստ աշխատողների վորակի և
կախում ունի կատարած աշխատանքի քանակից ու վորակից: Հետեա-

բար սոցիալիզմի ժամանակ աշխատողները միայն հավասար աշխատանքի համար և, վոր ստանում են հավասար քանակությամբ պրոդուկտներ: Յեւ վորովհետեւ տարբեր դրադմունքների և տարբեր վորակավորման աշխատանքն անհավասար և, ապա մարդկանց միջև անհավասարություն, սպառման տեսակետից՝ նրանց նյութական մակարդակի տարբերությունը—այդ կոմունիստական հասարակության առաջին ֆազում չի վերանում:

Այդ անհավասարությունն աշխատանքի «վարձատրության» սկզբունքի մեջ՝ բուրժուական իրավունքի մնացորդ և սոցիալիստական հասարակարդում և հասարակության նախկին դասակարգային բաժանման մնացորդ և հանդիսանում: Սակայն հասարակական արդյունքի բաշխման այդ սխառմը դեռևս անխուսափելի չի, վորքան արտադրողական ուժերի դարգացումը դեռ այն աստիճանի չի հասել, վոր բավարարի յուրաքանչյուրին ըստ յուր պահանջների և քանի վոր այդ առաջին ֆազի աշխատողները, դաստիարակված կապիտալիզմի պայմաններում, նյութական խթանների կարիք են դրում, բարձրացնելու համար աշխատանքի արտադրողականությունը, և սովորելու վորակյալ աշխատանք պահանջող պրոֆեսիոններ: Սակայն, քանի վոր արտադրության բոլոր միջոցները հանրայնացված են, այդ անհավասարությունը, վորը չի հիմնված մարդու կողմից մարդուն շահագործելու հիման վրա, չի կարող տանել դեպի դասակարգերի և դասակարգային հակամարտությունների ստեղծումը: Արտադրության միջոցների հանրայնացումը, նրանց արտադրողների կոլեկտիվ սեփականության դարձնելը, անիմաստ և դարձնում վորեւէ շահագործում: Սոցիալիզմի ժամանակ վոչ վոչ վոչինչ չի կարող տալ հասարակության, բացի իր աշխատանքից և մյուս կողմից, վոչինչ, չի կարող անցնել անհատի սեփականության, բացի անհատական սպառման առարկաներից:

Սոցիալիզմի ժամանակ դեռ պետությունը մնում և վերպետ ճնշման ու նոր սոցիալիստական դիսցիպլինայի դաստիարակող որդան: Այդ սոցիալիստական պետության զլլավոր ֆունկցիաներն են լինելու, անտեսության սլլանային վարումը, հոգս տանել արտադրողական ուժերի հետագա դարգացման համար, վորն ապահովի հաջորդ, ավելի բարձր ֆազին անցնելը, դրա հետ կապված սպառման չափերի և «արտադրության չափերի» խստադույն հսկողության և հաշվառման կադմակերպություն, և արտադրողի վերադաստիարակման հիման վրա հասարակության դասակարգային բաժանման ամեն տեսակ մնացորդների հաղթահարումն: Սոցիալիզմի հասարակական կառուցվածքը խանդարողների նկատմամբ՝ հարկադրանքի դործադրությունը պահպանվում է:

Միևիայն կոմունիզմի յերկրորդ ֆազում վերջնականապես լիկվիդացիայի կենթարկվեն պետությունն ու բուրժուական իրավունքի մնա-

ցորդները: Կապիտալիզմի «բնածին լծերը» պահպանվել են սոցիալիզմի ժամանակ հատկապես նրա համար, վորովհետև նա զարգացել է իրեն պատմական յեղակետային հիմք ունենալով անցման ժամանակաշրջանի զասակարգային հասարակութայն հարաբերությունները: Բնածին բռն-
րեն ամբողջությամբ անհետանում են միայն կոմունիզմի յերկրորդ ֆազում: Կոմունիզմի ժամանակ արտադրության և բաշխման հիմնական սկզբունքը հետևյալն է. «Յուրաքանչյուրից՝ ըստ յուր ընդունակու-
թյունների, յուրաքանչյուրին՝ ըստ յուր պահանջների»: Կոմունարների համար, տեխնիկայի վիթխարի զարգացման պայմաններում աշխատան-
քը դառնում է դրավիչ, նա այլևս չի լինելու հարկադրանք, այլ առաջ-
նակարգ կենսական պահանջ, իսկ այս պայմաններում անհատական լրա-
ցուցիչ և հատուկ խթանի կարիք չի լինի:

Հետևաբար կոմունիզմի յերկու ֆազերն էլ հանդիսանում են ճիշտ նույն հասարակական ֆորմացիայի զարգացման տարբեր աստիճաններ և մեկ ֆազից մյուսին անցումը կատարվում է վաղ թե հեղափոխության և սոցիալական հեղաշրջումների միջոցով, այլ խաղաղ ճանապարհով—ըստ նշված պլանի:

Անցման ժամանակաշրջանի անհրաժեշտությունը: Սակայն մարդ-
կությունը պրոլետարական հեղափոխության յերկրորդ որը դեռ չի թեևակոխում նույնիսկ կոմունիզմի առաջին ֆազը—սոցիալիզմը, դրա համար հարկավոր է անցման մի ամբողջ ժամանակաշրջան:

«Կապիտալիստական և կոմունիստական հասարակության միջև.—
դրում է Մարքսը «Գոթայի ծրագրի քննադատության մեջ»,—ընկած է մեկը՝ մյուսին հեղափոխականորեն վերակառուցելու ժամանակաշրջան: Դրան համապատասխանում է և քաղաքականության մեջ անցման ժա-
մանակաշրջանը, վորի ժամանակ բացի պրոլետարիատի հեղափոխական դիկտատուրայից ուրիշ պետություն չի եղել չի կարող»:

Կապիտալիզմը նյութական հիմք է պատրաստում սոցիալիզմի հա-
մար, սակայն սոցիալիզմը վորսին հասարակական—տնտեսական սխա-
տեմ, չի հասունանում կապիտալիզմի շրջանակներում: Կապիտալիզմն իր ժամանակին առաջացել, զարգացել է հին ֆեոդալական հասարակու-
թյան ծոցում: Ֆեոդալիզմի դարաշրջանի վերջում կառուցվում ու զար-
գանում է յին կապիտալիստական սկզբունքների վրա հիմնված ձեռնար-
կություններ, այդ ձեռնարկություններում դասավորվում էր կապի-
տալիստական արտադրության հարաբերությունների սխտեմը: Բուր-
ժուական հեղափոխությունն արդեն ազատազրուծ և հասունացած կա-
պիտալիստական արտադրությունը ֆեոդալիզմի շղթաներից և արագ-
տեմպով զարգացնում է նրան հետագայում: Բուրժուական հեղափո-
խության խնդիրն էր քաղաքականորեն ալարտել այն, ինչ հիմնակա-
նում տնտեսապես նախապատրաստված էր մինչ կապիտալիզմ: «Բուր-

ժուռական հեղափոխութիւնը սովորաբար ավարտվում է իշխանութեան դրամամբ, այն ժամանակ, յերբ պրոլետարական հեղափոխութեան համար իշխանութեան դրամումը միայն գործի սկիզբն են (Ստալին) : Կապիտալիստական արտադրական հարաբերութիւնները զարգացումը Ֆեոդալիզմի շրջանակներում հնարավոր էր, վորովհետեւ այդ յերկու սիստեմները նույնատիպ են, — ֆեոդալիզմը և կապիտալիզմը հիմնված են մարդու կողմից մարդուն շահագործելու վրա, արտադրութեան միջոցները մասնավոր սեփականութեան վրա, նրանք տարբերվում են միայն բանվորական ուժի շահագործման տարրեր ձևերով :

Սոցիալիստական ձեռնարկութիւնները և սոցիալիստական արտադրական հարաբերութիւնները չեն առաջանում և չեն ել կարող առաջանալ կապիտալիզմի՝ շրջանակներում : Կապիտալիզմի ժամանակ չի կարող զոյութիւն ունենալ խոշոր արդիւնաբերական ձեռնարկութեանները մի ամբողջ սիստեմ, ուր բացակայի շահագործումը. ձեռնարկութիւններ, վորոնք պատկանեն բանվոր դասակարգին և կառավարվեն հենց նրանց կողմից :

Միայն «կոոպերատիվային սոցիալիզմ» և «սոստեսական դեմոկրատիա» քարոզող սոցիալ-ֆաշիստներն են, վոր կարծում են թե կապիտալիզմի ժամանակ, բանվորներն ակցիաներ (բաժնեկիցներ) գնելով և գյուղացիներն ել կոոպերացիայի զարգացման միջոցով, կստեղծեն սոցիալիստական ձեռնարկութիւններ : Սակայն իրականութեան մեջ ակցիաներ գնում են բանվորութեան բուրժուականացած վերնախավերը, իսկ գյուղատնտեսական կոոպերացիան կապիտալիզմի ժամանակ հանգիստանում և վերջինիս կցորդը, զենք ֆինանսական կապիտալի ձեռքին՝ գյուղատնտեսութիւնն իրեն հպատակեցնելու համար :

Կապիտալիզմի ժամանակ արտադրութեան կարեւորագույն և վճարածան միջոցները կապիտալիստների և խոշոր հողատերերի դասակարգի մենաշնորհային սեփականութիւնն են : Բանվոր. դասակարգը զուրկ և աղքատ միջոցներից և ստիպված է իր բանվորական ուժը ծախելու կապիտալիստներին : վորոնք շահագործում են նրան : Առանց բուրժուազիային զուլջադրկման (եկապրոպրիացիայի) յենթարկելու, առանց լիկվիդացիայի յենթարկելու դասակարգերը, ակներև է, անհնարին է սոցիալիստական հասարակութիւնը :

Բուրժուական և պրոլետարական հեղափոխութիւնները տարբերութեան պատճառով, հատկապես նրա համար, վոր վերջինս սուր կերպով ներխուժում է սեփականութեան «սրբազան» իրավունքի մեջ, — պրոլետարական հեղափոխութիւնն իր կատարման պրոցեսում անխուսափելիորեն զուլջակցվում է արտադրողական ուժերի այս կամ այն չափի անկումով — վորովհետեւ վոչ մի հեղափոխութեան հայտնի չե հին հարաբերութիւնների նման հեռու և այնքան խորաթափանց ջախջախում :

Յեւ միայն անցման ժամանակաշրջանում է, վոր բոլոր ավերումները կարող են վերականգնվել և քայքայիչ հետևանքները լիկվիդացիայի յենթարկվել: Արտադրողական ուժերի ժամանակավոր և մասնակի անխուսափելի քայքայման հեռանկարով պրոլետարիատին վախեցնելու փորձ միայն կարող են անել միջադեպին բուրժուազիայի դործակալները Մակդոնալդները, կառուցիկները, բաուերները, և ընկերները Վորսինգ կատարում են բուրժուազիայի սոցիալական պատվերը, հետ սրահել պրոլետարիատին սոցիալիստական հեղափոխությունից:

Համաձայն Մարքսի և Լենինի ուսմունքի, պրոլետարական հեղափոխության առաջին քայլը պետք է լինի—բարձրացնել պրոլետարիատին տիրապետող դասակարգի աստիճանին, իրականացնել նրա ղեկավարությամբ հաստատումը, բանվորական պետության ստեղծումը: Պետությունը բռնության որդան է մեկ դասակարգի ձեռքին՝ մյուսի վերաբերմամբ և պրոլետարական պետությունը բռնության որդան է, շահագործողներին—բուրժուազիայի և կալվածատերերին—ընդդիմադրության անողորմ ճնշման որդան: Իտարբերություն կապիտալիստականից, խորհրդային պրոլետարական պետությունը մեծամասնության բռնության որդանն է փոքրամասնության վրա, հանուն մեծամասնության շահերի:

Կապիտալիզմից կոմունիզմին անցնելը մի ամբողջ պատմական դարաշրջան է: Քանի նա դեռ չի ավարտվել, շահագործողները ռեստավրացիայի հույս են տածում, շահագործողները համառ պայքար են մղում կապիտալիզմի ռեստավրացիայի համար: Բուրժուազիան առաջին լուրջ պարտությունից հետո, նրա իշխանության տապալումից և բանվորական պետությունն ստեղծելուց հետո, անձնատուր չի լինում, այլ մեծատելությամբ, տասնապատկված յեռանդով կռվի յն նետվում իրանից գրավված «դրախտի» համար, նա բաղմիցս հուսակաուր փորձեր է կատարում վերականգնելու իր իշխանությունը, իր սեփականությունը: Պրոլետարիատի ղեկավարությամբ առաջին խնդիրն է—անցման ժամանակաշրջանի ամբողջ ընթացքում իր բնույթը խեղդել կապիտալիստական դասակարգի ալդ վտանգությունները:

Սակայն պրոլետարիատի ղեկավարության դեռևս չի նշանակում դասակարգային պայքարի վերացում, այլ հանդիսանում է նրա շարունակությունը նոր ձևերով: Պրոլետարիատի ղեկավարության՝ հաղթանակած և քաղաքական իշխանությունն իր ձեռքը վերցրած պրոլետարիատի դասակարգային պայքարն է ընդդեմ պարտված, բայց դեռևս չվճարված բուրժուազիայի, վորը վճարվում է իր կողմից ընդդիմադրությունից տալ, այլ ընդհակառակն ավելի ուժեղացնում է յուր ընդդիմադրությունը: Պետական կազմակերպությունը դասակարգի ալդալիսի կազմակերպություն է, ուր կոնցենտրացման և յենթարկված ամբողջ ուժն ու կենտրոնացված են հարկադրման և ճնշման ղեռքերը, ուր տիրող

դասակարգը կազմակերպված և հենց վերջինս դասակարգ և վաշթն վորպէս դասակարգի մաս կամ խմբակ :

Պրոլետարական դիկտատուրայի տնտեսական դերը կայանում և ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան պլանային—հեղափոխական վերակառուցման մեջ : Պրոլետարիատը, ջախջախելով բուրժուազիայի գլխավորութունը, կառուցում և իր պետութեանը և սոցիալիստական տնտեսութեանը :

Բուրժուական դիկտատուրան նպատակ ունի իր տիրապետութեանն ինքմիշտ ամրացնել : Իսկ պրոլետարական դիկտատուրան հասարակական եկոնոմիկան նոր արտադրական հարաբերութեանների հիման վրա սուր դասակարգային պայքարի բովում վերակառուցման յենթարկելու համապարհում, միասնական սոցիալիստական տնտեսութեան վերջնական ամրապնդման միջոցով, ձգտում և լիկվիդացիայի յենթարկել առհասարակ դասակարգերը, հաստատել կոմունիզմ և դրանով իսկ վերջին հաշիւով լիկվիդացիայի յենթարկել նաեւ իր դասակարգային տիրապետութեանը :

Դասակարգերն ու դասակարգային պայքարը պրոլետարիատի դիկտատուրայի շրջանում :—Անցման հասարակութեանն անպատկարէ հասարակութեան չեւ : «Դասակարգերը մնացել են և կմնան, —գրում և Լենինը—պրոլետարիատի դիկտատուրայի ամբողջ դարաշրջանի ընթացքում» :

Յերբ դասակարգերը և դասակարգային պայքարն ամբողջովին անհետանան, լրիւ կոմունիզմ հաստատվի, այլևս պրոլետարիատի դիկտատուրայի վարիքը չի դադարի : Յերբ դասակարգերը մնում են, ապա մնում և նաեւ պայքարը նրանց միջև : Դասակարգերի դերը փոխվում և, փոխվում են նաեւ դասակարգերի միջև դուռնութեան ունեցող փոխհարաբերութեանները, սակայն դասակարգային պայքարը չի անհետանում, այլ ընդունում և նոր ձևեր :

Անցման հասարակութեանը կազմված և յերեք դասակարգերից.—պրոլետարիատից, դուռնացիութեանից և բուրժուազիայից, ըստ վորում պրոլետարիատն ու դուռնացիութեանն անցման ժամանակաշրջանի հիմնական դասակարգերն են հաղխանում : Այդ դասակարգերի միջև յեղած փոխհարաբերութեանից կախված և պրոլետարիատի քաղաքական և տնտեսական կայունութեանը :

Պրոլետարիատը հեղափոխութեան հեղեմունն և, նա յե սոցիալիզմ կառուցողը : Միայն պրոլետարիատն և ընդունակ առաջնորդ դառնալու աշխատավոր և շահագործմիւղ մասսաներին, վորոնց բուրժուազիան պահում և ճնշում, քան պրոլետարիատին, սակայն վորոնք ընդունակ յեն ինքնուրույն պայքարելու իրենց ազատադրութեան համար : Միայն կազմակերպված պրոլետարիատն և ընդունակ նրանց գրոհի առաջնորդ

գեղու բուրժուական աշխարհի դեմ և բուրժուազիայի վրա վերջնական հաղթանակ տանելուց հետո՝ նրանց տանելու դեպի կոմունիստական հասարակարգ։ Բուրժուազիային տապալելուց հետո պրոլետարիատը զարձեւ և տիրապետող դասակարգը։ Պրոլետարիատն առաջին և զեկաւ վար ուժն և անցման ժամանակաշրջանի եկոնոմիկայում։

Անցման ժամանակաշրջանի յերկրորդ դասակարգը—դա մանր ապրանքա—արտադրողներն են, վարոնց մեջ գլխավոր մասսան միջակ դուռ—գաղիներն են։ Միջակները, ըստ արտադրութեան պրոցեսում իրենց ունեցած դրութեան—յերկյակ բնույթ ունեն։ Մի կողմից մանր ապրանքային արտադրութեան մեջ բացակայում և շահագործումը, բացակայում և վարձու բանվորական ուժը, մյուս կողմից. «մանր—ապրանքային արտադրութեանը մշտապես, յուրաքանչյուր ուր, յուրաքանչյուր ժամ, տարեբայնորեն, մասսայական մասշտաբով ծնում և կապիտալիզմ և բուրժուազիա» (Լենին)։ Գյուղացին աշխատավոր և, սակայն նա միա—ժամանակ մանր սեփականատեր և։ Վորպես աշխատավոր նա շահագործւած և սոցիալիզմով և գերազատւած և պրոլետարիատի գլխատա—տուրան բուրժուազիայի դիկտատուրայից, իսկ վորպես հաց ու հումք վաճառող՝ նա ձգտում և զեկալի բուրժուազիան։

Դրա համար ել բանվոր դասակարգի և գյուղացիութեան միջև դուռ—յություն ունեն վորոշ հակասութեաններ։ Բանվոր դասակարգը կոռուցում և սոցիալիզմ և վոչնչացնում և ամեն տեսակի մասնավոր սեփական—նություն. մանր ապրանք—արտադրողը կառնում և մասնավոր սեփական—նութեանը։ Սակայն անցման ժամանակաշրջանի այդ յերկու դասակար—գերի հիմնական շահերը ծածկում են այդ հակասութեանները, և հաս—տատուն դաշինքը միջակ դուռացիութեան և պրոլետարիատի միջև, հենված գյուղական չքավորութեան վրա, պրոլետարիատի և նրա կուսակցութեան ղեկավար դերի պայմաններում ապահովում են սոցիալ—իզմի հաղթական շինարարութեանը։

Բանվոր դասակարգի վերաբերմունքի հարցը զեկալի դուռացիութեանը՝ սոցիալիստական հեղափոխութեան ամենաեական, ամենաար—մատական հարցերից մեկն և։ Խիսանութեան դուռիը կանգնած պրոլետա—րիատը ղեկավարում և գյուղացիութեանը, աշխինքն վարում և դասա—կարգերի վոչնչացման, հանրայնացված արտադրութեան ստեղծման գիծ և վոչ թե հավերժացնում և ամրացնում և մանր—ապրանքային արտա—դրութեանը։ Պրոլետարիատի և գյուղացիութեան դաշինքը դասակար—գային պայքարի հատուկ ձև և՝ հանուն սոցիալիզմի կոռուցման։ Հե—տեաբար, բանվոր դասակարգի և գյուղացիութեան դաշինքը վոչ մի ղեկընում, չի նշանակում յերկու, միանգամայն հավասար կողմերի համաձայնութեան. բանվոր դասակարգն այդ դաշինքում հանդես և դա—լիս վորպես առաջատար և ղեկավարող։

ՅԼԵՐՐՈՐԴ զասակարգը—զա քաղաքային և դուռնական բուրժուա-
դրան և, վորն այս կամ այն կերպ մնում և անցման եկոնովիկայի բոլոր
հոտայներում: Յեւ վոչ միայն մնում և, այլև նորից վերածնվում և մանր
սպրանքային արտադրութեան բաղայի վրա: Անցման ժամանակաշրջա-
նի սկզբնական հոտայներում բանվոր զասակարգը հարկադրված և վորոշ
սահմանափակումներով թույլ տալու կապիտալիզմի դուռնությունը, վորն
աստիճանաբար, սոցիալիզմի անման հետեւնքով, սահմանափակվում և
ու արտամղվում, իսկ վորոշ հոտայում բռնի կերպով լիկվիդացիայի
յն յենթարկվում:

Պարզ բան և, վոր կապիտալիստական տարրերի վոչնչացումը դուռ-
դում և քաղաքում, վորն անխուսափելիորեն կապված և նրանց նյութա-
կան բաղայից զրկելու հետ, նրանց արտադրութեան միջոցների բռնա-
զրավման հետ, չի կարող տեղի ունենալ խաղաղ ճանապարհով, «սիրա-
լիր համաձայնութեան» ճանապարհով: Այս տեսակետից, մասնավորա-
պէս, կուլակութեան, վորպէս դասակարգի լիկվիդացիային, կարելի
յն հասնել միայն կատաղի դասակարգային պայքարով, միայն մանր
սպրանքային արտադրութեան սոցիալիստական վերակառուցման հի-
ման վրա:

Անցման հասարակութեան այդ յերկու դասակարգերի—պրոլետա-
րիատի և բուրժուադրայի պայքարում—հիմնական հարցն այն և, թե
նրանցից վորին կհաջողվի իր կողմը քաշել դուռնացիութեանը: Ընդա-
քաղաքականութեան ճիշտ ղեկավարութեանը բանվոր դասակարգի
ավանդադրի—նրա կոմունիստական կուսակցութեան կողմից, առհա-
ջում և պրոլետարիատի և դուռնացիական աշխատավոր մասսաների դա-
շինքը կապիտալի լիակատար տապալման, սոցիալիզմի ստեղծման ու
ամրացման համար: Վոչ մինչև և վոչ եւ պրոլետարիատի ղեկատուու-
թայի հաստատումից հետո դասակարգային պայքարը չի վերանում և
միայն ծավալուն սոցիալիստական հասարակութեան ստեղծելուց հետո
յն, յերբ վոչնչացվում են դասակարգերը, անեյանում և և դատարկա-
րային պայքարը^{*)}:

ԾԱՆՈԹ, ԵՄԲ.—Հեղինակներն այս զրկածը լիակատար պարզութեամբ չեն զը-
նեցում մեր կուսակցութեան ղեկավոր գծից բոլոր դրույթները դասակարգերի լի-
կվիդացիայի և դատարկային պայքարի վերացման հարցում: Նա մասնավորապէս
անհրաժեշտ չափով չեն ընդգծում դասակարգային պայքարի այն նոր և առանձնահա-
տուկ ձևերը, վորոնք պահում են իրենց դուռնությունը: Ոայնլ ծավալում սոցիալիստակա-
նապարհուրյամ ստեղծման ընթացքում՝ սոցիալիզմի բուն շննքի կառուցման յնլ ավարտ
ման ամբողջ պրոցեսում: Մասնավորապէս թյուրիմացությունից խուսափելու համար,
այստեղ անհրաժեշտ և մասնանշել, վոր յերկրորդ հնգամակը, հանդիսանալով ծավա-
լուն սոցիալիստական հոտարակութեան ստեղծելու ջրման, միաժամանակ չի հանդի-
սանում այնպիսի ժամանակաշրջան, յերբ դասակարգային պայքարը վերանում և և
ինչպէս յենթադրում են աջերը, սկսում և լիտաղ ճանապարհով սոցիալիզմի մեջ ա-

Լենինյան տեսության հետ միանգամայն անհամատեղելի յեն ընկ-
նությանը զլիարժեքութեամբ աջ թեքման պաշտպանած տեսակետները
դասակարգելի և դասակարգելի պայքարի մասին պրոլետարիատի
գլխատառուլային ժամանակ: Այլ ուղորտունիւտները յենթադրում են,
վոր պրոլետարիատի գլխատառուլային ամբողջութիւնը հետո դասակար-
գային պայքարն աստիճանաբար մտնում է և ժողովրդական տնտեսու-
թյան մեջ սահմանւում և սեկտորներին «համասարակչութեան»: Նույ-
նիսկ կուլակը խաղաղ կերպով ներաճում և սոցիալիզմի մեջ: «Կուլակի
և կուլակային կազմակերպութիւններին համար,—ըրում և Բուխարի-
նը—միեւնոյն բանն է, յեղ չի մնում, վորովհետեւ զարգացման ընդ-
հանուր շրջանակները... նախորոք տրված են պրոլետարական գլխատա-
ռուլային կառուցվածքով», և դրա համար ել «կուլակային կոոպերատիվ
բույնները... բանկերի, և այլնի միջոցով պետք է ներաճեն այդ նույն
(սոցիալիստական, խմբ.) սխտեմի մեջ»^{*)}: Պրոլետարական հեղափո-
խութեան ճանաչման իր թե կարելի չէ սոցիալիզմ կառուցել, սահմանա-
փակվելով միայն սեփական տնտեսական մեթոդներով: Չսխալման պար-
հաւ մեջ բերված մտքերի ելութիւնը:

Անցման ժամանակաշրջանում սեկտորներին և դասակարգերին «հա-
մասարակչութեան» աջ ուղորտունիւտական տեսութիւնը զինում և
կուլակներին տնտեսական զենքերով ընդդէմ պրոլետարիատի գլխատառու-
լային և պաշտպանում է մանր գյուղացիութեան տնտեսութեան կայու-
նացման գիրքերը: Այլը «չեն հասկանում», վոր կուլակային
տնտեսութիւններին հաղթահարումն ու լիկվիդացիան կարող է տեղի
ունենալ միայն «Ուլում»-ի սկզբունքով դասակարգային կատաղի պայ-
քարի կարգով» (Ստալին):

Նրանք չեն ընդունում նմանապէս մանր ապրանք արտադրողի, մի-
ջակ գյուղացու յերկայի ընդթիւր: Նրանք միայն այն գիտեն, վոր մի-
ջակը—ալիստաւոր է, սակայն նրանք մոռանում են, կամ թե յերբեք

հելու ջրջանը: Ահա թե ինչ և ասված այդ առթիւ 2-րդ հնգամյակի վերաբերյալ 17-րդ
կոնֆերանսի ընդունած վորոշումներում.

«... Հետագայում ևս դեռ անխուսափելի չէ դասակարգային պայքարի սրումը
առանձին մոմենտներում և հատկապէս առանձին ջրջաններում և սոցիալիստական ջի-
նարարութեան առանձին բնագոյացումներում, վոր դրա հետ միասին ընդդէմ է աշ-
խատավորութեան առանձին ճիւղերին ու խմբերին վրա բուրժուական ազդեցութեան
մնալու անխուսափելիութիւնը, իսկ վորոշ զեպքերում նաև այդ ազդեցութեան ուժե-
ղացման անխուսափելիութիւնը, յերկարատեւ ժամանակի ընթացքում բանվորների
շրջանում և նույնիսկ կուլակցութեան մեջ պրոլետարիատին խորթ դասակարգային
ազդեցութիւնների թափանցման անխուսափելիութիւնը»:

Հարցի այս միակ ճիշտ դրվածքի ել պետք է յիշել, հասկանալու համար դա-
սակարգերի յոյնացման և դասակարգային պայքարի վերացման խնդիրները՝ սոցիա-
լիստական հասարակարգի կառուցման ամբողջ ընթացքում:

*) Բուխարին—«Սոցիալիզմի ուղին և բանվորագյուղացիական դաշինքը», էջ 49,
1926 թ., յերկրորդ հրատարակութիւնը:

եւ չեն ցանկանում հիշել, վոր դյուղացիական տնտեսութիւնը նույն-
տիպ է կառիւտալիստականի հետ, և վորքան մանր-ապրանքային արտա-
դրութիւնը հիմնված է մասնավոր սեփականութեան վրա, նա տարերայ-
նորեն դնում է դեպի կապիտալիզմը, և միայն բանվոր դասակարգի ակ-
տիւնութեան ու դիտակցութեանը, Յիմնված սոցիալիստական սեկտորի
արագ աճող հզօրութեան վրա, ապահովում են դյուղացու շրջադարձը
դեպի սոցիալիզմ:

Հակահեղափոխական տրոցկիզմը նույնպէս լենինյան տեսութիւ-
նից տարրերով ու տեսութիւն ստեղծեց, դասակարգերի մասին պրոլե-
տարիատի դիկտատուրայի ժամանակ: Տրոցկու ուսմունքի համաձայն
դյուղացին չարիքի յե, սպեկուլյանտ, ինչպիսի քաղաքականութիւն էլ
տարբի, ինչպիսի պայմաններ եւ ստեղծվեն, նա չի դնա պրոլետարիատի
հետեւից, կիսի իր կապերը նրա հետ, իսկ խղումը դյուղացիութեան հետ
անխուսափելիորեն տանում է դեպի պրոլետարիատի դիկտատուրայի
կործանումը և կապիտալիզմի ղեկավարացիւն: Տրոցկու կարծիքով
միայն պրոլետարական հեղափոխութիւնը բոլոր կապիտալիստական
յերկրներում կապահովի սոցիալիզմի շինարարութիւնը:

Յեթն լենինը սովորեցնում էր, վոր խղումը դյուղացիութեան հետ
հնարաւոր է, սակայն պրոլետարիատի դիկտատուրայի ճիշտ քաղաքա-
կանութեան դեպքում կարելի չէ խուսափել այդ խղումից, ապա Տրոց-
կին պնդում է, վոր խղումն անխուսափելի յե, ինչ պայմաններ եւ վոր
ստեղծվեն. աջ սպորտունիստներն եւ ընդհակառակը յենթադրում են,
վոր դաշինքը դյուղացիութեան հետ ապահովված է բոլոր պայմաննե-
րում և վոր դյուղացիութիւնը տարերայնորեն դնում է դեպի սոցիա-
լիզմ: Ինչպէս Տրոցկու տեսութիւնը, նույնպէս և աջ սպորտունիստնե-
րի տեսութիւնը վրչինչ ընդհանուր չունեն մարքսիստական-լենինյան
տեսութեան հետ և բացարձակորեն չեն համապատասխանում պատմա-
կան պրոցեսի կոնկրետ ընթացքին: Չնայած առերևույթ տարբերու-
թեան, ինչպէս ալիքը, նույնպէս և տրոցկիստները խեղաթյուրում են
անցման ժամանակաշրջանի ելուցիւնը, ժխտում են պրոլետարիատի
ստեղծագործական հնարաւորութիւնները, նրա ընդունակութիւնը
հաղթահարելու սոցիալիզմին անցնելու ճանապարհին ընկած հակասու-
թեաները, և ինչպէս իրենց տեսութեամբ, նույնպէս և պրակտիկայով
ամբողջովին ոժանդակում են դասակարգային թշնամիներին:

Կոմունիստական կուսակցութեան դերը պրոլետարիատի դիկտա-
տուրայի սխառնում:—Բուրժուազիայի տապալման, իր իշխանութեան
ամբապնդման, սոցիալիզմի շինարարութեան և լայն աշխատավորական
մասնաներին այդ շինարարութեան մեջ ներգրավելու պայքարում՝ պրո-
լետարիատն ստեղծում է մի շարք մասսայական կազմակերպութիւն-
ներ: Կարեւորագոյն մասսայական կազմակերպութիւնները, վորոնք

պրոլետարիատի զիկտատուերայի ժամանակ համարյա գլխովին ընդ-
գրկում են ամբողջ բանվոր դասակարգը՝ խորհուրդները, վորոնք ընդ-
գրկում են քաղաքի և գյուղի աշխատավորութունը, կոոպերացիայի
բոլոր տեսակները և յերկտասարդական միութիւնը: Իսկ կուսակցու-
թիւնը—պրոլետարիատի անմիջական կառավարող ամենագործը, միա-
վորում է այդ բոլոր մասսայական կազմակերպութիւնների աշխա-
տանքը, ուղղում է նրանց մի նպատակի, պրոլետարիատի վերջնական
սոցատագրմանը և սոցիալիզմի շինարարութեան լիակատար ավարտ-
մանը:

«Կուսակցութիւնը,—գրել է Լենինը,—պրոլետարիատի դասակար-
գային միավորման բարձրագոյն ձևն է»: Կուսակցութիւնը պրոլետա-
րիատի զիկտատուերայի հիմնական ղեկավար և ուղեցույց ուժն է: Կու-
սակցութիւնն առաջնորդ և ուսուցիչ է և վնջ թէ ճնշման որդան: Առանց
բանվոր դասակարգի մտահոլեթյան՝ կուսակցութիւնն անողնական է:
«Կուսակցութիւնը պետք է ճիշտ արտահայտի այն, ինչը ժողովուրդը
գիտակցում է» (Լենին) և միայն այդ պայմանը կուսակցութեան համար
ապահովում է հիմնական ղեկավար դերը պրոլետարիատի զիկտատու-
երայի սիստեմում: Կուսակցութիւնը դասակարգային պայքարի կազ-
մակերպիչն է. նա սովորեցնում է պրոլետարիատին ցեխային, խմբա-
կային, ժամանակավոր շահերը հպատակեցնելու կոմունիզմի կառուց-
ման ընդհանուր դասակարգային յերկարատե խնդիրներին: Կուսակցու-
թիւնը տեսնում է հեռանկարները, կարողանում է հազթահարել տա-
տանումները, իր դասակարգի առաջից գնալ, չկտրվել նրանից և չկառ-
չել նրա պոչին: Առանց կուսակցութեան, առանց այդ առաջավոր ջոկա-
տի, պրոլետարիատն անկարող է սոցիալիզմ կառուցել: Վերաբերել ասպ-
հովվի կուսակցութեան կողմից ղեկավարած պրոլետարիատի գործողու-
թեան միասնութիւնը, անհրաժեշտ է յերկաթյա միասնականութիւն
կուսակցութեան ներսում, ալլապես անխուսափելի յէ պրոլետարիատի
զիկտատուերայի կործանումը: Կուսակցութիւնը դաստիարակում է
մասսաներին, սովորեցնում և ղեկավարում է նրանց իշխանութեան
նվաճման ժամանակ, սովորեցնում է նրանց կազմակերպել նոր հասա-
րակակարգ, դառնում է բոլոր չահագործողների ղեկավարն ու առաջ-
նորդը՝ իրենց հասարակական կյանքն առանց բուրժուազիայի կառու-
ցելու գործում, բանվորներին և գյուղացիներին առաջնորդում է դե-
պի սոցիալիզմ: Նա գլխավորում և կազմակերպում է աշխատավորու-
թեան ամենալայն մասսաների ստեղծագործական վերելքը, ախտիվ
կերպով ներգրավում է նրանց տնտեսական գործունեութեան ասպա-
րեզ: Սոցիալիզմի շինարարութեան պրոցեսը տեղի յէ ունենում անողք
դասակարգային պայքարի պայմաններում. յերկրի ներսում մնացած
կապիտալիստական և մանր բուրժուական ելեմենտները սոցիալական

բազա յին հանդիսանում դանադան տեսակի թեքումների համար կուսակցութեան ներսում : Կոմունիստական կուսակցութեան ներսում բոլոր տեսակի թեքումները լենինյան դժից, մահացող դասակարգերի կողմից պրոլետարիատի դիկտատուրայի քաղաքականութեան ընդլիմադրութեան արտացոլումն են հանդիսանում : Առանց միասնական գլխավոր դժի՝ կուսակցութեանն անկարող և ղեկավարել սոցիալիզմի շինարարութեանը, հետևաբար սոցիալիզմ կառուցող կուսակցութեան ներսում ամեն տեսակի թեքումներն ու ֆրակցիաները վոչ մի ղեկավար թույլատրելի չեն :

Սոցիալ-դեմոկրատներն անցյալն ժամանակաշրջանի մասին :—Սոցիալ-դեմոկրատների և մնացած բոլոր մյուս մանր-բուրժուական «հեղափոխականների» ուսմունքը բնորոշող հիմնական դիժն է. «զղվածք դեպի դասակարգային պայքարը, առանց դասակարգային պայքարի յուրա դնալու յերազանք, սուր անկյունները հարթելու և հաշտեցնելու ցանկութուն» (Լենին) :

Այդ «յերադոյները», ինչպես մենք տեսանք այս ձևի սկզբում, կարծում են, վոր մեր ժամանակի կապիտալիզմը «կազմակերպված կապիտալիզմ» և «վաղահաս սոցիալիզմ» է : Սոցիալ-դեմոկրատները յին թաղրում են, վոր դասակարգային պայքարը բուրժուական դեմոկրատիայի—այդ ըստ ելութեան դիմակավորված բուրժուական դիկտատուրայի—բալայի վրա աստիճանաբար «անեանում է» : Բանվոր դասակարգը միայն պետք է համբերող լինի, տանող, չհարձակվի բուրժուազիայի վրա, և այն ժամանակ կապիտալիստական տնտեսութեանը խաղաղ քայլ առ քայլ կզտոնա սոցիալիստական : Կապիտալիզմը խաղաղ կերպով, առանց պրոլետարիատի հեղափոխութեան, առանց պրոլետարիատի դիկտատուրայի կներաճի սոցիալիզմի մեջ :

Կառուցելին «Փորվերտս»-ում 1931 թ. մայիսի մեկին գրում է, վոր «Մարքսն ու Ենգելսը սխալվել են, յենթադրելով, վոր պրոլետարական հեղափոխութեանը տանում է դեպի պրոլետարիատի դիկտատուրան և արտադրութեան հանրայնացումը : Գերմանիայում 1918 թ. իրր թե տեղի տւնեցալ պրոլետարական հեղափոխութեան, վորը շատ խոր քաղաքական հեղաշրջում առաջ բերեց, սակայն դեռ արտադրութեան կապիտալիստական յեղանակը չփոխարինեց դեմոկրատական—հասարակական արտադրութեամբ : Դա դեռ պիտի կատարվի» (Կառուցելի) : Հետևաբար Գերմանիայում 1918 թ. իրր թե տեղի յե ունեցել պրոլետարական հեղափոխութեան և այդ յերկրում սոցիալիզմի կառուցման համար վոչ մի նոր հեղափոխութեան պահանջ չկա ըստ Կառուցելու : Յեթե կապիտալիզմը համաձայն սոցիալ-դալաճանների այս ամենակշառու ներկայացուցչի՝ խաղաղ կերպով ներաճում է սոցիալիզմի մեջ, ապա պարզ և, վոր վոչ մի անցման չըջանի եկոնոմիկա չպետք է լինի :

կապիտալիզմն անմիջապես, առանց վորեւս պայքարի պրոլետարիատի կողմից փոխվում է կոմունիզմի, հետեւաբար պրոլետարիատի դիկտատուրայի անհրաժեշտութիւնն չկա :

Հեղափոխական մարքսիզմն ուստպիայից ընթացավ դեպի դիտական սոցիալիզմ : Կառուցկին և 2-րդ Ինտերնացիոնալը հակառակ ուղի կատարեցին դիտութիւննից դեպի ուստպիա, հեղափոխական մարքսիզմից դեպի հակահեղափոխական սոցիալ-ֆաշիզմի տեսութիւնն ու պրակտիկան*) :

Նրանք մերադարձել են պրոլետարիատի կողմից իշխանութիւնը բռնարկութեամբ նվաճելու սոցիալ-ուստպիստներին տեսութեանը, նրանք յենթադրում են, առանց ղինյալ ասպտամբութեան, առանց հեղափոխութեան կապիտալիզմից դուրս գալու հնարավորութեան մասին : Այդ սոցիալ-ֆաշիստական «ուստպիստները» պատերազմներն և հեղափոխութիւնների դարաշրջանում, դասակարգային կատաղի պայքարի պայմաններում, մինչև ուղն ու ծուծը հակահեղափոխական են : Միակ ղինյալ ասպտամբութիւնը, վոր ճանաչում է միջազգային մենշևիզմը— դա իորհրդային իշխանութեան դեմ, սոցիալիզմ կառուցող յերկրի դեմ

ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ.—հեղինակների այս փերջին ձեակերպումը, վորի համաձայն «կառուսկին և 2-րդ Ինտերնացիոնալը հակառակ ուղի կատարեցին... հեղափոխական մարքսիզմից դեպի հակահեղափոխական սոցիալ ֆաշիզմի տեսութիւնն և պրակտիկան», յերկու սխալ է պարունակում իր մեջ : Առաջինը՝ նա փորձում է 2-րդ Ինտերնացիոնալը իր ստեղծման որից ներկայացնել վորդես մեկ միասնական ամբողջութիւն, սըողել այն փաստը, վորի համաձայն 2-րդ Ինտերնացիոնալը բաղկացած էր ներքին հակասութիւնների և հակադիր հոսանքների պայքարի՝ ոպորտունիզմի և հեղափոխականութեան յերկու թեկերից՝ սկզբից յնվ յնր :

Յերկրորդը՝ «Բայըէեկէ»-ի 1931 թ. № 5, 12 հրապարակած է Կ. Մարքսի նամակները Ջեննի Լոնգեյրին և շորջաբերակոնը : Վերջապես Լենինը և Ստալինը դորձերն աներկբայորեն ապացուցում են «Յերկու Կառուսկիների» տեսութեան մենշևիկյան, արոցկիստական էլութիւնը, ցույց են տալիս, վոր Կառուսկին և կառուսկիականութիւնը սկզբից յնվ յնր շոպտահականութիւնն չեն, այլ սոցիալական արդյունք է 2-րդ Ինտերնացիոնալի այդ հակասութիւնների, վորը իր մեջ՝ խոսքով մարքսիզմին հափտարիմ լինելը՝ միավորում է դորձնականում՝ ոպորտունիզմն յենթաբեկու հետ» (Լենին) :

Մի այլ կապակցութեամբ Լենինը 1914 թ. հոկտեմբերին, վերլուծելով և սուր կերպով քննադատելով Կառուսկու ազգապողումները բուրժուական պիտական մեքենայի խորտակման մասին, ցույց է տալի, թե ինչպես «հարցից հետանալու, լուծեան մատնելու, շեղվելու այդ գումարից, անխուսափելիորեն ստացվեց այն լիակատար անցումը ոպորտունիզմին, վորի մասին մենք հիմա խոսելու յենք» (Լենին) :

Այդ տեսակեանց անհրաժեշտ է սպառիչ կերպով և լիակատար պարզութեամբ վեր հանել 2-րդ Ինտերնացիոնալի յոյութիւնը—իսկ այդ բացակայում է հեղինակների մոտ—քանի վոր ամենապիշը շեղում այս խնդրում բավական է՝ —լենինիզմից կտրվելու և համաշխարհային բաշփորական շարժման և հեղափոխական պայքարի ամենավճական հարցերում՝ հակահեղափոխական արոցկիզմի և սոցիալ ֆաշիզմի գիրկը ընկնելու համար :

ուղղված ապստամբությունն ու ինտերվենցիան է: Միջադպրոցի մեն-
շեխը վաղուց ի վեր բացահայտ կերպով խղել է իր կապերը մարք-
սիզմի հետ և՛ տեսության մեջ և՛ գործնականում ու դարձել բուրժուա-
կան՝ ձախ-հակահեղափոխական կուսակցություն:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի հիմնական խնդիրները:—Պրոլետա-
րիատը, իշխանությունը գրավելով, պետք է կապիտալիստական հասա-
րակությունից ժառանգություն ստացած եկոնոմիկան վերակառուցի,
նա պետք է տնտեսությունը կադմակներպի նոր, մինչ այդ անմատչելի
սկզբունքների հիման վրա, նա պետք է սոցիալիզմ կառուցի: Գիտական
սոցիալիզմի հիմնադիրները, Մարքսն ու Ենգելսը. «Կոմունիստական
Մանիֆեստում» և «Գոթայի ծրագրի քննադատություն» մեջ և իրենց
ուրիշ այլ աշխատություններում գծել են այն հիմնական ձեռնարկում-
ները, վորոնք պրոլետարիատը պետք է կիրառի իր դիկտատուրայի
հաստատումից հետո: Մարքսն ու Ենգելսն ուսուպիստներ չեն յեղել,
նրանք ապագա, իր մանրամասնությունների մեջ ամենքին անհայտ
հասարակության դեղատոմսեր չեն գրել, այլ ուշադիր ուսումնասիրել
են հեղափոխական պայքարի փորձը և դիտականորեն նախատեսել են
կապիտալիստական հասարակության շարժման հիմնական ուղիները և
ապագա կոմունիստական շարժման կարևորագույն սկզբունքները:

Յեւ միայն Լենինն ու Ստալինը հաղթանակած պրոլետարական
հեղափոխության նոր պայմաններում, Մարքսի և Ենգելսի ուսումնքի,
միջադպրոցի կոմունիստական շարժման ու ՍՍՀՄ-ում սոցիալիզմի շե-
նարարության փորձի հիման վրա, տվել են պրոլետարիատի դիկտա-
տուրայի տնտեսական քաղաքականության ավելի լրիվ ծրագիրը:

Իշխանությունը իր ձեռքը գրավելով, պրոլետարիատը պետք է
ջախջախի հեղափոխության թշնամիների ընդդիմադրությունը և ձեռ-
նամուխ լինի սոցիալիստական հասարակության շենարարությանը:

Կապիտալիզմն առաջացել է տարերայնորեն ֆեոդալիզմի շրջանակ-
ներում. դա կարող եր տեղի ունենալ միայն նրա համար, վոր կապիտա-
լիստական տնտեսությունը նույնատիպ է ֆեոդալականի հետ, և՛ մեկը
և՛ մյուսը հիմնված են մարդկության անշան փոքրամասնության
կողմից մարդկության մեծամասնությանը չահագործելու տարբեր
ձևերի վրա: Իսկ սոցիալիզմը չահագործման բացասումն է, նա չի կա-
րող «ինքնահոսով» առաջ գալ կապիտալիզմի շրջանակներում և պրո-
լետարիատի դիկտատուրայի ժամանակ սոցիալիզմն անհրաժեշտ է կա-
ռուցել դասակարգային սուր պայքարի բովում և վորոշ պլանով: Անց-
ման եկոնոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցումը կարող է տեղի
ունենալ միայն պլանային կարգով և միայն պրոլետարիատի դիկտա-
տուրան է հնարավորություններ ստեղծում տնտեսությունը պլանային
կարգով վարելու համար: Այդ պլանայնությունը պրոլետարիատը պետք

ե ստեղծի, վերովհեաւ անսպանային ու տարեւային տնտեսութիւն ե ժառանգութիւն ստանում :

Կապիտալիզմից մնում են դանադան տնտեսաձեւեր, (Уклады) տընտեսաձեւերի անսպանայնութիւնն արտացոլում ե արտահայտում ե հանրայնեցված աշխատանքի համեմատարար թույլ աստիճանը, վորն անտաղոնիստական ձեռով արդեն զարդանում ե Կապիտալիզմի ծոցում, սակայն չի կարող մինչև վերջը հասցվել, առանց իրեն՝ կապիտալիզմի վոնչացման: Պրոլետարիատը սեւոր ե վերակառուցի, վերակազմի տնտեսաձեւերի (Уклады) այդ բազմաղանութիւնը վերջին հաշվով ե ստեղծի տնտեսութիւն մեկ միասնական սոցիալիստական սիստեմ: Սոցիալիզմի շինարարութիւն ճանապարհին առաջին տնտեսական խնդիրը—դա խոշոր սոցիալիստական արդյունաբերութիւն ստեղծումն ե այն ձեռնարկութիւնների բազայի վրա, վորոնց սլրոլետարիատը բռնադրավման ե յենթարկում, այսինքն՝ բոնի, առանց հատուցման, գրավում ե կապիտալիստներէց: Բռնադրավումով հանրայնացման սլրոցեւը չի վերջանում: Հանրայնացումն, բոտ Լենինի, «հատկապես նրանով ե տարբերվում սլարդ բռնադրավումից, վոր բռնադրավման կաւելի յե յենթարկել մի անդամից, առանց ճիշտ հաշվառումն ե ճիշտ բաշխումը կատարել կարողանալու, իսկ հանրայնեցումն առանց այդ կարողութիւն անհնար ե»:

Բռնադրավման յենթարկված ե անմիջականորեն սլրոլետարիատի կողմից զեկաւարվող ձեռնարկութիւնները դառնում են սոցիալիստական, վորովհետեւ նրանցում բացակայում ե շահագործումը: Այդ ձեռնարկութիւնները պատկանում են բանվոր դասակարգին, նա իր ներկայացուցիչների միջոցով կառավարում ե նրանց ե ինքն ել աշխատում ե նրանց մեջ: Այստեղ չկան յերկու դասակարգերի հարաբերութիւններ: Սոցիալիստական, սլլանային հիմունքների վրա կատարված խոշոր արդյունաբերութիւն վերակառուցումը հիմք ե հանդիսանում բանվորական սեւտութիւն սուաջ կանգնած մյուս խնդիրների լուծմանն անցնելու համար:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի ամեհակարեւոր խնդիրը—դա քաղաքի ե գյուղի միջև յեղած հակադրութիւնների ե տարբերութիւնների վոնչացումն ե ե գյուղացուն սոցիալիստական աշխատավոր դարձնելն ե: Կապիտալիզմի ժամանակ գյուղատնտեսութիւնը տեխնիկապես աւելի ու աւելի հետ ե մնում արդյունաբերութիւնից: Մանր ու միջակ գյուղացիութիւնը կապիտալիստական հասարակութիւն ուղեկիցն ե՝ այդ հասարակութիւն գոյութիւն ամբողջ ընթացքում: Կապիտալիզմը, չնայած մանր գյուղացիութիւն մշտական ու տմարդի շահագործման, վերջնականապես չի վոնչացնում մանր ապրանքային գյուղացիական արտադրութիւնը: Մաքուր սոցիալիզմի անցնող մա-

քուր կապիտալիզմ չկա և չի կարող լինել վոչ մի տեղ ամբողջ աշխարհում: Տնտեսության միջկապիտալիստական ձևերն այս կամ այն չափով պահպանվում են նույնիսկ բարձր զարգացած կապիտալիզմի յերկրներում:

Սրա հետևանքով պրոլետարիատն իշխանութիւնը նվաճելուց հետո տարրեր տնտեսաձևերից (УКЛАДЫ) կադմված տնտեսութիւն և ստանում: Խոշոր և խոշորագույն արդյունաբերության հետ միասին ժառանգութիւն և մնում նաև բաժան-բաժան յեղած մանր դյուղատնտեսութիւնը: Միայն այդ տնտեսութիւնների հեղափոխական վերակառուցման ճանապարհով և հնարավոր միասնական սոցիալիստական սխառմի ստեղծումը: Հողի խոշոր սեփականատերերն հեղափոխութիւնից հետո անմիջապես պետք և սեփականադրելին: Սակայն մանր և միջակ դյուղացիության չի կարելի առաջաւել, անհրաժեշտ և նրան վերաձգելի: Դեռ Ենդելը «Դյուղացիական հարցը» բրոշյուրում գրել է. «Մենք (կոմունիստներս, խմբ.) վճռականորեն կանդնած ենք դյուղացիության կողմը: Մենք ամեն հնարավոր բան կանենք, վոր նրան տանելի լինի ապրելը, վորպեսզի հեշտացվի նրա անցումը դեպի ընկերայնութիւնը»:

Հանրայնացնելով հողադործութիւնը, կոլեկտիւացնելով չքավոր-միջակ տնտեսութիւնները, և հանձին բարդ դյուղատնտեսական մեքենաների, քիմիական պարարտանյութերի, ագրոնոմիական գիտելիքների, նոր տեխնիկական բազա հատկացնելով դյուղատնտեսութիւնը, պրոլետարիատի գիկտատուրան պետք և աստիճանաբար վոչնչացնի դյուղատնտեսութիւն և արդյունաբերութիւն միջև յեղած տարբերութիւնը:

Հետևաբար կապիտալիզմի ժամանակ տեղի ունեցած անհավասարաչափ զարգացման հետևանքները լիկվիդացիայի կենթարկվն և դյուղատնտեսութիւնն ու արդյունաբերութիւնը, ինչպես տեխնիկայես, նույնպես և տնտեսապես միմյանցից կտարբերվն միայն վորպես ինքուստրիայի տարրեր ճյուղեր:

Արդյունաբերութիւն և դյուղատնտեսութիւն սոցիալիստական վերակառուցումը դուգակցվում և կապիտալիզմի խոշոր մնացորդների և ելեմենտների ու վերջին լուրջ կապիտալ. դասակարգի— դյուղական բուրժուազիայի—լիկվիդացիայի պրոցեսի հետ: Անցման ժամանակաշրջանի ընթացքում պետք և աստիճանաբար լիկվիդացիայի յենթարկի կապիտալիստական և մանր առևտուրն ու արտադրական բուրժուազիան, պետք և կառուցվի պետական կոոպերատիվ առևտրի սխառմ, վորն անցման ժամանակաշրջանի ավարտումից հետո կանցնի ուղղակի բաշխման: Անցման ժամանակաշրջանում ձևափոխվում են և հետո վի-

բանում են կապիտալիստական տնտեսութեան նաև մյուս ձեւերը, ավանդները, վարկերը, փողերը և այլն*) :

Անցման ժամանակաշրջանի կենտրոնական խնդիրներից մեկն էր լինե՞լ բանվոր դասակարգի վերամշակումն և : Կապիտալիզմի դեմ մղած հեղափոխական պայքարի արդեւսը կռում ու կոփում է բանվորներին, հանձին կոմունիստական կուսակցութեան և առաջավոր բանվորները — ստեղծում է քաղաքացիական կառավարութեան՝ կազմակերպչների և կառուցողների ավանգարդը : Սակայն բանվոր դասակարգի խոշոր մեծամասնութիւնը կապիտալիզմի շրջանակներից անխուսափելիորեն դուրս է գալիս տեխնիկայով, գիտութեամբ և անհրաժեշտ դործնական ունակութիւններով անբավարար սպառազինված, վորպեսզի կարողանա կառավարել պետութիւնը, վորպեսզի վոչ միայն կարող կերպով ղեկավարի, այլև ինքնուրույնաբար, իր պրոլետարական կազմերով կառուցի խոշոր մեքենայական արդյունաբերութիւնը և գիտականորեն պլանավորի ամբողջ ժողովրդական տնտեսութիւնը : Սոցիալիստականները տեսութիւնն են ստեղծել «տնտեսական դեմոկրատիայի» վերաբերյալ այն մասին, վոր պրոլետարիատը — իբրեւ ժամանակակից խուրժուական — դեմոկրատական յերկրներում հնարավորութիւն ունի պետութիւն և ժողովրդական տնտեսութիւն կառավարելու գործը զուգորդելու և այդպիսով, նախորոք, մինչև հեղափոխութիւնը, բանվորական կազմեր պատրաստելու : Այդ տեսութիւնը վոչ մի չափով չի համապատասխանում իրականութեանը : Միանգամայն պարզ է, վոր բուրժուազիան վոչ մի ժամանակ թույլ չի տա, վոր բանվորները մասսայական մասշտաբով սովորեն պետութիւն կառավարել և տիրապետեն գիտութեանը և տեխնիկային : Պրոլետարիատը կսովորի կառավարել

*) ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ. — Հարցի այդ որինակ դրումը հեղինակները մոտ ամենեւին չի ցուցահանում մեր զարգացման դիալեկտիկական անցման շրջանում և յերկու վտարով կանգնեցնում է նրանց տնտեսական որինքների «բունաթափման» — Բողաշուկ — Բուխարինյան դիրքերի վրա, քանի վոր ԽՍՀՄ-ի պայմաններում կատարվում է վոչ թե արեստական կատեգորիաների կապիտալիստական ձեւի փոխակերպութիւն, այլ կենսագործվում է սոցիալիստական ելեմենտների կողմից բուրժուազիայի մեթոդների և զինքերի ոգտագործումը՝ նույն կապիտալիստական ելեմենտները հաղթահարման և ճիւղվողացիայի նպատակով :

Մասնավորապես գլխիվայր է դրված հեղինակները մոտ խորհրդային առևտրի խնդիրը, վոր «մեր զարգացման ներկա ետապում խնդր ունի վեր հանել մեր տնտեսական սխտեմում գոյութիւն ունեցող հսկայական և դեռ վոչ անհրաժեշտ չափով օգտագործվող ներքին ուսուրանները սոցիալիստական կուսակման համար, դրանով իսկ ամբողջ սոցիալիստական շինարարութեան մատերիով քաղայի անման արդացման նպատակու համար» (17-րդ կուսկնֆերանսի վորդուէմներէց) :

Այս հարցերի նկատմամբ մասնավորապես փողի և խորհրդային առևտրի վերաբերյալ հեղինակների «խալ դրուլթների աթիլ» Թիւրի մանրամասն նշումները մեր փողմից կարմին դասադրել համապատասխան դրուլներում :

պետութիւնը և տնտեսական շինարարութիւնը միայն իր դիկտատուրայի հաստատումից հետո: Կապիտալիստական առաջավոր դիտութեան և տնտեսական ժողովրդավարական սպառազինված, սոցիալիզմի շինարարութեան տպասարկման ղեկով բուրժուական տնտեսական ինտելիգենցիային և ճնշելով նրա հակահեղափոխական խմբակները, աստիճանաբար տիրապետելով կրթութեան ամբողջ սիստեմին, բանվոր դասակարգը ստեղծում և իր սկիական կադրերը ժողովրդատնտեսութեան կյանքի բոլոր բնաշխարհներին համար:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի խնդիրը—հասարակութեան դասակարգային բաժանման լիկվիդացիան և, և հետևաբար, իրա, պրոլետարիատի դիկտատուրայի լիկվիդացիան: Բանվոր դասակարգը խլում և իշխանութիւնը վռն թն նրա համար, վերականգնելով ամբողջ աշխատավորութեանը և վերջիվերջո, յերբ բոլորը կդառնան սոցիալիստական տնտեսութեան աշխատողներ, դասակարգներն ընդհանրապես կվերանան, կվերանա նույնպես պրոլետարիատի դիկտատուրայի անհրաժեշտութիւնը*):

*) ՄԱՆՈՒ. ՍՄԲ.—հեղինակների այս միտքը մի շարք թյուր ըմբռումների հետեանց և, այսպէս.—նախ՝ «պրոլետարիատի շարքերը մնացած աշխատավորութեանը ներգրավուել» խնդիրը նրանց կողմից ձեռնարկված և անորոշ կերպով և վոչ ճիշտ, յերկրորդ՝ գլխավոր և գլխիկ զատակարգների խնդիրը յերրորդ՝ դասակարգների լիկվիդացիոց տնկնապէս հետո—ըզկեսցված և պրոլետարիատի դիկտատուրայի դերացումը:

Անհրաժեշտ և ներք, վր պրոլետարիատը վոչ թն իր դասակարգի շարքերն և ջարդում աշխատավորութեան մյուս խավերին, այլ նրանց իր դեկավարութեամբ վերաճակում և դարձնում սոցիալիստական տնտեսութեան գիտակից աշխատավորներ: Այդ հեղափոխական վերափոխման պրոցեսում պրոլետարիատը վերաճակում և նաե ինքն իրեն և դառնում նոյն լրիվ սոցիալիստական հասարակութեան գիտակից աշխատավոր: Համաձայն համ Գ (բ) Կ 17-րդ կոնֆիրմանի ընդունած վորդումների, վերահիշյալ պրոցեսը տեղի յե ունենալու հետեյալ կերպ. անհրաժեշտ և նախ «վերջնականապէս լիկվիդացիայի յեղծարկել կապիտալիստական տարրերը և դասակարգներն ընդհանրապէս, լրիվին վոչնչացնել դասակարգային տարբերութեաններն ու շահագործում առաջացնող պատճառները—դարձնել յերկրի ամբողջ աշխատավոր ազգաբնակչութեանը սոցիալիստական անդատակարգ հասարակութեան գիտակից և ակտիվ կառուցողներ: Իսկ ըստ գրքի հեղինակների նախ «բոլորը դառնում են աշխատողներ» և «վերջիվերջոս վերանում են դասակարգերը:

Իսկ վերաբերում և պրոլետարիատի դիկտատուրայի վերացման խնդրին, ապա Անինը գեոեա Բուխարինի «Экономика переходного периода» գրքի տեթիվ արած էր դիտողութեաններում հետեյալ կերպ եր պատկերավորում այդ պրոցեսը: Այնպէս, սւր Բուխարինը սահմանելով պրոլետարիատի դիկտատուրայի վերացման պրոցեսը գրում եր. «Արտաքին հարկադրական միջոցները կսկսեն անխայնալ սկզբում կանայա-

Անցման շրջանի եկոնոմիկան չի հանդիսանում հասարակական փոր-
մացիա:—Ինչպես մենք տեսանք, անցման եկոնոմիկայի մեջ անխուսափե-
լիորեն դոյություն ունեն տարրեր տեսակի տնտեսաձևեր (уклады): «Ինչ
եկոնոմիկայում կիրառված—նշանակում է, վոր տվյալ հասարակարգում
կան կապիտալիզմի և սոցիալիզմի ելեմենտներ, մասնիկներ, կտորներ»
(Լենին): Անցման եկոնոմիկայում յերեք ալդայիսի հիմնական ելեմենտ-
ներ, տնտեսաձևեր (уклады) կան—կապիտալիստական, մանր աղ-
րանքային և սոցիալիստական: Սակայն դա վոչ մի դեպքում չի նշանա-
կում, վոր յուրաքանչյուր սեկտորը դոյություն ունի զուգահեռաբար
մյուսների հետ իրավահավասար սկզբունքներով: «Ձի կարելի պատկե-
րացնել, վոր տարրեր տնտեսաձևերը, դրանք տարրեր արկղներ են.—սո-
ցիալիստական սեկտորը—մի արկղ, կապիտալիստականը—մյուս, յերկուսն
եւ կողք-կողքի տարրեր ունեն իրա մտացրած և զուգահեռաբար զրո-
վող»: Ընկ. Ստալինը մարքիստ-ադրարնիկների կոնֆերենցիայում ար-
տառանձա՞ծ ճառում անհրաժեշտ սլարգով յամբ և սրով յամբ ապացուցեց
այդպիսի պատկերացման անհեթեթ լինելը:

Չնայած այդ բազմաձևության, անցման ժամանակաշրջանի եկո-
նոմիկան միասնական է: Նրա դիալեկտիկական միասնականութունը կա-
յանում է նրանում, վոր պրոլետարիատի դիկտատուրայի ղեկավարու-
թյամբ, հրամանատարական բարձունքները նրա ձեռքում կենտրոնացնելու
հիման վրա, անցման շրջանի բազմասեկտոր եկոնոմիկան, հաղթահարե-
լով մանր-արտադրական տնտեսությունները, կապիտալիստական տե-
ղենցը, վերակառուցելով այդ մանր-ապրանքային տնտեսությունները և
նախ սահմանափակելով և վանելով, իսկ ապա լսպառ լիկվիդացիայի
յենթարկելով կապիտալիստական տարրերը ամբողջ ժողովրդական
տնտեսությունն ընդգրկող միասնական տնտեսական պլանի հիման վրա,
դարդանում և սոցիալիզմի իւղղությամբ:

Ամբողջ անցման ժամանակաշրջանը թուիչք է կապիտալիզմից դեպի
սոցիալիզմ: Սակայն դա չի նշանակում, վոր նա վորոշակի ուղղություն

նա բանակը և նախատորմը վորպես արտաքին ամենատուր ճնշման զենք, հետո պատ-
ժիչ և ուսուցիչ մարմինների սրտեմը, ապա աշխատանքի հարկադրական յեղանակը
և այլն: Լենինն այդ պարբերության դիմաց գրել է. «Արդյոք վոչ ընդհակառակը,
նախ ճապա այնու հետեւ ճշտող է, վերջապես ճակողումն Պրոլետարական դիկտատու-
րայի իշխանության վերացման լենինյան այն պրինցիպներին յենելով եր, վոր մեք
կուտակցության 17-րդ կոնֆերենցիան, հարվի առնելով դասակարգային պայքարի
յերթին և նամանավանդ արտաքին այն պայմանները, վորոնց սխտեմում ծավալվում
է անդասակարգ հասարակության կառուցման դործը 2-րդ 5-ամյակում, այնպես սուր
կերպով դրեց պրոլետարիատի դիկտատուրայի վոչ ին թուլացման, այլ ընդհակառա-
կը ամրացման խնդիրը տոպրկայում. վորպես ամենահրաժեշտ նախապայման այն
դիալեկտիկական պրոցեսի, վորը պետք է իր հետեւից բերի առդ դիկտատուրայի լիա-
կատար վոչնչացումը սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակի կենսագործումից հետո:

և զարգացման որին աշխարհը չէր տալ։ Անցման ժամանակաշրջանը—
զառթիւնը և վերջ հասարակարգից դեպի մի այլ հասարակարգ։

Կապիտալիզմը հասարակական ֆորմացիա չէ, այսինքն՝ վերջնական
ձևակերպում, հարաբերականորեն ավարտված արտադրութեան յեղա-
նակ՝ համադրատասխան հասարակական վերնաշինքերով։ Կոմունիզմը
նոր յայտ հասարակական ֆորմացիա չէ։ Անցման եկոնոմիկան կապիտա-
լիզմի հակոդութեան տակ չի դառնում, այլ զարգանում և սոցիալիստա-
կան հիմունքով, սակայն զա չի նշանակում, վոր անցման ժամանա-
կաշրջանն արդեն սոցիալիզմ է^{*)}։

Անցման ժամանակաշրջանի եկոնոմիկայում դեռ արտադրութեան
միջոցների և բանվորական ուժի միացման միասնական յեղանակ չկա՝
արտադրութեան այն յեղանակը, վորը միանման բնորոշող լինի բոլոր
սեկտորներին համար։ Անցման ժամանակաշրջանի եկոնոմիկան կառուց-
վող սոցիալիզմի տեսեսական սիստեմն է — նոր հասարակական—տնտեսա-
կան ֆորմացիան միայն պլանային կարգով և ստեղծվում, սակայն դեռ
լրիվ չի ստեղծվել։ Յեթև սոցիալիստական սեկտորը դառնում և գերիշ-
խող և սոցիալիստական արտադրական հարաբերութեանները սկսում են
բնորոշել ամբողջ ժողովրդական տնտեսութունը, այն ժամանակ յերբ
յերկիրը թևակոխում և սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, զբա հետ միա-
սին կոտարվում և անցումը դեպի սոցիալիստական հասարակական ֆոր-
մացիան, ըստ վորում անցման ժամանակաշրջանի և սոցիալիզմի միջև
չինական պարիսպ չկա, սոցիալիզմի շրջանը հասունանում և անցման
շրջանի ծոցում, և անցումը դեպի սոցիալիզմը չի կատարվում նոր լրա-
ցուցիչ հեղափոխութեան միջոցով։

Կապիտալիզմի անհավասարաչափ զարգացման արեմքը և մի յերկրում
սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորութեանը։ Կապիտալիստական հա-
սարակութեանը, նրա զարգացման բոլոր աստիճաններում յուրահատուկ
և արտադրութեան անարխիան։ Դա նշանակում է, վոր գոյութեան չունի
վոր մի պլանայութեան, վոր մի համասարաչափութեան ինչպես առան-

^{*)} ՄԱՆ, ՈՅ. ԽՄԻ. — Այստեղ թուրքմեններին խուսափելու համար անհրաժեշտ
է հիշատակել, վոր սոցիալիզմը չի հակադրվում անցման եկոնոմիկային, վոր անցման
եկոնոմիկայում և, վոր սոցիալիզմը նախապատրաստվում և լրիվ չափով, ըստ վորում
անցման եկոնոմիկայի վերջին կտայը միաժամանակ սոցիալիզմի առաջին փուլն է՝
չկամ անցման եկոնոմիկա և կամ սոցիալիզմ։ Հարցի այսպիսի դրուումը, վորի մասնա-
կի արտահայտութեանը մենք ունենք նաև հեղինակներին մոտ, խնդրի միջանկախակամ
զբոսածն և և վորինչ ընդհանուր չունի այդ ինչորի Մարքս-լենինյան բժշկման հետ
Անցման եկոնոմիկան և սոցիալիզմի եկոնոմիկան միմանցից չինական պարիսպներով
չեն բաժանվում։ Սրանից իհարկի վոր մի դեպքում չի թլլում, վոր անցման եկոնոմիկան
և սոցիալիզմը պետք և ամբողջովին նույնացնել, և անցման եկոնոմիկան ամբողջովին
միտրոսած առաստաղի տակի գիտել իբրև սոցիալիզմի հասարակական ֆորմացիա,
վորպիսի դրոսածք է դեպ հաճախ կարելի չէ հանգրգել ալ ոպորտուն ըստաշան տեսա-
բանները մոտ՝ այս խնդրում։

ձին կապիտալիստական յերկրներէ, նույնպէս նաև ժողովրդական տընտեսութեան տարրեր ճյուղերի զարգացման մեջ մի յերկրի ներսում : Հիպոթիտալիստական աշխարհում միջ հալասարաչափութուն, միջ ներդաշնակութուն, միջ հարաբերականութուն չի յեղել և չէր ել կարող լինելը^{*)} :

Կապիտալիզմի զարգացման անհալասարաչափութունն արտահայտութեան մի ամբողջ շարք ձևեր ունի : Անհալասարաչափ են զարգանում առանձին կապիտալիստական յերկրները : 19-րդ դարի առաջին կիսում երբ արդ յունաբերական զարգացմամբ բոլոր յերկրներէց առաջ երգնում Անգլիան . նա «աշխարհի արհեստանոցն» եր . 19-րդ դարի 2-րդ կեսում նրան սկսեցին հասնել Գերմանիան և ՀԱՄՆ-ը, իսկ 19-րդ դարի վերջին նրանք Անգլիայից անցան արտադրութեան ամենակարևոր ճյուղերում : Անհալասարաչափ են զարգանում ժողովրդական տնտեսութեան տարրեր ճյուղերը : Հայանի յև, որինակ, միո նույնիսկ ՀԱՄՆ-ում, իր վիթխարի տեխնիկայով և արդյունաբերութեան հսկայական կոնցետրացիայով, դուրդատնտեսութունն իր գերակշռող մասսայով տեխնիկական ծայրահեղորեն հետ եմնացել և չափազանց մանրացած ե : Անհալասարաչափ են զարգանում առանձին ճյուղերը հենց իրեն արդյունաբերութեան ներսում : 19-րդ դարի սկզբում արդյունաբերութեան կապիտալիստականորեն ամենից շատ զարգացած ճյուղը մանածագործութունն եր, նա բոլոր մյուս ճյուղերից առաջ եր գնում, իսկ դարի վերջում նրան հետին պլանը մղեցին ծանր արդյունաբերութեան ճյուղերը, ինչպէս թուղի և պողպատի արտադրութունը, քարածխի և նավթի հանույթը : Հետապատերազմեան տարիներում հատկապէս արագ զարգանում են արդյունաբերութեան այսպէս կոչված նոր ճյուղերը — էլեկտրոտեխնիկական, քիմիական, ավտոմոբիլային, ավիացիոն և այլ արդյունաբերութիւնները : Վերջապէս անհալասարաչափ են զարգանում առանձին ձեռնարկութիւնները և ձեռնարկութիւնների առանձին իմբերն արդյունաբերութեան յուրաքանչյուր ճյուղում : Կապիտալիզմի պայմաններում հասարակական արտադրութեան զարգացումը կախված ե առանձին ձեռնարկատերերի հայեցողութիւնից, միոնք բացառապէս ղեկավարվում են ըստ հնարավորին շատ շահույթ ստանալու տենչանքով : Անհալասարաչափութունը կապիտալիզմի անխուսափելի որենքն ե նրա զարգացման բոլոր ետապներում : Սակայն այդ անհալասարաչափութունն առանձնահատուկ սրութիւն և թռիչքածնութիւն ե ստանում կապիտալիզմի վերջին ետապում — իմպերիալիզմի շրջանում :

Լենինի և Ստալինի ուսմունքի համաձայն իմպերիալիզմը շատ ավելի պոթկալից, թռիչքած և կոնֆլիկտներ ծնող զարաշրջան ե, քան նախորդ զարաշրջանը : Իմպերիալիզմի ժամանակ տնտեսական կյանքում

*) Ленин. Собр. соч. том XVI, стр. 183. Гиз.

տիրապետող դրութիւն են ձեռք բերում մոնոպոլիաները—տրեստները, սինդիկատները, կարտելները։ Մոնոպոլիստները ձգտում են անսահման տիրապետութեան վրէժ միայն յերկրի ներսում, այլև համաշխարհային լուսկայում։ Նման ձգտումը տանում է դեպի արտասովոր սուր պայքար այդ հսկաների միջև։ Յերկրագունդը (բացառութեամբ ՍՍՀՄ-ի) արդեն բաժանւած է խոշորագույն իմպերիալիստական պետութիւնների միջև և մի յերկրի հետագա ընդարձակումը հնարավոր է միայն աշխարհի նոսր վերաբաժանման հաշիւին։ Այդ տանում է դեպի սուր ընդհարումներ և պատերազմներ։ Իմպերիալիզմի դարաշրջանում սրվում է կապիտալիզմի հիմնական հակասութիւնը—սրբոլիտարիստի և բուրժուազիայի հակամարտութիւնը՝ առանձին յերկրների ներսում և համաշխարհային մասշտաբով։ Յեւ իմպերիալիստական յերկրների ու նրանց զաղութների միջև հակասութիւնները բացառիկ սուր բնույթ են ստանում, հասնելով մինչև զինված ընդհարումների և քաղաքացիական պատերազմի։

Տարբեր կապիտալիստական յերկրների դարգացման անհամասարաչափ, թոյլ ջգձե բնույթը տանում է դեպի առանձին յերկրներում սրբոլիտարիստական հեղափոխութեան հաղթանակի վրէժ միայն հնարավորութիւնը, այլև անհրաժեշտութիւն։ Իմպերիալիզմի համար բնութագրական է դարգացման մեծագույն անհամասարաչափութիւնը, դրա համար էլ սոցիալիզմի հաղթանակը, վորը դալիս է միտարինելու կապիտալիզմին, անխուսափելիորեն պետք է անհամասարաչափ լինի և չի կարող միևնույն ժամանակում լինել։

Սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորութիւնը մի յերկրում, նշանակում է, վոր մի առանձին վերցրած կապիտալիստական յերկրում սրբոլիտարիստն ընդունակ է նվաճելու իշխանութիւնը և այն ոգտագործելու՝ լիակատար սոցիալիստական հասարակութիւն կառուցելու համար, տոանց նախապէս սրբոլիտար։ հեղափոխութեան հաղթանակի մյուս յերկրներում, բայց անպայման միջադպային բանվոր դասակարգի ոժանդակութեամբ և համակրութեամբ։ Սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորութիւնը մի յերկրում, նշանակում է, վոր գյուղացիութեան և սրբոլիտարիստի միջև յեղած հակասութիւնները կարող են լուծվել ներքին սւժերով, վոր այդ յերկու դասակարգերի խղումը կարող է կանխել սրբոլիտարիստական դիկտատուրայի ճիշտ քաղաքականութիւնը, վորը հնարավորութիւն է տալիս վերամշակելու գյուղացուն և նրան դարձնելու սոցիալիստական աշխատավոր։ Հաղթանակած յերկրի սրբոլիտարիստը կտրող է և տեղեք է կառուցի սոցիալիստական տնտեսութիւնը, սակայն սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակը՝ ոտարերկրյա բուրժուազիայի դիմացով ինտերնացիայից դերծ մնալու և այդ ճանապարհով արտաքին աշխարհի կողմից կապիտալիզմի ուստավրացիայից ամբողջովի ապահովված լինելու իմաստով, հնարավոր է միայն միջադպային սրբոլիտարիստ

հեղափոխութեան չնորհիմ: Այսպէս և Կոմիտեերնի ուսմունքը ժամանակակից կապիտալիզմի և սրբութարական հեղափոխութեան մասին. նա փայլուն կերպով արդարացաւ ինչպէս միջադարձին հեղափոխական շարժման, նույնպէս և ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի հաղթարշաւ շինարարութեան ամենորոյա փորձով, մի շինարարութեան, վորը մեր զարգացման ներկա ետապում մեր յերկիրը «վերջնականապէս փոխադրել և սոցիալիզմի ուղու վրա»: Ընկ. Բուխարինը՝ խոսքով ընդունում և կապիտալիզմի անհավասարաչափ զարգացման լենինյան որեւնքը: Սակայն իրականութեան մեջ աջ թեքման ամբողջ տեսութեանն ուղղված և այդ որեւնքի դեմ: Ինչպէս մենք տեսանք այս գլխի սկզբում, ընկ. Բուխարինը ժամանակակից կապիտալիզմը համարում և «կազմակերպված կապիտալիզմ»: Սակայն «կազմակերպված կապիտալիզմ»-ի հակասութեաների մարումը նշանակում և կապիտալիզմի անհավասարաչափութեան և թոփնաճեղքութեան մարում, մեղմացում, բայց միջ մի դեպքում ուժեղացում: Ով կանդնած և «կազմակերպված կապիտալիզմ» տեսակետի վրա, նա անխուսափելիորեն պետք և բացատր լենինյան որեւնքն անհավասարաչափութեան մասին, նա վերջ ի վերջոյ պետք և հանդի մի յերկրում սոցիալիզմի կառուցման հնարավորութեան բացասման տեսակետին: Աջերը, թեև խոսքով ընդունում են այդ հնարավորութեանը, սակայն գործնականում, պայքարելով կուսակցութեան գլխավոր դէմ դեմ, ըստ ելութեան ժխտում են այդ հնարավորութեանը:

Հակահեղափոխական տրոցկիզմը բացահայտորեն ժխտում և զարգացման անհավասարաչափութեան սրումն իմպերիալիզմի ժամանակ 15-րդ կուսկոնֆերանսում և Տրոցկին և այն ժամանակվա միացյալ տրոցկիստական ոպորդիցիայի մյուս պարագլուխները (ընկ. ընկ. Զինովիւվ, Կամենեւը) կատեգորիք կերպով հայտարարեցին, վոր իմպերիալիզմը զարգացնում և ամփոք ու ամփոք «համասարեցուցիչ տենդենցներ, քան մինչֆինանսական կապիտալը» (Տրոցկի), վոր առանձին յերկրների, ճյուղերի և ձեռնարկութեանների զարգացման տեմպերը մերձենում են, վոր տեղի յե ունենում ընդհանուր համահարթում (нивелировка) վոր սահմանվում և յերկրների ընդհանուր տնտեսական և քաղաքական համասարութեան:

Դրա համար եւ տրոցկիստներն ամբողջութեամբ—և լիովին բացառում են սրբութարական հեղափոխութեան լիակատար հաղթանակի հնարավորութեանը մի յերկրում և նույնիսկ մի ցամաքամասում: Նրանք ժխտում են «մի յերկրում սոցիալիզմի ռեալիզմն, ուտոպիստական տեսութեանը» ինչպէս Տրոցկին վորակում և լենինյան բալլէիկյան տեսութեանը այդ մասին:

Սոցիալ-Ֆաշիստներն ամբողջութեամբ համաձայն են Տրոցկու տե-

տության հետ : Այստրիական սոցիալ-լաիկյաների պարագլուխներէց մեկը , Ռեննսկը , բառացի կրկնում ե Տրոցկու թեղը : Նա գրում ե . «Մի յերկիր կամ թե նույնիսկ յերկրների մի խումբ չեն կարող իրենց համար իրագործել սոցիալիզմը*» :

Կապիտալիզմի դարդացման անհավասարաչափությունը ե մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորությունը բացասող սոցիալ-ֆաշիստների ե հակահեղափոխական տրոցկիզմի այս տեսությունը նրան սերտ հարող ընկ . Բուխարինի հայացքներն ամենակատեղորէի կերպով ժխտել են Լենինի ե ընկ . Ստալինի կողմէց : Կյանքը փոխուեւ կերպով հաստատում ե Կոմինտերնի առաջնորդների տեսքության ճշտությունը ե անողորմաբար պատմության աղբի արկղն ե նետում ոսկորառնիւստների ե ռենդատների ամեն տեսակի բարբառանքներն այդ հարցում :

Անցման ժամանակաշրջանի . առանձնահատկությունները՝ տարբեր յերկրներում :—Կապիտալիզմն անհավասար ե դարգանում , անհավասարաչափ ել տեղի յե ունենում կապիտալիզմի կործանումը տարբեր ախպի յերկրներում : Դրա համար ել տարբեր յերկրներում տարբեր ձևով կրննանա անցման ժամանակաշրջանը , նայած այդ յերկրների սոցիալիստական հասարակության անցնելու համար տեխնիկա-տնտեսական նախապատրաստությանը , կապիտալիզմը տապալելու համար այդ յերկրի տրոլետարիատի պատրաստութեւ լինելու աստիճանին :

Կոմունիստական Խնտերնացիոնալի ծրագիրը , վորը համայնապարփակ , խոր միջադրայնական ընուլթ ունի ,—հակառակ սոցիալ-ֆաշիստների ծրագրին , վորը նկատի ունի միայն քաղաքակիրթ աղգությունները ,—նշում ե անցման ժամանակաշրջանի յերեք հիմնական տիպեր :

Անցման ժամանակաշրջանի առաջին տիպը տեղի կունենա կապիտալիզմի դարդացման բարձր մակարդակ ունեցող յերկրներում , ուր համեմատաբար փոքր նշանակություն ունի մանր-ապրանքային տնտեսությունը (ՀԱՄՆ , Անգլիա , Գերմանիա ե մյուսները) : Կոմինտերնն այդ յերկրների համար , պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումից հետո , նշում ե հետևյալ հիմնական խնդիրները .—Ճամբողջ խոշոր արտադրության եքսպորտայրիացիան , մեծ քանակությամբ պետական խորհրդային տնտեսությունների կազմակերպումը , ե ընդհակառակը , հողի համեմատաբար փոքր բաժնի հանձնումը գյուղացիությանը , շուկայական-տարերային հարաբերություններին համեմատաբար փոքր ծախալ , սոցիալիստական դարդացման արագ տեմպ ընդհանրապեւ ե գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման մասնավորապեւ : Այդ տիպի յերկրներում հասկապեւ իմ շՄ-ի պրոլետարական դիկտատուրայի փորձի հաջվածման կապակցությամբ—անցման ժամանակաշրջանը համեմատաբար յերկար չի լինելու :

*) «Իւր Կամպ» № 8—9, 1928 , էջ 379—380 :

Անցման եկոնոմիկայի յերկրորդ տիպը—դա սոցիալիզմին անցնելն է այնպիսի յերկրներում, ինչպես՝ Իսպանիան, Լեհաստանը, Հունգարիան, Բալկանյան յերկրները, ուր միայն կապիտալիզմի դարգացման միջին մակարդակը կա, և, հետևաբար, սոցիալիստական շինարարության համար անհրաժեշտ նյութական նախադրյալների վորոշ միներժուժ կա, ուր սակայն նշանակալից և ասպրանջային հարարերությունների դերը գլուղատնտեսության մեջ: Այդ տիպին ևր դասվում Ռուսաստանը: Այդ խմբի յերկրներում եքսպրոպրիացիայի յենթարկված հողի գլխավոր մասը պետք է տրվի գլուղացիներին և դրա հետ կապված ևլ ավելի կարևոր նշանակութուն և մեծ աշխատանք է պահանջվում քան յսոխալին խմբի յերկրներում, գլուղացիության վերամշակումը, նրան խոշոր կոլեկտիվ արտադրության ռելսերի վրա փոխադրելը: Շուկայական հարարերություններն այստեղ ակրրում մեծ դեր կխաղան և ապրիճանաբար կհաղթահարվեն, նոր վորակ կստանան սոցիալիզմի շինարարության պրոցեսում: Այդ յերկրներում սոցիալիզմի շինարարության տեմպերն ուրիշ են, անցման ժամանակաշրջանն ավելի յերկարատե և, քան առաջին տիպի բարձր դարգացած կապիտալիզմի յերկրներում: Սակայն և այդ յերկրների համար ՈՍՀՄ-ի սոցիալիստական հաջող ինդուստրացման և կոլեկտիվացման փորձն արտակարգ նշանակութուն կունենա և հնարավորութուն կտա կրճատելու սոցիալիզմին անցնելու ժամկետները:

Վերջապես անցման եկոնոմիկայի յերրորդ տիպը նշվում է գաղութային և կիսագաղութային յերկրներին (Չինաստան, Հնդկաստան) և իմպերիալիստական առաջավոր յերկրներից կախումն ունեցող մյուս յերկրների համար (Բրազիլիա, Արգենտինա): Այդ յերկրներում գոյութուն ունեցող ինդուստրացման սաղմերն անրավարար են ինքնուրույն սոցիալիստական շինարարության համար, ըստ վորում այդ յերկրների խոշոր ձեռնարկությունները, բանկերը, յերկաթուղիները գերադանցապես գտնվում են յեվրոպական և ամերիկյան իմպերիալիստների ձեռքին: Այդ յերկրներում գերակշռում են միջնադարյան Փետղալական հարարերությունները: Այստեղ հեղափոխական պրոցեսը մի շարք անցման սոտիճաններից, անցման ձևերի մի ամբողջ սխտեմից տանում է դեպի պրոլետարիատի դիկտատուրան: Այստեղ հաջող սոցիալիստական շինարարությունը հնարավոր է միայն այն յերկրներին ոգնությամբ ուր պրոլետարիատի դիկտատուրա հաստատվել է: Առաջավոր սոցիալիստական պիտությունների ոգնությամբ այդ հետամնաց յերկրների անցումը դեպի սոցիալիզմ հնարավոր է առանց կապիտալիզմի ստադիան անցնելու: Այդ յերկրներում անցման ժամանակաշրջան, անշուշտ, ավելի յերկարատե է լինելու:

ԽՍՀՄ ԵԿՈՆՈՄԻԿԱՆ ՎՈՐՊԵՍ ԱՆՑՄԱՆ ԵԿՈՆՈՄԻԿԱ

1. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԹԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ՅԵՎ ԽՍՀՄ-ՈՒՄ
ՀԱՂԹԱԿԱՆ ՍՈՅԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՍԻՆ

Կապիտալիզմի տնտեսական և քաղաքական դարձացման անհամապատասխանության պատճառով, վորն ուժեղանում և սրվում է իմպերիալիզմի դարաշրջանում, սոցիալիզմի հաղթանակը հնարավոր է սկզբում վոչ բաղմամբիվ և նույնիսկ մեկ կապիտալիստական յերկրում՝ առանձին վերցրած :

Պատմությունը դասավորվեց այնպես, վոր պրոլետարական հեղափոխությունը հաղթանակեց մի յերկրում—Ռուսաստանում : Պրոլետարական ղեկատարության կարող է վարել հաղթական սոցիալիստական շինարարություն կապիտալիստական շրջապատում դռնվող մի յերկրում, վորն առաջավոր կապիտալիստական յերկրների համեմատությամբ տեխնիկական—տնտեսական ավելի պակաս դարձացած վրճակ ունի : Այդ հարցը, վորը մշակվում էր Լենինի կողմից դեռ մինչև Հոկտեմբերը, առանձնահատուկ սրությամբ կանգնեց կոնսկցության և պրոլետարիատի առջև իշխանությունը գրավելուց հետո—պատասխանելու համար այդ հարցին, անհրաժեշտ է—ամենից առաջ կանգ առնել Հոկտեմբերյան հեղափոխության բնույթի, սոցիալ—տնտեսական նախադրյալների և նրա դարձացման հեռանկարների վրա :

Հեղափոխության բնույթի և հեռանկարների բնորոշումն ամենից առաջ, կապված է նրա սոցիալ—տնտեսական բաղադրի, նրա շարժիչ ուժերի գնահատության հետ : Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը հաղթանակեց վորպես պրոլետարական, սոցիալիստական հեղափոխություն : Պրոլետարիատն իշխանությունը գրավեց և իր ղեկատարության հաստատեց նրա համար, վորպեսզի կառուցի սոցիալիստական հասարակություն : Հոկտեմբերի կարևորագույն առանձնահատկություններից մեկը, վորը մշտնում է պրոլետարիատի ղեկատարության հիմնական դժբերի բնորոշման մեջ, հանդիսանում է պրոլետարիատի և դյուղացիության աշխատավորական մասնանների դաշինքը՝ բանվոր դասակարգի ղեկավարությամբ :

Ընկ. Լենինը բազմիցս ընդգծել է, վոր մեզ հարկավոր է վոչ ամեն տեսակի դաշինք գյուղացիության հետ, այլ միայն այնպիսի դաշինք, վորը տանում է դեպի պրոլետարիատի զիկտատուրայի ամրապնդումը, գասակարգերի վոչնչացումը, սոցիալիստական հասարակության կառուցումը:

Հեղափոխության բոլանդակության և շարժիչ ուժերի վոչ ճիշտ դնահատությունը, պրոլետարիատի հեղափոխական դերի թերադնահատությունը (տրոցկիզմ, ալ ոպորտունիզմ), պրոլետարիատի զիկտատուրայի ժամանակ գյուղացիության սոցիալիստական վերամշակման հնարավորության բացասումը (տրոցկիզմ), կապիտալիզմի դեմ վճռական պայքար մղելու անհրաժեշտության և մանր-սպրանքային արտադրության ապրանքային-կապիտալիստական տենդենցների հաղթահարման բացասումը (աջեր) և այլն—անխուսափելիորեն տանում են դեպի ոպորտունիզմ, մենչևիզմ, սոցիալիստական շինարարության հնարավորությունների և հոռանկարների դնահատության խնդրում, դեպի հակալենինյան դրուլթները, մեր շինարարության բոլոր արմատական հարցերի վերաբերյալ:

Սոցիալ փաշիստները և բուրժուական վնասարարները Հոկտեմբերյան հեղափոխության քնույթի մասին:—Բոլոր յերկրների սոցիալ-դասվաճանները—կաուցլի, Պլեխանով, Բաուեր, Ֆինն-Յենոտեակի, Սուխանով և այլն, վորձում եյին հերքել մեր հեղափոխության լենինյան բնորոշումը վորպես սոցիալիստական հեղափոխության, և ջանք եյին թափում ապացուցել, վոր Ռուսաստանում կատարվում է, թեև յուրահատուկ ձևերով, իսկական բուրժուական հեղափոխություն: Նրանք այդ թեղը վորձում եյին հիմնավորել առկոչելով Մարքսին և Ենգելսին: Աղավաղելով Մարքսի ուսմունքը, զգեստավորելով Մարքսին մենչևիկյան հանդերձանքով, նրանք հակադրում եյին Մարքսին—Լենինին, հակադրում եյին Մարքսիզմը—Լենինիզմին:

Մարքսը «Գաղաքատնտեսության քննադատության առթիվ» գրքի հառաջարանում գրել է, վոր «նոր բարձրագույն արտադրական հարարերությունները վոչ մի ժամանակ լույս աշխարհ չեն դալիս մինչև նրանց գոյության նյութական պայմանների հասունացումը հին հասարակության ճոցում»: Այդ մարքսյան գրույթն անվիճելիորեն ճիշտ է, սակայն բավական չէ գիտենալ այն, այլ անհրաժեշտ է նաև նրա ճիշտ հեղափոխական ըմբռնումը և բուրժուազիայի ու պրոլետարիատի պայքարի պատմական կոնկրետ պայմանների նկատմամբ կիրառելու կարողություն: Մեծ դիալեկտիկ Լենինը, քննադատելով մենչևիկների սյնդումները, («Ռուսաստանը չի հասել արտադրողական ուժերի զարգացման այնպիսի բարձրության, վորի ժամանակ հնարավոր լինի սոցիալիզմը»), իրեն հատուկ հեղափոխական համարձակությամբ ընդգծել է, վոր թեև

այդ դրույթն անդին՝ յե, — սակայն նա վճռական չե մեր հեղափոխութեան համար», *) և վոր վոչ մի տեղ, վոչ մի պրեռեկում չի դրված, թե ինչպիսի որինակ մակարդակ ե հարկավոր սոցիալիզմի համար: Լենինի այդ պնդումները մեջ իր ամբողջ ուժով հանդես ե դալիս դիալեկտիկական մեթոդը վորպես հակադրություն մենչեիկներին մեխանիստական շտեպանական մատերիալիզմի», վորոնք հասարակական դարգացան պրոցեսում ակտիվ դերը վերապահում են միայն արտադրական ուժերին, իսկ արտադրական հարաբերությունները դիտում են վորպես պասսիվ մոմենտ, վորպես արտադրական ուժերի զարգացման սոսկական հետևանք: Լենինի թոյր աշխատություններում — ամենուրեք անդադար ընդգծվում ե նոր արտադրական հարաբերությունների և պրոլետարական դիկտատուրայի տնտեսական փառափառության խոշորագույն դերն արտադրական ուժերի զարգացման գործում:

Մենչեիկները պնդում են, վոր սոցիալիզմի հաղթանակի համար ֆուտուրիստական անհրաժեշտ կուլտուրական մակարդակը չկա: Ի հակադրություն մենչեիկներին, Լենինը ցույց տվեց, վոր մենք կարող ենք սկսել քաղաքակրթության այնպիսի նախադրյալներ նվաճումից, ինչպիսին կալվածատերերի և բուրժուազիայի արտաքսումն ե և ապա արդեն սկսել հասնել մյուս ժողովուրդներին: Հակառակ մենչեիկներին և ուղորատուներին, Լենինը տեսնում ե վոչ միայն մեր յերկրի համեմատական հետամնացությունն ու արտադրողական ուժերի քայքայումը, իմպերիալիստական և քաղաքացիական պատերազմների հետևանքով այլ և այլ հետամնացության և քայքայման հաղթահարման հեղափոխական ուղիները: Լենինը ցույց տվեց միակ յեւթը այդ դրությունից — հեղափոխական յեւթը՝ պրոլետարիատի դիկտատուրայի և սոցիալիզմի շինարարության միջոցով: Մարտական լենինիզմին խորթ ե ալիանտյուրիզմը, լենինիզմը հաշվի յե առնում սոցիալիստական շինարարության բոլոր դժվարություններն ու Լենինի կողմից պրոլետարիատի առաջ դրված խնդիրները բաղմակողմանիորեն հիմնավորվել են Մարքս-Ենգելսի ուսմունքի ճիշտ կիրառմամբ և վերջինիս հետագա զարգացմամբ՝ համապատասխան համաշխարհային ամբողջ հեղափոխական շարժման նոր փուլի և մեր յերկրում դասակարգային պայքարի կոնկրետ փորձի: Լենինը պայքարելով մենչեիկներին և ուղորատուներին դեմ — մեկշանական «սոցիալիզմի» պաշտպանների դեմ — և ապացուցելով սոցիալիստական հեղափոխության նախադրյալների գոյությունը մեր յերկրում՝ միաժամանակ մատնանչել ե կուլտուրական և տեխնիկական ուղիները, մանր-ապրանքային արտադրության վերակառուցման և խոշոր սոցիալիստականի վերափոխելու ուղիները: Յեւ դեռ մինչև հոկտեմբերը Լենինը ձևակերպում, իսկ հետո խորացնում ու զարգացնում ե

*) Собр. соч. т. XXIII, «О нашей революции».

առաջափոր կապիտալիստական յերկրներին տեխնիկո-տնտեսական և կուլտուրական տեսակետից հասնել և անցնելու մեծագույն խնդիրը :

Մենչևիկները միայն կոպիտ կերպով խեղաթյուրելով Մարքսի ուսմունքը և դասակարգերի պայքարի ժամանակակից դրուժյունն ու սոցիալիզմին անցնելու պայմանները հասկանալու լիակատար անընդունակութուն հանդես բերելով, կարողացել են պնդել, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը սոցիալիստական չէ, այլ բուրժուական: Չնայած յերանգների վորոշ տարբերության՝ սոցիալ-ֆաշիստների պարագլուխների բոլոր տեսակետները խիստ են մի կետի և կարող են հանդել հետևյալին: Ռուսաստանն այնպիսի յերկիր է, ուր սոցիալիզմի շինարարության համար անհրաժեշտ նյութական և կուլտուրական մակարդակ գոյութիւն չունի: Գասակարգային ուժերի փոխհարաբերությունը յերկրում հոգուտ պրոլետարիատի չէ, վերջինս յերկրի ազգաբնակչության մեջ փոքրամասնութիւն է կազմում և դեռ չի հասունացել սոցիալիստական հեղափոխության համար: Մոնոպոլիստների դարդացումը Ռուսաստանում, վորպէս կապիտալիզմի հասունացման ցուցանիշ, մենչևիկները կամ բացասում եյին և կամ անբավարար համարում: Վորքած վոր յերկրի բնակչության մեջ գյուղացիութիւնը թիվական տեսակետից գերակշռում է, նա յիւ վորոշում է Հոկտեմբերյան հեղափոխության բնույթը: Գյուղացիական հեղափոխութիւնը, վորնչացնելով ֆեոդալիզմը, դրանով արձակում է ուժերը կապիտալիզմի զարգացման համար: Այստեղից յեզրակացութիւն—Ռուսաստանում սոցիալիզմի շինարարության համար նախադրյալներ չկան: հեղափոխութիւնը բուրժուական է և պահպանում է կապիտալիստական հասարակակարգի բոլոր հիմունքները:

Յեթն Կառուցելին և մյուս սոցիալ-ֆաշիստները դուրս են գալիս սուղ-ազնի «ապացոյցներով», վոր մեր յերկրում հեղափոխութիւնը՝ բուրժուական բնույթ ունի, և բացահայտորեն պրոպագանդա յեն մղում ԽՍՀՄ-ի դեմ, ապա «ձախ» Ուստո Բաուերը, Թագնված ձախ Փրապների տակ, նույնն է ապացուցում: Նա նույնիսկ խոստովանում է, վոր մեզանում իշխանութիւնն ամբացել է վորպէս բանվոր դասակարգի դիկտատուրա: Սակայն դա, Բաուերի կարծիքով, յուրահասցուղ դիկտատուրա չէ—բայլչելիզմի դիկտատուրա և պրոլետարական փոքրամասնության դիկտատուրա գյուղացիության վրա և այդ դիկտատուրան պայմանավորված է վերջինիս անկուլտուրականութեամբ:—Սորհրդային իշխանութիւնը բարձրացնելով գյուղացիության կուլտուրական մակարդակը զրոնով իսկ խորտակում է իր դիկտատուրայի հիմքերը: Բաուերը խոստովանելով է, վոր բուրժուական հեղափոխության խնդիրները Ռուսաստանում կարող եյին հետևողականորեն լուծվել վոր թէ կապիտալիստների, այլ իշխանութիւնը գրաված բանվորների և գյուղացիների կող-

միջ: Սակայն Բառուբն այդ դրութիւնը չի հասկանում այն մտքով, վոր պրոլետարիատն այդ խնդիրները լուծում և և կարող է լուծել միայն սոցիալիստական հեղափոխութեան պայմաններում: Ըստ Բառուբի պրոլետարիատի ամբողջ ղեկը հեղափոխութեան մեջ հանդում է միայն նրան, վորպեսզի հետևողականորեն ավարտի բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխութիւնը, — կարողանա վռնչացնել ցարիզմը, կալվածատիրական հողատիրութիւնը, լուծել ազրարային հարցը: Յերբ իրականացի ազրարային հեղափոխութիւնը, յերբ դուռըացիութիւնը հողատանա և կուլտուրայիս ու քաղաքականայիս հասունանա, նա կտապալի պրոլետարիատի դիկտատուրան և իշխանութեան դուռը կհանի բուրժուազիային: Այն ժամանակ, ըստ Բառուբի, հասարակարդը հետևյալ բնույթը կստանա — պետական սոցիալիզմ — արդյունաբերութեան մեջ, տրանսպորտում և բանկային գործում, առևտրի կոոպերատիվային կազմակերպութիւն, դուռըացիական անհատական տնտեսութիւն, նոր բուրժուազիա և արտասահմանյան կոնցեսիաներ: Այսպիսով պրոլետարիատի դիկտատուրան Ռուսաստանում այդ «ձախ» սոցիալ-Ֆաշիստի և պրոլետարիատի ամենալուսնալուր թշնամու ուսմունքի մեջ — հանդիսանում է վորպես անցման վուր դեպի «դուռըացիական», բուրժուական դեմոկրատիա և, հետևարար, Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան մեջ վռնչի սոցիալիստական չկա:

Մենչևիկները, վորպես բուրժուազիայի գործակալութիւն բանվոր դատակարդի մեջ, անպայման հետևողական են: Ինչպես բանվորական շարժման գործնական հարցերում առանձին կապիտալիստական յերկրներէ մեջ, նույնպես և միջազգային հեղափոխութեան հիմնական հարցերում, նրանք հանդես են գալիս վորպես բուրժուազիայի կողմն անցած — պրոլետարական շարժման դաւաճաններ: Յեւ ժամանակակից համաշխարհային դարգացման հիմնական հարցում իրենց վերաբերմունքի խնդրում հանդես իՄՂՄ — «Արդյունաբերական կուսակցութեան», «Տորդարմի» վնասարարների ու ինտերվենտների և Ֆրանսիական գլխաւոր շտաբի հետ — միենույն շարքերում են ընթանում:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան բնույթի մենչևիկյան դնահատութիւնն ամբողջութեամբ ընդունում է բուրբ վնասարարների — Ռամզինի, Կոնդրատիևի և ուրիշների կողմից: Գործնական վնասարարական աշխատանքում ամենասերտ գործակցութիւն կար«Արդյունաբերական կուսակցութեան» և մենչևիկներ՝ Սուխանովի, Ֆինն-Յենոտայսկու, Ռուբինի և մյուսների միջև: Կապիտալիստական ռեստավրատորների հասերաշխութիւնը Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան բնույթի մենչևիկյան դնահատութեան խնդրում ամենից ցայտուն կերպով 1918 թ. արտահայտել է այժմյան վնասարարների նախահայր Գրինելիցիին, վորը գրել է. — «Հավանական է, վոր պատմութեան վռնչ մի ժամանակաշրջան

նում սոցիալիստական դերոշն այնքան բացահայտորեն չի քողարկել բուրժուական բովանդակութիւն, ինչպէս մեր հեղափոխութեան մեջ: Հեղափոխութեան ամբողջ ընթացքը կարճ կարելի չե բնորոշել մի ֆորմուլայով—սոցիալիզմին՝ ձեւ, բուրժուականութեանը՝ ելուծիւն և յերեւելթները նման բովանդակութիւնը կարելի չե վեր հանել ըստ արտաքինի «սոցիալիստական» ակտերում և դործողութիւններում...»^{*)}։ Գրինի վեցիկին հույս ունեւր, վոր հողային հարցն, ինչպէս եւ վոր լուծվի, վերջին հաշիւով «հողն անցնելու յե տնտեսարար մութիկի ամուր ձեռքը»^{**)}։

Սյատեղ բուրժուական ռեստավրատորներն ու մենչեիկներն ամբողջութեամբ միաբան են. թե սրանք և թե մյուսները յենում եյին դյուղի կապիտալիստական զարդացման դրուլթից: Թե՛ մեկը և թե՛ մյուսները սահմանափակում են սլրոլետարիատի խնդիրները բուրժուա-դեմոկրատական ռեֆորմների կիրարկմամբ: Յեւ թե մեկի և թե մյուսները մոտ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան բնուլթի մասին տեսական դատողութիւնները վոչ այլ ինչ են, բայց յեթե վոչ կապիտալիստական ռեստավրացիայի ծրագրի հիմնադրումը կոնդրատել—Ռամզինի վողով, Այն պնդումից, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը սոցիալիստական չ'իչինչ չի պարունակում իր մեջ, մենչեիկները և նրանց դաշնակիցները բուրժուական ռեստավրատորների բանակից, հետադայում՝ յերբ հեղափոխութիւնն ամբողջովեց, անցան այն թեղի հիմնաւորմանը, վոր միւնեոյն ե, վաղ թե ուշ սկսվելու յե իրորդային իշխանութեան վերասերումը և յերկրի կառավարչութիւնն անցնելու յե կապիտալիստական տարրերի ձեռքը: Իսկ յերբ սոցիալիստական շինարարութեան հաղթական ընթացքը ջարդ ու փչուր արավ և այդ «գրոգնողները», այն ժամանակ այդ ամբողջ վոհմակը կանգնեց ուղղակի վնասարարութեան և ԽՍՀՄ-ին դեմ ինտելլիցիայի ուժգին պատրաստութեան անմիջական ուղղու վրա:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան սոցիալ-տնտեսական նախադրյալները:—Մենչեիկները ժխտում եյին ներքին սոցիալ-տնտեսական նախադրյալների գոյութիւնը Ռուսաստանում սլրոլետարական հեղափոխութեան համար: Իսկ ինչպէս եյին Լենինի և մեր կուսակցութեան կողմից հերքվում նման պնդումները:

Բննադատելով մենչեիկյան փաստաւրկումները, այն մասին, վոր ամենից առաջ հեղափոխութիւնը պետք ե սկսվի այն յերկրում, ուր արդյունաբերութիւնն ամենից ավելի յե զարդացած և ուր յերկրի բնակչութեան մեջ սլրոլետարիատի տեսակարար կշիռն ամենից ավելի բարձր ե, ընկ. Ստալինը գրել ե.—«Կապիտալի ֆրոնտը ձեղքվում ե այնտեղ, ուր իմպերիալիզմի շղթան ավելի թուլլ ե... ըստ վորում, կարող ե սլա-

*) Гриневуки — «Перспективы послевоенной русской промышленности».

**) Նույն տեղ, էջ 32:

տահել, վոր հեղափոխություն սկսած, կապիտալի ֆրոնտը ճեղքած յերկրը կապիտալիստական տեսակետից ավելի պակաս զարգացած լինի, քան մյուս ավելի զարգացած յերկրները, վորոնք դեռ գտնվում են կապիտալիզմի շրջանակներում» *) . դա էլ—նշանակում, ինչպես կարծում եր Բուխարինը,—վոր այն յերկիրը, ուր տեղի յե ունենում իմպերիալիստական շղթայի ճեղքումը ժողովրդատնտեսական տեսակետից պետք և ամենաթույլը լինի: Իմպերիալիստական շղթայի թուլությունը տվյալ յերկրում վորոշվում և արդյունաբերության զարգացման և կուլտուրական վորոշ միներումի առկայությամբ, պրոլետարիատի վորոշ միներումով, պրոլետարիատի և նրա ավանդարդի հեղափոխականության միներումով և պրոլետարիատի հանձինս գյուղացիության ունեցած կայուն դաշնակցի, ասկայությամբ:

Համաշխարհային իմպերիալիստական շղթայում ուսական կապիտալիզմը թույլ ողակ եր, Բուսաստանում պրոլետարական հեղափոխությունը կատարվեց առաջ, քան ավելի զարգացած յերկրներում, ինչպես որինակ ՀԱՄՆ, Անդլիա, Գերմանիա: Բուսական կապիտալիզմը չդիմացավ ուղղման լարմածությանը, բուրժուազիան ավելի թույլ դուրս լեկավ հեղափոխական մարտերում կռիված պրոլետարիատի և նրա կողմից ղեկավարած գյուղացիության միացյալ ուժերի հանդեպ: Պրոլետարիատը, շնորհիվ իրերկում և կայուն բայլչեիկյան կուսակցության առկայությանը կարողացավ ճիշտ ղեկավարել գյուղացիությանը, հանդիսանալ լուծել կապիտալիստների և կալվածատերերի իշխանության տապալման խնդիրը և ամբասցնել իր ղիկտատուրան: Իմպերիալիզմի Կղթան պատշաճեց Բուսաստանում նրա համար, վորովհետև այստեղ ձեռնարկեց մեծազայն ժողովրդական հեղափոխություն, վորին դիմադրում և հեղափոխական պրոլետարիատը, ունենալով այնպիսի դաշնակից, վորպիսին կալվածատերերի կողմից հարստահարված ու շահագործված բազմամիլիոն գյուղացիությունն եր», ինչպես նուև այն պատճառով, վորովհետև հեղափոխության դեմ կանգնած եր իմպերիալիզմի այնպիսի զգվիլի ներկայացուցիչ, վորպիսին ամեն տեսակի քաբոյական կշռից զրկված և բնակչության ընդհանուր առեկության արժանի՝ ցարկումն եր**):

Ներկայացնելով համաշխարհային իմպերիալիզմի շղթայում թույլ ողակը ուսական կապիտալիզմը, ասկայն, արդեն հասել եր պրոլետարական հեղափոխության և սոցիալիզմի շինարարության համար բաժարար հասունացման վորոշ աստիճանի: Հոկտեմբերյան հեղափոխության անհրաժեշտությունը լենինը հիմնավորել և վոչ թե սոսկական քայքայու-

*) Սաալին—«Լենինիզմի հարցերը», հայերեն հրատ., էջ 30—31:

**) Նույն տեղ, էջ 31:

մով և մասսաների սովահար հուսահատութեամբ, այլ սոցիալիզմի չի նարարութեան, ինչպես արտաքին, նույնպես և ներքին սոցիալ-անուսական նախադրյալների վերլուծմամբ: Լենինն ի՞նչպիսի նախադրյալներ և նշել Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան համար Ռուսաստանում: Կապիտալիզմի մոնոպոլիստական և պետական-անուպրիստական ստադիային հասնելը՝ Լենինը համարում է սոցիալիստական-հեղափոխութեան կարևորագույն տնտեսական նախադրյալը: Մոնոպոլիան կապիտալիզմի սահմաններում հնարավոր արտադրութեան հանրայնացման ամենարարժէքն է: Մոնոպոլիստական և պետական կապիտալիստական աստիճանն անմիջապես նախորդում է սոցիալիզմին: Քիմպերիալիստական պատերազմը սոցիալիստական հեղափոխութեան նախորեն է. և դա վոչ թէ միայն նրա համար, վոր պատերազմն իր սարսափներով ծնում է պրոլետարական ապստամբութիւն, վոչ մի ապստամբութիւն սոցիալիզմ չի ստեղծում, յետեւ նա տնտեսապես չի հասունացել, այլ այն պատճառով, վոր պետական-մոնոպոլիստական կապիտալիզմը սոցիալիզմի լիակատար նյութական նախապատրաստութիւնն է, նրա նախադուռը. դա պատմութեան սանդուխքն այն աստիճանն է, վորի և սոցիալիզմ կոչվող աստիճանի մէջ վոչ մի այլ միջանկյալ աստիճան չկա»*) :

Պրոլետարական հեղափոխութեան համար որոշեկտիվ պայմանների առկայութեան կամ բացակայութեան մասին առանձին յերկրներում չի կարելի դատել միայն այդ յերկրների տվյալների հիման վրա, անհրաժեշտ է նկատի առնել հեղափոխութեան որոշեկտիվ պայմանների առկայութեանը համաշխարհային իմպերիալիստական տնտեսութեան ամբողջ սիստեմում՝ վորպես ամբողջութիւն վերցրած: Կոմինտերնի ծրագիրը նշում է, վոր «կապիտալիստական հասարակութեան ներսում արդեն հասունացել են սոցիալիզմի նյութական նախադրյալները»: Համաշխարհային իմպերիալիզմի, ամբողջութեամբ վերցրած, այդ հասունացումը հանդիսացել է կարևորագույն նյութական նախադրյալներից մեկը պրոլետարական հեղափոխութեան համար Ռուսաստանում: Սակայն Լենինի վերևում բերված գրույթը խոսում է Ռուսաստանում հեղափոխութեան նախադրյալների առկայութեան մասին վոչ միայն ամբողջ կապիտալիստական համաշխարհային տնտեսութեան հասունացման իմաստով: Լենինի մաս խոսվում է նաև ներքին նախադրյալների առկայութեան մասին պրոլետարական հեղափոխութեան համար Ռուսաստանում: Դա յերևում է նրանից, վոր նույն հոդվածում Լենինը, մատնանշելով մոնոպոլիստական կազմակերպութիւնների զարգացումը Ռուսաստանում («պրոդամետ», «պրոդուկտիլ» շաքարի սինդիկատներ), գրում է, վոր «Ռու-

*) Ленин, Собр. соч. т. XIV ч. I, стр. 209.

աստատանում նույնպես կապիտալիզմը մոնոպոլիստական և «դարձել» և վերջապես սինդիկատի որինակը «մեղ ցույց ե տալիս—մոնոպոլիստական կապիտալիզմի ակներև վերածումը պետական-մոնոպոլիստական կապիտալիզմի»^{*)} :

Մենչևիկ-վնասարար Ֆինն-Յենոտայեվսին բուրժուիին թխտում և և կապիտալիզմի բարձր մոնոպոլիստական ձևերի առկայութունը հեղափոխական Ռուսաստանում և Հոկտեմբերյան հեղափոխութունը համարում էր «անիրավաչափ» (неравномерный) : Իրականում մինչև հեղափոխական Ռուսաստանում կատարվում էր տնտեսության ինտենսիվ մոնոպոլիզացիա, վորն իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ հասել էր բարձր մակարդակի : Ռուսական արդյունաբերության և բանկերի ընդգրկումը մոնոպոլիաների մեջ՝ Գերմանիայի համեմատությամբ հազմում էր ^{**) (տոկոսներով) .}

	Ռուսաստան	Գերմանիա
Մետաղարդյունաբերություն	60—72	40—44
Բալ անիսի	70	53
Նավթի	65	—
Շաքարի	90	70
Տեքստիլ	40	55
Բանկեր	70	51

Կարևորագույն ճյուղերի մոնոպոլիզալով ընդգրկվելու աստիճանով Ռուսաստանը Գերմանիայից առաջ էր անցնել և ՀԱՄՆ-ի հետ նույն մակարդակի վրա յեր գտնվում : Դրա հետ միասին արտադրության կոնցենտրացիայի մակարդակով Ռուսաստանը Գերմանիայից և ՀԱՄՆ-ից առաջ էր անցել : Արդյունաբերության մեջ զբաղված յուրաքանչյուր 100 բանվորից, ձեռնարկություններում (ձեռնարկության մեջ 20 և ավելի մարդ) Ռուսաստանում 1913 թ. զբաղված էր 62 մարդ, Գերմանիայում 57 մարդ : Յեթե վերցնենք միայն խոշոր արդյունաբերությունը, ապա և 157 մարդ : Յեթե վերցնենք միայն խոշոր արդյունաբերությունը, ապա 640-ից ավել բանվորություն ունեցող ձեռնարկություններում Ռուսաստանում աշխատում էին բանվորության 56 %-ը, Գերմանիայում միայն 24.5 %-ը, իսկ ՀԱՄՆ-ում մոտավորապես 33 տոկոսը : Բացի դրանից 1000 և ավելի բանվորություն ունեցող ձեռնարկություններում պրոլետարիատի բացարձակ թիվը Ռուսաստանում բարձր է յեղել քան Գերմանիայում—Ռուսաստանում 902 հազար մարդ, Գերմանիայում 880 հա-

^{*)} Ленин, Собр. соч. изд. 1-ое т. XIV ч. 1, стр. 207.
^{**)} Արդյունաբերության համար մոնոպոլիզացիայի յենթաբաժան արդյունաբերության հալասալ վաճառահանումն ամբողջ սպառման տոկոսական : Իսթատիստիկա 1929 թ (բանվորների համար—հիմնական կապիտալների տոկոսը) :

զար մարդ : Կապիտալիստական և վոչ մի յերկիր չգիտեր արդյունաբերության և պրոլետարիատի այնպիսի կոնցենտրացիա, վորպիսին տեղի չէ ունեցել Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Դոնբասում և Ուրալում : Պրոլետարիատի այդ կոնցենտրացիան խոշորագույն ղեր խաղաց սոցիալիստական հեղափոխության զարգացման ընթացքում :

Ռուսական արդյունաբերության բարձր կոնցենտրացումն անվիճելիորեն կապված է ինչպես արտասահմանյան կապիտալի հսկայական դերի հետ Ռուսաստանում, նույնպես նաև նրա հետ, վոր ռուսական կապիտալը մյուս յերկրների կապիտալներից ուշ մտնելով ինտենսիվ զարգացման ուղի, կարողացավ արևմուտքից փոխ առնել տեխնիկական-տեսական և կազմակերպչական առաջավոր, ամենից ավելի կատարելագործված ձևերը : Այսպիսով համաշխարհային կապիտալիզմի զարգացման մակարդակն արաբացրեց սոցիալ-տնտեսական նախադրյալների ստեղծումն Ռուսաստանում՝ սոցիալիստական շինարարության համար :

Ռուսաստանում հսկայական քանակությամբ մանր-ապրանքային տնտեսությունների առկայությունը և ալգալիսին համեմատած որինակ Գերմանիայի և ՀՍՖՆ-ի հետ, արդյունաբերության նվազ տեսակարար կշիռն յերկրի տնտեսության մեջ, այն ժամանակ դեռևս յերկրի առավելագույն ազդարային ընույթը չեն ժխտում այն դրությունը վոր Ռուսաստանում պրոլետարական հեղափոխության և սոցիալիստական շինարարության համար պատվանդան գոյություն ունի :

Ռուսաստանի արդյունաբերությունը մինչև պատերազմը տալիս էր ամբողջ յերկրի ապրանքային արտադրանքի 63 %-ը : Գյուղատնտեսության մեջ նույնպես ինտենսիվ կերպով զարգանում էր կապիտալիզմը և այնտեղ նույնպես պրոլետարական հեղափոխության համար բազա յերստեղծվում հանձինս գյուղատնտեսական բանվորների և գյուղական չքավորության : Լենինը միշտ էլ ընդգծում էր յերկրի եկոնոմիկայում մանր-ապրանքային սեկտորի դերակշռության փաստը, սակայն, նա հակառակ Սուխանովի, Տրոցկու և ուրիշների, այդ յերևույթը սոցիալիզմի կառուցման համար անհաղթելի արգելակ չէր համարում : Ավելին, պրոլետարիատի կողմից ղեկավարվող միջակ և չքավոր գյուղացիությունը Լենինը համարում էր վորպես—սոցիալիստական շինարարության պրոցեսում ակտիվորեն գործող ուժ : Նա ապացուցում էր, վոր միայն գյուղի հիմնական մասսաներին իր կողմը դրավելով և նրանց ղեկավարելով պրոլետարիատը կկարողանա լուծել եկոնոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցման խնդիրները : Լենինը հիմնվում է Մարքսի, Ենգելսի ուսմունքի վրա մանր ապրանքային արտադրության սոցիալիստական վերակառուցման մասին և Լենինի կոոպերատիվ պլանը մեծ պլան և վոչ միայն մեր, այլև ամբողջ աշխարհի գյուղատնտեսության վերակառուցման համար :

Մեր յերկրում 1917 թ. յեղած սոց. — տնտեսական նախադրյալներն անբավարար լինելով, սոցիալիստական հասարակության անփոփոխական հաստատման համար, միանգամայն քավարար ելին սյրոլիտարիատի դիկտատուրայի ամրապնդման, անցումային սոցիալիստական ձեռնարկումներին ապահովման և սոցիալիզմի հաղթական շինարարության և զարգացման համար:

Ենթե յերկրում մինչև իշխանության դրավումը կային մի շարք իշխանական նախադրյալներ սոցիալիզմի համար և մի շարք նախադրյալներ ևլ դեմքում ելին առաջացման պրոցեսում, ապա պրոլետարիատի զինատուրան հողի, ֆաբրիկների, գործարանների ազգայնացման և ապա ինդուստրացման ու կոլեկտիվացման ճանապարհով հակա-իշխան չափով արագացրեց սոցիալիզմի իշխանական նախադրյալների անուան ա. հասունացումը:

Այսպիսով Հոկտեմբերյան Հեղափոխության բնույթի լենինյան բնորոշումը հիմնված է նրա ինչպես արտաքին, նույնպես և ներքին ուժերի վերլուծման վրա: Մենչևիկները բացասում ելին սոցիալիստական հեղափոխության համար ներքին նախադրյալների առկայությունը միուսաստանում: Լենինին և Ստալինին հաղողվեց ցույց տալ այդ պընդումների լիակատար անանկությունը, ինչպես տեսության մեջ նույնպես և դործնականում, նրանց ռեվոլյուցիոնիստական բնույթը և ապացուցել, վոր մեր յերկիրն ունի անհրաժեշտ և քավարար նյութական նախադրյալներ վոչ միայն կալվածատերերին ու բուրժուազիային տապալելու, այլ նաև լիակատար սոցիալիզմ կառուցելու համար: Լենինյան ժամանակի հանճարեղությունը կայանում է նրանում, վոր նա բազմակողմանիորեն հիմնավորում է հեղափոխության սոցիալիստական բնույթը այնպիսի յերկրում, ուր ժամանակին եկոնոմիկայի մի բնադավառի չափազանց հետամնացությունը (գյուղատնտեսական) դուգակցվում էր բարձր դարգացած կապիտալիստական ձևերի հետ (արդյունաբերություն):

Պրոլետարական և բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխություն: — Հոկտեմբերյան Հեղափոխության սոցիալիստական բնույթին բուրոյվին չի հակասում այն, վոր նա պետք է լուծեր բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության մի շարք խնդիրները և այդ հեղափոխությունը հասցներ իր վախճանին: Ըստ Լենինի, հեղափոխության — բուրժուական — դեմոկրատական բովանդակությունը կայանում է յերկրի սոցիալական հարաբերությունները միջնադարի ճորտության, ֆեոդալիզմի մնացորդներից մարքերլու մեջ: Լենինը, թվարկելով ճորտատիրության գլխավոր մնացորդները միուսաստանում առ 1917 թ. նշում եր՝ միապետությունը, դասականությունը, հողատիրության և հողադատագործման թնույթը, կանանց ճնշված դրությունը, կրոնը, ազգությունների ճնշու-

թյան անցած բուրժուազիան դարձացնում է կապիտալիզմը, իսկ պրոլետարիատը «վճռական մարտի» համար ուժեր է կուտակում: Առարկելով Լենինին, Կամենևը, Ռիկովը և մյուսներն ապացուցում են, Վորժանի չի ավարտվել բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխությունը, սոցիալիստական հեղափոխության անցնելն անհնարին է: Կամենևը կշտամբում էր Լենինին, Վորժը թե նրա սխեման յենթադրում է բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության անմիջական «վերածնունդը» սոցիալիստական: Լենինն ապացուցեց այդ պնդումների լրակատարանհեթեթությունը: Պատասխանելով Կամենևին, նա դրում էր. «Յե՛ս վոչ միայն չեմ հիմնվում մեր հեղափոխության սոցիալիստական հեղափոխության «վերածնունդի» վրա, այլ ուղղակի նախադրուշացնում եմ դրանից... «սոցիալիզմի մուծումը» մեր անմիջական խնդիրը չէ»⁹⁾: Նշելով հաղթական սոցիալիստական շինարարության անհրաժեշտ նստադրյալների առկայությունը՝ մեր յերկրում և վճռականորեն դնելով իշխանության դրաման հարցը պրոլետարիատի կողմից, Լենինը, դրան հետ միաժամանակ ընդգծում է «գյուղացիական կամ մանր-բուրժուական դեմոս չավարտված շարժման վրայից ցատկելու «վտանգավորությունը»: Լենինի այն նկատողությունը, Վորժը Կաուցկիները, Հիլֆերդինգները, Մարտովները և Զորդ Իտերնացիոնալի մյուս հերոսները չեն կարողացել հասկանալ բուրժուական-դեմոկրատական և պրոլետարական հեղափոխության փոխհարաբերությունը, նրանց դիպիկտիկական կապը, մեկի վերածումը մյուսին—ամբողջությամբ վերաբերում են Կամենևին, Զինովիևին և Ռիկովին: Մենշևիկները և սպորտուշիստները, չհասկանալով բուրժուական-դեմոկրատական և պրոլետարական հեղափոխության փոխհարաբերությունը, վերջինիս ուղի են խեղաթյուրված մեկնաբանություն, ներկայացնելով այն վորպես վոչ սոցիալիստական հեղափոխություն՝ վորժանով նրա պայքարում լուծվում են բուրժուա-դեմոկրատական խնդիրները: Յեթե բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխությունը մինչև իր վախճանին հասցնելը հանդիսացել է հենց նույն Հոկտեմբերյան հեղափոխության ամրացման տեսակետից, կարևոր խնդիր, ապա Հոկտեմբերյան հեղափոխության ամենաեյակական կողմը, գլխավոր նպատակը յեղել է. «տապալել բուրժուազիայի իշխանությունը, պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումը, իմպերիալիստական պատերազմի վերածելը՝ քաղաքացիական պատերազմի, կապիտալիստների եքսպրոպրիացիան և այլն»¹⁰⁾:

Տրոցկիստները սոցիալիզմի հաղթանակի մասին ԽՍՀՄ:—ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորության հարցի մասին, հեղափոխության այդ հիմնական հարցի վերաբերմամբ մեր կուսակցու-

⁹⁾ Լենին, Յեբեկերի ժողովածու հտտ. 20, էջ 107 (ռուս.):

¹⁰⁾ Ստալին, Լենինի գծի հարցերը

խյանը սուր և յերկարատե պայքար և մղել տրոցկիզմի դեմ, վորի դիրքավորումն ամբողջութեամբ մենչեիկյան է: Տրոցկիստական հայացքների հիմքում դրված է պերմանենտ հեղափոխութեան տեսութեանը, վորի ելութեանը կայանում և Ռուսաստանում սոցիալիստական հեղափոխութեան հնարավորութեան բացասման մեջ, յեթե այդ հեղափոխութեան անմիջապէս ոժանդակութեան չստանա հաղթական պրոլետարական հեղափոխութեանների կողմից Արեւմուտքում: Դեռ 1906 թ. Տրոցկին առաջադրեց այն թեզիսը, վոր «առանց յեւրոպական պրոլետարիատի ուղղակի պետական ոգնութեան՝ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը չի կարող իշխանութեանն իր ձեռքում պահել և իր ժամանակավոր տիրապետութեանը վերածել յերկարատե սոցիալիստական դիկտատուրայի: Դրանում չի կարելի և վոչ մի բուպե կասկածել»*):

Համաշխարհային զարգացման մեջ առաջացած խոչորագույն փոփոխութեանները, վորոնք տեղի յեն ունեցել 1906 թվից մինչև 1922 թ.) մոնոպոլիաների աննախընթաց զարգացումը, իմպերիալիստական հակասութեանների սրումն, պատերազմը, փետրվարյան և հոկտեմբերյան հեղափոխութեանները Ռուսաստանում, հեղափոխական շարժման աճումը ամբողջ աշխարհում, ամենաչնչին չափով անգամ չէին փոփոխել Տրոցկու մենչեիկյան հայացքները և 1922 թ. նա պաշտպանում էր Ռուսաստանում սոցիալիզմի հաղթանակի անհնարինութեան նույն տեսութեանը. «Իր հաղթանակի ապահովման համար, պրոլետարական ավանդարդն ստիպված է լինելու իր տիրապետութեան առաջին պահին, խոչորագույն ներխուժում կատարելու վոչ միայն Ֆեոդալական, այլև բուրժուական սեփականութեան մեջ: Ընդ վորում նա թշնամարար բաղկվելու յե վոչ միայն բուրժուազիայի բոլոր խմբավորումներին հետ, վորոնք հեղափոխական պայքարի առաջին շրջանում ոժանդակել են նրան, այլև գյուղացիութեան լայն մասսաներին հետ, վորոնց ոգնութեամբ նա իշխանութեան գլուխն է անցել: Ծնող մեծամասնութեամբ գյուղացիական ազգաբնակչութեան ունեցող, հետամնաց յերկրում՝ բանվորական կառավարութեան դրութեան հակասութեանները կարող են լուծում ստանալ միայն միջադպիսին մասշտաբով, պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխութեան ռազմարեմում»**):

Հսկառակ Լենինի, Տրոցկու մոտ պրոլետ. դիկտատ. ըմբռնումը չի պարունակում իր մեջ շահագործողներին ճնշելու խնդրի հետ միասին, նաև գյուղացիութեան չքավոր-միջակային հիմնական մասսաներին դեհավարելու անհրաժեշտութեանը: Տրոցկու մոտ ակնարկ անգամ չկա միջակի հետ պրոլետարիատի ու գյուղական չքավորութեան ամուր դաշինքի հնարավորութեան մասին: Ավելին, Տրոցկին ամբողջ գյուղա-

*) Троцки—Наша Революция, № 278.

**) Տրոցկի, Собр. соч. т. III, № 90.

ցիւթիւնը դիտում և վերադառնալիս հակահեղափոխական ուժ: Տրոցկին
ասում և, վոր պրոլետարիատն իշխանութիւնը գրավելիս վորոշ ոգնու-
թիւն կարող և ստանալ զյուզացիութիւնից, սակայն, նրա կարծի-
քով, հետագայում և վոչ մի ոգնութիւն մասին խոսք անգամ լինել չի
կարող: Ընդհակառակը, պրոլետարիատը վորքան առաջ ընթանա, սուր
էրազով նրանից կհեռանան նախկին դաշնակիցները և նա կընդհարվի
համատարած հակահեղափոխական պարսպի հետ:

Վերև ասածներից լիակատար պարզութեամբ հայտնի չի դառնում
ընկ. Ստալինի կողմից «Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը և ռուսական
կոմունիստների տակախկան» բրոշյուրում նշած՝ տրոցկիստների անհա-
վատ վերաբերմունքի՝ հանդեպ պրոլետարիատի հեղափոխական ուժի և
ընդունակութիւն, ինչպես նաև պրոլետարիատի կողմից չքավոր-միջակ
գյուղացիութիւն սոցիալիստական վերամշակման հնարավորութիւն ըս-
տաման փաստը:

Տրոցկիզմը վճարար ժխտում և առանց՝ պրոլետարական հեղափո-
խութիւնների ոժանդակութեանը միշտ յերկրներում հաղթական տո-
ցիալիստական շինարարութեան հնարավորութիւնը ՊՄՀՄ-ում: Յեթն
Արեւմուտքում հեղափոխութիւնը վրա չհասնի, պրոլետարական իշխա-
նութիւնը ՊՄՀՄ-ում կտապալվի կամ կվերասերվի՝ պրոլետարիատի
և զյուզացիութիւն անխուսափելի ընդհարման ճնշման ներքո: Այստե-
նից ձեռնող և առնում տրոցկիստական տեսութիւնը կուսակցութեան և
Պորհրդային իշխանութեան վերասերման մասին, նրանց կուլակին և
նեպոմանին ոժանդակելու դերքավորման անցնելու վերաբերյալ մի տե-
սութիւն, վորն ընդունվել եր ժամանակին նաև Զինովև-Կամենևյան
ուղղիցիայի կողմից:

Պրոլետարական հեղափոխութեան համար ներքին սոցիալ-տնտեսական
նախադրյալների դոյութեան բացասման մեջ տրոցկիստներն ամբողջու-
թեամբ համերաշխ են մենշևիկներին հետ: Դա լիակատար պարզութեամբ
չերևան և դալիս Տրոցկու ինչպես հեղափոխութեան սկզբում գրած աշ-
խատութիւններում, նույնպես և 1930 թ. հոգիվածներում: Այդ հոգիված-
ներում նա, քննադատելով Կոմինտերնի ծրագրի դրույթը՝ վոչ միայն
քուրժուկազիային և կալվածատերերին տասալելու, այլ նաև սոցիա-
լիզմի կառուցման անհրաժեշտ և բավարար նյութական նախադրյալ-
ների առկայութեան մասին ՊՄՀՄ-ում փորձում և ասացուցել, վոր
ՊՄՀՄ-ում սոցիալիզմի շինարարութեան համար միայն քաղաքական
նախադրյալներ կան, իսկ տնտեսական նախադրյալներ—(ոչ^{*)} և սու վո-

*) ՄԱՆՈՒՄ. ՊՄԲ.—ի դեպ, եկոնոմիկան քաղաքականութիւնից անջատելու
նրան միմյանց հակադրելու այդ մեթոդը Տրոցկու անձնական հայտագործութիւնը
չի նա հատկանշական և բոլոր հետեողական սոցիալ-ֆալտ տեսարանների հա-
մար և առաջին հերթին վերաբերում և նրանց չափագույն առաջնորդին—Կառուցիւն
Կառուցիւն ուլտրաֆալերիալիզմի տեսութիւնը, նրա մտանվորապես վերջին

րում, նա այս միտքը փորձում է ասպացուցել դիմելով Լենինին՝ Լենինին՝ կոմինտերնի ծրագրին հակադրելն այդ հարցում ամենակուպիտ Փալ-սիֆիկացիա յե, վորովհետև կոմինտերնի ծրագիրն այդ խնդրում հա-մարյա տալիս է Լենինի դրույթը:

Իր հակահեղափոխական տեսություններն ու գործերը քողարկել Լենինով՝ Տրոցկուն չի հաջողվի, քանի վոր նախ՝ նրա պնդումներն ուղղակի հակասում են Լենինի դրույթներին՝ այն մասին, վոր մեզա-նում լիակատար սոցիալիզմ կառուցելու համար բոլոր անհրաժեշտ տվյալները կան, վոր «Նեպոլ տնտեսապես և քաղաքականապես միա-գամայն ասպահովում է սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառույ-ման հնարավորությունը», ինչպես նաև սոցիալիզմ կառուցող յերկրի վիթխարի հաջողությունների շնորհիվ, վորն իր թևակոխումով սոցիա-լիզմի ժամանակաշրջանը, հիմնովին ջախջախում է Տրոցկու «մարի դե-ղումները» գործնական կյանքի անթխտելի փաստերով, ցույց է տալիս մեր հեղափոխության և սոցիալիզմի կառուցման ճանապարհների վեր-լուծության ճշտությունը Լենինի, Ստալինի և մեր կուսակցության կողմից:

Չրեղունելով Լենինյան ուսմունքը կապիտալիզմի դարգացման ան-հավասարաչափության մասին, իմպերիալիզմի դարաշրջանում, Տրոց-կին ժխտում է սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորությունը վոչ միայն ըՄՂՄ-ում, այլև ընդհանրապես միվորեե յերկրում:

Իր 1930 թ. հողվածներում Տրոցկին փորձում է «խորացնել» իր թեղիսը սոցիալիզմի հաղթանակի անհնարինություն մասին մի յերկ-րում—ըՄՂՄ-ում և այստեղ մի անգամ ևս ցույց է տալիս իր տեսու-թյան մենչևիկյան էյությունը: 1928 թ. Բաուերը, քննադատելով Լենի-նյան դրույթը սոցիալիզմի հաղթ. հնարավորության մասին ըՄՂՄ-ում, մատնանշում էր, վոր սոցիալիզմը մի յերկրում չի կարող հաղթանակել վորովհետև պատերազմից հետո համաշխարհային տնտեսությունը «դար-ձել է ռեալ տնտեսական ամբողջություն»: Այդ մենչևիկյան տեսություն-

ըջանի դուշակու-թյունները կապիտալիստական ճգնաժամերի և նրանցից խուսափելու ժիջոցների մասին, դրա պերճախոս ասպացույցն էն հանդիսանում, մասնավորապես նրա-մաքի այն «դոհանքերը», վորոնց համաձայն, Մարքսի հանճարեղ Նախատեսումները կապիտալիստական ճգնաժամերի մասին իմպերիալիզմի եպոխայում անբխտե-գառնում և կապիտալիստական պիտությունները յեթե ցանկնան, կարող են արգել-հանդիսանալ ճգնաժամերի առաջացմանը և ծավալմանը—յապագոյն արտահայտու-թյունն է արտադրական ուժերի և արտադրողական հարաբերությունների այն մեխա-նիստական ըբբուման, վորը ժխտում է բաղիսի և վերնաշենքի ղեակըթիկական մի-ասնությունը նրանց փոխ-զդեցությունը:

Այդ դեպքում Տրոցկին միայն հեռեղականորեն շարունակում է իր իսկա-կան ուսուցիչների ուսմունքը և «կոնկրետացնում» կառուցիկ և Սուխանովի մեխա-նիստական դրույթները Հոկտեմբերյան հեղափոխության գնահատության հարցերում:

ներն ել կրկնում ե Տրոցկին, պնդելով, վոր սոցիալիզմ չի կարելի կառուցել վոչ միայն մի յերկրում, այլև առանձին վերցրած ցամաքամասում, վոր սոցիալիզմ կարելի յե կառուցել միայն ամբողջ մոլորակի շրջանակներում, վորովհետև համաշխարհային տնտեսության առանձին հատվածները սերտ կապված են միմյանց հետ և կախումն ունեն համաշխարհային տեխնիկայից, եկոնոմիկայից, քաղաքականությունից։ Այդ արտաքինից «գերհեղափոխական ինտերնացիոնալիզմի» մեջ, վոր պահանջում ե միաժամանակ հեղափոխություն բոլոր յերկրներում, թաղնված ե հրաժարումը պրոլետարական հեղափոխությունից։ Մենք այստեղ դործ ունենք մի յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու հնարավորության բուրժուական ժխտման հետ, քողարկված հեղափոխական իրադրոյ, համաշխարհային հեղափոխության հաղթանակի մասին»^{*)}։

Այդ տրոցկիստական դիրքավորումը բունց նաև Զինովև-Վամենեկյան ուղղիցիան 1925—1927 թ. թ., ապացուցելով, վոր մեր տեխնիկական—տնտեսական հետամնացության պատճառով, չի հաջողվի հաղթահարել ներքին դժվարությունները, յեթե միայն մեղ չփրկի միջադրային հեղափոխությունը։ Զինովյեվը կարծում ե, վոր «սոցիալիզմ կառուցելու անհնարաբար հնարավորությունը հիմարավորությունը» հավանական ե մի յերկրի շրջանակներում, իսկ սոցիալիզմ կարելի յե կառուցել միմիայն մյուս յերկրներում հեղափոխության հաղթանակի դեպքում^{**)}։ Որիդինալ տեսություն.—Մենք կարող ենք սոցիալիզմ կառուցել մի յերկրում նրա կառուցման անհնարինության դեպքում։

Այդ տրոցկիստական (Զինովև-Վամենեկյան) տեսությունների վնասակարությունը ե նրանց դեմ մղվող մեծական պայքարի կարևորությունը փայլուն կերպով ցույց են տրված ընկ. Ստալինի դեկլացման մեջ կուսակցության 16-րդ համագումարում։ «Տրոցկիզմը ժխտում ե սոցիալիզմի յառուցման հնարավորությունը խՍՀՄ-ում մեր յերկրի բանվոր դասակարգի և չքավոր—միջակ գյուղացիության ուժերով, դուրսելում ե խՍՀՄ պրոլետարիատի անխուսափելի կապիտուլացիան բուրժուազիայի առաջ, յեթե վրա չհասնի մյուս յերկրների պրոլետարիատի ոգնությունը։ Հիմարություն կլինեի մտածել, վոր յերեք հեղափոխություն կատարած մեր պրոլետարիատը կդիմի աշխատանքային ենտուզիզմի և մասսայական հարվածայնության, հավատացած չլինելով սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորությանը։ Կարելի^{*)} յե արդյոք, ժխտելով պրոլետարական ուժի և հնարավորությունների առկայությունը, գյուղացիությանը տանել դեպի սոցիալիզմ, բարձրացնել գյուղացիական մասսաներին կոլտնտեսական շարժման համար և այդ հիման վրա կաղմակերպել կուլակության լիկվիդացիան վորպես դասակարգի»։

^{*)} Ստալին—Լենինիզմի հարցերը, հայ. հրատ.

^{**)} Зиновьев—Ленинизм, стр. 291—293.

Մատնանշելով այդ, ընկ. Ստալինն անում է հետևյալ յեզրակացությունը.—«Լորպեսդի բանլոր ղսասակարգին աշխատանքային վերելքի և մրցակցության բարձրացնելը ու կազմակերպելը ծավալուն հարձակում... վորպեսդի կազմակերպելը գյուղացիության մասսայական կոլտնտեսական շարժում և լիկվիդացիայի յենթարկելը կուլակությանը, հարկավոր է ամենից առաջ թաղել տրոցկիզմի բուրժուական տեսությունը մեր յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու անհնարինության մասին*): Սոցիալիստական շինարարության ամբողջ վորժը ցույց է տալիս, վոր կուսակցության և բանլոր ղսասակարգի հսկայական հաջողություններն անհնարին կլինեն առանց վճռական պայքարի ուղորտունիստական տեսությունների և պրակտիկայի դեմ, մասնավորապես հակահեղափոխական տրոցկիզմի դեմ:

Լենինյան ուսմունքը սոցիալիզմի հաղթանակի մասին:—Սոցիալիզմի կառուցման լենինյան տեսությունը զարգացել է մենշևիկյան տրոցկիստական-գինովյեվական և աջ ուղորտունիստական տեսությունների դեմ մղվող անհաշտ պայքարում: Լենինյան հայացքների ելությունը, վորը յեկեկետ է ընդունում մեր կուսակցությունն ու Կոմինտերնը, հանգում է հետևյալին.—Ամենից առաջ անհրաժեշտ է տարբերել ներքին դժվարությունների և հակասությունների հաղթահարման հիման վրա սոցիալիզմի լիակատար հաղթանակի հնարավորությունը և ՍՍՀՄ-ում, սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակի հնարավորությունից, վորպես յերաշխիք արտաքին ինտերվենցիայից, իսկ այդ յերաշխիքը տրվում է միայն պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակով մի շարք յերկրներում:

Մեր զարգացման ներքին դժվարություններն ու հակասությունները կապված են յերեք սեկտորների առկայության հետ մեր եկոնոմիկայում, —դա, առաջին՝ սոցիալիստական և կապիտալիստական սեկտորների միջև յեղած հակասությունն է, յերկրորդ՝ պրոլետարիատի և գյուղացիության միջև:

Արտաքին հակասությունները բղխում են յերկու հակամարտ, ուղղակի հակադիր սխտեմներին—և ՍՍՀՄ-ի և կապիտալիզմի գոյությունից, նրանք բղխում են կապիտալիստական շրջապատման առկայության փաստից, այստեղից էլ ռազմական հարձակման վտանգ, ինտերվենցիայի սպառնալիք և ՍՍՀՄ-ի դեմ:

Իհարկե, այդ յերկու տիպի հակասությունները կապված են միմյանց հետ, վորքան յերկրի ներսում կապիտալիստական ելեմենտները հանդիսանում են համաշխարհային կապիտալիզմի ջոկատը, վորքան ներքին հակասությունների լուծումը—գյուղի կոլեկտիվացումը և կու-

*) Լենինիզմի հարցերը, հայ. հրատ.

լակության լիկվիդացիան, վորպես դասակարգ—(համատարած կոլեկտիվացման հիման վրա—խմբ.) ուժեղացնում ե մեր դիրքերը համալիսարհային կապիտալիզմի դեմ մղվող պայքարում: Սակայն այդ հակաությունների յուրաքանչյուր խումբն ունի իր առանձնահատկությունները, պահանջում ե աշխատանքի տարբեր ձևեր, մեթոդներ ե մասշտաբներ նրանց հաղթահարման համար ե դրա համար ել նրանց չի կարելի չփոխել: Անհրաժեշտ ե պարզորոշ սահմանադրել այդ յերկուշարք հակաությունները: Միայն նման մոտեցման դեպքում հնարավոր ե ճիշտ քննարկել սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը՝ մի յերկրում:

Սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակը—եղա նշանակում ե լիակատար յերաշխիք ստեղծել ինտերվենցիայի ե ռեստավրացիայի փորձերից սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակի հիման վրա համեմալ՝ դեպս մի քանի յերկրներում*): Մակայն յեթե արտաքին հակաություններն անհաղթելի յեն մի յերկրի ուժերով, յեթե ՈՍՀՄ-ում սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակի պայմանը, այսինքն լիակատար յերաշխիք ինտերվենցիայից հանդիսանում ե պրոլետարների հաղթանակը մի շարք յերկրներում, ապա դա բոլորովին չի նշանակում, վոր զտնվելով կապիտալիստական շրջապատում, մենք չենք կարող կառուցել ե ավարտել սոցիալիզմը, վոր իմպերիալիստների վորեւ հարձակում ՈՍՀՄ-ի վրա՝ ժեղ անխուսափելիորեն կտանի դեպի կործանում: Առաջին, իմպերիալիստները ՈՍՀՄ-ի դեմ հարձակման հետ կապված վտանդները յերկկողմանի յեն. փորձելով տապալել սոցիալիստական շինարարությունը ե հարձակվելով ՈՍՀՄ-ի վրա, կապիտալիստները, նամանավանդ այժմ, ապահովված չեն դեպքերի այնպիսի դասավորումից, յերբ մասսաներն իմպերիալիստական պատերազմը կվերածեն քաղաքացիականի: Յերկրորդ՝ մենք կարող ենք յետ մղել իմպերիալիստների առանձին հարձակումները ե դա այնքան հնարավոր ե, վորքան ամիլի ուժեղ ե մյուս յերկրների կոմինտերնի դրոշի տակ ընթացող պրոլետարների ողնությունը ՈՍՀՄ-ին: 1918—1920 թ. թ. մեր քաղաքացիական պատերազմի փորձը ցույց ե տալիս, վոր Արեւմուտքի պրոլետարիատը կարող ե այնպիսի ճնշում դործ դնել Վերք կապիտալիստների վրա, վորպեսպիտանհարկն դարձնի խորհրդային իշխանության ջախջախումը:

Սակայն այդ բոլորը վոչ միայն չեն վեարացնում իմպերիալիստների կողմից ռազմական հարձակման վտանդը ՈՍՀՄ-ի վրա, այլ ընդհակառակը, մասնավորապես ներկա շրջանում՝ ընդհանուր ճգնաժամի ե կապիտալիզմի հակաությունների չափազանց սրման հետեւնդով—ամելի քան յերբեք մոտեցնում են այն: Այդ պատճառով ել լիակատար յերաշխիք ինտերվենցիայից հնարավոր ե միայն պրոլետարիստի հաղթանակի հիման վրա՝ մի շարք յերկրներում:

*) Сталин—О Соц.-дем. уклоне, стр. 91.

ի տարբերութիւն սոցիալիզմի վերջ. հաղթանակի, մի յերկրում—
 ՅՍՀՄ-ում—սոցիալիզմի լրակատար հաղթան. հարցը կապւած է ներքին
 հակասութիւնների լուծման հետ: Հիմնովեով լենինյան ուսմունքի վրա,
 ի հակադրութիւն տրոցկիստական-դինովյեւական ոպդիցիայի, կու-
 սակցութիւնը կարծում է, վոր ներքին հակասութիւնները հաղթահա-
 րելի յեն մեր հեղափոխութեան ներքին ուժերի հիման վրա: Պատասխա-
 նելով այն հարցին, թե ի՞նչ բան է մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի
 հնարավորութիւնը, ընկ. Ստալինը գրել է.—«Դա պրոլետարիատի
 և գյուղացիութեան միջ յեղած հակասութեան մեր յերկրի ներքին ու-
 ժերով լուծման հնարավորութիւնն է, պրոլետարիատի կողմից իշխա-
 նութիւնը վերցնելու և այդ իշխանութիւնը մեր յերկրում լրակատար
 սոցիալիստական հասարակութիւն կառուցելու համար հնարավորու-
 թիւնն է—միւս յերկրների պրոլետարների համակրութեամբ և ռժան-
 դակութեամբ, սակայն առանց պրոլետարական հեղափոխութեան նախ-
 նական հաղթանակի միւս յերկրներում»*: Այլ կերպ ասած՝ ՅՍՀՄ-ում
 սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը, նշանակում է, վոր մենք կարող ենք
 ներքին ուժերի հիման վրա զարդացնել ինդուստրիան, վերակառուցել
 մանր-ապրանքային հետամնաց արտադրութիւնը խոշոր սոցիալիստա-
 կանի, հաղթահարել մեր տեխնիկական-տնտեսական հետամնացու-
 թիւնը, լիկվիդացիայի ենթակել կապիտալիստական ելմանները:

Մեր հեղափոխութեան ներքին ուժերի վերլուծութիւնը հնարավո-
 րութիւն տվեց լենինին՝ կուսակցութեան 11-րդ համագումարում
 պնդել, «վոր Ռուսաստանի պրոլետարական պետութեան ձեռքին միան-
 դամայն բաւարար տնտեսական ուժ կա ապահովելու համար անցումը
 գեպի կոմունիզմ»*: Լենինի բոլոր աշխատութիւններում, —Նեպի,
 ինդուստրացման, ելեկտրիֆիկացիայի, կոոպերատիվ պլանի հիմնա-
 վորման ընթացքում ամեն տեղ վերլուծվում և բազմակողմանիորեն
 ապացուցվում են մեր յերկրում սոցիալիզմի կառուցման հնարավորու-
 թիւնները:

Սոցիալիզմի կառուցման մասին լենինյան տեսութեան ճշտութեան
 լավագոյն ապացույցը պրոլետարական զիլտատուրայի վիթխարի նվա-
 ճումներն են: Ներքին կուտակումների հիման վրա, առանց քիչ թե չառ
 նշանակալից վարկերի դրսից, կապիտալիստական ողակումի դեմ կատա-
 ղի պայքարի պայմաններում, պրոլետարիատի ստեղծագործական ախ-
 տիվութեան հսկայական վերելքի հիման վրա, մենք ձեռք ենք բերել
 արդիւնաբերութեան և գյուղատնտեսութեան զարգացման չտեսնված

*) Լենինի գծի հարցերը

**) Ленин, Собр. соч. т. XXVII стр. 244.

տեմպեր, Կուսակցութիւնը և պրոլետարիատը հաջող կերպով հաղթահարում են մեր զարգացման ներքին հակասութիւնները: Յեւ ղրա ամենափայլուն ապացույցը հանդիսանում է այն փաստը, վոր մեր յերկիրը թեւակոխել և սոցիալիզմի շրջանը, ավարտվել է սոցիալիստական Կոնսոկալյի հիմքի կառուցումը, Վոր ՍՍՀՄ վերջնականապես դուրս-վում է սոցիալիստական ուղու վրա»:

Ոոսելով մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորութեան մասին, մենք վոչ մի դեպքում չսետք է մոռանանք մեր ամբողջ աշխատանքի միջադպային բնույթին ու նշանակութիւնը: Մեր ներքին խնդիրները սոցիալիզմի շինարարութեան բնագավառում վոչ մի չափով չեն կտրող հակադրվել համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխութեան դործին: Այդպիսի հակադրութեան դիրքերին սահեցին հակահեղափոխական տրոցկիստներն ու դինովիական-կամենսկյան ոսողիցիան, վորոնք վոր-ձեցին իրենց ոսորտունիզմը քողարկել՝ կուսակցութեանը մեղադրելով «աղգային սահմանափակութեան» և «նացիոնալ-ոնֆորմիզմի» մեջ: Վորպես հակակշիւ Տրոցկի-Ձինովյեւական ոսողիցիայի, կուսակցութիւնը Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը դիտում ևր վոչ միայն վորպես Արեւմուտքի հեղափոխութեան աղգանշան, խթանի յեւակետ, այլ վորպես պատվանդան համաշխարհային հեղափոխութեան հետագա ծա-վալման համար:

Հոկտեմբերը լինելով մեր յերկրում կապիտալիզմից սոցիալիզմին անցնելու ժամանակաշրջանի մեկնակետը, միաժամանակ նա ամբողջ համաշխարհային պատմութեան նոր ժամանակաշրջանի սկիզբն է, նա բաց է անում «միջադպային և քաղաքացիական կռիւներին» նոր շրջան, վորի տրոյունքը կլինի պրոլետարիատի հաղթանակը մի շարք ուրիշ յերկրներում: «ՍՍՀՄ-ն հանդիսանալով պրոլետարիատի դիկտատուրայի և սոցիալիզմի շինարարութեան յերկիր... անխուսափելիորեն դառնում է բոլոր կեղեքված դասակարգերի համաշխարհային չարժման բաղան, միջադպային հեղափոխութեան ոջախը, համաշխարհային պատմութեան մեծագույն դործոնը» (Կոմինտերնի ծրագիրը):

Լենինն ասում էր, վոր համաշխարհային հեղափոխութեան վրա դր-խաւոր ներգործութիւն մենք կանենք մեր տնտեսական քաղաքակա-նութեամբ: Այդ դրութիւնն առանձնահատուկ ուժով արտահայտվում է այժմ, յերբ հնգամյակի վճռական հաղթանակը ճանաչվում է վոչ միայն բոլոր յերկրների աշխատավորութեան, այլ և մեր վոխերիմ թըշնամիների կողմից: Տնտեսական շինարարութեան ֆրոնտում մեր տարած հաղթանակներով մենք ցույց ենք տալիս մյուս յերկրների ապագան՝ պրոլետարական հեղափոխութեան հաղթանակից հետո և արագացնում ենք պրոլետարական հեղափոխութեան համար անհրաժեշտ հեղափոխա-

կան ուժերի հասունացումն ու կազմակերպումը: ԽՍՀՄ-ը, վոր համաշխարհային պրոլետարիատի հարվածային բրիգադն է յուր տնտեսական շինարարությամբ, մոտեցնում է սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակի համաշխարհային մասշտաբով:

Մեր ինդուստրացման, լենինյան կոոպերատիվ պլանի, հնդաժայկի դրոշի տակ, համաշխարհային պրոլետարիատը պայքարում է՝ տապալելու համար կապիտալիզմը.—մեր հաջողությունները սոցիալիստական շինարարության մեջ, հակադրվելով պրոլետարների դրության չափազանց վատթարացման հետ Արևմուտքում, ճգնաժամի պայմաններում, ոգտադործվում են վորպես կարևորագույն աղբակներ՝ մասսաներին կապիտալի դեմ պայքարի հանելու համար: «Թեր կամ դեմ ԽՍՀՄ-ին»—սա Արևմուտքում դարձել է պրոլետարիատի և բուրժուազիայի պայքարի հիմնական հարցը: Անլիճելի յե, վոր մեր հեղափոխության այս բոլոր միջազգային հաջողությունները հիմնված են սոցիալիստական շինարարության ներքին նվաճումների վրա.—այդ հաջողությունները կարող են ձեռք բերվել միայն կուսակցության գլխավոր գծի անշեղ կիրառման հիման վրա, միայն և միմիայն հակահեղափոխական տրոցկիզմի, ղինովև—կամենևիյան ոսպորիցիայի, և ներկա ժամանակաշրջանի գլխավոր վտանգ ալ ոսպորտունիզմի, ինչպես և «ձախ»-երի դեմ մղվող անհաշտ պայքարի հիման վրա:

ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի կառուցման հնարավորության միտումն աջերի կողմից:—Պրոլետարական հեղափոխության և նրա հետևյալների զարգացման մասին ալ ոսպորտունիստներն իրենց բմբռնումն ունեն, վորն ընդհանուր վոշինչ չունի լենինիզմի հետ: Ամենից առաջ նշենք աջերի տարաձայնությունը կուսակցության հետ հեղափոխական պրոցեսի որինաչափության հարցի շուրջը, վորը կապված է համաշխարհային իմպերիալիզմի շղթայի թույլ ողակի հարցի հետ: Լենինի ու Ստալինի դրույթն իմպերիալիզմի կործանման և թույլ ողակի մասին չի նշանակում, վոր այդ կործանումն սկսվում է ամենից քիչ զարգացած յերկրում: Այլ կերպ է մտածում Բուխարինը, վորը «անցման ժամանակաշրջանի Լ.Կոմիտեկայում» գրել է, թե «համաշխարհային կապիտալիստական սխտեմի կործանումն սկսվեց ալեմից ալեմի քույլ ժողովրդա-տնտեսական սխտեմներից և ամենից պակաս զարգացած պետական—կապիտալիստական կադաակերպություններից» (Էջ 150): Այդ դրույթը ժողովրդա-տնտեսական սխտեմի թուլությունը—Բուխարինը ցուցադրում է վորպես հիմնական նախադրյալ պրոլետարական հեղափոխության համար Խուսաստանում: Սակայն նա չի բավարարվում դրանով և ձևակերպում է բոլոր յերկրների համար «ընդհանուր որենք», վորի համաձայն «հեղափոխության վրա հասնելու արագությունը հակառակ հարաբերական է կապիտալիստական

հարաբերությունների հասունացման և հեղափոխության տեմպի բարձրության» (հջ 152) :

Վերևում ցույց տրվեց, Վոր Ռուսաստանը, հանդիսանալով համեմատաբար թույլ ողակ իմպերիալիստական շղթայում, միաժամանակ պրոլետարական հեղափոխության համար նյութական-տեխնիկական նախադրյալների վորոշ մակարդակ ուներ: Յեւ յերբ «անցման ժամանակաշրջանի եկոնոմիկայում» Բուխարինը դրում է, Վոր փլուզումն սկսվում է ամենաթույլ ժողովրդա-տնտեսական սիստեմներից, Լենինը նրա դրժելուսանցքում նկատողություն է տնում — «սխալ է», «միջակ, թույլ», «մեղմնում առանց կապիտալիզմի վորոշ բարձրության վոչինչ դուրս չեր դա» *):

Դրա հետ միասին Լենինի աշխատություններում կան բաղմաթիվ մատնանշումներ, Վոր հեղափոխությունը չի կարելի տեղավորել պատ-րաստի սխեմաների մեջ, Վոր հեղափոխության համար չի կարելի հնարել ուղիղ կամ հակառակ հարաբերական-մաթեմատիկական որոնքներ: Լենինը նշում է կապիտալիստական յերկրների՝ իրենց զարգացման մակարդակի հարաբերականությամբ, հավասարաչափ կամ ներդաշնակ կերպով պրոլետարիատի ղեկատարութայի անցնելու անհնարինությունը: Նա առում է. «հեղափոխությունը չի կարելի սարքել, վոչ ել հերթակա-նություն սահմանել. հեղափոխությունը չի կարելի պատվիրել—հեղա-փոխությունն աճում, հասունանում է» **: Հեղափոխական պրոցեսը աարբեր տեմպերով է ընթանում և աարբեր ձևերով է արտահայտվում աարբեր յերկրներում. որինակ՝ զարգացած, հետամնաց, զաղութային և այլ յերկրներում: Իսկ Բուխարինը սահմանում է հակառակ հարաբե-րականություն և դրանով հայտարերում է իր մեխանիստական, վոչ լե-նինյան մոտեցումը պրոլետարական հեղափոխությանը:

Հետադաշում Բուխարինը հրաժարվեց «անցման ժամանակաշրջա-նի եկոնոմիկայում» արտահայտած իր մեջ բերված պնդումներից և սկսեց «ընդհակառակն» ապացուցել: Դրանում դարմանալի վոչինչ չկա, այդպիսի «անցումները» և տատանումներն ամբողջությամբ բղխում են Բուխարինի աշխատությունների հիմքում ընկած մեխանիստական մե-թոդից: Սակայն չի կարելի խարվել, վորովհետև Բուխարինի արտա-ջուստ «հակառակ» արտահայտությունները նույն հին ապրտունիստա-կան բովանդակությոնն ունեն: Իր ալելի հետադա աշխատություններից մեկում «Լենինի քաղաքական կտակը» 1929 թ. Բուխարինն արդեն պըն-դում է, Վոր համաշխարհային պատմության տեսակետից պրոլետարա-կան հեղափոխություն պետք է անեն «չափաղանց զարգացած տնտեսա-կան բաղա ունեցող յերկրները»: Այդ պնդումը չի համապատասխանում

*) Ленинский сбор. XI, 49 397.

**) Ленин, Собр. соч. т. XVI изд. 1, стр. 183.

Վերերի իսկական դրուժյանը, դրանից յեղնելով՝ պրոլետարական հեղափոխությունը Ռուսաստանում չի կարելի բացատրել վորպես որինտ-չափ պրոցես և Բուխարինը փորձում է այդ բացատրել վորպես ինչ վոր ատոնձնահատուկ բացատրություն՝ կապված յուրահատուկ պայմանների հետ: Իսկ ինչո՞ւմն է Բուխարինի կարծիքով այդ յուրահատուկությունը: Մի շարք ուրիշ մոմենտների հետ նա հատկապես ընդգծում է գյուղացիական պատերազմի զուգորդումը պրոլետարական հեղափոխության հետ: Յեթե այդ զուգորդումը հսկայական դեր է խաղացել բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության պրոլետարական հեղափոխության վերածման ժամանակաշրջանում, յեթե դա նշանակություն ուներ այն ժամանակ, յերբ պրոլետարական հեղափոխությունը Ջի միջի ալիքոց՝ ալարտում եր բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության խնդիրները, ապա միանգամայն սխալ է գյուղացիական պատերազմի այդ զուգորդումը պրոլետարական հեղափոխության հետ փոխադրել մեր զարգացման ներկա ժամանակաշրջանը, վորովհետև դա կնշանակեր անփոփոխ դրուժյամբ պահպանել պրոլետարիատի և գյուղացիության փոխհարաբերությունները: Իսկ հատկապես նման մեխանիստական փոխադրություն կատարում է Բուխարինը, հայտարարելով, վոր «մեզ մոտ սոցիալիստական հեղափոխությունը նշանակալից չափով չենլում ե» հենց այդ զուգորդման վրա, վոր այդ զուգորդումը «սոցիալիստական հեղափոխության ծաղկման հիմք է հանդիսանում մեր յերկրում», և նա կարծում է, վոր դա «պետք է շարունակվի ու պահպանվի, ինչպես ել վոր լինի»²⁾:

Բուխարինին այդպիսի 'ոպրտունիտադձան տեսություն հարկաւոր եր, վորպեսզի ամրապնդի աջերի պայքարն ընդդեմ ինդուստրացման, կոլեկտիվացման, խորհտնտեսությունների շինարարության, ընդդեմ կուլակության լիկվիդացիայի, ընդդեմ կուլակցության դլսավոր գծի:

Յուրաքանչյուր տեսության ճշտությունը վերջին հաշվով ստուգվում է կյանքում: Գյուղի կենտրոնական դեմքն այժմ կոլտնտեսականն է և վոչ թե միջակը—չքավոր, միջակ, անհատական տնտեսությունը դարձել է յերկրորդական հաց արտադրողը: 1932 թվի դարնանացանի 80%-ը կատարել են խորհտնտեսություններն ու կոլտնտեսությունները: Այն ժամանակ, յերբ կուլակցությունը կուլակության դեմ մղվող կատաղի պայքարում իրադործում է չքավոր-միջակ տնտեսությունների կոլեկտիվացումը և կիրառում է կուլակության լիկվիդացիան, համատարած կոլեկտիվացման հիման վրա, Բուխարինի կարծիքով անհրաժեշտ է, ինչպես ել վոր լի-

²⁾ Бухарин — Полит. Завещание Ленина.

նի, շարունակել դժուարացիական պատերազմի զուգորդումը պրոլետարատին հեղափոխության հետ: Միայն պայքարելով կոլտնտեսական-խորհրդային տնտեսական շինարարության բարձր տեմպերի դեմ, բացասելով գյուղի տարազ սոցիալիստական վերակառուցման անհրաժեշտությունը, կարելի էլինել հանդել նման տեսության, վորի միակ իրական նշանակությունն է—ծառայել կուլակալին տարրերին՝ սոցիալիստական շինարարության դեմ նրանց մղած պայքարում:

Առաջին հայացքից կարող ե թվալ, վոր ՊՍՀՄ-ում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորության հարցում աջերը տրոցիկստներից հակառակ դիրք են բռնում.—տրոցիկստները բացասում են այդ հնարավորությունը, իսկ աջերը վոչ մի տեղ, բերանացի կամ գրավոր, դքտ մասին չեն հայտարարել և ընդունել են սոցիալիզմի կառուցման հնարավորությունը: Սակայն աջերի դիրքի նման զնահատությունը սխալ էլինել: Իրականության մեջ աջերը, ձևականորեն ընդունելով սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորությունը ՊՍՀՄ-ում, չեն ընդունում պայքարի այն ուղիներն ու մեթոդները, առանց վորոնց հնարավոր չե սոցիալիզմի կառուցումը: Ընկ. Ստալինը 16-րդ կուսհամագումարում զեկուցման մեջ նշեց, ձերանք (աջ ուղիտնտները, խմբ.) չեն ուզում ընդունել, վոր ինդուստրիայի բովանդակ զարգացումն ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական հիմունքներով վերակառուցելու բանալին է: Նրանք չեն ուզում ընդունել դասակարգային անհաշտ պայքարի անհրաժեշտությունը կապիտալիստական տարրերի դեմ և սոցիալիզմի ծախալուն հարձակումը կապիտալիզմի վրա: Նրանք չեն հասկանում, վոր այդ բոլոր ուղիներն ու մեթոդները ձեռնարկումներն այն սխառման են, առանց վորոնց հնարավոր չե պահպանել պրոլետարիատի դեկտատուրան և սոցիալիզմի կառուցումը մեր յերկրում: Նրանք կարծում են, վոր սոցիալիզմ կարելի յե կառուցել սուռ ու փուռ, ինքնահոսով, առանց դասակարգային պայքարի, առանց հարձակման՝ կապիտալիստական ելեմենտները վրա: Նրանք կարծում են, վոր կապիտալիստական ելեմենտները կամ իրենք իրենց աննկատելիորեն կմահանան կամ կներաճեն սոցիալիզմի մեջ: Յեվ վորովհետև այդպիսի հրաշքեր պատմության մեջ չեն պատահում, ապա դուրս ե գալիս, վոր աջ ուղիտնտները գործնականում գլորվում են դեպի այն տեսակետը, վորը խոսում է սոցիալիզմի կառուցման հնարավորությունը մեր յերկրում»):

Ստալինի նման յեղրակացությունն յուրաքանչյուրի համար հասկանալի կդառնա, յեթե ըմբռնեն թե ինչ ե նշանակում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորության ձևական ընդունումն աջերի կողմից: Աջերի

*) Ստալին—Լենինիզմի հարցերը, զեկուցում 16-րդ համագումարում:

կողմից սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորութեան ընդունումն արա-
տրակտ ե. նրանում չկա այն նյութական-դասակարգային հեղափոխա-
կան բովանդակութիւնը, վորը լենինյան ուսմունքի վողին ե հանդի-
սանում: Արտարակտ ձևական ընդունումն ընդունում չե: Հեղափոխա-
կան դասակարգային բովանդակութեան փոխարեն նա լեցիւած ե ուրիշ-
ոպորտունիստական բովանդակութեամբ ե հետևարար համապատաս-
խանում ե կուլակութեան շահերին: Աջերը յենում են կազմակերպւած
կապիտալիզմի տեսութիւնից, վորն ամբողջութեամբ հակասում ե կա-
պիտալիզմի կործանման մարքս-լենինյան տեսութեանը ե իՍՀՄ-ում
սոցիալիզմի կառուցման լենինի ու Ստալինի ուսմունքին: Փոխանակ
ինդուստրացման բարձր տեմպերի հիման վրա, կուլակութեան դեմ
ժողով պայքարի ե մանր ապրանքային արտադրողի ապրանքային-կա-
պիտալիստական տենդենցների հաղթահարման հիման վրա, մեր եկո-
նոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցման հեղափոխական ուղինե-
րի, նրանք փորձում եյին մեզ գլորել «ինքնահոսի» ուղին: Յերբ արդեն
դոյութիւն ունի պրոլետարիատի դիկտատուրա, ապա նրանց կարծիքով,
սոցիալիզմն աճում ե խաղաղ, ինքնահոսի կարգով: Սոցիալիզմի կա-
ռուցման ե դասակարգերի վոյնչացման հեղափոխական տեսութեան
փոխարեն աջերը հորինել են ձևափոխման (трансформационный) պրո-
ցեսի տեսութիւնը, վորի համաձայն կապիտալիզմը խաղաղ կերպով
ներաճում ե սոցիալիզմի մեջ: Աջերը չեյին ընդունում եյութիւնն ու
ծրութիւնն այն ներքին հակասութիւնների, առանց վորոնց հաղթա-
հարման հնարավոր չե իՍՀՄ-ում սոցիալիզմ կառուցելը, ե կանգնել
եյին սոցիալիզմի կառուցման լենինյան տեսութեան դեմ պայքարելու ու-
ղիների վրա, կուլակցութեան գլխավոր դժի դեմ պայքարելու ուղիներ-
րի վրա: Այդ ասպարիզում նրանք անխուսափելիորեն պետք ե միալոր-
վելին ինչպես տրոցկիստների, նույնպես ե վնասարարների հետ: Իրենց
ցուցմունքներում վնասարարներն ուղղակի հայտարարեցին, վոր իրենք
հենվում եյին իՍՀՄ-ում սոցիալիզմ կառուցելու հնարավորութեան
թիւտման ինչպես տրոցկիստական, նույնպես ե աջ ոպորտունիստական
տեսակետների վրա:

Միայն անհաշտ պայքար մղելով աջ թեքման դեմ տեսութեան
մեջ ու գործնականում ե նրա վերաբերմամբ ամեն տեսակ հաշտողա-
կանութեան դեմ, կուլակցութիւնը կարողացավ ձեռք բերել այն վիթ-
խարի հաջողութիւնները, վորոնց հիման վրա մենք թեւակոխել ենք
սոցիալիզմի շրջանը ե վերջնականապէս հաստատվել սոցիալիստական
ուղու վրա: Յեւ միայն այդ հիման վրա մենք կարողացանք հասնել
այն ժամանակաշրջանին, յերբ սոցիալիզմի կառուցման հնարավորու-
թեան հարցը լուծվել ե վոչ միայն տեսականորեն, այլև գործնականա-
պես: Սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը լուծված ե ե իՍՀՄ-ում սոցիալ-

ընդմիջ հաղթանակն ասպանութիւնն է, թեև լիակատար սոցիալիստական հասարակութիւն կառուցելու համար, ինչպես այդ մատնանշված է մեր կուսակցութեան 17-րդ նիսնիքներուն վերջումն երևում, մեզ դեռ անհրաժեշտ է դասակարգային սուր պայքարի բռնում հաղթահարել ինչպես ներքին, նույնպես և հատկապես՝ արտաքին դժվարութիւններ:

II. ԽՍՀՄ-Ի ԵԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

ԽՍՀՄ-ի եկոնոմիկան ներկայացնում է իրենից անցման ժամանակաշրջանի եկոնոմիկայի կոնկրետ տիպար: Նա հիմնված է ձեռնվող սոցիալիզմի և սլարտիւմի, բայց դեռ ամբողջութեամբ չվերջնացված կապիտալիզմի (լենին) պայքարի վրա: Մեր խնդիրն է—ԽՍՀՄ եկոնոմիկայում հայտնաբերել այն առանձնահատուկը, յուրահատուկը, ինչ բնորոշում է սոցիալիզմի կառուցման կոնկրետ ձևերը մեր յերկրում:

Խորհրդային եկոնոմիկան իրենից ներկայացնում է բաղմաղան, տնտեսաձևերի (уклады) դիալեկտիկական միասնութիւնն սկսած բնատնտեսութիւնից և վերջացրած սոցիալիստական (տնտեսաձևով: Լենինը, բնութագրելով մեր յերկրի տնտեսակարգի առանձնահատուկութիւնը 5 տնտեսաձև (уклады) և սահմանում.—նահապետական—աշխիւն՝ նշանակալից չափով նատուրալ գյուղացիական տնտեսութիւն, մանր—ապրանքային արտադրութիւն, մասնավոր սեփականութիւն կապիտալիզմ, պետական կապիտալիզմ և սոցիալիզմ:

Տնտեսաձև (уклад) ասելով մենք հասկանում ենք արտադրութեան վորոշ ձև, արտադրական հարաբերութիւնները վորոշ տիպ: Մահմանելով հինգ տնտեսաձևեր (уклады) Լենինը միաժամանակ նշում է, վոր նրանցից հիմնականները յերեք են.—սոցիալիստական, մանր—ապրանքային և կապիտալիստական: Այսպիսով, յիթե պարզեցնենք ԽՍՀՄ տնտեսաձևերի մանրամասն սխեման, յիթե կտրվենք պետական կապիտալիստական տնտեսաձևից (уклад) կոնցեսիաները, վարձակալութիւնն և այլն), վորն ըստ արտադրական հարաբերութիւնների տիպի չի տարբերվում մասնավոր կապիտալիստականից, և կտրվենք նատուրալ տնտեսութիւնից, վորը սերտորեն միահյուսվում է իմանր—ապրանքային սկէտիքի հետ, ապա խորհրդային եկոնոմիկան բնութագրող հիմնական տնտեսաձևերը կմնան՝ սոցիալիզմը, կապիտալիզմը և մանր—ապրանքային արտադրութիւնը:

Մակաշն սխալ կլինեն խորհրդային եկոնոմիկան համարել վորպէս տարբեր տնտեսաձևերի (уклады) պարզ համակեցութիւն և կամ թե վորպէս միայն այդ տնտեսաձևերի «փոխներդրութիւն»: Անհրաժեշտ է սահմանել, թե ի՞նչն է հաղորդանում այդ փոխներդրութեանը քնուկ յի վորոշիչը և կամ հիմնականը:

Մենք վոչինչ չենք հասկանա խորհրդային եկոնոմիկայից, յիթե

Հաստատ կերպով չյուրացնենք այն դրութիւնը, վոր խորհրդային եկո-
նոմիկայի զարգացման վորոշիչ և վճռական հիմքը հանդիսանում է
պրոլետարիատի ղեկատուութեան և նրա տնտեսական-պատմական սոցիա-
լիստական սեկտորը: Պրոլետարիատի ղեկատուութեան հիմնական խնդիրը
կայանում է նրանում, վոր սոցիալիստական հանրայնեցման հիման վրա
հետեւողականորեն իրադրծի արտադրողական ուժերի աճը, այսինքն
սոցիալիզմի կառուցումը: Սոցիալիզմի կառուցումը դասակարգերի
վոչնչացումն է: Դասակարգերը վոչնչացնելու համար անհրաժեշտ է
վոչնչացնել տնտեսաձեւերի բարդ «մոդայիկան» (վորոնց հետեւում կանգ-
նած են դասակարգերը) արտադրութեան սոցիալիստական ձեւերի հե-
տեւողական կազմակերպութեամբ:

Դրա համար եւ սոցիալիստական շինարարութեան պրոցեսն ընթա-
նում է սուր դասակարգային պայքարի և կապիտալիստական տարրերի
կատաղի դիմադրութեան պայմաններում: Անհեթեթութիւն կլինե՞ր սո-
ցիալիստական շինարարութեան պրոցեսը պատկերացնել խաղաղ համա-
կեցութեան ձեռով, սեկտորների «Համասարակչութեամբ», ինչպես այդ
անում են աջ ուկրոնիստները:

Սեկտորների «Համասարակչութեան» այդ աջ ուկրոնիստական տե-
սութեան անհեթեթութեան սպառնիչ բնութագիրը տվել է ընկ. Ստալին-
ը:—«Ըստ այդ տեսութեան յենթադրվում է, վոր մենք ունենք, նախ է
առաջ, սոցիալիստական սեկտոր, վոր դա յուրատեսակ մի արկղ է, և
ապա՝ բացի դրանից մենք ունենք վոչ սոցիալիստական, յեթե կուզե՞ք՝
կապիտալիստական սեկտոր, և վոր դա մի ուրիշ արկղ է: Այդ յերկու
արկղն եւ դրված են տարբեր ունեւերի վրա և խաղաղորեն առաջ են դուր-
սում՝ իրար չկպչելով: Յերկրաչափութիւնից հայտնի յե, վոր զուգա-
հեռական դժերը չեն հատվում, իրար չեն հանդիպում: Սակայն այդ
նշանավոր տեսութեան հեղինակները կարծում են, թե իրենց այդ զու-
գահեռականները յերբևե կհանդիպեն իրար, և յերբ նրանք իրար կհան-
գիպեն, մեղանում սոցիալիզմ կստեղծվի: Ընդ սմին հիշյալ տեսութեանն
աչքաթող է անում վոր այդ՝ այսպես կոչված «արկղների» հետեւում
կանգնած են դասակարգերը, իսկ այդ «արկղների» շարժումը տեղի յե
աւնենում դասակարգային կատաղի պայքարի կարգով, կյանքի և մահ-
վան պայքարի կարգով՝ «ով ում» սկզբունքով»*):

«Ով-ումի» լենինյան ֆորմուլան դասական պարզութեամբ արտա-
հայտում է սոցիալիստական շինարարութեան պրոցեսի ամբողջ առանձ-
նահատկութիւնը, վորը և պետք է դնել տնտեսաձեւերի և խոր-
հրդային եկոնոմիկայի զարգացման կոնկրետ վերլուծութեան հիմ-
քում: Միայն այդ հիման վրա կարող են հասկանալի լինել տնտեսա-

*) Ստալին.—Լենինի գծի հարցերը, էջ 633 (հայերեն):

ձևերի (уклады) միջև յեղած փոխհարաբերությունները դեպի սոցիալիզմ տանող առաջադիմական շարժման տարրեր ետապնեցում :

Խորհրդային Սկոտմիկայի մասին, ամբողջութեամբ վերցրած, հիմնավորված յեղրակացություններ անելու համար նախորոջ տանք հիմնական անտեսաձևերի վերլուծությունը և առաջին հերթին սոցիալիստական սեկտորին, վորպես առաջատար դեկամարող, իսկ ժամանակակից ետապում՝ հիմնովին դերակշռող սեկտորի՝ խորհրդային եկոնոմիկայում :

Սոցիալիստական սեկտորը :—Սոցիալիստական սեկտորը հանդիսանալով պրոլետարիատի դիկտատուրայի տնտեսական բաղան, հանդես է գալիս վորպես ներդրծման դենք ամբողջ տնցման եկոնոմիկայի դարգացման համար՝ դեպի սոցիալիզմ տանող ճանապարհին : Ձնայած նրան, վոր սոցիալիստական սեկտորը հանդես է գալիս վորպես մեր եկոնոմիկայի միասնական դեկավար սեկտորը, մենք պետք է նրա ներում տարրերինք յերկու հիմնական ստորաբաժանումներ :—պետական և կոոպերատիվ ձեռնարկություններ :

Առաջին խումբը—դա հետևողական սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններն են : Այստեղ մտնում են պետական արդյունաբերությունը, տրանսպորտը, խորհտնտեսությունները—պրոլետարիատի դիկտատուրայի պետության գլխավոր հրամանատարական բարձունքները : Սրանց պետք է կցել նաև այնպիսի հրամատարական բարձունքներ, պրոլետարիատի դիկտատուրայի տնտեսական լծակներ, վորոնք թեև անմիջապես արտադրական ձեռնարկություններ չեն հանդիսանում, սակայն հսկայական նշանակություն ունեն :—հողի ազդայնացումը, արտաքին առևտրի մոնոպոլիան, դրամական և վարկային սիստեմը, պետական բյուջեն : Հենվելով տնտեսական այդ լծակների սիստեմի վրա, պրոլետարական պետությունը ծավալում է տնտեսության սոցիալիստական ձևերը, վերականգնելով մանր—ապրանքայինը և սահմանափակելով ու լիկվիդացիայի յենթարկելով կապիտալիստականները :

Յերկրորդ խումբը ներկայացնում են արտադրության և շրջանառության կոոպերատիվ—սոցիալիստական ձևերը, սկսած ստորին վաճառահանման—մատակարարման կոոպերատիվներից և վերջացրած կոնտեսություններով—կոոպերատիվ միավորման բարձրագույն ձևով :

Մեր պետական ձեռնարկություններն արտադրության հետևողական սոցիալիստական տիպ են ներկայացնում «ուր չկա շահագործում», ուր արտադրության միջոցները պատկանում են բանվոր դասակարգին և ուր ձեռնարկություններն աշխատում են վոչ թե ուրիշ դասակարգի շահի համար, այլ արդյունաբերության ընդլայնման նպատակով բանվոր

բության համար ամբողջութեամբ վերցրած» (Ստալին)։ Դրա համար եւ Լենինը մեր պետական ձեռնարկությունները կոչել ե հետևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններ։ Ձեռնարկության տիպը վորոշվում ե դեպի արտադրության միջոցներն ունեցած մարդկանց հարաբերութեամբ։ Մեր պետական ձեռնարկությունները պրոլետարական պետութեան սեփականությունն են, արտադրութեան պրոցեսում աշատեղ հանդես չեն գալիս յերկու հակամարտ դասակարգեր ե դրա համար եւ պետական ձեռնարկություններն իսկական-սոցիալիստական ձեռնարկություններ են։ Միանգամայն խեղաթյուրումն ե լենինյան ձևակերպման տրոցկիստական-դինովյեվական մեկնաբանությունն այն մտքով, վոր պետական ձեռնարկությունները դեռ պետք ե «հետևեն», «աճեն» սոցիալիստականի։ Մեր ձեռնարկությունները դիտելով վորպես պետական-կապիտալիստական ձեռնարկություններ, վորոնք դեռ պետք ե վերաճեն սոցիալիստականի, հակահեղափոխական տրոցկիստական-դինովյեվական ուղղիցիան ամբողջութեամբ զլորվել ե 2-րդ Ինտերնացիոնալի դիրքերը, վորի առաջնորդները ժխտում են մեր ձեռնարկությունների սոցիալիստական բնույթը։

Ուղղիցիայի այդ տեսակետն ամենից ավելի «հիմնավոր» ձևակերպում ստացավ Կամենևիի ճառում 14-րդ կուհամագումարում, ուր նա ասաց.—«Ըստ սեփականատիրութեան հարաբերութեան նրանք (պետական ձեռնարկությունները—)սմբ.) սոցիալիստական են, ըստ մարդկանց հարաբերութեան—դեռ վոչ»։ Այդ սեփականատիրութեան հարաբերությունների հակադրումը մարդկանց միջև յեղած հարաբերություններին վոչինչ ընդհանուր չունի մարքսիզմ-լենինիզմի հետ։ Ձե վոր սեփականատիրութեան հարաբերությունները մարդկանց մեջ յեղած հարաբերություններն են, ե վոչ թե մարդկանց հարաբերությունները դեպի իրերը։ Մարքսն արտադրութեան յեղանակները տարբերում ե նայած նրան, թե վոր դասակարգերի ձեռքում են գտնվում արտադրութեան միջոցների սեփականությունը։

Քանի վոր մեր ձեռնարկությունները պրոլետարական պետութեան սեփականությունն են հանդիսանում, իսկ մեր պետությունը հանդիսանում ե «պրոլետարիատը կաղմակերպված վորպես տիրապետող դասակարգ» (Լենին), ապա դրանով իսկ բնորոշվում ե պետական ձեռնարկությունների սոցիալիստական տիպը։ Մեր պետական արդյունաբերութեան մեջ «արտադրութեան մեջ ներկայացված են վոչ թե յերկու թըշնամի դասակարգեր—պրոլետարիատը ե բուրժուազիան, այլ մեկ դասակարգ—պրոլետարիատը» (Ստալին)։ Ի բնե դոյություն չունի այնպիսի պետական կապիտալիզմ, ուր արտադրութեան պրոցեսում հանդես չգան յերկու հակամարտ դասակարգեր—կապիտալիստը ե բան-վորը։

Իր դերութիւններն պաշտպանութեան համար ուղղիցիւն բերում եր նաև հետեւյալ «նկատատումները»,—1) Պետական ձեռնարկութիւններում կառավարիւթիւնը և կառավարողներն առկայութիւնը: 2) Հին կապիտալիստական ձևերն առկայութիւնն (աշխատավարձ, փող, վարկ և այլն): Իրական դերութեան վերլուծման դեպքում հայտնաբերվում և այդ պատճառաւորութիւններն սնանկութիւնը:

Ամենից առաջ պետական արդիւնաբերութիւնը կառավարող որդանները պրոլետարիատի դիկտատուրայի պետութեան որդաններն են, իսկ դրանց հակադրել պրոլետարիատին վորպես դասակարգի, չի կարելի, վորովհետեւ նրանց շահերը միասնական են: Բացի դրանից պրոլետարիատի դիկտատուրայի խնդիրներից մեկն էլ կառավարողներն և կառավարվողների բաժանման վոչնչացումն է: Յեւ այդ խնդիրը ժամանակակից ետապում, արդեն մասամբ լուծվում է.— բովանդակ և նշել ժամանակակից սոցիալիստական պրակտիկայից այնպիսի փաստեր, ինչպես հանդիպական պլան, բրիգադային տնտեսավարկ, սոցիալիստական համատեղողների սխտեմ, դործարան—բառահաները և այլն: Այդ բոլորը բովանդակաւ հիմք են տալիս պնդելու, վոր հակահեղափոխական տրոցկիզմը արտաքին ձեական նմանութեան յետեւում ուրիշ բան չի տեսել, բայց յեթե միայն կապիտալիստական կարգերն բնորոշ ժամանակվա պետական ձեռնարկութիւններն դասակարգային ելութիւնը:

Այնուհետեւ բանվորի ստացած աշխատավարձը, հանդիսանալով տնտեսական սպառման ֆոնդը, իհարկե, դործադրած աշխատանքի լիակատար հատուցումը չէ.—նրա մի մասը գնում է ժողովրդական տնտեսութեան ընդլայնված սոցիալիստական վերարտադրութեանը, մի բան, վորը զուգահեռվում է պրոլետարիատի շահերին, վորովհետեւ ուղղված է քարճրացնելու նրա նյութական և կուլտուրական բարեկեցութեանը: Գործադրած աշխատանքի լիակատար հատուցումը, անհատական սպառման ձևով, չի լինի նաև կոմունիստական հասարակութեան մեջ, քանի վոր վորպեսզի հասարակութիւնը դարդանա, վերարտադրի ընդլայնված հիմունքներով, դրա համար անհրաժեշտ է, վոր հասարակական արդիւնքի մի մասը ծախսվի այդ ընդլայնման վրա: Ինչ վերաբերում է աշխատավարձին, փողին, վարկին և այլն, ապա պրոլետարիատի դիկտատուրայի որոք առհասարակ և մասնավորապես պետական ձեռնարկութիւններում այդ բոլոր կատեղորիաները սկզբունքորեն ուրիշ ելութիւն ունեն.—նրանք չեն արտահայտում շահագործման հարաբերութիւններ և ծառայում են վորպես դեմք սոցիալիստական սեկտորի ձեռքում ընդդեմ կապիտալիզմի:

Անցնելով սոցիալիստական սեկտորի յերկրորդ խմբին—կտակ-

բատիվ սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններին, անհրաժեշտ են ընդգծել, վսր բացարձակապես հնարավոր չեն նրանց քննարկել պրոլետարիատի դիկտատուրայից և տիրապետող տիպի արտադրական հարաբերություններից կտրված, անկախ այն սոցիալ-տնտեսական պարագայներից, վսրոնց մեջ նրանք գոյություն ունեն:

Այդ առիթիվ բուրժուական տնտեսվարացիայի հայտնի իդեոլոգ վնասարար Չալանովը գրել է. «Մեզ թվում է, վր կոոպերացիան իրենից ներկայացնում է... առանձնահատուկ ժողովրդա-տնտեսական սխտեմ, ժողովրդական տնտեսության զարգացման նոր ձև»: Մենչևիկ ինտերվենտներ, վնասարարներ, Գրոմանն ու Բադարովը նույնպես խոսում են կոոպերացիայի «ինքնանկախություն» և առանձնահատուկ «կոոպերատիվային տնտեսություն» մասին: «Կոոպերատիվային սոցիալիզմը» վնասակար, բանվոր դասակարգին խորթ գաղափարախոսություն է, վրի հիմքում ընկած է դասակարգային պայքարի ժխտումը և խաղաղ հանույտը հապիտալիզմին հաղթահարելու հնարավորությունը: Լենինը կոոպերատիվ ձեռնարկությունները դիտում է վոչ թե վորպես ինքնապարփակ մեծություն, վորպես ժամանակից և տարածությունից դուրս գոյություն ունեցող ձեռնարկություններ, վոչ թե վորպես կոոպերատիվային ձևեր ընդհանրապես, այլ կոոպերացիան այն տնտեսակարգի կապակցություն, վրի մեջ նա գոյություն ունի: Միայն այդ կապակցությունում վերցրած՝ կոոպերացիան ստանում է իր սոցիալ-տնտեսական բնութագրությունը: Լենինը վճռականորեն պայքարում էր «կոոպերատիվային սոցիալիզմի» տնտեսության դեմ, ընդգծելով «կոոպերացիայի կապիտալիստական բնույթը կապիտալիզմի ժամանակ»: «Կոոպերացիան կապիտալիստական պետության պայմաններում «կոլեկտիվ կապիտալիստական հիմնարկություն է» (ընդգծումը մերն է — խմբ.):

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում կոոպերացիան այլ սոցիալ-տնտեսական բնութագրություն է ստանում: Յերբ արդեն պետական իշխանությունը գտնվում է բանվոր դասակարգի ձեռքում, յերբ շահագործողների քաղաքական իշխանությունը տապալված է և, յերբ արտադրության բոլոր հիմնական միջոցները գտնվում են բանվոր դասակարգի ձեռքին, ապա «մենք այժմ իրավունք ունենք ապելու, վր կոոպերացիայի հասարակ աճումը մեզ համար նույնանիչ է... սոցիալիզմի աճման հետ»*: Մեր պայմաններում կոոպերատիվային միավորումները գտնվում են պրոլետարական պետության պլանային ներգործման տակ: Դրա համար ել Լենինը կոոպերացիայի հասարակ աճումը մեր պայմաններում նույնանիչ էր համարում սոցիալիզմի աճման հետ:

*) Собр. соч. т. XVIII, статья о кооперации.

«Կոլտնտեսությունները վորպես տնտեսության տիպ, սոցիալիստական տնտեսության ձևերից մեկն են: Այդ բանով վոչ մի կասկած չի կարող լինել» (Ստալին): Սակայն տարբերվում են նրանք արդյոք հետևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններից, վորոնց մասին մենք լիքևում խոսեցինք, որինակի համար խորհրտնտեսություններից: Անկասկած տարբերվում են: Առաջին նրանով, վոր արտադրության միջոցների հիմնական մասը հանրայնացված է խմբական սեփականության հիման վրա և պատկանում է կոլտնտեսականների տվյալ կոլեկտիվին և կոլտնտեսության յեկամուտն անցնում է կոլտնտեսության անդամների և վոչ թե ամբողջ պետության արամագրության տակ: Յերկրորդ նրանով, վոր կոլտնտեսություններում գոյություն ունի գույքային անհավասարություն: Պետական ձեռնարկություններում նույնպես անհավասարություն կա, քակայն այնտեղ այդ անհավասարությունը բղխում է աշխատանքի տարբեր վորակավորումից: Իսկ կոլտնտեսություններում, հատկապես նրա ստորին ձևերում, անհավասարությունը բղխում է նաև գյուղատնտեսություն մասնելիս մուծած փայավճարի անհավասարությունից և այն դանադանությունից, վոր բղխում է այս կամ այն միջակի և չքավորի մոտ մնացած անհատական տնտեսության չափից:

Այսպիսով, կոլտնտեսությունները լինելով սոցիալիստական տիպի տնտեսություններ, հետևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններ չեն: Հետևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններ և կոլտնտեսությունների միջև մենք դտնում ենք և միասնություն (սոցիալիստական տիպը) և տարբերություն (կոլտնտեսությունները հետևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններ չեն): Սակայն չպետք է այնպես կարծել, վոր նրանց մեջ այդ տարբերությունը միշտ պիտի մնա: Պարզ է, վոր կոլտնտեսությունների դարգացման հետ զուգընթաց նրանց և հետևողական սոցիալիստական տիպի ձեռնարկությունների միջև յեղած տարբերությունը կհարթվի: Անձեռնմխելի Ֆոնդի մեծացումը, արտադրության միջոցների հանրայնացման ընդարձակումը, տեխնիկական բազայի վճռական աճումը և դրա հիման վրա տնտեսության խոշորացումը, պետական սոցիալիստական տնտեսության մասնավորապես ՄՏ Կայանների հետ կապի ամրացումը—այս բոլորը տանում են դեպի տարբերությունների վոչնչացումը կոլտնտեսությունների և հետևողական-սոցիալիստական ձեռնարկությունների միջև: Կոլտնտեսական շինարարության պրոցեսը սեփականատեր—գյուղացուն սոցիալիստական աշխատողի վերածելու պրոցեսն է⁹⁾:

⁹⁾ ԾԱՆՈթ. ԽՄԲ.—Պոսելով կոլտնտեսությունների և հետևողական սոցիալիստական տիպի տնտեսությունների մեջ յեղած տարբերության վերջման մասին, հեղինակները անտեսում են, ինչպես առհասարակ կոլտնտեսությունների շերտում գոյություն ունեցող զառակարգային պայքարի արտահայտությունները, կոլտնտեսությունների շահերը:

Հակահեղափոխական տրոցկիզմը ժխտում է կոլտնտեսությունների սոցիալիստական բնույթը: Այսպես, Տրոցկին գրում է. «Ներկա արտադրություն միջոցների զոյւթյան պայմաններում ապրանքային տնտեսության պայմաններում, կոլեկտիվներն անխուսափելիորեն կարտադրեն դյուղացի շահագործողներին նոր շերտ: Կոլտնտեսությունները սոցիալիստական ձեռնարկություններ հայտարարելով, ներկա ղեկավարությունը դրանով իսկ ապահովում է ներկոլտնտեսական կուլակներին քա-

ղեստության շահերին հակադրելու փորձերը նմանապես և կոլտնտեսական շինարարության պրոցեսի ներկա եռապի կենտրոնական խնդիր հանդիսացող (հիմնական արտեղյային ձևի հիման վրա) երանց կազմակերպչական-տնտեսական ամբացման շուրջ տեղի ունեցող դասակարգային պայքարը՝ դասակարգային քչնամու յեղ Որա ագնետուրայի դեմ, իր քուր յերանգավորումներով:

Հայտնի յե, վոր դյուղում մեր դասակարգային թշնամին՝ կուլակությունը, յեթն առաջին ճրհանում իր պայքարը կոլտնտեսությունների դեմ խոշոր շափով ուղղում էր փորակաղի չքավորին և միջակին յետ պահի կոլտնտեսություն մտնելուց, ապա այժմ նա իր դիմադրությունը գերազանցապես ուղղում է աշն ըանի դեմ, վոր չթույլատրի կոլտնտեսություններին ամրապնդումը, ներքուստ պայթեցնի այն թվինք այդ պայքարի արտահայտություն գլխավոր ձևերից մի քանիսը:

1. Կուլակն ամենից առաջ ձգտում է Խալաղիղ կոլտնտեսությունների շահերը պրոլետարական պետության շահերին, հացամթերումներին, ցանքային կամպանիաներին, քծով և այլն:

2. Ամեն կերպ ուղտադրծում և կոլտնտեսությունների առանձին սխալները և թերությունները՝ կոլտնտեսական աշխատանքն ամբողջ սխախմը արատավորելու նրա առհասարակ անձեռնտու լինելն ապացուցելու համար:

3. Փորձում է, հենվելով կոլտնտեսական մասսայի հետամնաց խավի վրա, արգելք հանդիսանալ դիմադրություն վեչացմանը, ներքուստ խափանել այն բոլոր ձեռնարկումներին հաջողությունը, վորոնց նպատակն է ամրապնդել աշխատանքի դիսցիպլինան, ապահովել կոլտնտեսականներին վերադաստիարակման դործի տար ընթացքը սոցիալատավորել սոցիալիստական վերաբերմունքը հանդեպ աշխատանքի արտադրության միջոցները և այլն:

4. Նա փորձում է կոլտնտեսական մասսայի հետամնաց շերտերին միջոցով հրահրել «ձախ» հավասարեցման տենդենցների ծավալումը կոլտնտեսություններում, ամեն կերպ խանդարել աշխատանքի վարձատրությունը ըստ աշխատանքի ջանակի և վորակի միակ ձևիտ սկզբունքին արմատավորմանը, ձգտելով այդ ձանապարհով արգելադի դառնալ աշխատանքի արտադրողականության և ընդթատվության բարձրացման կարևորագույն դործին հաջող լուծմանը կոլտնտեսություններում: Չտեսնել դոստակարքային պայքարի և դասակարգային թշնամու վոտնձությունները և դիմադրության այն հիմնական յերանգավորումները կոլտնտեսություններում, պատկերավորել կոլտնտեսության հետևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություն դառնալու պրոցեսը «խտող» ձանապարհով և առանց դասակարգային պայքարի կատարվող մի պրոցես—այդ նշանակում և ըստ կոլտնտեսական չտեսնել կոլտնտեսություններին հետևում, առտեղ ու այնպիսի մասամբ նաև կոլտնտեսություն խցկված դասակարգային թշնամուն և նրա դործակալներին, և յեղներ կոլտնտեսականին իդեալիզացիայի յենթադիկուլ այն սխալ՝ ըստ եյության աջ ուղորտունիստական դրույթից, վորն համաձայն կոլտնտեսականն այսոր արդեն կորցրել է իր դասակարգային դեմքը, և նա կոլտնտեսություն մանքով սոցիալիստ է դառնում:

զարկումը: Լենինին համար կոլտնտեսական շարժման աճումը նույնանիշ է սոցիալիզմի աճմանը, հակահեղափոխական տրոցկիզմի համար կոլտնտեսությունների աճումը նույնանիշ է կապիտալիզմի աճման:

Այնքան յենթադրում են, Վոր մանր-ապրանքային արտադրությունը և կապիտալիզմը «կենդանան» սոցիալիզմի մեջ: Նրանք ժխտում են կոլտնտեսական շինարարության ծավալման անհրաժեշտությունը կապիտալիստական երկմենտների դեմ պայքարի հիման վրա, ժխտում են պրոլետարական դեկավարության անհրաժեշտությունը կոլտնտեսությունների դեմ:

Մանր-ապրանքային տնտեսավեր: Նատուրալ և մանր ապրանքային տնտեսությունները՝ տնտեսության մինչ կապիտալիստական տիպեր են: Նատուրալ տնտեսություն համարվում է այն տնտեսություն, Վորն արտադրում է սեփական սպառման և Վոչ թե շուկայի համար: Զուտ նատուրալ տնտեսություններ մեղանում այսոր արդեն չափազանց հազվադեպ են: Սակայն մեծ զանգվածով գոյություն ունեն այնպիսի տնտեսություններ, Վորոնց արտադրանքի ապրանքայնությունը շատ փոքր է: Կապիտալիզմի պայմաններում նատուրալ տնտեսության զարգացման բնական ուղին, — դա, ապրանքայնության զարգացման միջոցով նրա վերածումն է մանր-ապրանքային տնտեսության և նրա հիման վրա նրա քայքայումը: Մեր պայմաններում տնտեսության նատուրալ ձևը, սոցիալիստական սեկտորի ներգործման ամի, ամենց անցնելու զարգացման կապիտալիստական ուղին կարող է վերակառուցվել սոցիալիստականի: Նահապետական տնտեսավեր բավականին տարածված էր նախկին ցարական Ռուսաստանում (Հետամնաց ժողովուրդները):

ԽՍՀՄ-ում կոլեկտիվացման քաղաքականության հետ կապված պրոլետարական պետության վարած աղդային քաղաքականության շնորհիվ (Հետամնաց ժողովուրդների տնտեսական և կուլտուրական վերելքը) նահապետականության մնացորդներն արագ կերպով վերանում են:

Մանր-ապրանքային արտադրությունը կապիտալիստականից տարբերվում է նրանով, Վոր այստեղ, արտադրության պրոցեսում հանդես չեն գալիս յերկու հակամարտ դասակարգեր. արտադրողը բաժանված է արտադրության միջոցներից. նա արտադրության միջոցների սեփականատերն է: Սակայն մանր-ապրանքային արտադրությունը կապիտալիստականի հետ նույնանիշ չլինելով, «իր հիմքում նույնատիպ է կապիտալիստական տնտեսության հետ, Վորովհետև հենվում է արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականության վրա» (Ստալին): Հատկապես դրանով է բացատրվում, Վոր «մանր արտադրությունը մշտապես,

ամեն որ, ամեն ժամ, տարերայնորեն և մասսայական մասշտաբով՝ կապիտալիզմ է ծնում» (Լենին) :

Մանր ապրանք-արտադրողների հիմնական զանգվածը գյուղացիութ-
յունն է : Մանր-ապրանք արտադրողներին են պատկանում նույնպես
տնայնագործները և արհեստավորները : Մանր-ապրանքային արտա-
դրությունը թիվով գերակշռում էր մեր զարգացման առաջին ետապ-
ներում : Մանր-ապրանքային տնտեսությունը արտադրության ախպիսի
ձև չէ, վոր ընդունակ լինի ինքնուրույն կերպով գոյություն ունենալու ,
չենթարկվելով արտադրության առաջավոր ձևերի ներգործությանը :
Մինչդեռ ռեֆորմիստները (Բերնշտեյնը և ուրիշները) և բուրժուական
գաղափարախոսներ—միասարարները (Չայանովը, Չելինցեվը և այլն)
փորձում էին ապացուցել, վոր Մարքսի տեսությունը մանր արտա-
դրության խոշորի կողմից արտամղվելու մասին, կիրառելի չէ միայն
արդյունաբերության նկատմամբ, իսկ գյուղատնտեսության վերաբեր-
մամբ գործադրելի չէ :

Մանր-ապրանքային արտադրության «կայունության» տեսության
փայլուն հերքումը մենք անմիջապես կարող ենք գտնել հասարակական
ձևերի զարգացման պատմության մեջ : Նախնական կապիտալիստական
կուտակումը կապված է յեղել մանր-ապրանքային արտադրության ա-
մենատնողը շահագործման (առևտրական, վաճառավական կապիտալը)
և նրա քայքայման հետ : Սակայն մանր-ապրանքային արտադրու-
թյան քայքայման պրոցեսն ամենամեծ ուժով տեղի չէ ունենում
խոշոր կապիտալիստական արտադրության զարգացման ժամանա-
կաշրջանում : Այստեղ մանր-ապրանքային տնտեսությունն ամբող-
ջությամբ (չուկայի մրցակցության միջոցով) ընկնում է կապի-
տալիզմի հրամանատարության տակ, յենթարկվում է ավելի ու-
ժեղ շահագործման և նրա քայքայման տեմպը նշանակալից չա-
փով արագացվում է : Հասարակական ապրանքային արտադրու-
թյան քայքայման այդ պրոցեսը կապիտալիզմի պայմաններում սովորա-
բար կոչվում է չերտավորում կամ զիֆերենցիացիա : Գյուղացիական
տնտեսության քայքայման պրոցեսը կապիտալիզմի պայմաններում
կոնկրետ կերպով կայանում է նրանում, վոր «փոքրաքանակ վերնաշեր-
տերը դառնում են կապիտալիստ (կուլակները, վաճառողները, վերավա-
ճառողները, գինեպանները և այլն), մնացածները ժամանակ առ ժամա-
նակ վաճառում են իրենց տնտեսության կենդանի և մեռյալ ինվենտարը,
նախ իջնում են կիսապրոլետարների դրության և հետո ամբողջովին վեր-
են ածվում պրոլետարներ—բատրակներ» (Լենին) :

Կապիտալիզմի պայմաններում գյուղացիության զիֆերենցիացիայի
հետևանքը հանդիսանում է միջակի (տարամաղման» (вымывание) պրո-
ցեսը և այդ հիման վրա յերկու, ըստ իրենց գաղափարաբան շահերի,

Ֆաբրանդի խմբերի անումը.—գյուղական բուրժուազիայի (կուլտուր-
թյուն) և բառարկության, չքավորության (կիսապրոլետար—բառարկ
փոքրիկ հողատիրութիւն)։(Լենին)։Գյուղացի-միջակը—կենդանի հակա-
սութիւնն է։ Միջակը—կապիտալիզմի և սոցիալիզմի, բուրժուազիայի և
պրոլետարիատի միջև տատանող տարրն է. նա յերկայիկ և ըստ իր ընդ-
թիւ։ Գյուղացին վորպէս աշխատավոր ձգտում է դեպի սոցիալիզմը,
գերադասելով բանվորները դիկտատուրան բուրժուազիայի դիկտատու-
րայից, գյուղացին վորպէս հաց վաճառող ձգտում է դեպի բուրժուա-
զիան, աղատ առետրին, ալիսին՝ դեպի յետը (Լենին)։ Գրա համար եւ
միջակի դասակարգային ինքնորոշումն անտեսաւելիորեն կազմած է
տատանումները, սպասումները և չեղոք դիտումները հետ։

Բնորոշելով մանր-ապրանքային տնտեսության բնույթը, Լենինը
խոսում էր գյուղացիութեան քաղաքային—կապիտալիստական տն-
դէնցներէժմատին, վորպէս հակադրութիւնըպրոլետարիատի սոցիալիս-
տական տնդէնցներէն։ Այդ դեպքում հնարավոր է ընդհանրապէս գյու-
ղական տնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցումը ՅԱՉՄ-ի եկո-
ծածիկայի պայմաններում։ Այդպիսի վերակառուցման հնարավորութեա-
նը ներկայումս արդէն տեսական դիսկուսիաների խնդիր չէ. այդ հնա-
րավորութիւնն արդէն իրականութիւնն է դարձել։ Կոլտնտեսութիւններ-
ում համախմբված չքավոր-միջակ գյուղացիական տնտեսութիւններ
թիւին (բոլոր աշխատավորական տնտեսութիւնները) արդէն ընդհանուր
քանակի 60 %-ն է կազմում։

Գյուղացիական տնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցման
հնարավորութիւնը բոլորում է «արմատական հարցերում պրոլետարիա-
տի և գյուղացիութեան շահերի» (Ստալին) ընդհանրութիւնից։ Շահերի
այդ ընդհանրութիւնը կայանում է նրանում, վոր թե բանվոր դասա-
կարգը և թե գյուղացիութեան չքավոր-միջակ մասսաները—աշխատա-
վորներն են, այդ եւ կազմում են նրանց դաշինքի հիմքը։ Սակայն հարկա-
վոր է հիշել, վոր նրանց մեջ կա նաև տարբերութիւն։ Բանվորն՝ ի տար-
բերութիւն գյուղացուց՝ արտադրութեան միջոցների անհատական սե-
փականատեր չէ։ Պրոլետարիատի և գյուղացիութեան միջև այդ նմանու-
թիւնն ու տարբերութիւնն եւ վորոշում են նրանց դաշինքի բնույթը։
Մեզ հարկավոր է այնպիսի դաշինք, վորի հիման վրա հաղթահարվեր
գյուղացիութեան կապիտալիստական տնդէնցը, ամբողջիկին սոցիա-
լիզմի դիրքերը։ Իսկ այդպիսի դաշինք հնարավոր չէ առանց պրոլետա-
րիատի դիկտար դերի՝ առանց ակտիւ ներդրութեան՝ գյուղացիական
տնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցման դժուր։

Այսպիսով, խորհրդային եկոնմիկայի պայմաններում հնարավոր են
մանր-ապրանքային տնտեսութեան դարգացման յերկու ուղիներ.—

առաջինը՝ տարերային կապիտալիստական, վորը նրան ներքուստ յուրահատուկ է և, և վորը «ինքնահոսով» զարգանալու պայմաններում կդառնար իրական, և յերկրորդ՝ սոցիալիստական ուղի, վորը հնարավոր է միայն պրոլետարիատի ակտիվ ներգործման հիման վրա: Գյուղացիական տնտեսութան սոցիալիստական վերակառուցումը հանդիսանում է տարերային-կապիտալիստական տենդենցի դեմ մղվող պայքարի պրոցեսը, հանուն գյուղի պլանային սոցիալիստական վերակառուցման պրոլետարիատի ղեկավարությամբ: Մանր-սպրանքային տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման ուղին տրված է լենինյան կոոպերատիվ պլանով, վորը մեր տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման ընդհանուր պլանի բաղադրիչ մասն է կազմում:

ՆեՊ-ի սկզբնական շրջանում գյուղատնտեսության մեջ կենտրոնական դեմքը միջակն էր: Ներկա ժամանակաշրջանում, շնորհիվ կոլեկտիվացման հաջողությունների, կոլտնտեսականը դարձել է մեր հողագործության կենտրոնական դեմքը, իսկ անհատական-չքավոր-միջակ տնտեսությունն այժմ արդեն յերկրորդական դեր է խաղում արտադրության մեջ:

Կապիտալիստական սեկտորը:—Կապիտալիստական արտադրությանը—այն արտադրությունն է, և, և արտադրության միջոցները մասնավոր սեփականություն են կազմում և արտադրությունը կատարվում է վարձու բանվորական ուժի հիման վրա: Կապիտալիստական արտադրությունը մեր եկոնոմիկայում հանդես է գալիս յերկու ձևերով.— պետական կապիտալիզմի և մասնավոր սեփականատիրական կապիտալիզմի ձևով:

Պետական կապիտալիզմը կոչվում է այնպիսի «կապիտալիզմը, վորը մենք թույլ ենք տվել և հնարավորություն ունենք հսկելու և սահմանափակելու այնպես, ինչպես ցանկանում է պրոլետարիական պետությունը» (Ստալին): Պետական կապիտալիզմի տիպիկ կոնկրետ ձևերը հանդիսանում են կոնցեսիաներն ու վարձկալությունը: Կոնցեսիայի միջոցով պրոլետարիական պետությունը ներգրավում է արտասահմանյան կապիտալը մշակելու և շահագործելու համար այս կամ այն (գլխավորող, վորոշիչ նշանակություն չունեցող) քնական հարստությունները: Վարձակալության ձևով պետությունը մասնավոր կապիտալիստի յն հանձնում միջակ և մանր ձեռնարկություններ, յեթե վորեւ պատճառով նրանց ոգտագործումն անմիջապես պետություն կողմից հնարավոր չի լինում: Պետության հսկողությունը կոնցեսիաների կամ կապալառուի աշխատանքի վրա իրադրծվում է պայմանագրի հիման վրա: Այդ պայմանագրում կապիտալիստի գործունեությունը պարզորոշ կերպով սահմանափակված է, իսկ պայմանագրի խախտումը կարելի յն արագությամբ հայտաբերել: Պետական կապիտալիզմը քիչ թե չատ նշանակալից տեղ չի դրավել մեր եկոնոմիկայում: Ներկայումս պետական կա-

պիտալիտատակ սեկտորի տեսակարար կշիռը համարյա դերոյի յն համարովում :

Ի տարբերություն պետական կապիտալիզմի, մասնավոր սեփականատիրական կապիտալիզմի կարգավորումը պետութիւն կողմից արդէ ձեւեր և ընդունում — այստեղ չկան պայմանադրային հարաբերութիւններ, միտքնք ճշգրիտ վորոշեն մասնավոր կապիտալի գործունէութիւն շրջանակները : Պրոլետարական պետութիւն կողմից մասնավոր կապիտալի կարգավորումը, այսինքն համապատասխան ներգործութիւնը նրա վրա, մասնավորապես Նեպի առաջին շրջանում, մեծ մասամբ իրականացվում և հրամատարական բարձրունքներին ժխտող (պետական արդյունաբերութիւն, հանրաշնչցած աղբանջաշրջանառութիւն, վարկ, հարկային քաղաքականութիւն, տրանսպորտ և այլն) : Մասնավոր կապիտալի կոնկրետ ձեւերը մասնավոր ֆարքիկաներն ու գործարաններն են, կուլակային տնտեսութիւնը և մասնավոր առևտուրը :

Կապիտալիտատական ելմաններին վորոշ թույլատրելու անխուսափելիութիւնը — իսկ Նեպի առաջին ետապում նույնինք նրանց վորոշ աճումը — հիմնականում կապված և մանր-աղբանջային տնտեսաձևի առկայութիւն հետ, քանի վոր կապիտալիզմը «մանր արտադրութիւն և միութանակութիւն տարեցային արդյունքն են» (Լենին) : Մանր-աղբանջային արտադրութիւնը կապիտալիզմի հիմնական սննդատու բաղան և Մանր-աղբանջային արտադրութիւն սոցիալիտական վերակառուցումը հիմք և հանգիստանում կապիտալիզմի վորջնացման համար, կապիտալիզմի վորին դեմ պրոլետարական պետութիւնը հետեղականորեն պայքարում և սոցիալիտական շինարարութիւն բոլոր ետապներում : Սակայն դա չի նշանակում, վոր մեր դարգացման տարրեր ետապներում մասնավոր կապիտալի դեմ մղվող պայքարի ձեւերն անսխիւտ են :

Սկզբնական ետապներում սահմանափակման և արտամղման քաղաքականութիւնից մենք հետագայում անցանք ուժեղացրած հարձակման և հետո յեղ՝ կուլակութիւն, վորպես դասակարգի, լիկվիդացիային, համատարծ կուլեկտիվացման հիման վրա : Ներկա ժամանակաշրջանում, սոցիալիզմին թեակտիւման ժամանակաշրջանում, կապիտալիտատական սեկտորի տեսակարար կշիռն խիստ արագորեն և անընդհատ իջնում և, քաղաքային բուրժուազիայի արտադրական բաղան արդեն վճռապես խախտվել և, նմանապես արդեն ձեռք են բերված վնասկան հաջողութիւններ կուլակութիւն, վորպես դասակարգի, լիկվիդացիայի գործում : Համատարծ կուլեկտիվացման հիման վրա վճռական դուլլատնտեսական շրջաններում կուլակութիւն, վորպես դասակարգի, լիկվիդացիան աւարտվել և :

Մեր տնտեսութիւն մեջ կապիտալիտատական սեկտորը սոցիալիտա-

կան շինարարութեան անհաշտ թշնամին ե. սոցիալիստական և կապիտալիստական սեկտորները պայքար են մղում մանր-ապրանքային տնտեսա-ձևի զարգացման տարբեր ուղիների համար: Այդ պայքարում կապիտալիստական սեկտորը հրապարակ ե դալիս վորպես միջադպային կապիտալի գործակալութիւն:

«Ամբողջ հարցն է, թե ո՞ւմ յետևից կընա գլուղացիութիւնը, սոցիալիստական հասարակութիւն կառուցելու ձգտող պրոլետարիատի յետևից, թե կապիտալիստի յետևից... ամբողջ հարցն է, թե ով ումի՞ց ստաջ կանցնի»... (Լենին):

Մեր զարգացման ներկա ետապում ներքին ուժերի փոխհարաբնութիւնների տեսակետից այդ պայքարն անդատնալիորեն լուծվել է հոգուտ սոցիալիզմի ե ԽՍՀՄ-ը վերջնականապես հաստատվել է սոցիալիզմի ուղու վրա:

Խորհրդային եկոմոմիկայի քնութագիրն ամբողջութամբ վերցրած:

Կարելի՞ յե սրդյոջ յերեջ սեկտորներից յութաջանչութ մեկը դիտել մեկուտացած, անկալ ե կտրված վորեև հարաբնութիւնից մյուս սեկտորների հետ: Նժան քննարկման դեպքում հնարալոր չեր լինի բացատրել սոցիալիզմի հետեողական շինարարութեան սոցիալիստական հանրայնացման պրոցեսը, վորը միաժամանակ յենթադրում է կապիտալիզմի լիկվիդացիան՝ գլուղացիական տնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցման հիման վրա, իսկ չե՞ վոր հենց այդ պրոցեսներն են կադմում մեր եկոմոմիկայի շարժիչ ուժերի զարգացման եյութիւնը:

Մեր տնտեսութեան առանձին սեկտորները լոկ ամբողջի մասերն են՝ տարբնութիւնները՝ միասնութեան մեջ:

Սոցիալիստական սեկտորն իր մեջ պարփակում է սոցիալիզմի լրիվ գաղնալիութեան (СТАНОВЛЕНИЕ) պրոցեսը: Այստեղ դրված է հիմքը՝ փախելու մանր-ապրանքային սեկտորի զարգացման բնական, «ինքնահոսի» ուղին, այսինքն այն ուղին, վորն անխտտալիեւիորեն տանում է դեպի կապիտալիզմը: Կապիտալիստական սեկտորի համար որինաչալ ե նրա հետեողական լիկվիդացիայի պրոցեսը՝ դասակարգային կատաղի պայքարի հիման վրա, վորը տարբեր ետապներում տարբեր ձեերով ե արտահայտվում:

Թորհրդային եկոմոմիկան հակադրութիւնների միասնութիւնն է, բստ վորում, այդ միասնութեան հակադիր մոմենտներն արտադրութեան տարբեր ձեերն են: Այդ հակադրութիւնների միասնութիւնը, խորհրդային եկոմոմիկայում արտադրութեան տարբեր ձեերի առկայութիւնը, չի կարելի հասկանալ վորպես ինքնուրույն զարգացող հակադիր ուղիված ուժեր: Առանձին սեկտորն իր բնութագիրը ստանում է միայն վորպես միասնութեան մեկ մոմենտը ե վոջ թե այդ միասնութիւնից դուրս ինքն իրեն վերցրած:

Խորհրդային եկեղեցիկայի ելույթյան վորպես հակադրությունների միասնության կողմից չհասկանալու վրա յին հիմնված և հակահեղափոխական տրոցիկսի տեսությունը և աջ թեքման սոցիալ-տնտեսական խեղդիման: Տրոցիկսիզմը, վոր խորհրդային տնտեսությունը դիտում և վորպես տարբեր սխառմաների դուժար, նրանում նշել և միայն «անհաղ-խահարելի» հակասություններ, չնկատելով միասնությունը (այստեղից լատիստ-դյուդայական դաշինքի բացասումը, դյուդի դարգացման վրչ եւայտալիստական ուղու, սոցիալիզմի կառուցման հնարավորության միտումը և հակասությունների լուծման միակ մեկնակետի համալսար-հային հեղափոխության անհրաժեշտությունը և այլն): Աջերը տեսնում էյին միայն միասնությունը, սակայն չեն նկատել տարբերությունները, հակասությունները՝ (այստեղից-սեկտորների - համասարակչության, Ժինքնահոսիչ, կուլակի՝ սոցիալիզմի մեջ խաղաղ ներածման տեսու-թյուն): Յեւ տրոցիկսիզմը և աջերը չեն տեսնում միասնության յերկնադ-մանիւր-յունը վորպես միասնություն տարբերության մեջ, և չնշտում են վորքե միայն մեկ կողմը: Սխալ կլինեք խորհրդային եկեղեցիկային պատ-կերացնել վորպես ինչ վոր անվորակելիություն, վորպես առանձին բա-դարգրիչների դուժար, վորպես թե մեկը և թե մյուսը, «մի կողմից և մյուս կողմից»: Հակադրությունների միասնության մարքսիստական լիբոնումը կայանում և նրանում, վոր նա յուրաքանչյուր յերկուր-յի մեջ լրաց և աճում նրա զարգացման «շարժիչ ուժը», «սպրյուրը», «յեղանա-կը» (կենիմ), ուրիշ յոստով, հայտնաբերում և զարգացման: Եիմնակալ նրեմքը: Խորհրդային եկեղեցիկայում վորպես հակադրություններին միասնության մեջ, հարկավոր և հայտարարել վորքիչ մոմենտը, վորք պատկերում և նրա կառուցվածքը և զարգացման ուղիւր-յունը*):

*) ՄԱՆՈՒ. ԽՄԲ.—Այստեղ հեղինակներն ավելի քան «միակողմանի յին» մեկ-նաբանում տրոցիկսիստների և աջ սպարտանիստների տեսակետները խորհրդային եկե-ղեցիկայի վերաբերյալ: Խեղիքը միայն չի սահմանափակվում նրանով, վոր տրոցիկսիստ-ներն ընդունում են, անհաղթելի» հակասությունները՝ չտեսնելով միասնակալություն-նը, իսկ աջին ընդունելով միասնակալությունը՝ չեն տեսնում հակասությունները:

Սխալ անհրաժեշտ և մասնանշել, վոր խորհրդ. եկեղեցիկայի «հակասություն-ները» տրոցիկսիստների մոտ միանգամայն խեղաթյուրված են: Տրոցիկսիստների կողմից ընդունվող հակասություններին՝ մասին մենք ավելի մանրամասն կանգնադառնանք հետեյալ ծանոթության մեջ: Այստեղ մասնանշենք միայն, վոր տրոցիկսիզմը, ընդհա-դրելով մեր հեռանդակալ-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկությունները վորպես պե-տական կապիտալիստական՝—ըստ ելույթյան գիտակցաբար խեղաթյուրում և իրակա-նալսումը, վարկաբեկելով բանվոր դասակարգի ստեղծած նոր արտադրական հարաբե-րությունները:

Ինչ վերաբերում և աջերին, նրանց ըմբռնած «միասնությանը», առաջ պետք և մատնանել, վոր նրանց մոտ իրականում քացալում և մեր Եղեցիկայի դեպիկոնկա-կան միասնությունը, քանի վոր նրանց դարգացրած միասնակալության տեսությունը մեկտեսիստական տեսություն և նրանց կայծիքով մեր եկեղեցիկայի միասնակալու-

Առանձին սեկտորները վերլուծման ժամանակ մենք արդեն մատնանշեցինք, վոր խորհրդային եկոնոմիկայում վորոշվէր, ղեկավարողը հանդիսանում է պրոլետարիատի ղեկատառւորան ե նրա տնտեսական բաղան—սոցիալիստական սեկտորը:

Պրոլետարիատի ղեկատառւոր հասկացողութեան մեջ արդեն խորհրդային եկոնոմիկային տրվում է վորոշյալ ուղղութիւն, վորն առանձնապէս պարզ, վորոշակի բացահայտված է ընկ. Ստալինի կողմից. —«Պրոլետարիատի ղեկատառւորան հետեյալն է. —1) որեւէ ուժ չսահմանափակված բռնութիւն կապիտալիստների ե կալվածատերերի վերաբերմամբ. 2) պրոլետարիատի ղեկավարութիւնը դուրսացիութեան նկատմամբ ե 3) Սոցիալիզմի շինարարութիւնն ամբողջ հասարակութեան նկատմամբ»: Խորհրդային եկոնոմիկայի այդ ուղղութիւնը (սոցիալիզմի կառուցման խնդիրը) վորոշում է յերեք հիմնական սեկտորները—սոցիալիստականի, կապիտալիստականի ե մանր—ապրանքային—հաւկասական միասնութեան նրանց փոխհարաբերութեան բնույթը:

Սոցիալիստական ե կապիտալիստական սեկտորները միջև հակա-

թիւնն արտահայտվում ե եկոնոմիկայի սեկտորները սոսկ գործակցութեամբ յնվ փոխդարձ հավասարակշռւթյամբ մեք: Այստեղից ել բղնում ե աշխրհի կողմից մեր եկոնոմիկայում սոցիալիստական սեկտորը ղեկավար դերի բացառումը. այն ինչ, հայտնի յն, վոր սոցիալիստական սեկտորը հազթանակի, նրա արտադրական հարաբերութիւնները—սոցիալիստական արտադրական հարաբերութիւնները—վորպէս շարժիչ ուժի պայքարի շնորհիվ ե միայն, վոր մեր եկոնոմիկան դառնում ե միասնական (Միասնական շարժում դեպի սոցիալիզմ, միասնական հեղափոխական վերակառուցում): Չբան պողծնթաց ընդհանուր վերակառուցողական այդ պրոցեսը ինչպէս կարծում են աշխրհի խաղաղ ճանապարհով չի կատարվում: Նա ընթանում ե մեր եկոնոմիկայում որչեւի տրվորեն գործող յերկու տեղեկեցները սոցիալիստական պլանային տնտեսիցի ե կապիտալիստական տարերային տնտեսիցի միջև ծավալվող գոռ պայքարի բովում: Մի պայքար, վորի ընթացքում սոցիալիստական տեղեկեցը հենված սոցիալիստական սեկտորի մատերյալ—տնտեսական բողայի վրա—վերակառուցում ե սոցիալիստական հիմունքներով մանր ապրանքային տնտեսութիւնները, նախ վանում ու սահմանափակում ե ապա դարգացման վորոք տատնանում իսպառ լիկվիդացիայի յե յենթարկում կապիտալիստական սեկտորը՝ դրանով իսկ նախ հազթանաբերով տարերային կապիտալիստական տեղեկեցի շարժման որները փոխվելու բոլոր ձգտումները՝ իսկ մեր դարգացման ներկա ետապում դիմում ե նրա իսպառ արժատնամանն ամբողջ եկոնոմիկայից, մի աշխատանք, վորի ընթացքում ապահովվում ե բողմատնանաձե եկը եկոնոմիկայի միատնտեսաձե դառնալու պրոցեսը: Նոր ետապում սոցիալիստական տեղեկեցի վորպէս շարժիչ ուժի, հազթանակն ապահովված ե արդեն այդ պայքարում: «ԽՍՀՄ-ը վերջնականապէս հաստատվել ե սոցիալիստական ուղու վրա» (Համկոմկուսի վորոշումից): Անաթ ե ինչպէս պետք ե ըմբռնել «միասնութեան» հարցը մեր եկոնոմիկայում: Այս պայմաններում չլուսել աշխրհի կողմից մեր եկոնոմիկայի միասնութեան էյոռատնաձե՝ բոլանման, իսկ դա նշանակում ե նրա լիկվիդութեամբ մասին, համատարադր կլինի աշխրհատնեղծի մեթոդալոգիական հիմունքները—սեկտորների փոխհարաբերութեան կարեորագոյն հարցերում—արգիտանալորեն կոծկելուն, որ յեկտրվորեն նրանց գերեքըր գլորվելուն:

տությունը հանդես և դալիս վորպես անտաղոնխտական հակասություն , վորը վերջին հաշիվով իր լուծումը ստանում և միայն պայքարող կողմն- յից ժեկէ բռնի լիկվիդացիայով : «Հարձակվել կուլակության վրա—դա նշանակում և , ջախջախել կուլակության և լիկվիդացիայի յենթարկել նրան վորպես դասակարգ» (Ստալին) :

Տարբեր բնույթ ունի սոցիալիստական և մանր-ապրանքային սեկ- տորներէ միջև յեղած հակասությունը : Այդ հակասությունը կարող և լուծվել մանր-ապրանքային սեկտորի սոցիալիստական վերակառուցման միջոցով , բանվոր դասակարգի և դյուլացիության դաշինքի հիման վրա : Ըստ վորում այդ դաշինքում պրոլետարիատի ղեկավար դերը հրապարակ և դալիս վորպես անհրաժեշտություն , վորովհետեւ մանր-ապրանքային տնտեսությունն , իր տարերային կապիտալիստական տենդենցի ուժով , չի կարող ինքնիրեն , «ինքնահոսով» վերակառուցվել : Գյուղացիական տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցումը , վորպես նախապայ- ման , պահանջում և պրոլետարիատի ղեկավարությունը :

Սեկտորներէ վերև մատնանշված հակասությունների բնույթից յղիւում և յերկու հակասական տենդենցների առկայությունը խորհրդա- յին եկոնոմիկայում—սոցիալիստական և ապրանքային—կապիտալիստա- կան , վորոնցից տիրապետողը՝ ղեկավարը սոցիալիստականն և «Ով ումի» հիման վրա այդ յերկու տենդենցների պայքարի մեջ և պարունակվում և շարժման նոր ձևը , վորը վորոշում և խորհրդային եկոնոմիկայի զար- պացման ամբողջ պրոցեսը՝ սոցիալիզմի կառուցման ճանապարհին :

Խորհրդային եկոնոմիկայի առանձնահատկությունն հենց այն և , վոր նա արտադրության տարբեր ձևերի հակասական միասնությունն և , և նրա հիմնական հակասությունն արտահայտվում և սեկտորներէ միջև յեղած պայքարում , դասակարգային պայքարում , ընդ վորում պայքարի ձևերը տարբեր են : Դրա համար ել ՅՍՀՄ-ի եկոնոմիկան ուսումնասիրե- յիս չի կարելի կտրվել տնտեսական սեկտորներից և վոչ մեկից , այսին- յրն՝ սոցիալիստական , մանր-ապրանքային և կապիտալիստական սեկ- տորներից և նրանց ներկայացնող դասակարգերից—պրոլետարիատից , դյուլացիությունից , բուրժուազիայից , թեև յերկրի հիմնական դա- սակարգերը պրոլետարիատը և դյուլացիությունն են : ՎՄեր խորհրդա- յին հանրապետության մեջ ,—գրեւ և Լենինը ,—սոցիալական հասարա- կակարգը հիմնված և յերկու դասակարգերի—պրոլետարիատի և դյու- ղացիության—համալործակցության վրա , վորին թույլատրված և մաս- նակցել , վորոչ պայմաններով նաև «նեպմաններին» , այսինքն՝ բուրժու- աղիան» : Սակայն դա չի նշանակում , վոր խորհրդային եկոնոմիկայի թեորիտիկական ուսումնասիրության ժամանակ կարելի չե սահմանա- փակվել «յերկդասակարգային մոդելում» , ինչպես այդ անում եյին Բու- ժտարինն ու Պրեորբուսենսկին :

Բուխարինն անցման ժամանակաշրջանի եկոնոմիկան ուսումնասիրելիս անհրաժեշտ է համարում յեղնել յերկու սեկտորները—սոցիալիստականի և մանր-ապրանքայինի և համապատասխան դրան՝ յերկու դասակարգերի—պրոլետարիատի և գյուղացիության վերլուծությունից և արտարակցիայի յենթարկվել բուրժուազայից։ Պրոլետարիատին նույնպես յեղնում է յերկու սեկտորներից, սակայն նրա մոտ յերկրորդ սեկտորը—մասնավոր կապիտալիստականն է, վորի մեջ նա հաշվում է նաև մանր-ապրանքային արտադրությունը։ Այսպիսի յեղակետային դիրքերը հիմք են ծառայել, մի կողմից պրոլետարիատի ղեկառուրայի ժամանակ կապիտալիստական տարրերի խաղաղ զարգացման և նրանց սոցիալիզմի մեջ ներաճելու աջ-սպորտունիստական տեսությանը, մյուս կողմից, սոցիալիստական տեսությանը, վորը գյուղացիական անտեսությունը նույնացնում է կապիտալիստականին և առաջարկում է գյուղացիութան վերաբերմամբ վարել նույն քաղաքականությունն, ինչ վոր կուլակային-կապիտալիստական ելմանները վերաբերմամբ։

Մեր եկոնոմիկայի հիմնական որինաչափությունները ռաճամանկու համար պետք է յեղնել յետսեկտորային, յետդասակարգային «մոդել»-ից։ Սակայն «յետդասակարգային մոդելի» սահմանումը դեռ բավական չէ հայտաբերելու համար մեր եկոնոմիկայի որինաչափությունների սպեցիֆիկ բնույթը։ Դեռ անհրաժեշտ է ի հայտ բերել այդ դասակարգերի միջև գոյություն ունեցող հարաբերությունների բնույթը։

Սոցիալիզմը կառուցվում է պրոլետարիատի ղեկավար դերի հիման վրա և մոչ թե բուսնում է «ինքնահոսով»։ Պրոլետարիատի եկոնոմիկայի հիմնական արտադրական հարաբերությունը պետք է համարել պրոլետարիատի հարաբերությունը մյուս դասակարգերի հետ և առաջին հերթին՝ գյուղացիության հետ։ Այդ հարաբերության հիմնական բովանդակությունն եկոնոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցումն է, պրոլետարիատի ղեկառուրայի ղեկավարությամբ կատարվող մանր-ապրանքային արտադրության սոցիալիստական վերակառուցման հանրայնացումը և այդ հիման վրա—կապիտալիստական տարրերի լիկվիդացիան։ Այդ հիմնական արտադրական հարաբերությունն արտահայտվում է պլանում, պլանավորված շարժման մեջ դեպի սոցիալիզմը։ Այսպիսով, խորհրդային եկոնոմիկայի որինաչափությունների բնույթը չի կարելի ճիշտ հասկանալ, յեթև նրանց ուսումնասիրենք անկախ պրոլետարական պետության ղեկավար դերից, նրա տնտեսական քաղաքականությունից։

Պրոլետարական պետության տնտեսական քաղաքականությունը հենց այն ձեռնարկումների ամբողջությունն է, վորոնց նպատակն է պլանաչափ ձևով առաջ տանել մեր եկոնոմիկան դեպի սոցիալիզմ։

Մեզ մոտ պետությունը հանդես է դալիս մոչ միայն վորպես քաղա-

րոնք չեն հասկանում խորհրդային եկոնոմիկայի հակասական միասնութ-
յունը :

Տարբեր սխառնմաների «կենսակցության» տեսությունն անհրաժեշտ էր
վնասարարների համար, վորպեսզի ապացուցեյին, թե կապիտալիզմը
հանդիսանում է մեր սխառնմի անհրաժեշտ «որդանական» մասը և վոր
նրան չպետք է լիկվիդացայի յենթարկել: Վնասարարները Գրոման և
Բազարովը «սեկտորների հավասարակշռության» տեսության ջերմ
պաշտպաններ եյին և այդ հարցում նրանց հետ ամբողջությամբ և լի-
վին միանում եյին աջ ուկրոնիստները :

Մեր եկոնոմիկան համարելով վորպես յուրահատուկ նեոկապիտա-
լիստական սխառնմ և համաշխարհային կապիտալիզմի անրաժան մասը,
վնասարարները միանդամաչն արհամարհում եյին մեր եկոնոմիկայի ա-
ռանձնահատկությունը և նրա առաջնությունները :

Կուլակային գործակալությունը Համկ(բ) կուսակցության մեջ—աջ
թեքումը և հակահեղափոխական տրոցկիզմը ազդակցություն և կապ են
ցուցահանում վնասարարներին, բուրժուական ռեստավրացիայի դադու-
փարախոսների տեսություններին հետ անկախ խնդրին մոտենալու տար-
բերության և առաջինների (աջ թեքման ղեկավարների) սուբյեկտիվ մի-
տումներին: Բուրժուական վնասարարների զաղախարախոսության դեմ
հաջող պայքար մղելու համար անհրաժեշտ է մինչև վերջը ջանջալսել
հակահեղափոխական տրոցկիզմը, կուլակության ազենտուրան մեր կու-
սակցության մեջ—աջ թեքումը—անհրաժեշտ է մձուական պայքար մղել
յերկու Փրոնտի վրա և առաջին հերթին աջ թեքման դեմ, վորպես գլ-
խավոր վտանգի՝ ներկա ետապում, չմոռանալով յերբեք, վոր աջերի
դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է մերկացնել և հարվածել
«ձախ»-երին :

III. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՏԱՊՆԵՐԸ

ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի շինարարության պայմանների առանձնա-
հատկությունը հիմնականում հանգում է հետևյալին. —

Առաջին, պրոլետարիատի ղեկատարության հաղթանակը 1917 թ. տեղի
ունեցավ համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմից հետո:
Իմպերիալիստական պատերազմի հետևանքը յեղավ ժողովրդական առ-
յուղը տնտեսության ուժեղ քայքայումը: Աճում էր միայն արդյունա-
բերության այն ճյուղերը արտադրանքը, վորոնք աշխատում եյին պա-
տերազմի համար: Ժամանակավոր կառավարության կարճատև տիրա-
թլտության ժամանակաշրջանում (մարտ-հոկտեմբեր 1917 թ.) քայ-
քայման պրոցեսը վոչ միայն կանգ չառավ, այլ ընդհակառակը, նշանա-
կալից չափով սրվեց, ընդունելով տնտեսական կառաարորՖի բնույթ:

Յերկրորդ, մեր յերկրի դրությունը, վորպես առաջին յերկրի,

քահան—կաղմակերպություն, վորն իրադործում է տիրապետող դասա—
կարգի նշուածը, այլ միաժամանակ է վորպէս տնտեսական սուբյեկտ,
վոր ունի բոլոր անհրաժեշտ տնտեսական լծակները՝ ժողովրդական
տնտեսությունը պլանաչափի դեկլարելու համար:

Դրա համար եւ խորհրդային եկոնոմիկայի ուսումնասիրության փա—
մանակ անթույլտրելի յե պրոլետարական պետության տնտեսական
քաղաքականությունից կտրվելը: Բաղաքականությունը կոնցնետրա—
ցիայի յնթարկված եկոնոմիկա յե: Եկոնոմիկան է քաղաքականություն—
ընդ պատճ է վերցվին իրենց դիալեկտիկական միասնության մեջ: Միայն
է եկոնոմիկան է քաղաքականությունը դիտել վորպէս յերկու ինքնու—
րույն, միմյանց նկատմամբ ոտար մոմենտներ, ինչպէս անում են Բու—
խարինն ու Տրոցկին:

Հենց արտադրական հարաբերությունների հակադիր տիպերի առկա—
յության մեջ արդեն արված է սխտեմի փոփոխման անհրաժեշտություն—
ընդ: Պրոլետարական պետության է նրա տնտեսական քաղաքի դեկլավաթ
դերը պայմանավորում է խորհրդային եկոնոմիկայի հետեղական դաթ—
դացումը դեպի սոցիալիզմ: Այդ զարգացման ձեւը հանդիսանում է պլանը:
Ներքին է արտաքին հակահեղափոխությունը մեր եկոնոմիկան համարում
է վորպէս պետական կապիտալիզմ, կամ ընդհանրապէս վորպէս կապի—
տալիզմի մի յուրահատուկ տեսակը: Այսպէս որինակ՝ Բաղարովը մեր
եկոնոմիկայի ելությունը մեկնարանում է վորպէս «պետական է մաս—
նավոր տնտեսությունների յերկյակ սխտեմ, վորտեղ տիրապետում է
ապրանքային շուկան իր տարերային մակընթացություններով է տե—
ղատվություններով»: Դրոմանը, Բաղարովի հետ համաձայնելով, մեր
եկոնոմիկայում է ընդունում սոցիալիստական տնտեսաձեւը, նա
ԽՍՀՄ—ում տեսնում է հետեյալ ձեւերը. «պետական կապիտալիզմ, մաս—
նավոր կապիտալիզմ, մանր—ապրանքային արտադրություն է կոոպե—
րատիվ տնտեսություն»:

Մյուս բուրժուական «գլխնական» վնասարար Յուրյովսկին, մեր
տնտեսությունը բնութադրում է վորպէս ապրանքային սոցիալիս—
կան սխտեմ է այդ հարցում նա միանում է տրոցկիզմին (Պրեոբրաժեն—
սկի): Սակայն Յուրյովսկին իր տեսակետը հասցնում է տրամաբանական
վախճանին, հայտարարելով, վոր ապրանքա—սոցիալիստական սխտեմը
ապրանքա—կապիտալիստական տնտեսության մի աստիճանն է միայն,
նրա «այլաձեւությունը»:

Վնասարարների մեծ մասի համար հատկանշական է այն, վոր նրանք
մեր եկոնոմիկան դիտում են վորպէս պարզ համակերպություն Քաղ—
մաթիվ տարեր սոցիալ—տնտեսական Փորմացիաների (Բաղարով):
Դա նրանց ազդակցում է ուպորտունիստների տեսությունների հետ, վո—

վորը սկսել է պրոլետարական հեղափոխությունը, կապված է առանձնահատուկ դժվարությունների հետ, վորովհետև պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակից հետո մեր յերկիրը հայտնվեց համաշխարհային կապիտալիստական շրջապատման մեջ: Համարյա 3 տարի խորհրդային հանրապետությունը հարկադրված եր իր գոյության համար ամենակատաղի քաղաքացիական պատերազմ մղելու—բուրժուազիայի և նյալիստների դեմ, վորոնց ակտիվ կերպով ոգնում եր համաշխարհային կապիտալիզմը: Քաղաքացիական պատերազմը կապված եր հրակայական ծախսումների հետ: Իմպերիալիստական պատերազմից ժառանգություն մնացած ժողովրդական տնտեսության քայքայումը շարունակում եր խորանալ: Համաշխարհային կապիտալիզմը, վորն անմիջապես ստացման ուժով փորձում եր ճնշել խորհրդային հանրապետությունը, հարափորություն չեր տալիս պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումից անմիջապես հետո անցնելու տնտեսական սոցիալիստական շինարարության: Դրա հետ միասին մենք նախորդ ժամանակների պատմություն մեջ սոցիալիստական շինարարության վոչ մի փորձ չունեինք և այդ փորձը պետք է ձուլք բերելինք հենց շինարարության ընթացքում, այն ժամանակ, յերբ պրոլետարական դիկտատուրայի հետագա յերկրնեքը կարող են մարտիմալ չափով հաշվի առնել մեր փորձը:

Յեւ վերջապես ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի շինարարության առանձնահատկությունները վորոշվում են նրանով, վոր արդյունաբերության վոշոր կոնցենտրացիայի հետ միասին, յերկրի եկոնոմիկան, առաջավոր յմպերիալիստական յերկրների համեմատությամբ, հետամնաց եր: Այդ հետամնացության ամենահիմնական ցուցանիշներից մեկը միլիոնավոր դյուլդատոնսական տնտեսությունների առկայությունն եր: Պարզ է, վոր սոցիալիստական հեղաշրջումը և կապիտալիզմից սոցիալիզմին անցնելն այն յերկրում, ուր դյուլդացիական բնակչության թիվը նշանակալից է, անխուսափելիորեն առանձնահատուկ ձևեր կընդունի» (Լ. Նին): Խորհրդային եկոնոմիկայի ամենազգլխավոր առանձնահատկություններից մեկն այն է, վոր սոցիալիստական շինարարության պրոցեսն ընթացել և մանր-ապրանքային տնտեսության գերակշռության պայմաններում: Այն, վոր քաղաքն ու գյուղը հիմնավորվում էյին յերկու տարրեր հիմքերի վրա, այդ կազմել է մեր եկոնոմիկայի հիմնական հակասությունը, վորը սոցիալիստական շինարարության արագներում տարրեր արտահայտություն և լուծումն է գտել:

Սոցիալիստական շինարարության պրոցեսն իրենից ներկայացնում է մեկ ետապից մյուսին փոխանցվելու անբաժան շղթա: Խորհրդային եկոնոմիկան չի կարելի ուսումնասիրել սոցիալիզմի ճանապարհով նրա առաջ շարժման հիմնական ետապներից դուրս: Անցման ժամանակաշրջանը միապաղաղ չե իր ամբողջ տեոդություն ընթացքում, այլ կազմ-

ված է մի ամբողջ շարք մեկը մյուսից տաքբերվել օնցման հոսանքներից: Եկոնոմիկայի հեղափոխական սոցիալիստական վերակառուցման միասնական պրոցեսը հանդես է դալիս վորպես սոցիալիստական շինարարության տարբեր ետապների հետեողական ծավալում: Պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատման համար մղվող ռազմական պայքարից մինչև սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, տնտեսական քայքայումից (1917/21 թ. թ.) մինչև ժողովրդական տնտեսության արժատական վերակառուցումը, կուլակաթափության քաղաքականությունից (1918—19 թ. թ.) մինչև կուլակության, վորպես դատակարգի—համատարած կոլեկտիվացման հիման վրա—յիվիլիզացիայի քաղաքականությունը, Եկոնոմիկայում մանր-գյուղացիական տնտեսության դերակըծությունից մինչև կոլտնտեսականի հողաշրջծության մեջ կենտրոնական դեմք դառնալը—այսպես է մեր Եկոնոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցման ուղին:

Պրոլետարական պետության տնտեսական քաղաքականություն խընդիրը նրանումն է կայանում, վորպեսզի կարողանա պարզորոշ տեմնել մեր գարգացման յուրաքանչյուր հոսայի վարակական յուրահատկությունը, վորպեսզի յուրաքանչյուր տվյալ մոմենտում ճիշտ բռնել գարգացման ընդհանուր շղթայում այն առանձնահատուկ ողակը, վորին տիրապետելը հնարավորաւթյուն է տալիս ձեռքում պտեկու ամբողջ շղթան և պայմաններ ստեղծելու հաջորդ ողակին անցնելու համար:

Յեւ աջ և «ձախ» ուղորտունիստների համար հատկանշական է մեր Եկոնոմիկայի դարգացման այդ բաղմակողմանիությունը խեղաթյունելը, ըստ վորում աջերը սովորաբար անհրաժեշտ չեն գտնում անցնելու հաջորդ ողակին, հոտալին և կառչում են անցած ետապներին, իսկ «ձախերը» սովորաբար ցանկանում են ցատկել դեռևս չավարտված ողակներից ու ետապներից: Այնինչ ճիշտ տնտեսական քաղաքականության եյությունը կայանում է նրանում, վորպեսզի վոր յետ մնալով և վոչ էլ առաջ վազելով, բռնել այն ողակից, վորը հնարավորություն է տալիս առաջ շարժվելու տնտեսական դարգացման ամբողջ շղթան: Դեռ 1902 թ. «Ինչ անել» բրոշյուրում Լենինը գրել է.—«Ամբողջ քաղաքական կյանքը անվերջ ողակների շարքից բաղկացած անվերջ շղթա յն: Քաղաքականության ամբողջ արվեստը կայանում է նրանում, վորպեսզի գտնել և հաստատ ու ամուր բռնել հատկապես այն ողակից, վորն ամենից քիչ կարող է դուրս պրծնել ձևքից, վորն ամենից ավելի կարևորն է տվյալ մոմենտում, վորն՝ ողակը տիրապետողին—ամենից ավելի շուտ և յերաշխավորում ամբողջ շղթայի տիրապետումը»:

Լենինյան ուսմունքն ողակների մասին պետք է գրվի տնտեսական քաղաքականության ետապների ուսումնասիրության հիմքում: Այդ ետապները մենք պետք է դիտենք դեպի սոցիալիզմ հետեողականորեն

շարժվելու տեսանկյունից, այդ շարժման կոնկրետ պայմաններում, և բմբոսները մեկից մյուսին անցնելու որինաչափությունը, նախորդ եռուսկում՝ —Հաջորդ եռուսկին անցնելու պայմանները նախապատրաստման իմաստով:

Կուսակցության միևնույն օրագիրը:—Անցման ժամանակաշրջանի մասին մարքտիզմ-լենինիզմի ընդհանուր ուսմունքը և մեր յերկրում սոցիալիզմի շինարարության առանձնահատուկ պայմանների հաշվառման հիման վրա, բայց և ինքնիշխան կուսակցությունն արդեն նախհոկտեմբերյան ժամանակաշրջանում ծավալեց պրոլետարիատի դործողությունն տնտեսական ծրագրին՝ իշխանությունը դրավելու հաջորդ օրվա համար: Պրոլետարիատն իր առաջ ինդիք դրեց արտադրող տնտեսական հրամանատարական բարձունքներին՝ հետևողականորեն դեպի սոցիալիզմ ընթանալու և կանխելու համար տնտեսական կառաստորեղանները, վրը հետևանք էր պատերազմի և բուրժուազիայի տիրապետության: Փետրվարյան հեղափոխության ժամանակաշրջանում յերկրի տնտեսական դարգացման կոնկրետ պայմանները վերլուծելով, Լենինը «Սպառնացող կառաստորեղան և ինչպես պայքարել նրա դեմ» հոդվածում հանեց ընդհանրացուցիչ յեզրակացություն աշխատանք, վր «Ձի կարելի առաջ շարժվել առանց դեպի սոցիալիզմ շարժվելու»: Համապատասխան դրան կուսակցությունն առաջադրեց պատերազմի անմիջական լիկվիդացիայի և արտադրության կազմակերպման ինդիքը տնտեսության վերականգման համար, վրը հնարավոր էր միայն իրականացնել պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատման ծանապարհով:

Կուսակցության Գ-րդ համագումարում ընդունվեց տնտեսական քաղաքականության ծրագիր, վրի գլխավոր ձեռնարկումները հանդուձեցին հետևյալին, —բոլոր կալվածատիրական հողերի բռնադրավում: Սինդիկատներում ընդգրկված արդյունաբերության, վրպես հասարակական դեկալարման համար հասունացած արդյունաբերության, ագրայնացումը: Միախորումների մեջ չմտած արդյունաբերության հարկադրաբար սինդիկացումը—բայ վրում ձեռնարկությունները՝ բանվորական հսկողության տակ առնել, առևտրական զարտնիքի վերացումով, և թողնելով սեփականատերերի ձեռքին: Գոյություն ունեցող բոլոր բանկերի միացումով միասնական բանկի ստեղծումը, «պետական հսկողություն նրա ոպերացիաների վրա կամ բանկերի ազգայնացում» (Լենին): Ազգաբնակչության հարկադրական միացումը սպառողական լիկերությունների մեջ, կամ այդպիսի միացման խրախուսումը և հսկողություն նրա վրա» (Լենին): Ծիշտ փոխանակության կազմակերպումը քաղաքի և գյուղի միջև, պահպանելով ապրանքափոխային հարաբերությունները: Հրաժարումն արտաքին և ներքին պարտքերի վճար-

բումից, դույբային տուրքի մուծումը, ընդհանուր աշխատանքային պարհակի մուծումը:

Ուրվագծելով տնտեսական քաղաքականության ծրագիրը, Լենինը միաժամանակ նշում էր, վոր այդ ձեռնարկումները դեռ չեն նշանակում սոցիալիզմի անմիջական մուծումը, այլ ներկայացնում են միայն «մի քայլ դեպի սոցիալիզմ»:

Խորհրդային իշխանության տնտեսական փառափառության առաջին ժամանակաշրջանը (1917 թ. հոկտեմբերից մինչև ռազմական կոմունիզմի ժամանակաշրջանը — 1917 թ. հոկտեմբերին պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակից հետո, պրոլետարիատը, բայցևելիյան կուսակցության ղեկավարութամբ, ձեռնամուխ յեղավ նախահոկտեմբերյան ժամանակաշրջանում առաջադրված տնտեսական ձեռնարկումների իրագործմանը: Սակայն կոնկրետ իրագործման ընթացքում, այդ տնտեսական միջոցառումները փոփոխության յենթարկվեցին, թեև այդ փոփոխությունները չփոխեցին նախատեսված ծրագրի էությունը ամբողջութամբ վերցրած:

Պրոլետարիատի ղեկատուութային հաստատման առաջին իսկ որերից մինչևացվեց կարվածատիրական հողատիրությունը, հողային սեփականության լիակատար բռնադրաման միջոցով: Սակայն հողատիրության և հողոգտագործման ձևերի սահմանման դժով գյուղացիությանը զինջումներ արվեցին, վորովհետև գյուղացիության մեծ մասը, հողի սոցիալիզացիայի հիման վրա, հավասարեցուցիչ հողոգտագործման պահանջ դրեց, այսինքն խնդիր դրեց իրականացնելու ձախ եսերների ազրարային ծրագիրը, այսինչ մեր կուսակցությունը միշտ կողմնակից է յեղել հողի ազգայնացմանը: Այդ զինջումն անհրաժեշտ էր նրա համար, վորպեսզի միջակի չեղոքացման և մի շարք անցման ձեռնարկումների չնորհիվ, առհասովի պրոլետարիատի դաշինքը գյուղացիության հետ և պրոլետարական ղեկավարությունն այդ դաշինքում:

Հողի սոցիալիզացիայի մասին ղեկերտը, ընդունված Խորհուրդների 2-րդ համագումարի կողմից 1917 թ., հոկտեմբերի 26-ին, վերացրեց հողի մասնավոր սեփականությունը, և հողը հանձնվեց տեղական հողային որդանների տրամադրության, այն հավասարեցուցիչ աշխատանքային հողոգտագործման հիման վրա բաժանելու գյուղացիությանը: Պրոլետարիատի ղեկատուութային պայմաններում կիրառված հողի սոցիալիզացիան, առաջին քայլն էր հողի ազգայնացման ճանապարհին, այսինքն հողը պետական սեփականություն դարձնելու դործում, վորը և հետագայում կատարվեց:

Արդյունաբերության դժով տնտեսական ձեռնարկումները ծավալվում էին, հիմնականում համաձայն տնտեսական քաղաքականության

Նախահանգում բերյան ծրագրի: Սոցիալիստական շինարարության համար, տնտեսական հիմքի ստեղծման համար յենթադրվում էր վորոշ համաձայնություններ քաղաքական պայքարում պարտված կապիտալիստների հետ, յենթադրվում էր մասնավոր տնտեսական աշխատակցության քաղաքականություն նրանց նկատմամբ ովքեր կհամաձայնվեն պրոլետարական պետության հսկողության տակ վարել արդյունաբերությունը (պետական կապիտալիզմ): Պետական կապիտալիզմը կարևոր էր վոր թե վորպես վերջնական նպատակ, այլ վորպես մի քայլ դեպի սոցիալիզմ: Կենթադրվում էր, վոր պրոլետարիատը կկարողանա ոգտագործել կապիտալիստների կազմակերպչական փորձը և կառավարման ունակությունները կուտակմանը դուզելով քաջ մի շարք անցման ձեռնարկումների միջոցով կիրադործի սոցիալիստական վերակադուցումը: Այն դերը, վորը Լենինը վերապահում էր պետական կապիտալիզմին, հասկանալի կարող է դառնալ միայն մեր յերկրի եկոնոմիկայի այն ժամանակաշրջանի դրություն լրիվ հաշվառման առնչությամբ:

Սոցիալիզմը—դա հաշվառք է, իսկ պետական կապիտալիստական կազմակերպությունները, վորպես խոշոր և պրոլետարիատի դիկտատուրայի անմիջական ներգործման տակ գտնվող կազմակերպություններ, հեշտապես յենթարկվում են հսկողության և հաշվառքի: Լենինը պետական կապիտալիզմը համարում էր վորպես մի քայլ դեպի սոցիալիզմ, իսկ սոցիալիզմի գլխավոր թշնամուն տեսնում էր մանր-բուրժուական եկոնոմիկայում: 1917 թ. սեպտեմբերի վերջին նա գրել է.— «կապիտալիստների դուշեր բռնադրավման մեջ չեն գործի մեխք», այլ հատկապես ընդհանուր ժողովրդական, համայնապարիակ բանվորական հսկողության մեջ՝ կապիտալիստների և նրանց հնարավոր կողմնակիցների վրա: Միայն բռնադրավումով վորինչ դուքս չի դա, քանի վոր նրանում չկա կազմակերպության, հաշվառքի ճիշտ բաշխման ելեմենտ»^{*)}: Բռնադրավումը դեռ հաշվասարադոր չի սոցիալիստական հանրայնացմանը: Այդ ժամանակաշրջանի հիմնական ողակը, վորից պետք էր ամուր բռնել եկոնոմիկայի դեպի սոցիալիզմ առաջարժման համար դա պրոլետարական պետության կողմից համայնապարիակ հաշվառքի և հսկողության դրվածքը և կազմակերպումն էր: Այդ տեսակետից ել պետական կապիտալիզմը մի քայլ էր դեպի առաջ: «Յեթի մենք կարողանայինք Ռուսաստանում կարճ ժամանակաընթացքում իրագործել պետական կապիտալիզմը,—դա կլիներ մեր հաղթանակը» (Լենին):

Յեղնելով պետական կապիտալիզմը թույլատրելու դրույթից, պրոլետարական պետությունը սկզբում չգնաց արդյունաբերական ձեռնարկությունների սոցալիստական ուղիով, այլ բանվորական հսկողություն

*) Ленин—Собр. соч. т. XXІ Удержат ли больш. власти стр. 261.

առհասարակ կապիտալիստների վրա, վորպեսզի նրանց թույլ չտա ի վնաս առցիկալիստական շինարարության գործելու: Գործնականում այդ դրույթը չիրականացվեց, վորովհետև այդպիսին բուրժուազյայի և բուրժուական մասնադեմոստների մեծամասնության կողմից, վորոնք չէին ցանկանում յենթարկվել բանվորության հսկողությանը, սարտաժի յենթարկվել: Ի պատասխան կապիտալիստների սարտաժին, բանվորական կազմակերպությունները, ձեռնարկություններն իրենց ձեռքը վերցրին. կատարվեց տարբույն ազգայնացում: Բանկային աստիճանավորների սարտաժի պատճառով բանկերի վերաբերմամբ նույնպես նահանջ կատարվեց հոկտեմբերից առաջ բանկերի ազգայնացման մասին նախադժված յդրոնակից և բռնադրաման յենթարկվեցին բանկերի կապիտալները:

Յեթե վերև թվարկված ձեռնարկումներին ավելացնենք նաև արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի կիրառումը և քաղաքի ու գյուղի միջև ապրանքավորանակության կադմակերպման վորձերը, ապա մենք կունենանք տնտեսական քաղաքականության առաջին ետապի ուղղությունը քնութադրող հիմնական ձեռնարկումների ամբողջականությունը:

Նպատակն էր ջախջախել կապիտալիստների ընդդիմադրությունը, մասնավոր կապիտալիզմը վերածել տնտեսական-հրամանատարական բարձունքները դրավող—պրոլետարական պետության յենթակա՝ պետական կապիտալիզմի, սանձահարել մանր-բուրժուական տարերքը, ամբացնել պրոլետարական ղեկավարությունը, դյուզացիության նկատմամբ և այդ միջոցով հաստատել ընդհանուր պրոլետարական հսկողությունն ու հաշվառքը, վորպես անհրաժեշտ աստիճան հեղեղական սոցիալիստական հանրայնացման գործում: Բանվորական հսկողությունը գիտվում էր վորպես պրոլետարիատի կողմից արտադրության անմիջական ղեկավարման անցնելու անհրաժեշտ աստիճան:

1918 թ. մայիսից սկսվում է բուրժուազյայի դիմադրությունը, (վորը հենվում է համալսարհային կապիտալիզմի ողնություն վրա) նպատակ ունենալով խորհրդային իշխանության տապալումը և կապիտալիզմի ռեստավրացիան: Համապատասխան նոր պայմաններին պրոլետարական պետությունը հակադրված էր անցնելու տնտեսական քաղաքականության, վոր առավելագույն չափով ապահովեր պրոլետարիատի հաղթանակը քաղաքացիական պատերազմում:

Ռազմական կոմունիզմի ժամանակաշրջանը:— Քաղաքացիական պատերազմի տնտեսական քաղաքականությունը, վորը հանդիսանում է ժամանակավոր միջոցառում և կյանքի յեր կոչված քաղաքացիական պատերազմի և տնտեսության վիթխարի անկման պայմաններում—առգմական կոմունիզմի քաղաքականությունն անունը ստացավ: Ռազմական կոմունիզմն այն տնտեսական քաղաքականությունն էր, վորը յեղակոծվեց ապահովելու պրոլետարական դիկտատուրայի հաղթանակը

ռազմական ճակատներում: Հակահեղափոխության նոր յերույթի պատասխանն եր—նոր հարձակում կապիտալիստական սեփականութեան վրա Այդ նոր հարձակումն ամենից առաջ արտահայտվեց արդյունաբերութեան լայն աղլայնացումով: Խոշոր արդյունաբերութեան և մասամբ միջնակ արդյունաբերութեան վերաբերմամբ հեղափոխութեան սկզբում տարերայնորեն սկսված այդ պրոցեսն ամբողջվեց 1918 թ. դեկերտով, վորի համաձայն այդ ձևանարկութեանները պրոլետարական պետութեան սեփականութեան հայտարարվեցին, իսկ 1920 թ. դեկերտը պետութեան սեփականութեան և հայտարարում նաև ըտլոր մանր ձևանարկութեանները: Այսպիսով, ուժեղ կերպով խախտվեց բուրժուազիայի տնտեսական բաղան:

Գլուղի դեով հարձակումը կապիտալիստական ելեմենտները դեմ արտահայտվեց կուլակաթափութեան ձևով—կուլակներից արտադրութեան միջոցների մասնակի դրամամբ: Պրոլետարիատի և չքավոր դյուղացիութեան—կուլակութեան դեմ մղած պայքարի նեցուկ—մարտական կազմակերպութեանները՝ չքավորական կոմիտեներն ելին, վորոնք հայտարարում և դրամում ելին կուլակութեան թաքցրած հացի և ուրիշ միջերեքների պաշարները: Կուլակներից դրամվածը մասամբ բաշխվում եր նույն չքավորների շրջանում, իսկ մնացածը հանձնվում եր պետութեանը:

Ռազմական կոմունիզմի սկստեմի հիմքը պրոլետարիատի և չքավոր դյուղացիութեան ռազմա—քաղաքական դաշինքն եր միջակ դյուղացիութեան հետ՝ պայքարելու ընդդեմ սպիտակ զվարդիականների—հանուն հողի, հանուն բանվոր դատակարգի տնտեսական դիրքերի ամբողջման—պրոլետարիատի ղեկավար դերի պահպանմամբ այդ դաշինքում: Ռազմա—քաղաքական դաշինքը պրոլետարիատի և դյուղացիութեան միջև ուներ նաև իր տնտեսական հիմքը—«դյուղացին բանվորական կառավարութեանից ստացում ամբողջ հողը և պաշտպանութեան՝ կալվածատերերից և կուլակից, իսկ բանվորները դյուղացիներից ստանում ելին պարեն և վարկ՝ մինչև խոշոր արդյունաբերութեան վերականգնումը» (Լենին):

Միջակ դյուղացիութեան հետ դաշինքն ամբողջելու առանձնահատուկ կարևորութեանը կապված եր այն բանի հետ, վոր պրոլետարիատի դիկտատուրայի ձևանարկումների հետևանքով դյուղը միջակացել եր: Չքավորական շերտերի նյութական վերելքը և կուլակաթափութեանը կրճատեցին դյուղի յերկու ծայրահեղ խմբերը և նշանակալից չափով մեծացրին միջակային խումբը:

Բաղաձայնական պատերազմը, Ժողովրդական տնտեսութեան մեծագույն քայքայման պայմաններում, սիրաբար թեւադրում եր իրեն

համապատասխանող ձեռնարկումներ՝ տնտեսական քաղաքականության ընթացավառում։ Այդ ձեռնարկումների թվում առաջին հերթին պետք է նշել դասակարգային սկզբունքի հիման վրա կիրառվող պարեն մասնատրումը, այսինքն գյուղացիությունից պետության տրամադրության տակ հացի և այլ գյուղատնտեսական մթերքների ավելցուկի՝ վերցնելը հոգուտ կարմիր բանակի, բանվորության ապահովման և գյուղական շրջավորության։ Կենսական անհրաժեշտ միջոցների սուր պակասի պատճառով ազատ սպրանքաչրջանատությունն արգելվեց, վորովհետև այդ սլաշմաններում ազատ առևտուրն անխուսափելիորեն կոժեղացներ կուլակի, առևտրականի և սպեկուլյանտի տնտեսական դիրքերը։ Դրությունը նույնպես պահանջում էր ամենախիստ կենտրոնացված ձևով բաշխել շատ սահմանափակ քանակությամբ յեղած գյուղատնտեսական և արդյունաբերական արտադրանքը։ Մթերքների բաշխումը կատարվում էր պետության կողմից՝ միասնական մատակարարման որգանների միջոցով՝ մեծ մասամբ նստուրայով, վորը և բերում էր փողի չրջանառության սֆերայի խիստ նեղացում։ Ռազմական կոմունիզմի հատկանշական գիծն ամենախիստ կենտրոնացումն է։ Ազգայնացված արդյունաբերության մեջ դա արտահայտվում էր այսպես կոչված «գլավկիզմի» սխտեմով (ձեռնարկությունների ինքնուրույնության լիակատար վոշնացումը, արտադրությունն ու բաշխումը կատարվում էր կենտրոնից ստացված պլանով և հրամանով)։ Գյուղատնտեսության մեջ արտահայտվում էր պարեն-մասնատրումով—սպառումը կարգավորվում էր քարտային սխտեմի հիման վրա. բանութի ոգտագործման կազմակերպումը նույնպես կառուցված էր կենտրոնացված ուղմական սկզբունքների հիման վրա (ընդհանուր աշխատանքային պարհակ)։

Ռազմա-կոմունիստական տնտեսական քաղաքականությունը «սպառման ուղցրոնալ կազմակերպումն և ուղմական պաշտպանության նպատակով, կապիտալիստական խմբերի նկատմամբ ուժեղացրած ճնշման սխտեմում (կոնֆիսկացիա, ռեկվիզիցիա և այլն)»։ Սակայն «ռազմական կոմունիզմի» քաղաքականությունը, խախտելով բանվոր դասակարգի խշնամական շերտերի նյութական պատվանդանը, յերկրի ներսում ապահովելով յեղած պաշարի ուղցրոնալ բաշխումը, ոժանդակելով պրոլետարական դեկտատուրայի ուղմական պաշարին և այլ բանում գտնելով իր պատմական հիմնավորումը, այնուամենայնիվ չի կարող գիտվել վորպես պրոլետարիատի դեկտատուրայի տնտեսական-քաղաքականության նորմալ սխտեմը» (Կոմինտերնի ծրագրից)։

«Ռազմական կոմունիզմը» քաղաքացիական կռվի պայմաններում— իսկ ճիշտ անհրաժեշտ տնտեսական քաղաքականությունն էր. «այդ պետք է համարել մեր յերախտիքը» (Լենին)։ Նա կարևորագույն էտապ էր մեր յերկրի՝ դեղի սոցիալիզմ շարժման ընդհանուր չղթայում։

Ասակայն սաղմա-կոմունիստական քաղաքականութիւնը չէր կարող պրոլետարիատի տնտեսական խնդիրներին համապատասխանող քաղաքականութիւն լինել, վորովհետեւ նա, առաջին հերթին մանր-արտադրողի մաս վիջնացնելով անհատական շահադրդովածութիւնը, հասցրեց արտադրողական ուժերի ավելի մեծ չափի անկման: Հանրայնցված բաշխման և մանր մասնավոր արտադրութեան մեջ յեղած հակասութիւնը կրճատեց գյուղատնտեսութեան և արդյունաբերութեան արտադրական բաղան: Այդ պատճառով եւ Լենինը սխալ եր համարում զիտել ռադմական կոմունիզմը վորպէս մեթոդ սոցիալիզմի անմիջական կոտուցման համար:

Քաղաքացիական կռիւի ֆրոնտներում տարած հաղթանակը հնարավորութիւն և անհրաժեշտութիւն ստեղծեց նոր տնտեսական քաղաքականութեան անցնելու (ՆՆՊ): Ռադմական կոմունիզմից ՆՆՊ-ին անցնելը նշանակում էր անցումն վորոշ ետսպում պրոլետարիատի խնդիրներին համապատասխանելուց քաղաքած քաղաքականութիւնից՝ ճիշտ տնտեսական քաղաքականութեան, վորի հիմնական գծերը նշվել էին Լենինի կողմից դեռ 1918 թ.:

Նեպի ելուքիւնը:— 1920 թվի վերջին քաղաքացիական կռիւների վերջանալուց հետո, խորհրդային հանրապետութեան տնտեսական դրութիւնը բնութագրվում էր արտադրողական ուժերի հակայական անկումով: Ժողովրդական տնտեսութեան մեջ նշանակալից չափով բարձրացել էր մանր-բուրժուական եկոնոմիկայի տեսակարար կշիռը, վորովհետեւ արդյունաբերական արտադրութիւնը կրճատվեց ավելի մեծ չափով, քան գյուղատնտեսականը: Արդյունաբերութեան քայքայումը և գյուղացիական տնտեսութեան նշանակալից նաաուրալիզացիան թուլացրին քաղաքի և գյուղի տնտեսական կապերը:

Առաջին խորհրդային հանրապետութեան դեմ համաշխարհային բուրժուազիայի մղած կռիւով, պրոլետարիատի մղին փաթաթված ռադմական կոմունիզմի սխտեմը, քաղաքացիական կռիւի վերջանալուց հետո, մտաւ սուր հակասութեան մեջ մանր-արտադրանքային գյուղացիական տնտեսութեան եկոնոմիկայի հետ.— Պրոլետարիատի և գյուղացիութեան դաշինքի հին ձեւը չէր կարող համապատասխանել խաղաղ տնտեսական յիւսարարութեան նոր պայմաններին: Պրոլետարիատի և գյուղացիութեան ռադմական դաշինքի տնտեսական պայմաններն ընկան քաղաքացիական կռիւների վերջանալով: «Մենք պետք է,— ասում էր Լենինը 10-րդ կուհամագումարում— հասկանանք պրոլետարիատի դեմ մանր-գյուղատնտեսական տարրերի դժգոհութեան այն տնտեսական ձեւերը, վորոնք հայտնաբերեցին իրենց, և վորոնք սրվում են ներկա ճգնաժամում»):

«Դժգոհութեան ձեւերը» հանդիսանում էին ընդդիմադրութիւն պե-

տական ձեռնարկումներին, ցանքի տարածության կրճատում, գյուղա-
յիական խոտվությունները և նրանցից ամենանշանակալիցը—կրոն-
չառի խոտվությունը:

Այսպիսով, այն ժամանակվա տնտեսական և քաղաքական դրություն-
ը բնութագրվում էր վորոշ ճեղքվածքի առկայությամբ բանվոր դա-
սակարգի և գյուղացիության հարաբերությունների միջև: Դրությունը
սփրաբար թեկադրում էր սոցիալիզմի շինարարության այնպիսի մեթոդ-
ների անցնելու անհրաժեշտությունը, վորոնք հաշվի առնելին մեր յերկ-
րի եկոնոմիկայի առանձնահատկությունը, և առաջին հերթին, բանվոր
դասակարգի և գյուղացիության տնտեսական դաշինքի կայուն հիմքի
ստեղծման անհրաժեշտությունը:

1921 թ. դարնանը, կուսակցության քաղաքականության մեջ վճա-
ռյան բեկում է կատարվում ռազմական կոմունիզմից ղեպի նոր տնտեսա-
կան քաղաքականությունը (ՆԵՊ)—միակ ճիշտ տնտեսական քաղաքա-
կանությունը, վորը յեղակետ ունի դասակարգների վրջնացումը և սո-
ցիալիզմի կառուցումը: ՆԵՊ-ը գլուս ուսսական յերևույթ չէ, այլ միջադ-
դային նշանակություն ունի: ՆԵՊ-ի միջադգային նշանակությունը—
քաղմիցս ընդգծված լենինի կողմից—լիակատար ձևով արտահայտված
է կոմիտեների ծրագրում, և ընկ. Ստալինի աշխատություններում:
ՆԵՊ-ի խնդիրը—սոցիալիզմի կառուցումն է, և առաջին հերթին սոցիա-
լիստական հասարակության տնտեսական հիմքի ստեղծումը, վորի մասին
լենինը գրել է հենց ՆԵՊ-ի սկզբում: Խնչ է նշանակում սոցիալիզմի
տնտեսական հիմքի ստեղծումը: «Սոցիալիզմի տնտեսական պատվան-
դանի ստեղծումը—ասում է ընկ. Ստալինը—դա նշանակում է, զոգել
գյուղատնտեսությունը սոցիալիստական ինդուստրիայի հետ մեկ
աշխարհայան տնտեսության մեջ: Գյուղատնտեսությունը, յենթարկել
սոցիալիստական ինդուստրիայի ղեկավարությանը, գյուղատնտեսական
և ինդուստրիայի արդյունքների ուղղակի փոխանակման հիման վրա
կանոնավորել քաղաքի և գյուղի հարաբերությունները, փակել և լրիվ-
դացել յեն յերարկել այն բոլոր կանալները, վորոնց շնորհիվ ծնվում են
դասակարգերը և առաջին հերթին ծնվում է կապիտալ, ստեղծել վերջ
ի վերջո արտադրության և բաշխման այնպիսի պայմաններ, վորոնք
ուղղակի և անմիջականորեն տանում են ղեպի դասակարգների վրջնա-
ցումը»:

Սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառուցումը հետևաբար յեն-
թագրում է պրոլետարիատի կողմից մանր ապրանք արտադրողների—
գյուղացիների—տնտեսությունների վերակառուցումը խոշոր սոցիա-
լիստական տնտեսության: Խոշոր հանրայնացված արտադրության կադ-
մակերպումն արմատաճան և անում կապիտալիզմի արմատները, վո-

քովհետեւ վոչնչացնում ե նրա սննդատու բաղան՝ հանձինս մանր-ապ-րանքային տնտեսութեան :

Մանր արտադրողին խոշոր հանրայնացված արտադրութեան ռե-տերի վրա փոխադրելը հեարաւոր ե միայն հոգոր արդ-յունաբերութեան հիման վրա : Գործնականում մենք այդ այն ժամանակ չենք կարող տեսել, վորովհետեւ խոշոր արտադրութեանը քայքայված եր ե գյուղա-տնտեսութեան հանրայնացման համար անհրաժեշտ եր պայմանների նա-խադատութեան վորոշ ժամանակաշրջան : ՆեՊ-ին անցնելիս դեռ գյուղացիական արտադրական վերակառուցման համար պայմաններ չկային : Հիմնական խնդիրը խոշոր արդ-յունաբերութեան վերակառու-ցումն ու զարգացումն եր, իսկ դրա համար հարկավոր եր վերականգնել գյուղատնտեսութեանը, վորպէս արդ-յունաբերութեան հումքային ե պա-րենային անհրաժեշտ բաղա : Իսկ գյուղատնտեսութեան վերականգնու-մը, ՆեՊ-ին անցնելու ժամանակաշրջանում, հնարավոր եր միայն մանր-գյուղացիական տնտեսութեան հիման վրա : Գյուղացիական տնտեսու-թեան արտադրողական ուժերի զարգացման համար անհրաժեշտ պայման եր, վորոշ շրջանակներում առևտրի աղատութեան թուլլատրումը ե մանր արտադրողի մեջ արտադրանքի ավելացման համար անհատական շահագործութեան նախադրականներէ ստեղծումը :

Քննութեան մանր հողագործին, ըստ ելութեան, կարելի չեր յեր-կու բանով—առաջին, անհրաժեշտ եր շրջանառութեան վորոշ աղատու-թեան, աղատութեան մասնավոր մանր տնտեսաւորող համար, իսկ յերկրորդ, հարկավոր եր սպրանք ե մթերք հայթայթելը (լենին) : Դրա-նով վորոշ շաւիով թույլ եր արվում կապիտալիստական ելեմենտներէ անխուսափելի աճ, —վորքան կապիտալիզմը հանդիսանում ե «մանր-արտադրութեան ե շրջանառութեան սարերային արդ-յունքը», սակայն միաժամանակ, խոշոր արդ-յունաբերութեան վերականգնման ե զար-գացման միջոցով, պայմաններ ելին ստեղծվում գյուղացիական տնտե-սութեան սոցիալիստական վերակառուցման համար, պայմաններ, կա-պիտալիզմի վանման ե ապա վոչնչացման համար : Շուկայական հարա-բերութեաններէ թուլլատրմամբ նահանջ կատարվեց շատ հապճեպ, շա-տաւղիւս՝ ե շատ անպատրաստի «կոմունիզմից», վորն արդ-յունք եր քաղաքացիական կռիւների : Սակայն նահանջը կատարված եր վոչ թե նահանջելու համար դեպի կապիտալիզմը, այլ նրա համար, վորպէսդի պայմաններ պատրաստելով, ամրանալով վորոշ դիրքերում, վերախրմ-բաւորելով ուժերը, հարձակման անցնել նախ առանձին ճակատա-մասում ե ապա հետո անցնել սոցիալիզմի ծաւալումն հարձակմանն ամ-բողջ Ֆրոնտով :

Մենք այժմ յետ ենք նահանջում, սակայն մենք այդ անում ենք

նրա համար, վորպեսզի սկզբում նահանջենք, ապա վաղենք և ամեն ռաժեղ առաջ ցատկենք: Միայն այդ պայմանով մենք նահանջեցինք մեր նոր տնտեսական քաղաքականությունը կիրառելու ընթացքում» (Ան-նին):

Արդեն ՆԵՊ-ի կիրառումից մի տարի հետո նահանջը դադարեցվեց և ուժերի վերախմբավորման հիման վրա, սոցիալիստական հարձակման անցնելու խնդիրներ առաջադրվեցին: Խնդիրը, ըստ Լենինի, այն էր, վորպեսզի նահանջի ժամանակ չկտրվի զարգացման շղթան, չխանգարվի հետևողական զարգացումը դեպի սոցիալիզմ:

ՆԵՊ նշանակում է այնպիսի քաղաքականություն, վորը հետևողա-կանորեն տանում է դեպի սոցիալիզմի հաղթանակը կապիտալիզմի վրա—այդ զարգացումը կատարվում է «ով-ումի» սկզբունքով: Ըստ վորում զարգացման իսկական ուղին լի յե մի շարք բաղմաղան, բարդ անցում-ներով մի ողակից, նրան տիրապետելուց հետո՝—մյուսին, սոցիալիզմի շինարարության պայմանների յուրահատուկ դուգորդման խտազույն հաշվառելի հիման վրա:

Այսպիսով ՆԵՊ-ը չի կարելի դիտել վորպես ինչ վոր քաղաքա-քաղաքականություն, միշտ տրված վորոշ տնտեսական ձեռնարկում-ների գումարով, չի կարելի դիտել վորպես անփոփոխ բովանդակու-թյամբ քաղաքականություն: ՆԵՊ-ի բովանդակությունը փոփոխվել է, զարգացել: ՆԵՊ-ը, վորպես նահանջ, զարգանալով, մի շարք անցում-նային ողակիներից անցել է ՆԵՊ-ի, վորպես հարձակման, իսկ ներկա ժամանակաշրջանում (նրա վերջին ստադիայում), յերբ արդեն սոցիա-լիզմի հաղթանակը ԽՍՀՄ-ում ներքին ուժերի տեսակետից, ապահով-ված է, և մենք մտել ենք սոցիալիզմի շրջանն ու վերջնականապես հաս-տատվել սոցիալիստական ուղու վրա—ՆԵՊ-ի ռելսերի վրա իրադործ-վում է սոցիալիզմի ծավալուն հարձակումն ամբողջ Ֆրոնտով: ՆԵՊ-ի ելուժյան, նրա յերկյակ հակասական բնույթի դասական բնորոշումը տալիս է ընկ. Ստալինը:

«Նեպը պրոլետարական պետության տոանձնահատուկ քաղաքա-կանությունն է, վոր յեղնում է կապիտալիզմի թուլլալուժյունից—հրամանատարական բարձունքները պրոլետարական պետության ձեռ-քում առկայության—պայմաններից, յեղնում է սոցիալիստական ելե-մենտների դերը աճից, ի վնաս կապիտալիստական ելեմենտների, յեղ-նում է սոցիալիստական ելեմենտների հաղթանակից—կապիտալիստա-կան ելեմենտների վրա—յեղնում է դասակարգերի վոչնչացումից, առ-ջիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառուցումից»:

Այս բնորոշման մեջ մաքսիմալ սխաղորդությամբ արտահայտվում է սոցիալիզմի շինարարության պրոցեսը ՆԵՊ-ի ռելսերի վրա, մեր-կացվում են ՆԵՊ-ի ներքին հակասությունները, նրա յերկյակ բնույթը:

ընդհատման և պրոլետարիատի և նրա կուսակցութեան ակտիւ դերը, թանկի վրէժն ՆԵՊ-ը, դա մի այնպիսի քաղաքականութիւնն է, վորը յեւնում և պրոլետարական պետութեան հակողութեամբ, կապիտալիզմի թուլացումից, յեւակետ ունենալով սոցիալիզմի հաղթանակը: ՆԵՊ-ի լեւեալի վրա մենք հետեւողականորեն իրադրոծել ենք և իրադրոծում ենք եկոնոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցումը և ավարտել ենք սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառուցումը, ընդհուպ մոտեցել ենք դասակարգերի խախտ վոչնչացմանը և դրանով իսկ՝ ՆԵՊ-ի վոչնչացմանը: ՆԵՊ-ի միջոցով սոցիալիզմի կառուցում, այդ կառուցման ավարտումը հանդիսանում է ՆԵՊ-ի վախճանը—այսպէս է ուղին^{*)}:

ՆԵՊ-ի քաղաքականութեան ըմբռնումը:— Ինչպէս տրոցկիզմի, նույնպէս և աջերի մոտ մեր յերկրում սոցիալիզմի շինարարութեան պիտիվոր ուղիների խեղաթյուրումը կապւած է ՆԵՊ-ի ելության, նրա երկյակութեան և հակասականութեան դեհեզիկ աղաւաղման հետ: Թե տրոցկիզմի համար և թե աջերի համար ՆԵՊ-ի ընդգրկման մեջ բնութագրական է ՆԵՊ-ի վորեւէ մեկ կողմի շեշտումը և այդ մեկ կողմի վերածումն ինքնուրույն ամբողջութեան և ՆԵՊ-ի դնահատութիւնը միայն այդ՝ չափից դուրս շեշտւած կողմի հիման վրա: Տրոցկիստական պատկերացումով ՆԵՊ-ը դա դադար է (передышка) ժամանակավոր համաձայնութիւնն պրոլետարիատի և դյուղացիութեան միջև. նրանց կարծիքով ՆԵՊ-ը — դա անխուսափելի գիւրդորդ հեղափոխութեան հետաձգումն է մինչև պրոլետարիատի հաղթանակը առաջավոր կապիտալիստական յերկրներում: Հակահեղափոխական տրոցկիզմը, պինդ բռնելով ՆԵՊ-ի ամենաակրեանական ժամանակաշրջանի մի կողմը, նահանջի մոմենտը, ՆԵՊ-ի ընդհանուր դնահատութեան մեջ հալերժացրել է այդ կողմը: Տրոցկիզմը չէր տեսնում, վոր ՆԵՊ-ն այնպիսի քաղաքականութիւնն է, վոր յեղնում է մեր յերկրում սոցիալիզմի կառուցման հնարաւորութեաններէ իրականութեան վերածվելուց: ՆԵՊ-ի, վորպէս միայն նահանջի դնահատութիւնը տրոցկիզմի կողմից բղխում է մի յերկրում սոցիալիզմի կառուցման հնարաւորութեան ժխտումից:

*) ՄԱՆՈՒՄ. ՊՄԲ.—Բոլոր ահա ի թյուրիմացութիւններից և ճախն կարգի բախտներից իսկապիկու համար այստեղ անհրաժեշտ է ժառանգել, վոր ՆԵՊ-ի հիմնական խնդրի ավարտումը՝—դասակարգերի վոչնչացումից—հետո է, վորի իրականացումը մեր կուսակցութեան 17-րդ կոնֆերենցիայի վորոգումներով ճանաչվում է վորպէս յերկրորդ հնդամակի գլխավոր քաղաքական խնդիրը—չին վերանում այն մեթոդները և անտեսական կապերի այն ձևերը, վորոնք հատկապէս եյին ՆԵՊ-ի շրջանին (խորհրդային առետուր, փոզ, անտհաշվառք և այլն): Այլելին—մենք խնդրեալն ենք այս գծով վոչ միայն պաշտանելու խորհրդային առետուրը, անտհաշվառքը և այլն, այլ և խթանելու և բազմակողմանորեն ծավալելու այն, հատկապէս յայնչով նրանց նոր խնդիրներից ու բովանդակալարներից վոր ստանում են տնտեսական կապերի այդ ձևերը նոր պայմաններում: (Այլելի մանրամասն տես համապատասխան գլխում):

ՆԵՊ-ի ելույթունը, նրա յերկրակ ընդլիժը չեն ընդունում և չեն ցանկանում ընդունել նաև աջ ուղորտունիստները: Աջ ուղորտունիզմը նույնպես ՆԵՊ-ի մի կողմն է հավերժացնում—կապիտալիզմի թուլութունը, պրոլետարիատի և դուրգային թյան առևտրական կապի սկզբը—նախն ձեռքը և այլն: Այսինքն ՆԵՊ-ի վորոչ ժամանակաշրջանի անցումային ձևաբերկումները նույնությամբ աւարածում է ամբողջ ՆԵՊ-ի վրա, անփոփոխ հավերժացնում է աշխարհը:

Աջերը ՆԵՊ-ը համարում են վորպես ընդմիշտ տրված տնտեսական ձևաբերկումները հանրադումար: Աջերը չեն հասկանում, վոր ՆԵՊ-ը վորոչ հասարկում վերածվում է սոցիալիստական ծախալուն հարձակման ամբողջ ֆրոնտով: Աջերը յենթադրում են, վոր ՆԵՊ-ն ալտոմատիկ կերպով—ինքնահոսով ապահովում է սոցիալիզմի հաղթանակը, վոր ինչքան դեպի առաջ, այնքան սվելի դարգացումը կընթանա դասակարգային պայքարի մարման գծով, խաղաղ կերպով կուլակի սոցիալիզմի մեջ ներածման գծով: Նրանք չեն հասկանում, վոր սոցիալիզմի հաղթանակը կապիտալիստական ելեմենտների նկատմամբ հնարավոր է հետևողական հարձակման հիման վրա ընդգեմ աշխարհային կապիտալիստական ելեմենտները: Նրանք ՆԵՊ-ը համարում են վոր վորպես պրոլետարիատի սոցիալիզմի համար մղած պայքարի մի շարք ծախալիղ ետադներ և այլ վորպես դասակարգերի համագործակցության ձև: ՆԵՊ-ի յերկայից բուլլի խեղաթյուրումը և ժխտումը հանգեցնում է այն բանին, վոր նրանք, սոցիալիստական հարձակման ծախալման յուրաքանչյուր քայլի առթիվ սկսում են աղաղակել ՆԵՊ-ի վերացման մասին, ոտոմական կոմունիզմին վերադառնալու մասին:

Հակահեղափոխական արոցիկիզմի և աջերի կողմից ՆԵՊ-ի հակալեռնինյան մեկնաբանումը չախաղանց մոտ է նաստարարների կողմից ՆԵՊ-ի մեկնաբանմանը: Ինտերվենտ-վնասարարները, նստատակադնելով կապիտալիզմի վերականգնումը մեր յերկրում, իրենց գիրքավորումների հիմնալորման համար ոգալում էյին և արոցիկիզմի և աջ թեքման դանձաւրանի զենքով: Նրանք հենվում էյին մեր յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու անհնարության մասին արոցիկիզմի դրուլից և ՆԵՊ-ի միջև տեսնում էյին միայն «արգելախիտ» վայրեջքի» հնարավորություն դեպի կապիտալիզմը: Սակայն, յերբ ՆԵՊ-ի վերականուցման ժամանակաշրջանում բուրժուական դադափարախոսություններն ամբողջ կոնկրետությամբ դադային սոցիալիզմի առաջադիմական շարժումը ՆԵՊ-ի ուսերի վրա, նրանք ցասումով դուրս յեկան ընդգեմ ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման, ընդգեմ սոցիալիստական հարձակման և իրոճեցին յերկրում ընդհանուր տնտեսական ճգնաժամ առաջ բերել՝ ձգտելով քարացնել ՆԵՊ-ն իր սկզբնական աստիճաններում: Յեւթ

դրանում բուրժուական իդեոլոգները դադարաբաշխ կապվում էին աշխարհի հետ — աջ ուղիով հասնելու գրույթի մեջ նրանք մեր յերկրում կապիտալիզմի վերականգնման մասին իրենց հաշիվները հիմնավորման լիակատար հենարանն էին դնում :

ՆեՊ-ի հիմունքների վրա հասնողականորեն շարունակելով սոցիալիստական հարձակումը, կուսակցությունը կոչում է յերկու Ֆրոնտի վրա բնդդեմ «ձախյիկներին», վորոնք վորձում են մեր դարդացման ներկա խառնուրդում առհասարակ վերացնել ՆեՊ-ը և ընդդեմ աջերի, վորոնք քաշում են յետ, դեպի ՆեՊ-ի վաղուց անցած աստիճանները : Ներկա խառնուրդում սոցիալիզմի ծավալուն հարձակումն ամբողջ Ֆրոնտով չի նշանակում ՆեՊ-ի վերացումը, սակայն նշանակում է այն, վոր մենք դռնվում ենք ՆեՊ-ի վերջին ժամանակաշրջանում, վորը միաժամանակ սոցիալիզմի սկզբնական շրջանն է :

«ՆեՊ-ը մտցված է, վորդեսդի սոցիալիզմը հաղթանակ տանի կապիտալիստական տարրերի նկատմամբ : Անցնելով ամբողջ Ֆրոնտով հարձակման, մենք դեռ չենք վերացնում ՆեՊ-ը, վորովհետև մասնավոր առևտուրը և կապիտալիստական տարրերը դեռ մնում են, ապրանքաշրջանառությունը և փողային անտեսությունը դեռ մնում են, սակայն հավաստիապես վերացնում ենք ՆեՊ-ի սկզբնական աստիճանը, ծավալելով նրա վերջին աստիճանը, ՆեՊ-ի ներկա աստիճանը, վոր ՆեՊ-ի վերջին աստիճանն է»^{*)} :

ՆեՊ-ի իտալյանները :— Ժողովրդական տնտեսության քայքայումը քաղաքացիական կռիվների մոտավորապես ավարտման ժամանակաշրջանին, հասել էր ծայրահեղ չափերի — 1920 թ. արդյունաբերությունը միայն 17,5% արտադրանք ավելց, համեմատած 1913 թ., ըստ վորում ել ավելի մեծ չափով սուժեղ էր ծանր արդյունաբերությունը — որինակի համար Թուրքի ձուլումը 1920 թ. կազմում էր 1913 թ. համեմատությունումը ընդամենը 2,4%, դյուղատնտեսական արտադրանքը 1921 թ. կազմում էր մինչև պատերազմյան արտադրանքի 54,4% :

Պրոլետարական տնտեսության հիմնական խնդիրն էր վերականգնել քայքայված տնտեսությունը և առաջին հերթին վերականգնել խոշոր պետական արդյունաբերությունը, վորպես հիմք առաջատար և դեկավատր լծակ՝ ամբողջ ժողովրդական տնտեսության՝ սոցիալիստական վերականգնման : Սակայն արդյունաբերության վերականգնման համար անհրաժեշտ է պարենային և հումքային բաղա : Այդ բաղան դյուղատնտեսությունն է, վորն այն ժամանակ թեև ավելի նվաղ չափերով, բայց արդյունաբերությունը, բայց նույնպես ուժգին անկում էր տալ-

^{*)} Ստալին — Համ Կ (Բ) Կենտկոմի հաշվետվությունը 16-րդ համագումարին, Հրատարակ. հայերեն. «Լենինիցմ» հարցերը, էջ 756 :

րում: Վերևը մենք արդեն նշեցինք, վրո ծանր արդյունաբերության աշխուժացման համար, նրա զարգացման պայմանները ստեղծելու համար անհրաժեշտ էր, վրոշ սահմաններում, ասլրանքաչըճանառության աղատություն, պարեն-մամնատրման վերացումը և առևտրի մասնակի աղատության հայտարարումը, պրոլետարական պետության կողմից նրա ղեկավարման և կարգավորման պայմանով: Այն ժամանակաշրջանի պայմանները պահանջում էին կապի շուկայական ձևերի սահմանումը և արդյունաբերության առևտրական կապը գյուղացիական տնտեսության հետ: Նկատառումն այսպես էր.—գյուղացիական տնտեսությունը և մանր արդյունաբերությունը հնարավորություն տալ սեփական ուժերով արդյունաբերությունը բարձրացնելու, նրա համար, վրպեսպի այդ տնտեսական աշխուժացումից կարողանա ոգտվել ղերաղանցապես քայքայված խոշոր արդյունաբերությունը և վերականգնել իր արտագրողական ուժերը. իսկ արդյունաբերության վերականգնումով և նրա զարգացմամբ աստիճանաբար պայմաններ էին ստեղծվում գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման համար, նրան կոլեկտիվ-սոցիալիստական տնտեսություն ուղիներով վերակառուցելու համար:

Վերականգնման ժամանակաշրջանը սոցիալիստական հարձակման առաջին ետապն էր ՆԵՊ-ի պայմաններում: Այդ ժամանակաշրջանն ընդգրկում է 1922 թ. մինչև 1926/27 թ. թ., 1926/27 թ. գյուղատնտեսության արտադրանքը մինչպատերազմյանի 106,5 տոկոսն էր կազմում լիակարդյունաբերության արտադրանքը—104%-ը: Արտադրանքի մինչպատերազմյան տոկոսին հասնելու հետ միաժամանակ վերականգնման կարևորագույն նվաճումներից մեկը հանդիսանում է կայուն վալյուտայի ստեղծումը (1924 թ. դրամական ուժորմը), վրը նշանակալից չափով ոժանդակեց արդյունաբերության և գյուղատնտեսության շուկայական կապի ամրապնդման:

Ժողովրդական տնտեսություն վերականգնման պրոցեսը (արտադրանքի մինչպատերազմյան մակարդակին հասնելու իմաստով), արտադրության բոլոր ճյուղերում հավասարաչափ ձևով չկատարվեց: Արդյունաբերության ամբողջ շարք գյուղերում մենք դեռ 1925—26 թ. նշանակալից չափով անցանք մինչպատերազմյան մակարդակից (որինակի համար՝ ելեկտրոտեխնիկան, տորֆը և այլն), մինչ այդ մենք արդեն ստեղծել էինք մի շարք նոր արտադրություններ, մի քանի տարի յեր ինչ իրագործում էինք ելեկտրիֆիկացիայի պլանը և այլն. չնայած կային և այնպիսի ճյուղեր, ուր դեռ 1926—27 թ. մինչպատերազմյան մակարդակի վերականգնումը չեր ավարտվել (նավթ, չուղուն և այլն):

ՆԵՊ-ի առաջին ժամանակաշրջանի վերականգնման ժամանակա-

չրջան տնտեսումը նշանակալից չափով պայմանական և : Ժողովրդական տնտեսությունը վերականգնման ժամանակաշրջանում վրձ միայն վերականգնվում էր մինչպատերազմյան մակարդակը, այլ մասնակի վերականգնում էր կատարվում, ստեղծվում էին նոր արտադրություններ, և, վոր ամենակատկան և, արդյունաբերությունը վերականգնվում էր վրձ թե մինչպատերազմյան կապիտալիստական հիմքերի վրա, այլ վորպես պետական—հետեղական—սոցիալիստական արդյունաբերություն, ուր արտադրության մեջ հանդես չեյին դալիս անտադոնիստական դատակարգեր : Խորհրդային դյուղում դյուղացիության դիֆերենցիացիայի պրոցեսն այլ կերպ էր ընթանում քան կապիտալիզմի ժամանակ : Քաղաքի և դյուղի կապերը նույնպես այլ էյին : Կապը համալխարհային տնտեսության հետ նույնպես այլ հիման վրա յեր ողտադրծվում (արտաքին առևտրի մոնոպոլիա) :

Այդ ժամանակաշրջանում քայքայված տնտեսության վերականգնման պրոցեսում ակտիվ կերպով ծավալվում էյին սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունները : Ժողովրդական տնտեսության վերականգնումը մեղանում տարերայնորեն կամ զինքնահոսով չէր ընթանում, ինչպես կարծում են աջերը : Յեթե մեր տնտեսության դարգացումը տեղի ունենար տարերային որենքների հիման վրա, ապա մենք ՆեՊ—ի վերջին ժամանակաշրջանում չեյինք հասնի ծավալուն սոցիալիստական հարձակման :

Պրոլետարիատի ձեռքում դոնվոյ տնտեսական հրամանատարական արժուեքները (խոշոր արդյունաբերությունը, տրանսպորտը, հողի աղդայնացումը, վարկը, արտաքին առևտրի մոնոպոլիան և այլն), վերականգնման ժամանակաշրջանի սկզբում դեռևս հզոր բազա էյին կադմում միասնական պլանի համար, վորի հիման վրա ծավալվեց սոցիալիստական հարձակումը :

Վերականգնման ժամանակաշրջանում սոցիալիստական հարձակման այդ պրոցեսը բարդ, հակասական ձևեր ուներ : Գյուղացիության հիմնական մասսաների արտադրողական ուժերի դարգացումն իր սեփական հիմքի վրա, ապրանքաշրջանառության վորոշ աղատության պայմաններում մասնավոր նախաձեռնության թույլտվության արդյունաբերության և առևտրի բնագալառում չեյին կարող չտանել դեպի կապիտալիստական ելնմենտների վորոշ աճումն մեր եկոնոմիկայում : 1923—24 թ. աճքող մասնավոր (անայնագործական, կապիտալիստական) արդյունաբերությունը տվել և մեր արդյունաբերական արտադրանքի 24,7 %, միջնորդական ապրանքաշրջանառության մեջ մասնավոր կապիտալը 1923—24 թ. ուներ 40,8 %, մանր դյուղացիական տընտեսությունն անընդհատ ծնում էր կապիտալիստական ելնմենտներ, իսկ

գյուղատնտեսության հանրաշնացված սեկտորի տեսակարար կշիռը նույնիսկ 1925—26 թ. ըստ արտադրանքի արտահայտվում էր 2%-ով:

Վերականգման ժամանակաշրջանի սկզբում մասնավորի դերը մեծ էր հատկապես առևտրի մեջ, վերովհետև մասնավոր կապիտալը զբաղվորապես ձգտում էր դեպի առևտուրը և վոչ թե դեպի արտադրությունը: Պետական առևտրի և կոոպերացիայի թուլությունն պատճառով այն ժամանակ մասնավոր կապիտալը կարողացավ գրավել վերոջ դիրքեր, առանձնապես գյուղում: Եկոնոմիկայում հակասությունն ստեղծվեց, վրին արտահայտվում էր նրանում, վոր պետական արդյունաբերություն և գյուղացիական տնտեսության միջև վորպես միջնորդ նշանակալից չափով հանդես էր գալիս մասնավոր առևտուրը: Այդ ժամանակ հիմնական ողակը, վորից անհրաժեշտ էր բռնել, դա ապրանքաշրջանառության տիրապետելն էր և մասնավոր կապիտալին առևտրից արտաժելը, ու դրանով իսկ սոցիալիստական արդյունաբերության և գյուղացիական տնտեսության մեջ ուղղակի կապերի հաստատումը:

Սույն սոցիալիստական արդյունաբերության վերականգման և փողային շրջանառության առողջացման վորոշակի նվաճումների հիման վրա, պրոլետարական պետությունը պայքարում էր ապահովելու համար պետական արդյունաբերության և գյուղացիական տնտեսության անմիջական կապը, ղեկելով պետական առևտրի և կոոպերացիայի տնտեսական դիրքերի ամրացման և մասնավորին փոխանակության տապալելից դուրս մղելու ինդիքը:

Պայքարը գյուղի և քաղաքի կապիտալիստական ելեմենտների դեմ—սոցիալիստական հարձակման ծավալման պայմանն է: Վերականգման ժամանակաշրջանում այդ պայքարն իրագործվում էր կապիտալիստական ելեմենտների նկատմամբ սահմանափակման և վանման քաղաքականության կիրառման միջոցով, մանր—ապրանքային արտադրության նկատմամբ պրոլետարիատի ղեկավարող ներդրություն հիման վրա: Կուսակցության լենինյան քաղաքականության հիման վրա, սրոցիկիզմի և աջերի դեմ պայքարի հիման վրա, 1926—27 թ. արդեն վերականգման ժամանակաշրջանը հաջող կերպով ավարտվեց:

Վերականգման ժամանակաշրջանի արդյունքը յեղավ սոցիալիստական սեկտորի դիրքերի նշանակալից ուժեղացումը—1926—27 թ. պետական և կոոպերատիվ արդյունաբերությունը տվեց ամբողջ արդյունաբերական արտադրանքի 82,8 %-ը, ապրանքաշրջանառության մեջ հանրաշնացված սեկտորը— 81,9 %, իսկ մասնավորապես մեծածախս առևտրում՝ 94,9 %:

Սոցիալիզմի դիրքերի այդ ուժեղացումը կոնկրետ կերպով արտահայտվեց նրանով, վոր նոր հիմքի վրա ծավալվեց կոնցենտրացված սո-

ցիալիստական արդյունաբերութիւնը, սահմանվեց անւտրական կապի-
ձեն արդյունաբերութեան և դյուղացիական տնտեսութեան միջև, ան-
շնորհին անկց և ամբողջով կոռուրացիան, ըստ վորում, վոչ միայն
յաճատահանման, այլև արտադրական կոռուրացիան. դյուղում, թեև
յանդուկ կերպով բայց ստեղծվում էին խորհտնտեսութիւններ և կոռ-
տնտեսութիւններ :

Վերականգման ժամանակաշրջանի ամարումը Հնարավորութիւն
տվեց սոցիալիստական հարձակումն ամլելի բարձր աստիճանի բարձ-
րացել և ընդհուպ մոտենալ ժողովրդական տնտեսութեան սոցիալիս-
տական վերակառուցման արմատական խնդիրներին : Դրա համար էլ
ՆեՊ-ի յերկրորդ ետապը կոչվում և վերակառուցման շրջան :

Վերակառուցման ժամանակաշրջանը—դա սոցիալիզմի սոցիալական
և նյութական-տեխնիկական բաղադր ստեղծման ժամանակաշրջանն է,
արդյունաբերութեան հետադա դարգացման և դյուղացիական տնտեսու-
թեան անմիջական սոցիալիստական վերակառուցման և այդ հիման վրա,
մեր տնտեսութեան մեջ կապիտալիստական երիմենտների լիակատար
հաղթահարման ժամանակաշրջանը :

Ժողովրդական ամբողջ տնտեսութեան, սոցիալիզմի հիմունքներ
վրա, վերափոխման լծակը՝ ինդուստրիայի, և առաջին հերթին՝ ծանր
ինդուստրիայի դարգացումն և : Արդյունաբերութեան անման հիման
վրա, կրկնկտիւպացման միջոցով—դյուղացիական մանր-տնտեսութեան
սոցիալիստական վերակառուցման Հնարավորութիւնն և ստեղծվում :
14-րդ կուսհամագումարն առաջադրում է յերկրի ինդուստրացումը վոր-
պես տնտեսական բաղաքականութեան կարեւորագույն ողակ, վորպէս
վերակառուցման ժամանակաշրջանի գլխավոր գիծ : XV կուսկոնֆերեն-
ցիան, կոնկրետացնելով ինդուստրացման պրորիւմը, խնդիր և դնում
«Հարաբերականորեն նվազագույն պատմական ժամանակամիջոցում
հասնել և ապա գերազանցել առաջավոր կապիտալիստական յերկրները»
արդյունաբերական դարգացման մակարդակը :

15-րդ կուսհամագումարն իր վորոշումներում, նշելով մեր յերկրի
ինդուստրացումից յերկող բաղաքականութեան անշեղ շարունակման
անհրաժեշտութիւնը, արդյունաբերութեան վերակառուցման դործում,
արդեն ձեռք բերված պրակտիկ հաջողութիւնները հիման վրա, նշում
և դնել սոցիալիզմ տանող առաջադիմական շարժման հաղթական՝ հե-
տադա ողակը : Այդ ողակը դյուղատնտեսութեան կրկնկտիւպացումն է,
դյուղացիական մանր-տնտեսութիւնների միացումն ու սոցիալիստա-
կան վերակառուցումը, ինչպէս նաև դյուղատնտեսութեան բնագավառում
պետական հզոր ձեռնարկութիւնների ցանցի (խորհտնտեսութիւնն-

րի) ստեղծումը: Վերակառուցման ժամանակաշրջանում գյուղատնտե-
սության ամբողջ դրուժյան առանձնահատկությունը կայանում է նրա-
նում, վոր յեթե վերականգման պրոցեսներն իրագործվում էյին հիմ-
նականում, գյուղացիական անհատ տնտեսությունների արտադրական
ուժերի ծախսման բազայի վրա, ապա վերակառուցման ժամանակա-
շրջանում այդ մանր, բաժան-բաժան յեղած տնտեսությունն արգելք է
դառնում սոցիալիստական շինարարության հետագա զարգացմանը:
Արդյունաբերության զարգացման հզոր տեմպին հակասում է գյուղա-
ցիական մանր տնտեսության բազան: Ռեկոնստրուկտիվ ժամանակա-
շրջանի եիմնական բովանդակութունն այն է, վոր նա արմատական
կերպով լուծում է այդ հակասութունը:

Ձեր կարելի սոցիալիստական ինդուստրիան ուժեղացրած տեմպով
դեպի առաջ տանել, նրա զարգացման համար գյուղատնտեսական բազա
ունենալով գյուղացիական մանր տնտեսությունը, վորի արտադրողական
ուժերի զարգացման սահմանները չափազանց նեղ են: Այսպիսի դեպքում
յեղակետ էր հանդիսանում գյուղատնտեսությունից սոցիալիստական վե-
րակառուցման արագացրած տեմպերի միջոցով, վոչնչացնել ժողովրդա-
տնտեսության յերկու տարբեր հիմունքները:

Վերակառուցման ժամանակաշրջանն առաջին պլանի վրա յե դնում
բանվոր դասակարգի և գյուղացիության դաշինքի արտադրական ձեւե-
րը: Դաշինքի այդ նոր ձեւերն են.—խորհրտնտեսությունների և կոլտնտե-
սությունների կազմակերպումը, ՄՏ կայանների լայն ցանցի զարգացու-
մը, գյուղատնտեսական արտադրանքի մասսայական կոնսերվատացիան
և այլն: Դաշինքի նոր ձեւերը, վորոնք իրագործվում են ինդուստրացման
բնագավառում ձեռք բերված հսկայական նվաճումների հիման վրա,
ի նկատի ունեն գյուղացիական տնտեսության անմիջական սոցիալիս-
տական վերակառուցումը և այդ միջոցով մեր եկոնոմիկայից կապիտա-
լիզմի արմատների հիմնահանումը:

Սոցիալիստական շինարարության նվաճումների հիման վրա 15-րդ
կուսհամագումարը կապիտալիստական ելմենտների դեմ ուժեղացրած
հարձակում գործելու խնդիրն առաջադրեց: Սոցիալիստական ելմենտ-
ների աճումը արդյունաբերության և գյուղատնտեսության մեջ, վորին
գուղակցում է գյուղի և քաղաքի կապիտալիստական ելմենտների հա-
մապատասխան վանումը, չէր կարող սրված դասակարգային պայքար
առաջ չբերել: (Կուլակություն, այսպես կոչված, «հացի դործադուլը»
պայքարը կոլտնտեսական շինարարության դեմ, վնասարարություն և
այլն):

«Պատմության մեջ դեռ չեն յեղել այնպիսի դեպքեր, վոր մահացող

դասակարգերն ինքնակամ հեռանան ասպարեղից» (Ստալին)։ Մեր աճման դժվարութիւնները, վորոնք բղխում են նրանից, վոր մենք հարկադրված ենք սոցիալիզմ կառուցելու տեխնիկայէս համեմատաբար հետամնաց յերկրի պայմաններում, ավելի ևս բարդանում են մահացող կապիտալիստական ելեմենտների հուսահատ դիմադրութիւնից, վորոնք ամենպէս չեն կարող համաշխարհային կապիտալիզմից։

Կուսակցութեան լենինյան դլալովոր զօրի հետևողական կիրառումը, պայքարը յերկու Ֆրոնտի վրա Կուսակցութեան դլխավոր զօրից կատարվող թեքումների դեմ, հակահեղափոխական տրոցկիզմի և աջ թեքման դեմ, վորպէս դլխավոր վրամադի վերակառուցման ժամանակաշրջանում և «ճախ»-երի դեմ—ապահովել և սոցիալիզմի անշեղ անումը մեր յերկրում։

16-րդ համադումարի նախադռանը մեր յերկրի եկոնոմիկայում կային ալնպիսի պայմաններ, վորոնք հնարավորութիւն տվին սոցիալիստական հարձակումից, առանձին հատվածներում, անցնելու սոցիալիստական հարձակման ամբողջ Ֆրոնտով։ Ժողովրդական տնտեսութեան և սոցիալիստական վերակառուցման բնագավառում ձեռք բերված հաջողութիւններն ապահովեցին անցումը ՆԵՊ-ի վերջին ստադիային, ապահովեցին մեր յերկրի թեւակոխումը սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, և նրա հաստատումը վերջնականապէս սոցիալիստական ուղու վրա։

IV. ՆԵՊԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՏԱՊ

ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ԱՌԱՋԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԸ

Վերլուծելով սոցիալիստական շինարարութեան հանրադումարները ՊՄՀՄ-ում և նշելով, վոր թե 1918 թ. և թե 1930 թ. ՊՄՀՄ-ն գտնվում էր անցման ժամանակաշրջանում, ընկ. Ստալինը 16-րդ համադումարում ասում էր.—

« Այնտեղ ել անցման ժամանակաշրջան։ Այնտեղ ել անցման ժամանակաշրջան։ Այնուամենայնիւ, նրանք արմատապէս տարբերվում են միմյանցից, ինչպէս յերկինքը-յերկրից։ Սակայն և այնպէս, վոչ վոք չի կարող ժխտել, վոր մենք կանգնում ենք վերջին, լուրջ կապիտալիստական դասակարգի՝ կուլակների դասակարգի լիկվիդացիայի նախադռանը։ Պարզ է, վոր մենք դուրս ենք յեկել անցման ժամանակաշրջանից՝ նրա հին իմաստով վերցրած, ամբողջ Ֆրոնտով թեւակոխելով ուղղակի և ծավալուն սոցիալիստական շինարարութեան ժամանակաշրջանը։ Պարզ է, վոր մենք թեւակոխել ենք սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, վորովհետև սոցիալիստական սեկտորն ալիս իր ձեռքումն է պահում»

ժողովրդական ամբողջ տնտեսության բոլոր տնտեսական լծակները, քեպեսի դեռ հեռու յե սոցիալիստական հասարակության կառուցումը և դասակարգային տարբերությունների վոչնչացումը*):

Ընկ. Ստալինի այդ դրույթներում տրված և մեր ամբողջ զարգացման մեծագույն բեկման, անցման ժամանակաշրջանի պայքարի բովում սոցիալիզմի վերածման խոր, գլխակիտիական վերլուծությունը: Մեր պարզացման ներկա ժամանակաշրջանը ՆեՊ-ի վերջին ետապն է և դրա հետ մեկտեղ—սոցիալիզմի առաջին ժամանակաշրջանը: Յեվ հատկապես դրանումն է այժմյան ժամանակաշրջանի ամբողջ յուրահատկությունն ու բարդությունը:

Ի՞նչպիսի փոփոխություններ ՈՍՀՄ-ի ամբողջ սոցիալիստական շինարարության եկոնոմիկայում և դասակարգային հարաբերություններին մեջ մեզ հիմք են տալիս պնդելու, Վոր մենք թեակոխել ենք ՆեՊ-ի վերջին ետապը, Վոր մենք թեակոխել ենք սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը:

Նախորդ ետապներից տարբեր, նոր ետապը բնութագրող գլխավոր գիծն այն է, Վոր Վորպես արդյունք մեր շինարարության հսկայական նվաճումների, կուսակցության գլխավոր ճիշտ գծի հիման վրա, մենք անցել ենք ծավալուն սոցիալիստական հարձակման ամբողջ Ֆրոնտով: Դա միանգամայն պարզ է դառնում նոր ետապում՝ արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության զարգացման սեկտորների և դասակարգերի փոխհարաբերության վերլուծությունից:

Լենինի և Ստալինի աշխատություններում բազմիցս ընդգծվել է, Վոր առանց հզոր ու խոշոր արդյունաբերության զարգացման, սոցիալիստական եկոնոմիկայի և Վոչ մի իսկական հիմքի մասին խոսք լինել չի կարող: «Յեթե ելեկտրիֆիկացիան կատարվի 10—20 տարուց,—գրել է Լենինը,—ամենաջնշին չափով անգամ յերկյուղ չի ներշնչում մանր հողագործի ինդիվիդուալիզմը և նրա ազատ առևտուրը տեղական շրջանառության մեջ: Յեթե ելեկտրիֆիկացիան չկատարվի—ինչպես ուղում է լինի, անխուսափելի յե վերադարձը դեպի կապիտալիզմը»**):

Ներկայումս ՈՍՀՄ-ն արդեն վերածվել է առավելագույն ինդուստրիալ յերկրի, ուր արդյունաբերության տեսակարար կշիռը, (արդյունաբերության ընդհանուր արտադրանքը մինչև պատերազմը 42 %—

*) 16-րդ կուսհամագումարի հաշվետվությունը, էջ 281 (ռուս.): Ստալին—«Լենինի գիտ. հարցերը», էջ 818 (այսինքն):

**) Ленинский Сб. т. IV, էջ 374:

1931 թ. համարը եր 62 %) բարձր և գյուղատնտեսության տեսակարար կշիռը, ուր ծանր ինդուստրիայի արտադրանքը գերազանցում է թեթև արդյունաբերության արտադրանքին, ուր արդյունաբերության ամբողջ քան 99 տոկոսը դնում է պրոլետարական պետության ձեռքին և ռոյ ումին հարցը նախ արդյունաբերության մեջ և ապա ամբողջ եկոնոմիկայում վերջնականապես լուծվել և հողուտ սոցիալիզմի: ՆեՊ-ի տաս տարվա ընթացքում, 1921 թվից մինչև 1931 թիվը, արդյունաբերության արտադրանքն ավելացել և համարյա 15 անգամ, ելեկտրականների ուժն աճել 10 անգամ, քարածխի արտադրանքը՝ 12 անգամ, չուգունի ձուլումը՝ 70 անգամ, ընդհանուր մեքենաչինության արտադրանքը՝ 25 անգամ, յերկաթուղային տրանսպորտի փոխադրությունները՝ 8 անգամ: Յեթե 1921 թվին արդյունաբերական արտադրանքը միջպատերազմյան 17,5 տոկոսն էր կազմում, ապա 1931 թ. մեք յեռապատկեցինք արտադրության միջպատերազմյան մակարդակը: Սոցիալիստական ինդուստրացման ընադավառի այդ հաջողություններն անչափ բարձրացրին արդյունաբերության ղեկավար դերը ժողովրդական տնտեսության մեջ, վերջինս այժմ անմիջականորեն ներգործում է ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի վրա^{*)}:

Ինդուստրացման բուռն աճումը նյութական-տեխնիկական անհրաժեշտ հիմք և ստեղծել գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերածակառուցման համար: Այնպե՛ս ժամանակաշրջանի ամբողջ ընթացքում արդյունաբերությունն ու գյուղատնտեսությունը զոյություն են ունեցել ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական և տեխնիկական հիմքերի վրա, վորը և մեր եկոնոմիկայի հիմնական հակասությունն է յեղել: Յեվ յեթե նախորդ ետապներում այդ հակասությունը մասնակի լուծում էր ստանում գների, հարկերի, կոոպերացիայի նախնական ձևերի դարգացման և այլն քաղաքականության միջոցով, նոր ետապում այդ հակասությունն արմատական լուծումն է ստանում արտադրական հիմունքների վերակառուցման և պրոլետարական պետության ուղղակի պլանավորման միջոցով: Յեթե առաջ սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունները տիրապետող էյին միայն արդյունաբերության մեջ, ապա այժմ գյուղատնտեսությունն էլ իր ճնշող մեծամասնությամբ դարձել է սոցիալիստական: Միաժամանակ գյուղատնտեսությունն ու սոցիալիստական ինդուստրիան զոդվում են մեկ ամբողջական տնտեսության մեջ՝ ինդուստրիայի ղեկավարությամբ: Խորհրդային Միության գյուղատնտեսության

*) ՄԱՆՈՔ. ԽՍՀՄ.—Բիբրը վերցված են 1931 թ. համեմատությանը: Ահաբա՛ն էտ և ուղծվել նաև 1932 թ. հազարայի պարտական տարվա թվական ավանդերը:

տնտեսությունը կենտրոնացման տեսակետից և սոցիալական դարձել և
ամենամաքալսման ամբողջ աշխարհում։

1931 թ. կեսերից արդեն ավարտվել և հիմնական հացահատիկային
և տեխնիկական կուլտուրաների վճռական շրջանների կուլեկտիվա-
ցումը—ՈւՍՍՀ (ապաստանը), Հյուսիսային Կովկասը, Ստորին
և Միջին Վոլգան, Ղրիմը, Ուրալը (հացահատիկային շրջաններ), ուր
գյուղացիական տնտեսությունները 75—90 %—ով կուլեկտիվացել են։
Այժմ արդեն վոչ թե միջակը, այլ կուլտեսակական գյուղացիությունն
և, վերը խորհրդայինների հետ միասին տալիս և գյու-
ղատնտեսական արտադրանքի ավելի քան $\frac{2}{3}$ -ը, հանդիսանում և հողա-
գործության կենտրոնական դեմքը*)։ Կուլտեսակականները դարձել են
վոչ միայն հացահատիկի, այլև տեխնիկական բույսերի հիմնական ար-
տադրողները։ Մոտիկ ժամանակում նրանք կդառնան և դառնում են նաև
անասնապահական մթերքների հիմնական արտադրողները։ Յերկրոր-
դական և դարձել մենատնտես չբավորի և միջակի դերը գյուղատնտեսու-
թյան մեջ։ Կուլակության, վորպես դասակարգի, լիկվիդացիան ա-
վարտված և հիմնական հացահատիկային և հումքային շրջաններում։
Հակառակ մանր-ապրանքային արտադրության, վորի համար յուրա-
հատուկ և ապրանքային-կապիտալիստական տենդենցը, կուլտեսակական-
հիմնականում արտացոլող և սոցիալիստական տենդենցի։ Այդ
բոլորի հետևանքով վերջնականապես և անդառնալիորեն լուծվե-
ր է «ով-ուժի» պրոբլեմը նաև գյուղատնտեսության մեջ։ Կուլեկտիվաց-
ման և խորհրդային կենտրոնական շինարարության արագ տեմպերի ար-
դյունքն և հանդիսանում գյուղատնտեսության արտադրողական
ուժերի բուռն վերելքը։ ՆեՊ-ի տասը տարիների ընթացքում
ցանքսադաշտը 1921 թվին 80 միլիոն հեկտարից ընդարձակվեց մին-
չև 143 միլիոն հեկտարի 1931 թ., 60 %—ով աճել և հացահատիկային
կուլտուրաների ընդհանուր արտադրանքը, իսկ յուղատու հունդերի ար-
տադրանքը՝ 2 և կես անգամ, չափարի ճակնդեղինը՝ տասն անգամ և
բամբակինը՝ յոթանասուն յերկու անգամ։ Գյուղատնտեսության տեխ-
նիկական բազան վճռականորեն վերակառուցվում և։ 1921 թ. Լենին-
ստում եր, յեթե մենք ունենայինք 100.000 տրակտոր, ապա գյուղը
կլարժվեր դեպի սոցիալիզմը։ 1931 թ. վերջին ՈւՍՀՄ-ի գյուղատնտե-
սության մեջ տրակտորների քանակն այդ թվից համարյա յերկու ան-
գամ ավելի յե հաչվվում։ Այդ նոր սոցիալական և տեխնիկական բա-
զայի վրա ուժեղ չափով աճել և գյուղատնտեսական աշխատանքի ար-

*) 1932 թ. գարնան ցանկալի կատարել և սոցիալիստական սեկտորը գյու-

առաջընդհանուր թյուր և արագ կերպով բարձրանում և կոլտնտեսական գյուղացիութիւնը՝ նյութական-կուլտուրական մակարդակը։ Վճռական բնկում և կատարվել քաղաքի և գյուղի հակադրութեան վոչնչացման առաջարկում։

1921 թ. Լենինն ասում եր, վոր միմիայն ռազմական ֆրոնտից տընտեսական խաղաղ շինարարութեան ֆրոնտն անցնելով արմատապես փոխվել և պրոլետարիատի վերաբերմունքը դեպի գյուղացիութեանը։ Սակայն այդ փոփոխութեանն այն ժամանակ չզուգահեյվեց սեկտորների փոխհարաբերութեան խոր բնկումով. մանր-ապրանքային արտադրութեանն, առանցիկ նման, վերակշռող եր մնում։ Ներկա ժամանակաշրջանում սոցիալիստական սեկտորը բացառապես վերակշռող և դարձել ժողովրդական ստեղծ տնտեսութեան մեջ, մանր ապրանքային արտադրութիւնը վոչ միայն հարաբերականորեն, այլև բացարձակորեն կըրուատվել և։ Մեր եկոմոմիկայի հիմնական հարաբերութեանը լոչ թե պրոլետարիատի և մանր-ապրանքային արտադրողի հարաբերութեանն և, այլ թեպետ տարբեր առարկաների վրա գտնվող, բայց միայն սոցիալիստական սեկտորի ներսում դանվող բանվորի և կոլտնտեսականի հարաբերութեանն և։

Սյուպիսով, այժմ արդեն խոսքը վերաբերում և վոչ թե պրոլետարիատի և գյուղացիութեան հարաբերութեան պարզ փոփոխման, այլ աշխարհի փոփոխումների, վորոնք անմիջականորեն տանում են դեպի դասակարգերի վոչնչացումը, դեպի բանվորի և գյուղացու միջև յեղած տարբերութեան վոչնչացումը, դեպի նրանց սոցիալիստական հասարակութեան աշխատողներ դարձնելը։

Սոցիալիզմը նշանակում և դասակարգերի վոչնչացում, սոցիալիզմը յենթադրում և արտադրութեան բոլոր միջոցների հանրայնացում։ ԽՍՀՄ-ում դասակարգերի վոչնչացման պրոցեսն սկսվում և Հոկտեմբերյան հեղափոխութեամբ, յերբ այդ տեսակետից արվեց առանցիկ վրձնական քայլը, հողի, ֆաբրիկների, գործարանների, յերկաթուղու, բանկերի ազդայնացումը։ Ռազմական կոմունիզմի ժամանակ պրոլետարիատի զինատուրայի տնտեսական բազան ևլ ալելի ընդարձակվեց, իսկ կուլակաթափութեանը, պարենմասնատրումը, պաշարը ապեկուլացիայի դեմ և այլն, ռժանդակեցին կապիտալիստական ելեմենտների տնտեսական կարողութեան հետագա թուլացմանը մեր յերկրում։ Սակայն դասակարգերն ու դասակարգային պայքարը չվոչնչացվեցին, ալելին, Նեֆ-ին անցնելով, վորոչ ժամանակ զարգանում և վոչ միայն սոցիալիստական սեկտորը, այլև մանր-ապրանքային և վորոչ չափով ելնաւ կապիտալիստական սեկտորը։

Ներկայումս բնդլայնված վերարտադրութեան կատարվում և մի-

ժխայն սոցիալիստական սեկտորում, մնացած յերկու սեկտորները նույնիսկ պարզ վերաբաղեցրութիւն չեն կատարում: 1921 թ. մանր-ասպրանքային արտադրութեան զերակշռութեան և ժողովրդական տնտեսութեան հսկայական քայքայման պայմաններում, մենք չէյինք կարող արդիւնաբերութիւնն ու հողագործութիւնն անմիջականորեն դռն դռն միասնական հասարակական տնտեսութեան մէջ, չէյինք կարող փակել և լիկվիդացիայի յենթարկել այն կանաչները, վորոնք ոգնութեամբ ծնվում են դասակարգերը, կապիտալը:

Յերկրորդ մեծահաս քայլը, դասակարգերի վերջնական վոչնչացման ուղղութեամբ, Խորհրդային Միութեանը կատարում է նոր ետապում, յերբ համատարած կոլեկտիւիւացման և կուլակութեան լիկվիդացիայի կապակցութեամբ՝ հիմնովին խարխւղում է դասակարգերի և շահագործման գոյութեան պատմանդանը, և ի վերջո արտադրութեան ու քաշիման այնպիսի պայմաններ են ստեղծվում, վորոնք տանում են դեպի դասակարգերի ուղղակի անմիջական վոչնչացումը: Ամբողջ փրոմտով սոցիալիստական հաշմակման հիման վրա դասակարգերի վոչնչացման ինտեսիվորեն զարգացող պրոցեսի մեջ է կայանում ներկա ժամանակաշրջանի, վորպէս սոցիալիզմի առաջին ժամանակաշրջանի, հիմնական վորակական բնութագիրը:

Անցման ժամանակաշրջանի յերկարատեւութիւնն ու սրութեանն առաջ է դալիս նրանից, վոր սոցիալիզմը, վորպէս դասակարգերի վոչնչացում, պահանջում է վոչ միայն կապիտալիստների և կալվածատերերի տապալումը, այլև բանվորի ու գյուղացու տարբերութեան վոչնչացումը, նրանց սոցիալիստական աշխատողներ դարձնելը: «Քանի մնում են բանվորներն ու գյուղացիները—ասում եր Լենինը—մինչ այդ կմնան դասակարգերը և, հետեաբար, չի կարող լինել լիակատար սոցիալիզմ»:

Նոր ետապի համար բնութագրական է սրտիտարիատին և դյուդայիութեան սոցիալիստական աշխատողներ վերամշակելու ինտենսիվ պրոցէսը: Դա իր արտահայտութեանը գտնում է բանվորների և կոլտնտեսականների դեպի աշխատանքն ունեցած վերաբերմունքի մասսայական փոփոխման, ժողովրդական տնտեսութեան կառավարման և պլանավորման գործում աշխատավոր մասսաների մասնակցութեան նոր ձևերի, արտադրական կոլեկտիւ ձևերի հիման վրա դյուդի աշխատանքի և կուլտուր-կենցաղային հաբարեբութիւնների սոցիալիստական իլերակառուցման մէջ: Դեպի աշխատանքն ունեցած վերաբերմունքի այդ մասսայական փոփոխման մեջն է կայանում ԽՍՀՄ-ի սոցիալիզմի շրջանը թեւակոխելու կարեւորագոյն ցուցանիշը: Տիրապետող դասակարգ դառնալով, պրոլետարիատն ինչքան առաջ է գնում, այնքան ամբելի

յն գիտակցում հասարակութեան սոցիալիստական վերակառուցման դե-
կլարատիւ և կողմակերպչի իր դերը: Բանվորական հսկողութեան և շա-
քաթորյակներից մեր զարգացման առաջին ետապներում, վորպէս դե-
պի աշխատանքը կոմունիստական վերաբերմունքի սաղմերից՝ մենք
հասանք սոցիալիստական մրցակցութեանը, հարվածայնութեանը, հան-
գիստական պայանին—միլիոններին սոցիալիստական շինարարութեան մեջ
ներգրավելու բարձրագույն աստիճանին, սոցիալիստական եկոնոմիկայի
հիմքի ավարտման անձնուրաց աշխատանքին:

«Կոմունիզմը սկսում և ամտեղ,—դրել և լենինը,—ուր յերևան և
գալիս անձնուրաց, ծանր աշխատանքը հաղթահարել ու շարքային բան-
վորներին հսկողութեանն աշխատանքի արտադրողականութեան բարձ-
րացման մասին, յուրաքանչյուր փութ հացի, քարածխի, յերկաթի պահ-
պանման մասին, վորը հասնելու յե վոչ թե աշխատողներին անհատա-
պէս կամ թե նրանց մոտիկներին» այլ «Հեռավորներին», այսինքն՝ ամ-
բողջ հասարակութեանը՝ դիտովին վերցրած տասնյակ հարյուրավոր
միլիոն մարդկանց»:

Այդ հողացողութեանն աշխատանքի արտադրողականութեան մա-
տին, քարածխի, մետաղի, տրանսպորտի և հացի մասին, վոչ թե միայն
իրեն համար, այլև տասնյակ միլիոնավոր աշխատավորների համար,
այդ հողացողութեանը հնգամյակը չորս տարում կատարելու, սոցիա-
լիզմը կառուցելու մասին, դարձել և շարքային բանվորների, կոլտնտե-
սականների լայն մասսաների գործը: Հենց դրանք են կոմունիզմի իս-
կական բողբոջները, վորոնք ծնվում են յերկար և կատաղի պայքարում—
վոչ միայն գյուղացիական տնտեսութեան մանր-բուրժուական տարերքի
դեմ, այլ մանր բուրժուական նախապարաշումների և մանր-բուրժուա-
կան ազդեցութեանների դեմ՝ նույնիսկ հենց պրոլետարիատի շարքե-
րում: Սակայն մանր սեփականատիրական հողերանութեան մնացորդների
հաղթահարումը, բանվոր դասակարգի դուռմը կապիտալիստական հա-
տարակութեան կեղտի մնացորդներից ավտոմատիկ կարգով կամ ինքնա-
հասով չի կատարվում, այլ պահանջում և հաստատակամ և յերկարատև
աշխատանք: Նոր ետապում իրեն պրոլետարիատի վերամշակման մեջ
տեղի ունեցավ խոր բեկում ինչպէս արտադրական—աշխատանքային,
նույնպէս նաև կուլտ—կենցաղային տեսակետից: Այդ վերամշակումը
պրոլետարիատի համար ել ավելի ապահովում և նրա ղեկավար դերը
նոր ետապի կողմից առաջադրված սոցիալիստական շինարարութեան
ամենարարդ խնդիրների լուծման դործում, մասնավորապէս գյուղա-
ցիական ղեկավարութեանը նոր ձևերով իրականացնելու համար այն
գյուղացիութեան, վորն իր հիմնական մասսայով դարձել և կոլտնտեսա-
կան: Ինչպէս և առաջ, զարգացնելով և ղեկավարելով սոցիալիստական

արտադրությունը, պրոլետարիատն առաջից ե գնում և իրագործում է իր ղեկավար դերը, ակտիվորեն աշխատանքի սոցիալիստական ձևեր մուծելով մեր տնտեսության բոլոր ճյուղերի մեջ: Սոցիալիստական ինդուստրիալացումը, գյուղատնտեսության վերակառուցումը, աշխատանքի նոր ձևերը, դասակարգերի լիկվիդացիայի ծավալվող պրոցեսը, գործադրկության և՛ ագրարային գերարնակչության լիակատար լիկվիդացիան, կենցաղի սոցիալիստական վերակառուցումը, սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունների վճռական հաղթանակը ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերում, տանում են դեպի բազմատնտես-սաձև սոցիալիզմի միտարար եկոնոմիկայի հակասություններ լիակատար մոնոպոլիզացումը, ծավալում են տեմպերի արագացման վիթխարային հնարավորություններ, մյուսնք ստեղծված են մեր պլանային տնտեսությամբ: Նոր ետապը մեր զարգացման տեմպերի, ինչպես քանակական, նույնպես և մորակալական տեսակետից աննախընթաց արագացման ժամանակաշրջանն է: Նոր ետապում զարգացման տեմպերի արագացումն որինաչափ պրոցես է, մորը պայմանավորված է պրոլետարական դիկտատուրայի պլանի ղեկավարող դերի հիման վրա՝ զարգացող սոցիալիստական փոփոխություններով:

Նոր ետապը, նոր ձևով է գնում նույնպես ժողովրդական տնտեսության պլանավորման բոլոր պրոբլեմները: Անմիջական և ուղղակի պլանավորումը կիրառվում է բոլոր ճյուղերում. պլանները կազմելու, կատարելու և կատարման հետևելու գործը դարձել է միլիոնավոր պրոլետարների և կոլտնտեսականների գործը: Պլանավորման ծավալի, բնույթի, մեթոդների փոփոխումը մեր շինարարության տեմպերի հետագա արագացման կարևորագույն լծակն է:

Այդ բոլոր պատմական տեղաշարժերը հանգեցրին այն բանին, մեր 1931 թ. ամարտեցինք սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառուցումը, այսինքն՝ ստեղծեցինք այնպիսի նյութական-արտադրական և սոցիալական պայմաններ, մյուսնք բերին «ուլ-ուլի» վերջնական լուծումն սմբողջ յերկրում, մյուսնք թեև գոռ պայքարի միջոցով, բայց հաստատապես և անմիջականորեն տանում են դեպի դասակարգերի լուսառու մոնոպոլիզացումը յերկրորդ հնգամյակում: 1918 թվին Լենինը, տնտեսական բանվորական հսկողությունից բանվորական կառավարման անցնելը՝ դնահաստում էր միտաբան խոշոր քայլ սոցիալիզմի հիմքի կառուցման գործում: Գյուղում «խակական սոցիալիստական շինարարության ուժերի հիմքի» ստեղծման սկիզբը Լենինը տեսնում էր չքավորական կոմիտեները կազմակերպման մեջ, պրոլետարական հեղափոխությանը գյուղը փոխադրելու մեջ: Սոցիալիզմի հիմքի կառուցման այդ աշխատանքին խանգարեց քաղաքացիական կռիվը, սակայն ուղղակիան նոր

ժառանգումն էլ, ընդարձակելով պրոլետարիատի դիկտատուրայի տնտեսական բազան, ռժանդակել և անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման աշխատել համար, վերականգն քաղաքացիական կոնվնցիների վերջնալուծ հետա, շարունակվի սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառուցման հետադա շինարարությունը: Քանի վոր 1918 թ. և 1921 թ. գերակշռող տնտեսական ձևը մանր ապրանքայինն էր, Լենինը գրում էր, թե «նյութական, տնտեսական, արտադրական իմաստով մենք դեռ սոցիալիզմի նախադասը չենք գտնվում»^{*)}:

Դրա համար էլ Լենինը համարում է, վոր մեր գլխավոր խնդիրը—սոցիալիզմի հիմքի ավարտումը—դլխավորապես հիմնականում դեռ չի ավարտված և, վոր այդ խնդրին պետք է յենթարկվի մեր ամբողջ տնտեսական քաղաքականությունը՝ ՆեՊ-ի առաջին իսկ որերից:

11-րդ համագումարին իր սկիզբման պլանում, հեղափոխության շարա տարիների հանրագումարն ունենալով, ընկ. Լենինը գրում էր.—«վոր մենք լուծել ենք յերեք խնդիրներ—վերջնականորեն ավարտեցինք թուրքոսկրան-դեմոկրատական հեղափոխությունը, յիրագործեցինք անակցյրոն իմպերիալիստական պատերազմից հեղափոխականորեն դուրս գալը, ժողդեցինք պետության բարձրագույն տիպը—ամբողջ աշխարհում առաջին խորհրդային պետությունը. յերեք մեծ գործեր արված են և տնայնագործ կերպով նվաճված: Զորքորդը և գլխավորը—սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքը՝ դեռ վոչ»^{**)}: Այդ չորքորդ խնդիրը պետք է լուծվի ՆեՊ-ի ուլսերի վրա. նեպական Ռուսաստանից պետք է անեղծվի սոցիալիստական Ռուսաստան:

Սոցիալիստական սեկտորի գերակշռության ընդհանրացնող ցուցանիշն այն փաստն է, վոր ամբողջ ինքնագործ բնակչության 66%-ն է գրադված հանրայնեցված սեկտորում և 1931 թ. ժողովրդական յեկամտին մասնակցում էր 74%-ով, իսկ 32 թ. նրա մասնակցությունը 92% է լինելու: Կապիտալիստական երեմենտների տեսակարար կշիռը ժողովրդական յեկամտուի մեջ ավելի չե յերկու տոկոսից, իսկ մնացած մասնավոր սեկտորին— 24%: Սոցիալիստական սեկտորը տիրապետում է ժողովրդական յեկամտի 1/4-ին և իր ձեռքերումն է պահում ամբողջ ժողովրդական տնտեսության կառավարման և պլանավորման փոքար լծակները»^{***)}:

Մենք աշխատով մոտենում ենք այն ժամանակվան, յերբ ամբողջ տնտեսական ժամանակաշրջանի ընթացքում գոյություն ունեցող բազմատնտեսական (многоскладное) եկոնոմիկայի փոխարեն կունենանք

*) Ленин—Собр. соч. 1-ое изд. т. 17, изд. I, стр. 209

**) Собр. соч. т. 18 ч. I, стр. 209.

***) МЛНП. НСР.—Թվերը վերաբերում են 1931 թ.

«միասն» (одноукладное) սոցիալիստական տնտեսական ձև։ Դա նշանակում է, վոր ՆԵՊ-ի վերջին ետապը միասնամանակ սոցիալիստական հասարակական ֆորմացիայի սկզբնական ետապն է։ Դա նշանակում է, վոր նոր ետապում սկսվել է անցման ժամանակաշրջանի հիմնական որինաչափությունների արմատական բեկումը ղեպի սոցիալիստական անդամակարգ հասարակության որինաչափությունները։ Այդ բեկումն արդեն է բաղմամիլիոն աշխատավոր մասսաների ստեղծագործական վերելքի և դա ձեռք է բերված կուսակցության ղեկավարությամբ ղեկավարգային կատարի պայքարում։

Ամբողջ ֆրոնտով ծավալուն սոցիալիստական հարձակումն անխուսափելիորեն առաջ է բերում կապիտալիստական ելեմենտների հուսահատ և կատարի ղեմադրությունը, զուգակցվում է դասակարգային պայքարի չափազանց սրմամբ ինչպես իՄՄ-ի շրջանում, նույնպես և միջազգային բուրժուազիայի հետ։ Կուսակցության ղեկավարությամբ կիրառվող սոցիալիստական վերակառուցումը տանում է ղեպի խոր փոփոխությունների՝ դասակարգերի փոխհարաբերությունների մեջ։ Յեվ այն բանը, վոր այդ փոփոխությունները զարգանում են հոգևոր բանվոր դասակարգի դիրքերի, սոցիալիզմի դիրքերի ամրապնդման փայլուն ապացույցն է հանդիսանում կուսակցության լենինյան գլխավոր գծի ճշտության։

Այդ դասակարգային տեղաշարժերը կայանում են նրանում, վոր իՄՄ-ի պրոլետարիատն անհամեմատ աճել և ամրացրել է իր ղեկավարող ներդրածությունը ժողովրդա-տնտեսական զարգացման բոլոր կողմերի վրա, վոր անասելի չափով աճել է իՄՄ-ի բանվոր դասակարգի հաջողությունների միջազգային նշանակութունը։ Դա կայանում է նրանում, վոր հողագործության կենտրոնական ղեմքը և խորհրդային իշխանության հիմնական և գլխավոր հենարանը գյուղում զարմեցել և կոլտնտեսական ղյուղացիությունը, իսկ անհատական մանր-ապրանքային տնտեսությունների թիվն արագորեն կրճատվում է։ Կուլակության վերջին լուրջ կապիտալիստական դասակարգի լիկվիդացիան մոտենում է իր ավարտման։ Այդ դասակարգային տեղաշարժերն իրենց արտահայտությունը գտնում են նաև նրանում, վոր վերջնականապես լիկվիդացիայի յեյնթարկվել զործադրությունը, միլիոններ ներդրվում են ինդուստրիալ աշխատանքում, վոչնչացվում է նախկին կեղեքված և ճեղքված ազգությունների դարավոր հետամնացությունը, արմատական բեկում է կատարվում քաղաքի և գյուղի հակադրությունների, մտավոր և ֆիզիկական աշխատանքի տարբերության, կանանց և տղամարդու ինչպես արտադրության պրոցեսում, նույնպես և հասարակական դիրքի տարբերության վոչնչացման մեջ։ Այդ բոլորը ձեռք է բերված սուր դասակարգային պայքարի պրոցեսում—բուրժ. միասար. ելեմենտների հետ, վոր

բոնք փորձում է իրն անտեսական ճգնաժամերի ստեղծման և ինտերվենցիայի միջոցով վերականգնել կապիտալիզմը Այդ բոլորը ձեռք ե բերված վորպես արդյունք անողոր քայլերիկյան պայքարի՝ մանր-բուրժուական տատանումների դեմ մեր կուսակցության շարքերում, աջ թեքման դեմ, վորպես գլխավոր վտանգի ներկա ետապում, հակահեղափոխական սրոցկիղմի, աջ-ժամառ-բլոկի և նրանց վերաբերմամբ հաշտվողականության դեմ: Աջ թեքումն արտացոլում և մեռնող դասակարգերի ընդդիմադրությունը—նրա ուժը մանր-բուրժուական տարրերի ուժն է, կապիտալիստական երեմենտների ճնշման ուժն է կուսակցության վրա: Հենց այդ պատճառով նա ներկա ետապում, մանր-ապրանքային արտադրության սոցիալիստական վերահառուցման և կուլակուլիտյան լիկվիդացիայի այս վճռական շրջանում, հանդիսանում է գլխավոր վտանգը:

ՆԵՊ-ի սկզբնական շրջանում մեր յերկրում կապիտալիզմի համար ալիքի կայուն անտեսական բազա կար, քան կոմունիզմի համար, և այն ժամանակ մեր եկոնոմիկան հակասական տենդենցների այնպիսի միասնություն եր իրենից ներկայացնում, վորն իր մեջ պարունակում եր թե սոցիալիզմի հաղթանակի և թե կապիտալիզմի ռեստավրացիայի հնարավորություն: Սակայն դեռ այն ժամանակ, ինչպես նշում եր ընկ. Լե-նինը, պրոլետարական պետության ձեռքին բաւական ուժ կար, վորպեսզի կարողանար ճիշտ քաղաքականության դեպքում ապահովել սոցիալիզմի հաղթանակը և կանխել կապիտալիստական ռեստավրացիայի հնարավորության իրականություն դառնալը: Նոր ետապում, կուսակցության ուղիղ քաղաքականության շնորհիւ, տեղի ունեցան տեխնիկական-անտեսական և դասակարգային այնպիսի տեղաշարժեր, վորոնց շնորհիւ սոցիալիզմի դիրքերն այնքան ամրացան, վոր կապիտալիզմի ռեստավրացիան ներքին ուժերով, առանց արտասահմանյան ինտերվենցիայի, այլևս անհնար է, բեկուկ ե դասակարգային պայքարը շարունակվում է սրված ձևով: ԽՍՀՄ-ը վերջնակաւ ետացես հաստատվել ե սոցիալիստակաւսն ուզու վրա:

Մենք դուրս ենք յեկել անցման ժամանակաշրջանից, նրա հին իմաստով, թեակոխել ենք սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը, որակայն սոցիալիստական հասարակության կառուցումը և դասակարգային տարբերությունների վոնջնացումը դեռ չի աւարտվել: Կուլակի պայքարը իր նախկին տեղը արտադրության պրոցեսի մեջ վերականգնելու ուղղությամբ չի վերացել, քանի վոր թեև «փոքրացել է կուլակի բազան, բայց չի վոքրացել նրա կարողությունը և դիմադրությունը» (Կազանովիչ): Նա ձգտում է այժմ նոր մեթոդներով քայքայել կոլտոտեսությունները, իր աղղեցության տակ առնել հաստանաց կոլտոտեսականներին և նոր վենքերով պայքարել պրոլետարական պետության դեմ գլուղում և քաղաքում: ՆԵՊ-ը դեռ չի վերացվել,

քանի վոր կան միլիոնավոր անհատական դուռըացիական տնտեսութիւններ, քանի վոր կուլակը դեռ ամբողջովին լիկվիդացիայի չի յենթարկւի, քանի վոր մասնավորը զոյութիւն ունի: ՆեՊ-ն ամբողջութեամբ ղեն կզցվի միայն այն ժամանակ, յերբ իրականացվի դատակարգի լրիվ լուծնչացումը՝ նկատկան Ռուսաստանը լիովին դառնա սոցիալիստական Ռուսաստան:

Նոր ետապի դիալեկտիկական միասնութիւնը չհասկացան վոչ ալ և վոչ էլ «ձախ» ուղորտունիստները: Մեր զարգացման վորակական փոփոխութիւնները նոր ետապում չեն վերացնում ապրանքային-դրամական ձևերի անհրաժեշտութիւնը:—վերջիններս այժմ ել խոշոր դեր են խաղում սոցիալիստական ընդլայնված վերարտադրութեան պրոցեսում: Մենք կարողացանք համարյա վերջնականապէս ապրանքաշրջանառութիւնից դուրս մղել մասնավոր-կապիտալիստական ելեմենտներին, սակայն առևտուրը դեռևս շարունակում է զոյութիւն ունենալ և շատ կարևոր մողովըդա-տնտեսական ֆունկցիաներ է կատարում*):

Մենք դեռ բոլոր անհրաժեշտ պայմանները չունենք արտադրանքի ուղղակի սոցիալիստական բաշխմանն անցնելու համար: Միայն «ձախերը» ներկայումս կարող են խնդիր դնել անցնելու ուղղակի աշխատանքային հաշվառքին և պնդել, վոր փողն ավելորդ է դարձել: Աշխատանքի, արտադրութեան և սպառման միջոցների բաշխման պլանավորումը այժմ միայն վոդի ոգնութեամբ և հնարավոր, տնտեսալարիկ և ռուրլու ստուգման միջոցով, վորպէս սոցիալիստական ձեռնարկութիւնների հաշվառման, ստուգման և կառավարման հիմնական մեթոդը ներկա ետապում:

ՆեՊ-ի ժամանակակից աստիճանից ցատկելու յուրաքանչյուր փորձը մեր խնդիրների և զարգացման հեռանկարների «ձախ» ուղորտունիստական, ավանդուրիստական աղավաղումն է: «Ձախերը» ժամանակակից ետապի միայն մի կողմն են տեսնում, չեն հասկանում այդ և տալիս են

*) ՄԱՆՈԹ. ԽՄԲ.—Այստեղ հեղինակների գրույթից կարող է հետեւել այն, վոր խորհրդային առևտրի ծավալումն ու զարգացումն ուղղակի կապ ունի մասնավոր կապիտալիստական ելեմենտների հետ: Այդ գրույթը չի կարող դիմել իբրև ճիշտ գրույթ: Առևտուրը և փոխանակութիւնը ՆեՊ-ի նոր ետապում սոցիալիզմի ջրմանում ասանում են բոլորովին նոր վորակ: Ավելին՝ նրա զարգացումը նոր պայմաններում յենթադրում է միջնորդի և սպեկուլյանտի վերացումը: Մասնավորապէս այն նոր խնդրանքը, յայտնում խորհրդային առևտուրը վոչ միայն չի վոչնչացվի, այլև մեծապէս կզարգանա, կծավալվի ավելի մեծ չափով, իրականացնելու համար սոցիալիզմի կառուցման գործին ապաստարկելու նպատակով նրան առաջադրող մասնավորապէս այն նոր խնդիրները (կուտակում ներքին սեւտրաների և չոյտազործված հնարավորութիւնների մօրլիկացիա, աշխատանքի արտադրողականութեան բարձրացման խթանելու նպատակաւորում, բանվորների և աշխատավորների նյութական-կենցաղային պայմանների բարձրացում և այլն), վորոնք գրվում են նրա առաջ մեր կուսակցութեան 17-րդ կուսկոնֆերենցիայի վորոշումներով:

այդ ետապի, ամբողջութեամբ վերցրած, աղաւաղված բնութագրութեանը: Նրանց տեսութիւնները տանում են դեպի խորհրդային առևտրի, փողի, տնտեսաշխարհի անհրաժեշտութեան բացասումն ժամանակակից ետապում: Նոր ետապում, նոր ձևով են դրվում շուկայի, ֆինանսների, տնտեսաշխարհի և այդ սփերաների պլանավորման պրոբլեմները: Այդ ծախիները դերը վերահսկայես փոխվում է, նրանք ավելի քան յերբ ևիցե յերևան են դալիս վերդես ժողովրդական տնտեսութեան պլանավորման սոցիալիստական տնտեսութեան դարգացման դեմք: Իրենց այդ նոր վերակում խորհրդային առևտրը, փողը և տնտեսաշխարհը, նոր ետապում վոչ միայն չեն կորցնում իրենց նշանակութեանը, այլ ընդհակառակը, նրանց դերը սոցիալիստական շինարարութեան մեջ աճում է: Մեր շինարարութեան բոլոր հասվածներում հատկապես սուր են դրված պայքարը դիմադրութեան դեմ, «ձախ» հալասարեցման դեմ:

Մյուս կողմից ալ ոպորտունիստները նոր ետապում չեն տեսնում մեր զարգացման նոր վերակալամ տեղաշարժերը: Նրանք կառչում են անցած ետապներին: Կուսակցութեան քաղաքականութեան՝ ուղղված դեպի խորհրդային առևտրի, փողային սիստեմի, վարկի, տնտեսաշխարհի ամբապումը— նրանք մեկնարանում են վերպես նահանջ դեպի յես, վերդես շուկայական տարերքի աղատ արձակումն: Մավալուն սոցիալիստական հարձակման քաղաքականութեանը, ինդուստրացման, կոլեկտիվացման և կուլակութեան լիկվիդացիայի արագ տեմպերը նրանք համարում են տնտեսական դժվարութեանների պատճառը, վերպես նրանց սրման ֆակտորը: Ժխտում են դասակարգային պայքարի բման անխուսալիկութեանը, չեն հասկանում նրա զարգացման որինաչափութեանները նոր ետապում:

Ալերն անցման ժամանակաշրջանը սոցիալիզմից բաժանում են շինական պարիսպներով: Նրանք չեն տեսնում ՆԵՊ-ի, դասակարգային սուր պայքարի ճանապարհով սոցիալիզմի վերածման դիալեկտիկական պրոցեսը: Յուրաքանչյուր նման պատկերացում, ինչպիսին է—Ֆիամ ՆԵՊ, կամ սոցիալիզմ՝ միտանիստական և, ընդհանուր վոչինչ չունի մարքսիզմ-լենինիզմի հաւ: Ըստ Մարքսի, սոցիալիզմը, դա կոմունիստական հասարակութեան առաջին ֆաղն է, վորը զգեռես նոր և միայն դուրս դալիս կապիտալիստական հասարակութեանից, նշանակում է, դեռ բոլոր կողմերով—տնտեսական, բարոյական, մտավոր—ծածկված է հին հասարակութեան բնածին բծերով, վորի ծոցից նա դուրս է յեկել»^{*)}:

Սոցիալիզմը մի անգամից չի ծնվում: Նա սկսվում է նվազ զարգացած ձևերից, զարգանալով վերածում է ավելի բարձր ձևերի: Յեւ Վոչ մի ձև չի լինի վերջնական, մինչև վոր չհասնի լիակատար կոմունիզմը» (Լենին): Սոցիալիզմը հասունանում և կառուցվում է անցման եկոնո-

*) К. Маркс - «Критика Готской программы».

միկայում, ՆԱՊ-ի հիման վրա և վերջինիս յուրահատուկ ձևերի մեջ։ Ձի կարելի մոռանալ, վոր մեր զարգացման արտաքին ձևերի տակ, նոր ետապում տեղի յեն ունեցել այնպիսի վորակական տեղաշարժեր, վորոնք նշանակում են, վոր մենք թեակոխել ենք սոցիալիզմի առաջին շրջանը։ Ժամանակակից ետապն արտահայտում է նոր վորակ մեր զարգացման մեջ, յերբ պրոլետարիատի դիկտատուրան անցել է ծավալուն հարձակման ամբողջ ֆրոնտով, սոցիալիստական սեկտորը դարձել է վճռականորեն գերակառոյն ամբողջ Ժողովրդական տնտեսության մեջ. յերբ կոլտնտեսականը դարձել է հողագործության կենտրոնական դեմքը, փակվում է լիկվիդացիայի յեն յենթարկվում այն բոլոր կանալները, վորոնք ողնությամբ ծնվում են դասակարգերը. յերբ սոցմրցակցության և հարվածայնության հիման վրա տեղի յեն ունենում պատմական տեղաշարժեր հասարակական աշխատանքային հարաբերությունների ամբողջ սխտեմում, անմիջական և ուղղակի պլանավորումն ընդգրկում է Ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերը, տեղի յե ունենում մեր զարգացման տեմպերի անչեղ աճում, յերբ ՆՅՊ-ն իր վերջին ստադիայում է, միաժամանակ մենք մտել ենք սոցիալիզմի առաջին ժամանակաշրջանը։

Սոցիալիզմի շրջանը թեակոխելը նոր ձևով է դնում մեր զարգացման բոլոր պրոբլեմները, առաջադրում է մի շարք նոր բարդ խնդիրներ։ Նոր ձևով են դրված երկտրիֆիկացիայի, ինդուստրացման, կոլեկտիվացման պրոբլեմները, նոր ձևով է դրվում կուտակման աղբյուրների, ընդլայնած սոցիալիստական վերարտադրության մասշտաբների և տեմպերի հարցը, փոփոխվում է Ժողովրդական տնտեսության կազմակերպչական կառուցվածքը, արմատական կերպով փոխվում են կուտակցական, խորհրդային և պրոֆիտութենական դեկավարության ձևերն ու մեթոդները։ Սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունների զարգացումը թելադրում է համապատասխան տեխնիկական բազայի ստեղծում։ Մեզանում սկսված տեխնիկական հեղափոխությունը պահանջում է մեծ քանակությամբ տեխնիկական կադրեր և աշխատավոր բնակչության տեխնիկական անդրադիտության լիկվիդացիա։ Տեխնիկային տիրապետելը վճռական խնդիր է հանդիսանում։ «Ուլ-ումի» պրոբլեմի ծանրության կենտրոնը փոխադրվում է միջադրային ասպարեզ և առաջին պլանի վրա յե դրվում տեխնիկական-տնտեսական տեսակետից առաջավոր կապիտալիստական յերկրների մաքսիմում տասը տարում «հասնելու և անցնելու» խնդիրը։ Նոր ձևով են դրվում նաև աշխատավորների նյութական և կուլտուր-կենցաղային պրոբլեմները։

Հակառակ մեր կուտակցության ներկա ժամանակաշրջանը բնորոշելուն, աջերը, չհասկանալով և խեղաթյուրելով մեր զարգացման մեջ վորակապես նորը, փաստացիորեն ժխտում են խՍՀՄ-ի թեակոխումը սոցիալիզմի շրջանը։ Տրոկսին ել իր 1931 թ. գրած. հոգվածում բացեիրաջ

ժխտում և Խորհ. Միության սոցիալիզմի շրջանը թեակոխելու փաստը։
Նա փորձում և ապացուցել, Վոր դրա համար մեղանում չեն չեն ասեղծվել
անհրաժեշտ նյութական-տեխնիկական պայմաններ։ Դա վրչ ալ ինչ է,
յեթե վրչ Հոկտեմբերի վրչ սոցիալիստական բնույթի մենչեիկյան տեսա-
կետները կրկնությունը նոր պայմաններում։ Տրոցկու ալ զ դատողու-
թյուններն ամբողջությամբ դուրսդրուում են կաուցիու դիրքի հետ, Վորը
պնդում և, թե վրչ միայն Ռուսաստանում, ալ Արևմտյան Յեվրոպայում
դյուրատեսակության մեջ խոշոր արտադրության, հետևաբար և ամբողջ
կոնոմիկայի սոցիալիստական վերակառուցման համար անհրաժեշտ
պայմանները բացակայում են։ Տրոցկիստները և աջերը կոդից ԽՍՀՄ-ի
սոցիալիզմի շրջանը թեակոխելու ժխտումն ուղղակիորեն կապված է
նրանց ՆեՊ-ի մասին, ամբողջությամբ վերցրած, սխալ և հակալենինյան
տեսակետների հետ։ ՆեՊ-ի ուղորտունիստական և վնասարարական
բմբունումները վերջնական խորտակման հանդիպեցին կուսակցության և
բանվոր դասակարգի խորագույն նվաճումների հանդեպ։

ԽՍՀՄ-ի սոցիալիզմի ժամանակաշրջանը թեակոխելու հարցի շուրջը
սուր պայքար է գնում և մեր խնդիրն է, համառորեն և հաստատակամոր-
են մերկացնել բոլոր ուղորտունիստական, հակալենինյան տեսություն-
ները, վորոնց միակ իմաստը հանդում է բանվոր դասակարգին և դյուրա-
ցիությանը գլխաթափելու փորձերին, նրանց դեղորինտացիայի յեն-
թարկելուն մեր առաջընթացի այս ամենապատասխանատու մոմենտում։
Պյանքը ջախջախել և մենչեիկները, տրոցկիստները և աջերը տեսու-
թյունը, վորոնք ժխտում էին ԽՍՀՄ հաղթական սոցիալիստական յե-
նարարության հնարավորությունը։

Կուսակցության գլխավոր, ճիշտ գծի հիման վրա, անհաղթ պայքար
գլխով ամեն տեսակ թեքումների դեմ, մենք լուծել ենք ներքին հակա-
սությունները և այժմ, ինչպես Խորհուրդների Ե-րդ համագումարում
չել է ընկ. Մոլոտովը, մեր յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը,
ներքին ուժերի տեսակետից, լուծվել է արդեն մեր գործնականով և սո-
ցիալիզմի լիակատար հաղթանակը ԽՍՀՄ-ում ապահովված է։ Բայց
սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակը—արտասահմանյան ինտերվենցի-
այից ապահովված լինելու իմաստով—կարող է ձեռք բերվել միայն վոր-
ոյն արդյունք սոցիալիզմի հաղթանակի՝ մի շարք վճռական կապիտա-
լիստական յերկրներում։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵԿՈՆՈՄԻԿԱՅԻ ՈՐԻՆՍԱԶԱՓՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒՅԹԸ ՅԵՆ ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԼԱՆԸ

Խորհրդային եկոնոմիկան, ինչպես ասացինք, իրենից չի ներկայացնում հասարակական-տնտեսական մի ֆորմացիա. նրա առանձնահատկությունը կայանում է հասարակական-տնտեսական ձևերի բազմազանություն մեջ, վորոնցից հիմնականներն են՝ սոցիալիզմը, մանր-սպորանբային արտադրությունը և կապիտալիզմը: Փանկ վար անցման չրջանի բոլմանդակությունը հանդիսանում է բաղմադան տնտեսաձևեր ունեցող տնտեսություն սոցիալիստականի փոխակերպվելու հնգափոխական պրոցեսը, յերեք տնտեսաձևերի «խաղաղ» անիոփոխ համակցություն մասին խոսք անդամ լինել չի կարող: Անցման եկոնոմիկան խորապես հեղափոխական ու դինամիկ է. անսովոր են անցման չրջանում տեղի ունեցող սոցիալական փոխակերպումների խորությունն ու տեմպերը, արտակարգ արագությունը են զարգանում ետապից ետապ անցումները: Բայց դրա հետ միասին դա քաոսային չարժում չէ, այլ խիստ որինաչափ չարժում, չարժում՝ պրոլետարիատի դիկտատուրայի հիման վրա՝ կոմունիզմի ուղղությունը: Հենց խորհրդային տնտեսության տեսությունն է, վոր մեր եկոնոմիկայի զարգացման ձևերը և պրոցեսները բաղմադանություն մեջ պետք է բաց անի այն ընդհանուր որենքը, վորի հիման վրա տեղի յե ունենում այդ զարգացումը:

Այս խնդիրը չափադանց կարևոր է մեր զարգացման բոլոր ետապներում. առանց նրա լուծմանն անհնարին է սահմանել մեր եկոնոմիկայի սիլուրոնբային տարբերությունները կապիտալիստական եկոնոմիկայից, անհնարին է պարզ կողմնորոշումը սոցիալիստական չինարարություն վսյժ ընթացքում: Ե՛լ ավելի կարևոր է այդ ժամանակակից ետապում, յերբ յե՛կիրը թեակոխել է սոցիալիզմի չրջանը, վորովհետե անչափ խորացել են սոցիալական փոխակերպման բոլոր պրոցեսները, ավելի ինտենսիվ են զարգանում սոցիալիստական տնտեսության ավելի բարձր ասաինճանի անցնելու պրոցեսները, վորովհետե սոցիալիզմի չրջանի հիմնումիկայի զարգացման որենքների սահմանումը հնարավորություն է տալիս վո՛չ միայն խորապես ճանաչել վողջ նախընթաց զարգացումը,

այլի սահմանել այն որենքները, վորոնց հիման վրա կատարվում է շարժումը կոմունիզմի բարձրագույն փուլի ուղղությամբ:

Պլանային տնտեսությամ տնտեսական որեւիքները և նրանց տեսակահաշուամասիրությամ տնտեսական անհրաժեշտություները:—Մի ամբողջ շարք տնտեսագետներ (Բուխարին, Լեննայիվ, Կոն և ուրիշներ) արտահայտում են ինչ այն տեսակետը, վոր տնտեսական որենքները հատուկ են միայն տարերայնորեն կազմակերպված տնտեսությանը. իսկ պլանային տնտեսության մեջ ուր հասարակական հարբերությունների տարերայնությունը վերացվելու չի, տնտեսական որենքները տեղ չեն ունենա: Մարդկանց հարբերությունները պլանայնորեն կազմակերպված տնտեսությունում, նրանց կարծիքով, հանգես են դալիս իրրե մարդկանց հարբերություններն իրերի, բնության հանգեպ, իրրե զուտ տեխնիկական հարբերություններ: Այսպես, որինակ, ընկ. Բուխարին իր ժամանակին ուղղակի պնդում էր, վոր կազմակերպված տնտեսության բոլոր տիպերի մեջ, լինի դա նախնադարյան կոմունիզմը, Ֆեոդալական կալվածք կամ սոցիալիստական տիպի կազմակերպված տնտեսությունը, չկա «վոչ մի պրոբլեմ, վորի լուծումը տեսական եկոնոմիկայի խնդիրը կազմի»^{*)}: Քաղաքատնտեսությունը վորպես տեսական գիտություն, նրա կարծիքով, սոցիալիզմի որոք կորցնում է ամեն մի իմաստ և անհետ կորչում է. մնում են միայն տնտեսական աշխարհադրությունը և տնտեսական քաղաքականությունը: Նման դիրք է բռնում նաև ընկ. Պրեորյատենսկին, վորը պնդում է, թե կազմակերպված տնտեսության որենքներն ուսումնասիրելու չի վոչ թե տեսական եկոնոմիկան, այլ «հասարակական տեխնոլոգիայի» գիտությունը:

Հետազոյում մարքս-լենինյան քննադատության ճշման ներքո ընկ. Բուխարինն ընդունեց պլանային սոցիալիստական տնտեսության տեսության անհրաժեշտությունը, բայց նրա մեջ այնպիսի բովանդակություն դրեց, վորը նրան ըստ ելության թողնում է նախկին դիրքերում: Այդ տեսության ծանրության կենտրոնն, ըստ Բուխարինի, չի գտնվում արտադրական հարբերությունների մեջ—«սոցիալիստ տնտեսությունը դառնում է ավելի ու ավելի նվազող մի մեծություն»: Ընդհակառակը, բնորոշ նշանակություն է ստանում «տեխնիկական նորափորությունների տնտեսական գնահատությունը», վորովհետև կազմակերպված տնտեսության մեջ, նրա կարծիքով, «տեխնիկական ամբողջովին ներհյուսվում է եկոնոմիկայի հետ վորպէս մեկ տիպի և տնտեսական ամբողջություն»^{**)}: Ընկ. Բուխարինը տեխնիկացիայի չի յենթարկում հենց պլանային հասարակության եկոնոմիկան, յու-

*) Н. Бухарин.—Политическая экономика рантье, 42.

**) Н. Бухарин.—«За индустриализацию», 20 մարտի, 1930 թ.

քահատուկ տեխնիկական—տնտեսական դիսցիպլինայի և առաջադրում նրա ուսումնասիրության համար և այդպիսով ի չիք և դարձնում տնտեսական տեսության անհրաժեշտության ընդունումը :

Անվիճելի չէ, վոր ծավալուն սոցիալիզմի որոք տեխնիկայի և եկոնոմիկայի հարաբերությունն այլ կլինի, քան կապիտալիզմի որոք տեխնիկայի դերը հասարակական զարգացման մեջ զղալի չափով կաճի, այդ ակնբախտ է նաև այսօր մեր ապրած շրջանում : Բայց սոցիալիզմի որոք լինելիք այս հարաբերության տարբերությունը կապիտալիզմի որոք չեղած հարաբերությունից կայանալու չէ վոչ թե ներհյուսման մեջ (թեև տեխնիկայի և եկոնոմիկայի միջև մի շարք միջոցորդ ողակներ վերանում են), այլ ինչպես տեխնիկայի, այնպես ևլ եկոնոմիկայի զարգացման հատուկ բովանդակության և ձևի մեջ, վորպիսին պայմանավորված է ամբողջ հասարակության վոչ թե անտադոնիստական, այլ պլանային կազմակերպմամբ : Պրոբլեմի դրվածքը հենց ընկ . Բուխարինի մոտ առավել մեխանիստական է, ինչքանով վոր տեխնիկան, նա—ինչպես բոլոր մյուս մեխանիստները—դիտում է այն դիալեկտիկական հապից դուրս, վորպիսին ունի այդ տեխնիկան արտադրողական ուժերի մյուս կարևորագույն տարրի՝ աշխատանքի հետ, վորը սոցիալիզմի ժամանակ լինելու չէ կոլեկտիվ արտադրողի աշխատանք, կամ թե հենց աշխատանքը նա (Բուխարինը) դիտում է տեխնիկապես : Իսկ ընդհանուր առմամբ ընկ . Բուխարինի դիրքն այս հարցի նկատմամբ արմատականորեն հակասում է այն արտահայտություններին, վոր ունի Ենգելսը քաղաքատնտեսության մասին լայն իմաստով, Լենինի այն ցուցմունքներին, վոր քաղաքատնտեսությունը վոչ միայն ապրանքային տնտեսությունն է ուսումնասիրում : Ընդհակառակը, Բուխարինի այս հայացքներն ըստ ելույթյան զուգադիպում են այն դիրքին, վոր ունի սոցիալ-Պաշիզմի թեորետիկական սյուներ—Հիլֆերդինգը, վորը պնդում է, թե կապակերպված տնտեսության մեջ «տնտեսական հետազոտությունը ռուկ պատմական—տնտեսական հետազոտություն է հանդիսանում : Այստեղ տեսական եկոնոմիկան տեղ չունի *) :

Կոմունիստական հասարակարգին անցնելը, դասակարգերի վերացումը, քաղաքի և դուռդի, մտավոր աշխատանքի և Ֆիզիկական աշխատանքի հակադրության վերացումը խորապես վրժում են թեորիայի և պրակտիկայի, դիտության և արտադրության և առանձին դիտությունների հարաբերությունը : Փոխվում է նաև ինքը՝ տնտեսական գիտությունը, նրա կառուցվածքը, բովանդակությունը և հասարակական դերը : Կապիտալիզմի քաղաքատնտեսության համեմատությամբ սուր կերպով տեղափոխվում են առանձին պրոբլեմների ծանրության

*) «Основные проблемы политэкономии», стр. 112, Гиз. 1923 թ.

կենտրոնները և տեսակարար կշիռը: Մի շարք պրոբլեմներ բոլորովին դուրս են ընկնում և, ընդհակառակը, ծագում են առնում ուրիշները, վերոնք առաջ դոյությունն չունենին իրրե տնտեսագիտության պրոբլեմներ և կամ թե երկուսն նշանակությունն չունենին^{*)}: Բայց տնտեսագիտության մեջ կատարվող այս փոփոխությունները չեն նշանակում տնտեսական որևէքների անհետացում, ինչպես պնդում էին Բուխարին, Հիլֆերդինգը և մյուսները, այլ արտահայտում են լուծման անհետացումը, որն անհետացել էր հիմքում ունի սխալ պատկերացում կոմունիզմի մասին, վերտեղ հասարակական հարաբերություններն իրրե թե այնքան պարզ են ու հստակ, վեր չեն պահանջում յերեան հանել տնտեսական յերեույթների հիմքում ընկած զարգացման որևէք: Այդ տեսակետը հակասում է մարքսի-էնգելսյան գիտելիտիկայի հիմնական դրույթներին. այդ գիտելիտիկան ստիպեցնում է, վեր չկան յերեույթներ առանց որևէքների, չկա շարժում առանց շարժման որևէքների: Իսկ տնտեսական յերեույթները և զարգացումը կոմունիտական հասարակարդում անհամեմատ ավելի հարուստ են և ավելի բազմազան, քան դասակարգային, կապիտալիստական հասարակարդում: Մյուս է նաև տարբերությունն արտադրո-

*) ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ.—Ձանալով ցույց տալ կոմունիզմի քաղաքատնտեսության տարբերությունը կապիտալիստական քաղաքատնտեսությունից, հեղինակները մասնաճանաչում են, զոր հեղափոխության քաղաքատնտեսության համեմատությամբ սուր կերպով տեղափոխվում են առանձին պրոբլեմների ժանրության կենտրոնները և տեսակարար կշիռը:

Այս ձևակերպման համաձայն դուրս է դալիս կապիտալիստական սիստեմի հատակ արժեք, հագել, արժեքի, կապիտալ, ռենտայի և այլ պրոբլեմներ, զվորոնց մեծ կշիռ ունեն կապիտալիզմի քաղաքատնտեսության մեջ—նոր պայմաններում կոմունիզմի քաղաքատնտեսության մեջ իջեցնում են իրենք տեսակարար կշիռը մասամբ միայն կորցնում են իրենց սերկայությունը Դրա հետ մեկտեղ ուրիշ պրոբլեմներ, վորոնց առաջ կապան նշանակությունն չունենին, ձեռք են բերում մեծ տեսակարար կշիռ:

Հարցի նմանորինակ դրւմը արժատագիտ սքողում է այդ պրոբլեմների դասակարգելիս բովանդակությունը, ժխտում է այդ փաստը, վոր կապիտալիզմի քաղաքատնտեսության բոլոր այդ կապի որիտները սլատակամբոն սլայմամավարած վերոքար աղբակամ հարաբերայունների աղբում են:

Հեղինակները այդ ձևակերպումի դեռևս չի յերեվում այն մոր վերաք, արտադրակամ հարաբերայունների մոր սխալմը, մոր որեմների բովանդակարյունը, վերոնց առանձնաբերայումբ սխալ և գրաղվի սոցիալիզմի փաղապանտեսությունը:

Ընդհակառակը հարցի այն դրւմքը, զոր դրւմքնում են հեղինակները, ոչնչակապիտալիստական է նրանց դեպի կապիտալիստական կատեգորիաների անցման ջրջանում հզուսթափվելւն, նրանց արաստիքայուն տեսությանը և կոնկրետ այդ յերեում ուղիղ դժով հասցնում հեղինակներին Բուխարին և Բոգանովի մեկտնտեսական ընդհանուր կոնցեպցիային:

զական ուժերի և արտադրական հարաբերությունների միջև։ Վերջիններս, սակայն, ունենալով իրենց հիմքն արտադրողական ուժերի զարգացման մեջ, չեն վերաժվում տեխնիկական-արտադրական հարաբերությունների (տեխնիկացիայի չեն յենթարկվում, ինչպես այդ պընդում եր Բուխարինը), այլ պահպանում են իրենց յուրահատուկ որինաչափությունները, տարբերվելով վոչ միայն տեխնիկայից, այլև ամբողջապես վերցրած արտադրողական ուժերից և զարգացման ընթացքում անընդհատ ավելացող չափով, փոխադարձ ներդրածություն են ունենում վերջիններիս վրա։

Զարգացման պլանային որենքները նաև տնտեսական որենքներ են, փորովհետև պլանը տնտեսական զարգացման արտաքուստ սահմանված նորմա չէ, այլ պարունակվում է նրա մեջ, ներկայացնում է կոմունիստական հասարակությունը ունալ արտադրական հարաբերությունը։ Այնպես թե և արտադրության միջոցների բաշխման պրոբլեմը, արտադրության, սպառման և կուտակման հարաբերությունը, աշխատանքի բաժանման հարցերը, արտադրողական ուժերի ռացիոնալ տեղավորման հարցերը, միասնական համաշխարհային կոմունիստական տնտեսություն մասշտաբով բնական ռեսուրսների ըստ ամենայնի եֆեկտափոր ոգտադրածման հարցերը, կոլեկտիվ աշխատանքի զարգացման ուղիները և ձևերը պրոբլեմն այն պայմաններում, յերբ այլևս դասակարգեր չեն լինելու և այլն, և այլն,—այս բոլորն ամենևին չեն հանդում տեխնիկական-կադրակերպական պրոբլեմների, այլ ներկայացնում են կոմունիստական հասարակության զարգացման տնտեսական պրոցեսները և պահանջում են տեսականորեն ուսումնասիրել նրանց հիմքում ընկած տնտեսական որենքները։

Ամբողջ ասվածն ամենաանմիջական առնչություն ունի խորհրդային եկոնոմիկայի՝ իրեն պլանային տնտեսություն առաջին ստադիայի՝ որինաչափությունների հարցի հետ։ Նշելով խորհրդային տնտեսություն հարցերի ուսումնասիրության մեթոդոլոգիայի հարցերը, Լենինն իր «Экономика и политика в эпоху диктатуры пролетариата» հոդվածում, ինչպես նաև իր մի շարք այլ աշխատություններում ընդգծում է, վոր անցման շրջանը ներկայացնում է մի «ամբողջ զատմական դարաշրջան»։ Իսկ յուրաքանչյուր պատմական դարաշրջանը, ինչպես այդ ցույց է տվել դեռևս Մարքսը, ոչնի իր որենքները։ Մակայն պետք է հասկանալ Մարքսի այս գրություն անցման շրջանի եկոնոմիկայի նկատմամբ կիրառելու սպեցիֆիկ առանձնահատկությունները։ Վերջինս (անցման շրջանի եկոնոմիկան) ի տարբերումն կապիտալիզմից և կոմունիզմից չի հանդիսանում արդեն կազմակերպված առանձին հասարակական-տնտեսական ֆորմացիա։ Անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենքները տարբերվում են ինչպես կապիտալիզմի որենքներից, այնպես էլ կոմունիզմի ու

որենքները՝ բայց այս յերկու տարբերությունները հանդես են գալիս զանազան կերպ, ինչքանով վոր անցման շրջանի եկոնոմիկան հանդիսանում է կապիտալիզմի ժխտումը և սոցիալիզմի հաստատումը։ Կապիտալիզմի և անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենքներն արտահայտում են պատմական զարգացման ուղղակի հակադիր տենդենցները և փոխադարձաբար բացասում են միմյանց։ Իսկ սոցիալիզմի և անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենքները, զգալիորեն տարբերվելով միմյանցից, թանի վոր անցման շրջանի եկոնոմիկան, ի տարբերումն «մեկ տնտեսական ունեցող» և անդատակարգ սոցիալիստական հասարակության՝ հանդիսանում է դուռևս բաղմաթիվ տնտեսաձևեր ունեցող եկոնոմիկա և զարգանում է դասակարգային սուր պայքարի պայմաններում՝ դրանով մեկտեղ չեն կարող հակադրվել միմյանց։ Անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենքները հանդիսանում են կառուցվող սոցիալիզմի որենքներ։ Կոմունիստական հասարակական-տնտեսական ֆորմացիան, վորի առաջին փուլն է հանդիսանում սոցիալիզմը, հասունանում է անցման շրջանի ընդերքում։

Տնտեսական որենքների վերաբերյալ մարքս-լենինյան ուսմունքի ճիշտ կերպով անցման շրջանի եկոնոմիկայի նկատմամբ, պահանջում է անշեղ պայքարել ինչպես այն փորձերի դեմ, վորոնց նպատակն է անցման շրջանի որենքները դիտել իբրև ապրանքային-կապիտալիստական տնտեսության որենքների մի այլաձևությունը, այնպես եւ անցման շրջանի տնտեսության որենքները սոցիալիստական անդատակարգ հասարակության որենքներով փոխարինելու ձգտումների դեմ։ Վերջինս սրինակ է հանդիսանում այն տեսակետը, վոր արտահայտում էր Մ. Բուդնին^{*)}, վորն անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենաչափությունները դուրս եր բերում՝ յենելով հենց միայն սոցիալիստական հատվածից, մեկ կողմ թողնելով բոլոր մնացածները։ Դրանով իսկ Բուդնին ըստ ելության մեթոդից հանում էր անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենաչափությունները, նրանց ամբողջապես նույնացնում էր սոցիալիզմի որենաչափությունների հետ։ Այդ տեսակետի սնանկությունն ակնհայտ է։ Նման տեսությունների դեմ պայքարելու կարևորությունը յուրաքանչյուր քայլափոխում ցույց է տալիս հենց մեր շինարարության պրակտիկան։ ՆեՊ-ը վերացնելու դիրքավորումները, խորհրդային առևտրի ետապի վրայով դեպի սոցիալիստական բաշխում թուչելը, դրամը վորպես պարզ հաշվենիշներ դիտելու փորձերը, «ձախ» հալստարեցման պրակտիկան և այլն և այլն—այս բոլորը զիտակցաբար թե անդիսակցաբար, ուղղակի թե անուղղակի իբրև նախադրյալ ունեն խորհրդային եկոնոմիկայի որենաչափությունների դասակարգային բովանդակ-

*) «Большевик», № 11, 1928 թ.

կուլթյան ուղորտունիստական անտեսումը, նրանց նույնացումն ավարտված սոցիալիզմի որինաչափությունների հետ:

Որոհողային եկոնոմիկային վերաբերող տեսական դրականության մեջ ավելի մեծ տարածում ունի մի այլ տեսակետ, վորն արտահայտված է Բուխարինի, Լեոնտյեվի, Սմեկնիցկայայի և այլոց աշխատություններում: Այսպես, որինակ, Լեոնտևը և Սմեկնիցկայան հետևելով Բուխարինին, պնդում են, վոր անցման շրջանում «սպաքար է մղվում ամեն տեսակ տնտեսական որենքների վերացման համար»^{*)} վոր «անցման շրջանի եկոնոմիկայի համար չի կարելի հատուկ տեսական սխտեմ ստեղծել, վորովհետև դա աղաղակող հակասության մեջ կընկնի մարքսիստական տեսական-տնտեսական մեթոդոլոգիայի հիմունքներին հետ»^{*)}: Ընկ. ընկ. Լեոնտյեվն ու Սմեկնիցկայան յենթադրում են, վոր տեսական եկոնոմիան անցման շրջանի համար հարկավոր է լուի ախբան, վորքան պահպանվում են ապրանքային-կապիտալիստական տնտեսության կատեգորիաները, և վոր դրանով իսկ խորհրդային եկոնոմիկայի տեսությունը հանդիսանում է լուի կապիտալիզմի քաղաքականության ուղղակի շարունակությունը: Այս տեսակետը վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ քողարկված մի փորձ՝ անցման եկոնոմիկան դիտելու իբրև յուրահատուկ այլաձևություն ստացած կապիտալիզմ, և հանգում է, (ինչպես այդ ցույց կտրվի), Կուրովսկու, Բաղարովի և այլոց բուրժուական-վնասարարական տեսությունների հետ միանալուն: Անցման շրջանի եկոնոմիկան կապիտալիզմի նմանությամբ ուսումնասիրելն ըստ եյուլթյան ընկած է նաև Բուխարինյան այն հայացքների հիմքում, վորոնք վերաբերում են անցման շրջանի եկոնոմիկայի որինաչափություններին: Վերջիններս (որինաչափությունները) նա դուրս է բերում վոչ իբրև անցման շրջանի եկոնոմիկային ներքնապես—յուրահատուկ որինաչափություններ, այլ իբրև անցման շրջանի տնտեսության պայմաններում միայն փոփոխված ապրանքային-կապիտալիստական որինաչափություններ: Անցման շրջանում Բուխարինի կարծիքով, տեղի յե ունենում «տարբերային որենքները ճանաչված և գիտակցարար կիրառվող որենքների վերաճելու պրոցեսը»^{**)}: «Վերաճման» այդ նույն տեսությունը վորք ինչ տարբեր ձևով արտահայտված է Լեոնտյեվի և Սմեկնիցկայայի մոտ, վորոնք հայտարարում են յին անցման շրջանի տնտեսության մեջ կապիտալիստական և սոցիալիստական տարբերի ճիմիական աղղակցության» մասին, Այսինլալդի մոտ, վորը խոսում

*) «Очерки переходной экономики», էջ 80 և 91:

**) «К вопросу о закономерностях переходного периода», էջ 11:

և Բաղրամի և տաբերքի միոխաղարձարար իրար մեջ ներթափանցելու՝ մասին, և այդց մաս։ Կապիտալիստական որևէ քննիչը սոցիալիստական որևէ քննիչի վերաճելու բոլոր այս տեսութիւններն անտեսում են անցման շրջանի եկոնոմիկայի հեղափոխական-դատարարական բովանդակու-նը և հանդիսանում են միջ այլ ինչ, բայց յետևի միջ կուլակի՝ սոցիա-լիզմի մեջ ներառելու աջ ուղորտունիստական թեզի՝ յուրահաստուկ թեո-րետիկական հիմնադրումը։

Անցման շրջանի եկոնոմիկայի բոլոր կարևորագույն կատեղորիա-ները, ինչպէս ինդուստրացումը, վերակառուցումը, կուլեկտիվացումը և այլն, ամենն ինչ ի կարելի ապրանքային-շուկայական հարաբերութիւն-ներուց բղիսեցնել։ Այդպիսի միտքները մեթոդոլոգիապէս նույն տիպի յեն, ինչ այն բուրժուական տեսարանները պրիմները, միտքնք միտքում ելին մեր եկոնոմիկայի ապրանքային-կապիտալիստական ձևերի վերլու-ծութիւնից դուրս բերել նրա որինաչափութիւնները և բուրժուա-ուստապրատորական «տեսութիւն» կերտել խորհրդային տնտեսութեան մասին։

Խորհրդային եկոնոմիկայի արտադրական հարաբերութիւնների սղեցիլֆիկ բնույթը և նրա զարգացման որինաչափութիւնները կարող են էիշտ հասկացվել միայն այն պայմանով, յետև իբրեւ մեկնակետ ընդուն-վեն Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը, պրոլետարիատի դիկտատուրաս և նրա տնտեսական քաղաքականութիւնը։ Խորհրդային եկոնոմիկայի որինաչափութիւնները, դա մոդիֆիկացիայի յենթարկված կապիտա-լիստական որինաչափութիւնները չեն, միտքնք վերաճում են պլանային որինաչափութիւնների, միջ ել սոցիալիզմի պատրաստի որինաչափու-թիւններ, այլ կառուցվող սոցիալիստական տնտեսութեան որինաչա-փութիւններ, ծնվող կոմունիզմի և մեռող կապիտալիզմի պայքարի ո-րինաչափութիւններ։ Խորհրդային եկոնոմիկայի տեսական ուսումնա-սիրութեան ճիշտ սխեման պետք է յենի՝ կոմունիզմի ուղղութեամբ մեր եկոնոմիկայի կատարած շարժման հիմնական որևէք սահմա-նելուց, այնուհետեւ պետք է վերակառուցման պրոբլեմները դնի ար-տադրութեան սֆերայում և միայն դրանից յետևելով՝ շրջանառու-թեան ու բաշխման սֆերայում։

Ինչպէս բոլոր մյուս հարցերում, այնպէս ել խորհրդային եկոնո-միկայի տեսութեան համար հիմնական այս հարցում—կոմունիզմի ուղ-ղութեամբ կատարվող շարժման ընդհանուր որևէքի հարցում—պետք է նկատի ունենալ յերկու տեսակի թեզումներն այս պրոբլեմի լենինյան ճիշտ յուծումից և հետևողականորեն պայքարել յերկու Փրոնտի վրա, ինչպէս ընդդէմ ինքնալիզմի, միտք սվաղում և մատերիայի արտադրողա-կան ուժերի պրիմատը, այնպէս ել ընդդէմ մեխանիցիզմի և նատուրա-լիզմի, միտքնք ժխտում են պլանային տնտեսութեան տնտեսական որևէք-

Ներքի առանձնահատուկ ներգործոն բնույթը և ըստ էությունից եկան վեր են ածում տեխնիկայի: Պորհրդային եկոնոմիկայի տեսական առումնասիրությունը կարող է յեղնել միայն մարքս-լենինյան ուսմունքից՝ անցման շրջանի, սոցիալիզմի և կոմունիզմի մասին մեր կուսակցության ամբողջ տեսական հարստությունից, ընկ. Ստալինի աշխատություններից, առանց վորի, ինչպես նաև առանց սոցիալիստական շինարարության ամբողջ փորձի հաջվառման, չեն կարող ճիշտ լուծվել վոչ մի դիտություն, այդ թվում նաև խորհրդային եկոնոմիկայի տեսության պրոբլեմները:

Սոցիալիզմի կառուցման պլանը վորպես խորհրդային եկոնոմիկայի շարժման որեմք:—Պորհրդային եկոնոմիկայի զարգացման որենք սահմանելու հիմնական մեթոդն է հանդիսանում տնտեսական որենքները ուսումնասիրության մարքս-լենինյան մեթոդը: Կապիտալիզմի որենքները հետազոտության այդ մեթոդը պետք է կիրառվի նաև անցման շրջանի եկոնոմիկայի հետազոտության ժամանակ, բայց վոչ թե մեխանիկորեն, այլ դիալեկտիկորեն, հաջվի առնելով ուսումնասիրվող տրյեկտի ամբողջ առանձնահատուկ բնույթը: Կապիտալիզմի ուսումնասիրության ժամանակ Մարքսը յեղնում էր աշխատանքային հարարբությունների վերլուծությունից, բայց նրա վերլուծության առարկան էր հանդիսանում վոչ թե ընդհանրապես աշխատանքը, այլ աշխատանքն էր այն սպեցիֆիկ հասարակական-պատմական ձևով, վորը յուրահատուկ է կապիտալիզմին: Աշխատանքը և արտադրության միջոցները, ինչպես ցույց էր տալիս Մարքսը, ամեն մի հասարակության մեջ արտադրության գործոններ են հանդիսանում. բայց նրանց միացման յեղանակը տարբեր է տարբեր պատմական դարաշրջաններում: Յեւ վհնց առանձին դարաշրջանների տարբերման, նրանց զարգացման տնտեսական որենքների պահպանման հիմքում Մարքսը դնում էր արտադրության միջոցների և բանվորական ուժի միացման տարբերությունը: Սրանից էլ անհրաժեշտ է յեղնել անցման շրջանի եկոնոմիկայի որենքները սահմանելիս:

Այս պատճառով ամենից առաջ անհրաժեշտ է սահմանել արտադրության միջոցների և բանվորական ուժի միացման հատուկ բնույթը: Յեթե կապիտալիզմի որոք արտադրության միջոցները և բանվորական ուժը բաժանված են և անտադոնիստական ձևով հակադրված են միմյանց, յեթե ալարտված սոցիալիզմի պայմաններում նրանք, ընդհակառակը, միացած են և վոչ թե անհատական հիմունքով, այլ հասարակության բոլոր անդամների կոլեկտիվ տիրապետման ձևով, ապա անցման շրջանի եկոնոմիկայում յերեք սեկտորներին համապատասխանում են արտադրության միջոցների և բանվորական ուժի միացման յերեք

տարբեր տիպեր։ Սոցիալիստական սեկտորում արտադրութեան միջոցները և բանվորական ուժի միացած են կոլեկտիվ հիման վրա։ Կապիտալիստական սեկտորում արտադրութեան միջոցները բաժանված են բանվորական ուժից և հսկադրված են նրան։ Իսկ մանր-ապրանքային սեկտորում նրանք միացած են, բայց, ի տարբերություն սոցիալիստական սեկտորից, վոչ թե կոլեկտիվ, այլ անհատական հիմունքներով։ Վերջին յերկու սեկտորների (մանր-ապրանքային և կապիտալիստական) զարգացման պայմանները ԽՍՀՄ-ում տարբեր են նրանց զարգացման պայմաններից՝ կապիտալիզմի յերկրներում։ Այսպես, որիննակ, հողը, վորպես արտադրութեան միջոց, վոչ կապիտալիստների և վոչ ևլ մանր ապրանքարտադրողների սեփականությունը չի հանդիսանում, կապիտալիստական սեկտորում զբաղված բանվորը պատկանում է մեր յերկրում արտադրութեան հիմնական միջոցների տերը հանդիսացող տիրող դասակարգին։ Զարգացման այս հարուկ պայմանները, վոր ստեղծում և պրոլետարիատի դիկտատուրան, վոչ մի դեպքում, սակայն, չեն փոխում կապիտալիստական սեկտորի սոցիալական բնույթը, ինչպես այդ փորձում ելին ներկայացնել ալ ոպորտունիստները։

Սոցիալիզմի՝ իրրե ճեմեկ տնտեսաձև» և արտադրութեան միջոցների ալ բանվորական ուժի միացման մեկ տիպ ունեցող եկոնոմիկայի՝ կաուուցման խնդիրը պահանջում և վոչնչացնել արտադրութեան միջոցների և բանվորական ուժի միացման կապիտալիստական տիպը, վերականուցել մանր-ապրանքայինը և շարունակել զարգացնել սոցիալիստականը։ Այս պրոցեսը հանդիսանում է ԽՍՀՄ-ի վողջ եկոնոմիկայի սոցիալտնտեսական և տեխնիկական խորը վերականուցման պրոցես, կենդանի և մեռյալ աշխատանքը սոցիալիստական տնտեսութեան կաուուցման խնդիրներին համապատասխանող ուղղութեամբ արմատական վերաբաշխման յեթաբկելու պրոցես։ ԽՍՀՄ-ի վողջ եկոնոմիկայի զարգացումը սոցիալիզմի ուղղութեամբ կատարվում է վոչ տարեալայնորեն, կենդանի և մեռյալ աշխատանքի վերաբաշխման պրոցեսները չեն հանդիսանում «պատահաձուքի և ճահաճուքի կամայական խաղ» (Մարքս), ինչպես այդ տեղի ունի ապրանքային տնտեսութեան մեջ։ Այլ ոահմանվում են դիտակցարար, պրոլետարական դիկտատուրայի մոպոմրդատնտեսական պլանի վորոշիչ ներդործութեան հետեանքով։ Սոցիալիզմի զարգացումը մեր յերկրում հնարավոր է միայն պլանի հիման վրա, իսկ տարերքն արտահայտում են կապիտալիստական տնտեսալրացիայի հակադիր տենդենցները։

Ի տարբերում կապիտալիզմի, ուր եկոնոմիկայում տիրապետում է տարերքը, ԽՍՀՄ-ում ընդհանուր, տիրապետող տենդենց և հանդիսանում պլանը։ Սոցիալիստական կամրայնեցման պրոցեսն արտահայտող

և իրականացնող պրոլետարական դիկտատուրայի պլանը համդիսա-
նում է խորհրդային եկոնոմիկայի որեւմէր, սոցիալիզմի կառուցման ու-
րեմէր: Այդ պլանը վորպէս տնտեսական որենք՝ ներկայացնում է տնտե-
սական որենքի բարձրագույն տիպը, ճիշտ այնպէս, ինչպէս ամբողջ
խորհրդային եկոնոմիկան հանդիսանում է ամենից ավելի կատարելա-
դործված սխաւմը, տնտեսութեան բոլոր նախորդ սխաւմների համե-
մատութեամբ: Բուրժուական տնտեսագետները ժխտում են այն, վոր
պլանը պայքարելով մեր եկոնոմիկայում դոյութեան ունեցող տարերա-
յին տենդենցների դեմ, զարգացնելով և ծաւալելով սոցիալիստական
տիպերը ձեռք է բերում տնտեսական որենքի նշանակութեանը: Նրանք
ճշնում են ապացուցել, վոր մեր զարգացման որակետով որենքները կա-
րող են լինել միայն տարերային շուկայական որենքները: Իսկ պլանին
ընկնում է, նրանց կարծիքով, լոկ վորող ճշման դերը, մի ճշտում, վո-
րը «որակետով» տնտեսական զարգացման մեջ մտցվում է պրոլետարա-
կան պետութեան կողմից շնորհիվ այն հանգամանքի, վոր նա հանդիսա-
նում է արտադրութեան միջոցների տերը: Դրանով նրանք արտահայ-
տում են այն դասակարգերի սահմանափակ հորիզոնը, վորոնք թշնամի
յեն սոցիալիստական շինարարութեանը և անընդունակ են, անգամ հան-
ձնու իրենց ամենից ավելի տաղանդավոր ներկայացուցիչներին, հասկա-
նալ, վոր պրոլետարական դիկտատուրայի պլանը, վորպէս սոցիալիզմի
միլիոնավոր կառուցողների ղեւալ արտադրական հարաբերութեան, ծա-
վալուն պայքարի միջոցով կապիտալիստական տենդենցների դեմ կան-
խելով այդ տենդենցների տնտեսական որենքի փոխվելու բոլոր հնարա-
վորութեանները, դառնում է միաժամանակ մեր զարգացման որենքը:

Պլանը, վորպէս կառուցվող սոցիալիզմի եկոնոմիկայի շարժման
որենք, տարբերվում է անդասակարգ սոցիալիստական հասարակութեան
պլանից: Վերջինս սոցիալապէս միատարր եկոնոմիկայի զարգացման
որենք է հանդիսանում և համարադասարանում է ամբողջ հասարակութե-
ան շահերին: Իսկ խորհրդային եկոնոմիկայի պլանը, թեպէտ և դե-
կավարում է ամբողջ տնտեսութեան զարգացումը, հանդիսանում է պրո-
լետարական դիկտատուրայի պլան, դասակարգային պայքարի դեմք
նա ուղղված է կապիտալիստական տարրերի և տարերային տենդենց-
ների դեմ և նպատակ ունի լիկվիդացիայի յենթարկել կապիտալիստա-
կան արտադրական հարաբերութեանները, վերակառուցել մանր առ-
բանքային տնտեսութեանը և նրան հատուկ տարերային տենդենցները—
մի վերակառուցում, վոր կատարվում է մոչ թե ինքնահոսի աջ ուղոր-
տունիւտական տեսութեան համաձայն, վորպիսին ձեռնտու յե միայն
կապիտալիստական ղեւատավրատորներին, այլ համաձայն բայլչեիկյան
«ովում» սկզբունքի, կատարվում է սուր դասակարգային պայքարի բո-
վում:

Սոցիալիստական վերակառուցման այդպիսի պլանը միայն, վոր արտահայտում և տիրապետող արտադրական հարաբերութիւնը, վորոշում և սոցիալիստական հանրայնացման ճանապարհով կատարվող տարող զարգացման բնութիւն ու ուղղութիւնը, կարող և լինել անցման շրջանի—դեպի սոցիալիզմն ընթացող եկոնոմիկայի շարժման որենքը:

Ամբողջ ուժով պետք և ընդգծել, վոր պլանը պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումից սկսած արտահայտիչն և հանդիսանում նոր սոցիալիստական արտադրական հարաբերութիւններին և հիմնվում և սոցիալիստական սեկտորի վրա:

Հարցի այդ տեսակ դրվածքը վոչինչ չունի աջ ուղիւստիստներին այն անսութիւն հետ, վորի համաձայն պլանի նյութական բովանդակութիւնը համասարեցվում և ընդհանրապես աշխատանքային ծախսումներին: Պլանի վորպես տնտեսական որենքի՝ ելութիւնը և նպատակադրումը կայանում և նրանում, վոր վերջինս հենված սոցիալիստական արտադրական հարաբերութիւններին վրա, (հարաբերութիւններին, վորոնք մեր զարգացման ներկա ետապում առաջատար լինելուց դատ նաև գերելիսող ևն դարձել ամբողջ եկոնոմիկայում)—անցման շրջանի բաղմաթիւ տնտեսաձեւեր ունեցող եկոնոմիկան սոցիալիստական վերակառուցման յենթարկվելու սուր դասակարգային պայքարի միջոցով (մանր ապրանքային սեկտորի արտադրական հարաբերութիւնները հեղափոխականորեն վերափոխելու և կապիտալիստական արտադրական հարաբերութիւնները լիկվիդացիայի յենթարկելու) և ճանապարհով առաջ և տանում դեպի ամբողջած սոցիալիստական միասնական տնտեսութեւ ներկայացնող եկոնոմիկայի ստեղծումը:

Այս պրոցեսի զարգացման մեջ յեկեկետային մոմենտ եր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հետեանքով հաստատված նոր արտադրական հարաբերութիւններին ստեղծումը, արտադրութեան հիմնական միջոցներին սոցիալիստական հանրայնացումը: Դրա շնորհիւ բանվորը դադարեց լինել վարձու բռնվոր, դադարեց հանդես դալ լոկ իբրեւ արտադրութեան գործոններից մեկը, այլ իր մեջ միացնում և արտադրութեան թե՛ կոլեկտիւ տիրապետումը և թե՛ կոոպարումը: Պլանավորումը հասարակական աշխատանքի այնպիսի տիպի արտահայտութիւն և, յերբ ճարտադրութեան գործիքներն ու գլխիւցները, հողը, ֆարրիկաները, գործարանները և այլն խլված են կապիտալիստներէց և դարձված են բանվոր դասակարգի ու գլխիւցներէց աշխատավոր մասսաներին սեփականութիւնը*):

Այս հիման վրա ծաղում և նոր վերաբերմունք աշխատանքի հան-

*) Ստալին.—Ժողովրդավոթիւնը XVI համագումարում

գեպ, վորն իր արտահայտութիւնն ե գտել արդեն իսկ առաջին ետապ-
ներում կոմունիստական շարաթորյալներէ ձեռով և ժամանակակից ե-
տապում՝ աշխատանքի սոցիալիստական ձեւերի—սոցմըցման, հարվա-
ծայնութեան, հանդիպական պլանի լայն զարգացումով։ Հենց այժմ
հանգամանքը, վոր աշխատանքը պլանայնորեն կիրաււող սոցիալիստա-
կան վերակառուցման սլրոցեսում դառնում ե ավելի ու ավելի անմի-
ջական—հասարակական աշխատանք և վոր աշխատանքի այս նոր նշանա-
կութիւնը դնալով ավելի ու ավելի յեն գիտակցում աշխատավոր լայն
մասսաները—հենց այդ հանգամանքը բացատրում ե մասսաների այն
մեծագույն աշխատանքային խանդավառութիւնն ու ակտիւութիւնը,
վորոնք սոցիալիստական շինարարութեան հաջողութիւններէ վճռական
պայմանն են հանդիսանում։ Հասարակական հարաբերութիւններէ վողջ
սխտեմում տեղի ունեցող փոփոխութիւնները մեր առաջ բաց են անում
աշխատանքի կոմունիստական ձեւերի զարգացման ամենալայն հեռնկար-
ներ և տանում են դեպի հասարակական աշխատանքի նոր տիպի բաշ-
խումը վողջ ժողովրդական տնտեսութեան մեջ։

Սոցիալիստական հանրայնացումը, վորպես խորհրդային եկոնոմի-
կայի շարժման որենք, և սոցիալիստական պլանը վորպես այն իրակա-
նացնող զենք, ունեն դրսևորման մի շարք ձեւեր։ Կան անմիջական պլա-
նավորման ձեւեր։ Կան անմիջական պլանավորման ձեւեր իբրև պետական
ձեռնարկութիւններէ կողմից տրվող ուղղակի ու անմիջական օպերա-
տիւ առաջադրութիւններ արդյունաբերութեան և դյուղատնտեսութեան
մեջ, կան նաև անուղղակի պլանային ներդրութեան ձեւեր՝ զենքի,
հարկերի և առևտրական կոնտակտացիայի և այլ միջոցներով, ընդ վո-
քում այս ձեւերը միասնական ժողովրդատնտեսական պլանի սխտեմում
սերտորեն ներհյուսվում են իրար ու հանդիսանում են պլանի իրացման
նարևորագույն գործոններ։ Պլանի դրսևորման ձեւերի այս յերկվու-
թիւնն արտահայտում ե այն փոխանցման ելութիւնը, վոր ունի պլանը՝
վորպես սոցիալիզմի կառուցման պլան, ի տարբերում ծավալուն սո-
ցիալիստական հասարակութեան պլանի։ Յեթե սոցիալիստական շինա-
րարարութեան առաջին ետապում լայն տարծում ունեյին պլանային
ներգործութեան անուղղակի մեթոդները, ապա ժամանակակից ետա-
պում, յերբ յերկիրը թեւակոխել ե սոցիալիզմի շրջանը, յերբ «սոցիա-
լիստական սեկտորն իր ձեռքում և պահում ամբողջ ժողովրդական տըն-
տեսութեան բոլոր տնտեսական լծակները» (Ստալին), մենք հնարավո-
րութիւն ունենք ուղղակի և անմիջական պլանային ներգործութիւն
իրականացնել ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճյուղերի նկատմամբ,
վորի շնորհիւ ել անուղղակի ներգործութեան մեթոդներն ուժեղ չա-
փով փոփոխվում են ավելի ու ավելի վերածվելով միասնական ժողո-
վրդատնտեսական պլանին ամբողջովին յենթակա, նրա կենսադրծմանն

տոմանդակող, նրա կատարման ու գերակատարմանը խթանող կատեգորիաների:

Խորհրդային տնտեսութեան տեսութիւնը, վերալեւ սոցիալիզմի կառուցման տեսութիւնը, պետք է մատնանշի և հիմնավորի սոցիալիստական շինարարութեան կոնկրետ ուղիներն ու ձևերը. նա պետք է լինի այն հեղափոխական տեսութիւնը, վորը պրակտիկներին տալիս է «կողմնորոշման ուժ, հեռանկարի պարզութիւն, վստահութիւն՝ աշխատանքում, մեր դործի հաղթանակի հավատք» (Ստալին): Այնինչ խորհրդային եկոնոմիկայի այսպես կոչված «ռեզուլյատորի» տեսութեան շուրջը կատարված տեսական հետազոտութիւններն և վեճերի մեծ մասը մինչև այժմ զգալի չափով կրել են սխալաստիկական բանա-կախիւնների բնույթ: Խորհրդային եկոնոմիկայի իրական տեսութիւնը պետք է լինեն կոնկրետ, նա պետք է ուսումնասիրի վոչ թէ «ընդհանրապես արանքորմացիոն պրոցեսը», այլ սոցիալիստական վերակառուցման, ինդուստրացման, կոլեկտիվացման կոնկրետ ուղիները, ինչպես ԽՍՀՄ-ի ներսում տեղի ունեցող դասակարգային պայքարի, այնպես էլ համաշխարհային կապիտալիստական շրջապատի դեմ մղվող պայքարի հիման վրա:

Խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութիւնը շարժման ընդհանուր արեւմտերի ուսումնասիրութիւնը պետք է հասցնի այն աստիճանի կոնկրետութեան, վոր համապատասխանի պլանային տնտեսութեան խնդիրներին, հանդիսանա հնգամյա և գլխավոր հեռանկարային պլանների կառուցման հիմքը: Այս ընդհանուր մեթոդոլոգիական պահանջից բխում է պլանավորման կոնկրետացման խնդիրը, վորի մասին կիսովի այս գլխի յերկրորդ մասում:

Կոնկրետութեան խնդիրը խորհրդային տնտեսութեան տեսութիւն մեջ հատկապես ընդգծվում է այն դինամիկ բնույթով, մեկ դրութիւնից մյուսը կատարվող այն արագ փոխանցումներով, վորոնք հատուկ են մեր տնտեսութեանը: Ձի կարող լինել եկոնոմիկայի զարգացման այնպիսի հիմնական որոնք, վորն իր կոնկրետ-յուրահատուկ դրսևորումը չունենա առանձին ետապներում: Ուստի որոնքի զարգացման ետապների վերլուծութիւնը հանդիսանում է հենց իրեն՝ որոնքի վերլուծութեան պարտադիր պահանջը:

Կոնկրետութեան պահանջը չի նշանակում տեսական հետազոտութիւնն ինքեցեւ սոսկ յերևույթների մակերևութային նկարագրման մակարդակին, վորովհետեւ իրականութեան կոնկրետ ձևերը լրիվ ու խորապես ճանաչելու հարաւորութիւն է տալիս միայն այն որոնքի հայտարարումը, վորն ելական է յերևույթների բաղադրանքութեան մեջ: Իբրեւ թէ պատասխանելով կոնկրետութեան այս հիմնական պահանջին, մի քանի տնտեսագետներ պնդում են, վոր վողջ անցման շրջանի տնտեսու-

թյան զարգացման վաղ մի ընդհանուր որևնք զոյություն չունի, և փորձում ելին հատուկ որևնքներ դուրս բերել մեր անսուսության յուրաքանչյուր ետապի համար: Այսպես, որինակ, վերականգնման շրջանի համար սահմանվում էր մեկ որևնք, վերականգնման շրջանի համար՝ մի այլ որևնք, և դրանով իսկ չինական պարիսպ էր քաշվում այդ յերկու ժամանակաշրջանների միջև: Այդպիսի սահմանադրումը միանգամայն անորինական է, քանի վոր վերականգնման շրջանը նախապատրաստվել է վողջ նախորդ զարգացմամբ, և հենց վերականգնման շրջանում տեղի ելին ունենում սոցիալիստական վերականգնման խորը պրոցեսներ: Իհարկե, վերականգնման և վերականգնման շրջանների միջև տարբերություն կա, բայց դա տարբերություն է միևնույն վորակի սահմաններում, դա՛ միևնույն վորակի տարբեր վիճակներն են: Այս պատճառով կարելի չե խոսել լիկ միևնույն որևնքի՝ յուրաքանչյուր շրջանին համապատասխանող տարբեր ձևերի մասին: Վերևում ասածները վերաբերում են վողջ միայն վերականգնման շրջանին, այլև ընդգրկում են մեր զարգացման բոլոր ետապները:

Մենք արդեն ցույց ենք տվել, վոր սոցիալիստական հանրայնացման պրոցեսներն իրականացնող սղանը մեր զարգացման որևնքն և հանդիսանում այն պատճառով, վոր նա արտահայտում է տիրապետող սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունը, սպաքարում է մերեկոնոմիկայում ևս իր զոյությունը պահպանող կապիտալիստական տենդենցների դեմ՝ տարբեր ձևերով ու մեթոդներով մեր զարգացման տարբեր շրջաններում: Պրոլետարական հեղափոխությունը արտադրության կապիտալիստական յեղանակը վորպես տիրապետող յեղանակ՝ վերացնում է և սահմանում է աշխատանքի ու արտադրության հիմնական միջոցների տիրապետության նոր յեղանակ, վորը զարգանալով դառնում է գերակշռող: Դրանով իսկ սղանը, վորպես մեր եկոնոմիկայի յերկու տենդենցներից մեկի՝ սոցիալիստական տենդենցի արտադրական հարաբերության արտահայտություն՝ միաժամանակ շարժման որևնք է դառնում Հոկտեմբերյան հեղափոխության մոմենտից սկսած:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և պրոլետարական դիկտատուրան, վորոնք համարակալան-արտադրական նոր սիստեմ սահմանեցին հանձնա սոցիալիստական հանրայնացման պրոցեսներն ընդգրկող և իրականացնող սղանի՝ իբրե խորհրդային եկոնոմիկայի շարժման որևնքի՝ դործողության սկիզբն են դնում: Սակայն չպետք է կարծել, վոր դրանով հեղափոխության սկզբին իսկ կանխորոշվեց այն հարցը, վոր սոցիալիզմի հաղթանակը մեր յերկրում ապահովված է (թեև այդ հաղթանակի հնարափորությունը դրված էր Հոկտեմբերյան հեղափոխությամբ), վոր «ով-ում» հարցն անպայման բոլոր պայմաններում կլուծվի պրոլետարիատի ոգտին, վոր այդ որևնքի հիման վրա մենք ալտո-

մատիկ կերպով կներանձնը սոցիալիզմի մեջ: Պլանի, վորպես շարժման որևէի աշխարհի հասկացողութիւնն արմատապես կխեղաթյուրեն նրա բնույթը:

Յեթե Լենինն ասում էր, վոր մենք ունենք այն ամենն ինչ անհրաժեշտ ու բաւական և սոցիալիզմի կառուցման համար, ապա այդ չէր նշանակում կտրել սոցիալիզմի համար մղվող դասակարգային համառ պայքարից: Ընդհակառակը, միայն Լենինի այդ դրուշթն էր, վոր հեռանկարի պարզութիւնն էր տալիս, ծառայում էր իբրև կարևորագույն պայման մասնաներին մօրիլիզացիայի յենթարկել պայքարելու կապիտալիզմի դեմ, մանր-ապրանքային տնտեսութեան վերակառուցման համար, սոցիալիզմի կառուցման հմարավորութեամբ իրականացնելու դարձնելու համար: Լենինը դրան դուշնթաց մասնանշում էր մի այլ հնարավորութիւնն ևս, կապիտալիստական զարգացման հնարավորութիւնը: Բայց հեղափոխական տեսութեան խնդիրն այս յերկու հնարավոր ուղիների սոսկական նկարագրութիւնը չէ: Նրա խնդիրը կարող և լինել միայն այն, վոր նա հիմնավորի զարգացման սոցիալիստական ուղու իրադրածման յեղանակները, ձևերը և մեթոդները կապիտալիստական ուղու դեմ մղվող պայքարում: Սոցիալիստական պլանի պրաքլեմի՝ վորպես շարժման որեմքի իրական նշանակութեամբ միանումն է, վոր նա տնտեսամարեմ պետք է հիմնավորի սոցիալիզմի կառուցման Լենինի մատմանշած հմարավորութեամբ իրականութեամբ դարձնելու կռնկրետ ուղիներն ու ձևերը:

Պլանը չի կարելի պատկերացնել իբրև ինչ-վոր արտաքին ուժ, վոր դարգանում և ինքն իրեն, մեր մասնակցութիւնից, մեք պայքարից դուրս: Ինչպես վոր պրոլետարիատի սուբյեկտիվ, կոլեկտիվ կամ-քը որչեկտիվ անտեսական գործոն և դառնում սոցիալիստական շինարարութեան պրակտիկայի միջոցով, այնպես և պրոլետարական դիկտատուրայի պլանը, վորպես շարժման որենք, կարող է իրադրել լի և լի պրակտիկայի միջոցով, լի դասակարգային պայքարի պրոցեսում: «Պլանը միլիտանտոր մարդկանց կենդանի ու պրակտիկ գործունե-յութիւնն է» (Ստալին): Կապիտալիզմի որոք տարերային որինաչափութիւնները հակադրվում են արտադրական պրոցեսի մասնակիցներին: Սոցիալիստական պլանավորումն արտահայտում և նոր սոցիալիստական տիպի որինաչափութիւններ, վորոնք չեն հակադրվում արտադրողներին՝ իբրև արտադրական պրոցեսի անդիտակից մասնակիցներ, այլ իրադրում են միլիտանտոր աշխատավորները կողմից տարերայնութեան և կապիտալիստական արտադրական հարաբերութիւններին մնացորդները դեմ ծախվող պայքարի և դիտակցական ստեղծագործութեան պրոցեսում:

Պիամ և տարերբ:—Յերբ մենք ասում ենք, վոր խորհրդային տնտեսությունը սլանային տնտեսություն և, ասլա ալդ չի նշանակում ժխտել տարերային տենդենցները մեր զարգացման մեջ: Դանի վոր, ի տարբերումն ավարտված սոցիալիզմի, մեր սլանը զարգանում և դասակարգերի և դասակարգային սլաքարի գոյությունն սլալմաններում, ուստի նրա խնդիրները կարելի չե իրադրոծել միմիայն հաղթահարելով այն հակադրությունները, վոր կան սլանային սկզբունքի և տարերային տենդենցների միջև:

Տարերբի բնույթն ու դերը սլաուիչ կերպով բացահայտված են լենինի, Ստալինի աշխատություններում, մեր կուսակցության վորոշումներում: Տարերբի սլատվանդան և հանդիսանում այն հանգամանքը, վոր մեր յերկրում կան, առաջին, բաղմամիլիոն բաժան-բաժան, մանր-ապրանքային գյուղացիական տնտեսություններ, յերկրորդ՝ քաղաքի և գյուղի կապիտալիստական տարրեր: Վերջիններիս դերը սլալի չափով ալելի յեր նրանց տեսակարար կշիռից, քանի վոր չարունակ մանր-ապրանքային արտադրությունից տարերայնորեն կատարվում եր կապիտալիզմի աճում: Մանր-ապրանքային տնտեսությունն իր հիմքում միատիպ և կապիտալիստականի հետ: Նա չունի յոր զարգացման հատուկ ուղի. նրա զարգացման տարերային տենդենցներն ապրանքային-կապիտալիստական տենդենցներ են: Դրանով իսկ տարերբի բնույթը ևս մեր տնտեսության մեջ կարող և միայն կապիտալիստական լինել: Նրա այս կապիտալիստական բնույթը լիակատար ակնհայտություն դրսևորվում և այնպիսի փաստերում, ինչպես գների չեղումը սլանից, վորի կապակցությամբ ուժեղանում և կուլակային խմբերի կուտակումը նեպի առաջին տարիներում, անասունների տարերային մորթոտումը և ցանքսերի մասնակի կրճատումն առանձին ուսյուններում: Վերջին տարիներս տեղի ունեցած կուլակային հացահատիկային գործադուլները, կենտրոնացված մթերումների վիժեցման փաստերը, այս բոլորը ժողովրդատնտեսական սլանի դեմ ուղղված տարերային տենդենցների սլաքարի դրսևորումներ են: Տարերբի կապիտալիստական բնույթի ընդունումը վոչ մի դեպքում չսետք և հանդի այն բանին, վոր տրոցկիստրեն չղանաղանվեն տարերբի դրսևորման տարբեր ձևերը մեր տնտեսության մեջ: Տարերբի դեմ ուղղված սլաքարը չի կարող միատարր լինել—այլ բան և սլաքարը կապիտալիստական հատվածի տարերբի դեմ, այլ բան՝ սլաքարը մանր-ապրանքային արտադրության տարերբի դեմ, առալել ևս տարերային տենդենցների մնացորդների դեմ կոլտնտեսություններում, վերջիններիս զարգացման առաջին աստիճանների վրա: Բայց միայն մանր-ապրանքային հատվածի վերակառուցումն ու կապիտալիստական սեկտորի վոչնչացումը վերջապես կոլտնտեսական գյուղացու հետագա վերամշակման

աշխատանքները վերջնականապես կվոչնչացնեն տարերքի արտահան-
առությունները :

Պլանի և տարերքի պայքարը դասակարգերի պայքարի արտա-
հայտությունն է : Դասակարգային պայքարի այս մոմենտը շարունակ
ըողարկվում և աջ ոսկորտունիստների կողմից «պլանի և տարերքի փո-
խադարձարար իրար մեջ թափանցելու» տեսություններում, տարերքի
«յուրահատկության» և պլանայնության «յուրահատկության» տեսու-
թյուններում (Ալխենվալդ), կամ «հարարերական անպլանայնության» և
«հարարերական պլանայնության» տեսություններում (Բուխարին)^{*)} :
Ձի կարելի ասել, թե մեր տնտեսության սոցիալիստական տարրերին
յուրահատուկ են տարերային տենդենցներ. նրանց ըստ բնույթի յուրա-
հատուկ են միայն պլանային սոցիալիստական տենդենցները, բայց
չնորհիվ այն հանդամանքի, Վոր սոցիալիստական հատվածը հումքի և
այլ գծերով կապված և չհանրայնացված հատվածի հետ, նա ազատ չէ
տարերային տենդենցների ներդործությունից, վորոնք թափանցում են
յերբեմն նույնիսկ հետեղական սոցիալիստական տիպի տնտեսու-
թյունների ներսը, փորձում են վիժեցնել պլանների իրադործումը : Վեր-
ջիններս աղղում են պլանի կատարման ընթացքի վրա, դժվարացնում
են այն. մենք ունենք պլանի «ճեղքվածքներ» տարերքի կողմից :

Պլանի և տարերքի այս պայքարում հիմնական հարց է հանդիսա-
նում այն հարցը, թե կարո՞ղ են արդյոք տարերային տենդենցները
փոխել մեր տնտեսության պլանային սոցիալիստական վերականուց-
ման հիմնական դիժը—ուղին : Տարերային տենդենցները, նրանց ուժը
և տարածված լինելը մեր եկոնոմիկայում տարբեր են տարբեր ետապ-
ներում : Սոցիալիստական շինարարության առաջին տարիներում մենք
մեր յերկրում ունեյինք մանր—գյուղացիական արտադրության դերա-
կշռություն : «Կապիտալիզմի համար,— ասում եր Լենինը 1920 թ.
դեկտեմբերին,—Ռուսաստանում ավելի ամուր տնտեսական պատվան-
դան կա, քան կոմունիզմի համար»^{**)} : Ժամանակակից ետապում,
յերբ դյուղացիական տնտեսությունների 62 %-ը միացած և կոլտնտե-
սություններում և մանր—գյուղացիական անհատական տնտեսություն-
ների դերը դյուղատնտեսական արտադրության մեջ դարձել և յերկրոր-
դական, յերբ սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը ՅՍՀՄ—ում լուծված է,
փոխվել և նաև տարերային տենդենցների ուժը մեր եկոնոմիկայում :
Նրանց պատվանդանը հիմա արդեն վոչ միայն «ավելի ամուր» չէ, այլ
արմատից խաբխրված է. տարերային տենդենցները կորցրել են հաղ-
թանակի հնարավորությունը պլանի դեմ մղվող պայքարում :

*) Бухарин. Заметки экономиста, стр. 16.

**) Собр. соч., т. XXVI, стр. 46.

Բայց վոչ միայն սոցիալիստական հաջող շինարարության վճռա-
կան արդյունքները, այլև անցած տարիներում կատարված զարգաց-
ման ամբողջ ընթացքը ցույց են տալիս, Վոր ճիշտ քաղաքականու-
թյուն վարելով մենք կարողացել ենք հիմնականում հաջողությամբ
հաղթահարել տարերքի ճնշումը պլանի վրա։ Սոցիալիստական հատ-
վածի անումը մեզ մոտ սխտեմատիկ ընույթ ունի։ Ինչպիսի ուժեղու-
թյամբ էլ ՆեՊ-ի առանձին շրջաններում նրա դեմ կանգնելիս ե յեղել
տարերքը, այնուամենայնիվ սոցիալիստական հատվածը յերբեք չի
կրճատել իր տեսակարար կշռի բարձրացումը։ Այնուհետև, չնայած
այն ղեպի դերին, Վոր ուներ չհանրայնացված հատվածը սպառման
առարկաների արտադրման և առևտրի ասպարիզում, բանվոր դասա-
կարգի՝ ունալ աշխատավարձը բարձրանում եր անչեղ ու սխտեմատիկ
կերպով։ Վերջապես, ինդուստրացման անընդհատ և հաղթական յեր-
թը, ՄՏԿ-ների, խորհանտեսությունների, կոլտնտեսությունների ա-
նումը—այդ ամենը վկայում են, Վոր մենք հաջողությամբ ենք պայ-
քարել տարերային տենդենցների դեմ և վոչ մի ետապում թույլ չենք
տվել, Վոր նրանք տիրապետող տենդենց դառնան, որենքի փոխվեն։ Ժո-
ղովրդատնտեսական պլանի՝ իրբե շարժման որենքի՝ առկայությունը
նշանակում ե, Վոր յերկու տենդենցներից—պլանային և տարերային
տենդենցներից—պլանայինը տիրապետող, ուղղություն տվող, «ով-
աւ» ակզրունքով մղվող պայքարում տարերքին յենթակա դարձնող ու
հաղթահարող տենդենց ե հանդիսանում։

Այս ամենը յերբեք չի նշանակում, Վոր այսոր ել մենք կարող ենք
մաղաչափ անգամ թուլացնել մեր պայքարը տարերային տենդենցների
դեմ ու կամ թերադնահատել այն վտանգը, Վոր իր յետեից կարող
ե բերել պլանների կատարումն ինքնահոսին թողնելու։ Պայքարը
պլանների կատարման համար հանդիսանում ե պայքար սոցիալիզմի
համար՝ կապիտալիզմի դեմ։

Հարցի այս դրվածքը կուլակի, նրա աղետուրայի դյուզում և քա-
ղաքում մեր պլանների վիժեցման համար մղած կատաղի պայքարի
լույսի տակ այսոր ել, չնայած մեր ձեռք բերած հաղթանակներին,
լիավին պահում ե իր ամբողջ ուժը։

Յեթե տարերային տենդենցները հաղթահարելին պլանը վճռա-
կան քնադավառներում (որինակ՝ յեթե կուլակը հաղթեթ հացածթեր-
ման գործում, յեթե վիժեցվեթ յերկրի ինդուստրացման և գների մեր
քաղաքականությունը, խախտվեթ դրամական սխտեմը և այլն) և
այդտեղ տիրապետող դիրք գրավելին, ապա այդ կնշանակեթ այն, Վոր
տարերային տենդենցները զարգացման ընդհանուր որենքի կվե-
քածվելին, որենք, Վոր վերացնում ե պլանը, վերացնում ե վողջ
տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման հնարավորությունը։

Տարեբային տենդենցները հաղթանակը նշանակելիս կլինեն արժեքի որոնքը հաղթանակ, մի որենք, վորի հիման վրա զարգացումը կարող է ընթանալ միայն կապիտալիստական ուղղութեամբ:

Արժեքի որենքը, վորպես որենք, չի դործում վոչ մեր ամբողջ տնտեսութեան մեջ, վոչ եւ նրա առանձին հատվածներում: Արժեքի որենքը կարող է դործել լոկ իբրեւ տնտեսական սխտեմի հիմնական որենք, կամ թե իբրեւ որենք չգործել ամենեկին: Մեր եկոնոմիկայում չկան յերկու կողիացած ճյուղեր, ուր դործելիս լինեն իրենց հատուկ հիմնական որենքները: Յենթադրենք թե գյուղատնտեսութեանը զարգանում է արժեքի որենքի հիման վրա: Այդպիսին յենթադրելիս միանգամայն անբացատրելի կլինեն գյուղատնտեսութեան վողջ սոցիալիստական վերակառուցումը, վոր հաջողութեամբ կիրառում ենք մենք, վորովհետեւ արժեքի որենքից ամենեկին չեն թղիսում վոչ կոլեկտիվացումն ու կուլակութեան վերացումը, վոչ եւ անգամ սկզբնական կոոպերացիայի ստորին ձևերը: Պլանը վոչ միայն սոցիալիստական հատվածի որենքն է, այլև նա մեր ամբողջ տնտեսութեան զարգացման որենքն է: Կապիտալիստական տարրերի գոյութեանը (և վորոչ զարգացումը նախորդ ետապներում) դեռևս չի խոսում այն մասին, վոր արժեքի որենքը դործում է մեր եկոնոմիկայում: Հենց մեր տնտեսութեան կապիտալիստական հատվածի գոյութեանն ու ճակատագիրը չեն կարող հասկանալի լինել պլանից դուրս: Անցման շրջանի եկոնոմիկայի տայամաններում կապիտալիստական տարրերի գոյութեան ընդհանուր որենքն այդ տարրերի վոչնչացման որենքն է. կապիտալիստական տարրերը «չեն ձևափոխվում ընդհանրապես» և չեն ներառում սոցիալիզմի մեջ, այլ վոչնչացում են դասակարգային սուր պայքարի պրոցեսում. դրանումն է դրսևորվում պլանի՝ իբրեւ սոցիալիզմի կառուցման որենքի՝ ներդործութեանը կապիտալիստական տարրերի նկատմամբ: Բայց և մանր-նայրանքային արտադրութեանը նույնպես չի ներառում սոցիալիզմի մեջ տարեբայնորեն, պլանի խնդիրն է՝ ակտիվ ներդործութեանը ունենալ նրա զարգացման վրա, նրան միավորել կոլտնտեսութեանը, զեկավարել կոլտնտեսութեանը հետագա զարգացման պրոցեսը, վորի կենտրոնական խնդիրը ներկա ետապում նրա տնտեսական և կազմակերպչական ամրապնդումն է տիրապետող արտելային ձևի հիման վրա—վորի հաջող լուծումը կանխորոշելու յն նրանց հետագա աճումը՝ նոր զարգացման ավելի բարձր աստիճանի դիտադրվելու՝ հետևողական սոցիալիստական տիպի ձեռնարկութեանը վերածվելու ուղղութեամբ:

Վաստարարները խորհրդային եկոնոմիկայի զարգացման քրեմինիստի մատիմ:—Վնասարարները և ոպորտունիստները քիչ չեն աշխատել խորհրդային եկոնոմիկայի զարգացման որենքները խեղաթյուրելու:

վրա, ինչքան եւ արտաքուստ տարբերվելիս լինեն վնասարարների, տուցելիստները և աջերի տեսությունները, այնուամենայնիւ նրանք բռնարն եւ ըստ ելության յեկնում եյին այն բանից, վոր վերջին հաշվով ընդունում եյին արժեքի որենքի դործողությունը ԽՍՀՄ-ի եկոնոմիկայում: Ամենից ալելի հետեւողականորեն և համառորեն այդպիսի դիրքավորումները տնտեսագլխության մեջ սողոսկելու փորձեր եյին անում վնասարարները: Այժմ «Արդյունաբերական կուսակցության» և «Մենչեիկների Միութենական բյուրոյի» դատաւարությունից հետո, միանգամայն պարզ ե, վոր նրանց բոլոր՝ միանգամայն արտարկա դատողությունների յետեւում թաղնված եր միանգամայն վորոշակի դասակարգային նպատակ: Իբրեւ հակակշիւ խորհրդային եկոնոմիկայի տեսության իրական խնդրի, վորը սոցիալիզմի կառուցման հնարավորությունն իրականության դարձնելու ուղիների և ձևերի հիմնավորման մեջ եր կայանում, նրանք ճշնում եյին տեսականորեն ապացուցել կապիտալիստական ռեստավրացիայի անխուսափելիությունը և դրանով իրենց իրական պատվանդան կառուցել վնասարարների հակահեղափոխական պրակտիկայի համար:

Իբրեւ որինակ վերցնենք՝ վնասարար Յուրովսկու դատողությունները: Նրա կարծիքով խորհրդային եկոնոմիկան ապրանքային-կապիտալիստական տնտեսության ձևերից մեկն ե լոկ, և այդ տնտեսության հիմնական որենքը—արժեքի որենքը—լիակատար ուժ ու անսահմանափակ նշանակություն ե պահպանում նաև մեզ մոտ: Թեև պրոլետարական պետությունը, ինչպես խոստովանում ե Յուրովսկին, հսկայական նշանակություն ունի, վորովհետև նա կարող ե ներդրոնել տնտեսական կյանքի ընթացքի վրա մի ամբողջ շարք միջոցառումների ողնությամբ, բայց «միայն մեկ բան նա չի կարող, այն ե՝ դուրս դալ արժեքի որենքի դործողության վոլորտից»: Յուրովսկու կարծիքով, անցման շրջանի եկոնոմիկայի պլանավորման ճիշտ հասկացված խնդիրներն ամեննախն ապրանքային հարաբերությունների վերացման մեջ չեն կայանում, այլ միմիայն՝ ապրանքաշրջանառության կարգավորման մեջ: Կապիտալիզմի իդեոլոգների համար դժվար ե ուղղակի դեմ դուրս դալ պլանին (այդ մեր յերկրում հաջողություն չեր ունենա),—նրանք խոսում են պլանի դերի «չափադանցման» (այսինքն՝ իրականում ամբացման) վնասակարության մասին և դուրս են գալիս պաշտպանելու շուկայի, գների, դրամա-վարկային հարաբերությունների և այլ «նորմալ» որենքները: Իսկ գների, դրամական-ապրանքային շրջանառության ամեն մի պլանավորումը, պլանի ամեն մի միջամտությունը տնտեսական դարդացման մեջ, նրանց կարծիքով, տանում ե դեպի ՆեՊ-ի վերացումը, դեպի վերջինիս մեթոդների փոխարինումը ռազմական կոմունիզմի մեթոդներով: Քանի վոր մեր տնտեսության դար-

գաղտնի արժեքի որևէքի հիման վրա պահում և կապիտալիզմի ուղղու-
թյամբ, բայց խեղաթյուրվում և պրոլետարական պետութեան միջնա-
մասութեան հետեանքով, ապա խնդիրը, Յուրովսկու և մյուս վնասա-
բարեկի կարծիքով, նրանումն և, վոր վերացվի այդ «անոմալիան» և
ստեղծվեն «սոսոցը», «նորմալ» պայմաններ կապիտալիզմի զարգացման
համար մեր յերկրում Արեւմուտքի յերկրների նմանութեամբ:

Յուրովսկու այս դատողութեաններում տեսական ձևով ընդհան-
րացված են կուլակային—կապիտալիստական տարրերի ահեկալու-
թյուններն ու հույսերը: Այդտեղ մեզմած և ինդուստրացման, կոլեկտի-
վացման, պրոլետարիատի դիկտատուրայի դեմ և կապիտալիստական
կարգերի վերականգնման համար մղելիք պայքարի ծրագիրը: Սակայն
Ջախջախելով՝ վնասարարական կողմակերպութեաններին, մերկացնե-
լով վնասարարական տեսութեանները, մենք չպետք և պայքարը նրանց
դեմ վերջացած համարենք: «Վնասարարները կան և կլինեն, քանի դեռ
մեզ մոտ կան դատարարները, քանի դեռ կա կապիտալիստական չրջա-
պտար» (Ստալին): Հետևաբար, այս կամ այն ձևով դեռևս տեղ կու-
նենան նաև վնասարարական տեսութեանները խորհրդային եկոնոմի-
կայի հարցերի շուրջը, վորոնց դեմ կարելի չե պայքար մղել միմիայն
մարքս-լենինյան մեթոդոլոգիայի սպասողիտութեամբ:

Տրոցկիզմը խորհրդային եկոնոմիկայի զարգացման որեմիքների մա-
տիմ:— Այս բուրժուական «տեսութեանները» վտանգավորութեանը
նրանումն և, վոր նրանցով վարակվում են նաև մեր կուսակցութեան
չարքերում յեղած անկայուն տարրերը: Այսպես, ընկ. Սմիլգան և ու-
րիշները նույնպես արժեքի որևէքի հիմնական ելին համարում մեր
անտեսութեան համար: Սմիլգան, որինակ, հայտարարում եր, վոր
մեր ձեռնարկութեաններում կերտվող անտահաշվարկի սկզբունքը տե-
սական եկոնոմիկայի լեզվով նշանակում և «վերականգնել արժեքի ո-
րևէքի զործողութեանը, մի շարք սահմանափակումներով, վորոնք
բոլորում են խորհրդային Միութեան առանձնահատուկ բնութեթից»:

Դուրս և դալիս միանգամայն ըստ Յուրովսկու— և՛ արժեքի որևէքի
և դեկալարում մեր անտեսութեանը, և՛ «դոյութեան ունեն մի շարք
սահմանափակումներ»: Սմիլգան կոպիտ կերպով խեղաթյուրում և
անտահաշվարկի բնութեթը մեր անտեսութեան մեջ: Տնտեսաշարկը չի
կարելի վերցնել պլանի հետ ունեցած կապից դուրս կամ հակադրել
պլանին. անտահաշվարկն, ընդհակառակը, պլանային դեկալարութեան
կարեորագույն լծակն և հանգիստանում մեզ մոտ: Տնտեսաշարկի առ-
կայութեանը համարելով իրեն նշան այն բանի, վոր արժեքի որևէքն և

*) С м ы л г а. Восстановительный период, стр. XV—XVI.

տիրապետում մեր եկնոմիկայում, Սմիլգան դրանով իսկ ցույց է տալիս, Վոր չի հասկանում վոչ պլանը և վոչ էլ տնտեսաշվարկը:

Ընկ. Սմիլգան, տրոցկիստական ուղղության շախմատի լիցենզիայի մեկը, իր տեսական արտահայտությունները մեջ դեռևս վերականգնման և վերակառուցման շրջանները սահմանում կանխադրեց ժամանակակից աջ ուղղությունից տեսական դերբալությունները տնտեսաշվարկի պրակտիկայում, վորոնց համաձայն՝ տնտեսաշվարկի ուժեղացում ներկա ետապում զիտվում է իրեն վերագրած դեպի «ազատ» ապրանքային-շուկայական հարաբերությունները: Ըստ Սմիլգայի տեսությունից ղուրս և գալիս, Վոր ներկա ետապում ևս, ինչքանով վոր կա տնտեսաշվարկը, ապա դործում է արժեքի որենքը: Հակառակ արժեքի որենքի՝ իրեն անխուսափելիորեն դեպի զարգացման կապիտալիստական ուղին առաջնորդող որենքի՝ մարքս-լենինյան հասկացություն, Սմիլգան գտնում է, Վոր մենք կարող ենք սոցիալիստական շինարարությունը կատարել նաև արժեքի որենքի տիրապետություն պայմաններում: Նրա կարծիքով մենք պետք է ոգտագործենք այդ որենքը մեր նպատակների համար, վորը միանգամայն հնարավոր է, վորովհետև արժեքի որենքը նման է «գնդացիների», վորը «ծառայում է նրան, ում կողմը դարձված է նրա լցամասը»:

Խորհրդային եկնոմիկայի որենքների տրոցկիստական տեսությունն ամենից ավելի լիակատար արտահայտություն է ստացել ընկ. Պրեոբրաժենսկու մոտ: Նրա տեսական հետազոտություն հիմքում դրված է վոչ թե դիալեկտիկական, այլ մեխանիստական մեթոդով, անցման շրջանի եկնոմիկայի բնույթի, նրա զարգացման ուղիների և ձևերի վոչ թե լենինյան, այլ տրոցկիստական ըմբռնումը:

Ընկ. Պրեոբրաժենսկին չի ընդունում խորհրդային եկնոմիկայի՝ իրեն հակադրությունների միասնություն՝ դիալեկտիկական բովանդակությունը, նրա մեջ տեսնում է միայն հակադրությունները և մոռանում է միասնություն մասին*): Նա խորհրդային եկնոմիկան մեխանիստորեն բաժանում յերկու մասի և անհրաժեշտ է համարում հետա-

*) ԾԱՆՈթ. ԽՄԽ-Ընկ. Պրեոբրաժենսկին և տրոցկիստները վոչ միայն «մոռանում եյն» խորհ. եկնոմիկայի միասնությունը և ընդունում հակադրությունները, այլև խորհրդային եկնոմիկայի հակադրությունները գիտակցաբար կոպիտ կերպով խեղաթյուրում եյն, յերկուով մի յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու հնաբավության բուժական բացասման ընդհանուր դրույթից: Հարցը նրանումն է, վոր հակահեղափոխական տրոցկիզմը ժխտելով սոցիալիստական սեկտորի առաջատար և ղեկավար դերը, այսինքն բացասելով խորհրդային եկնոմիկայի դիալեկտիքական միասնությունը, միաժամանակ խեղաթյուրում էր իրականությունը, գիտելով մեր հեռուդական սոցիալիստական ձեռնարկություններն իբրև պետկապիտալիստական ձեռնարկներ, ժխտելով աշխատավոր գյուղացու յերկակ բնույթը, համարելով ամբողջ գյուղացությունն իբրև համատարած հակահեղափոխական մասսա և խիստ չափազանցելով բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության հիմնական մասսայի-միջակ գյուղա-

դրոտել և դուրս բերել զարգացման որենքները նորանցից յուրաքանչյուրի համար առանձին: Վեր խորհրդային տնտեսությունը,—ասում է ընկ. Պրեոբրաժենսկին,—բաժանվում է պետական տնտեսության և մասնավոր տնտեսության: Պետական տնտեսությանը յուրահատուկ են զարգացման իր որինաչափությունները, մասնավոր տնտեսությանը՝ իրենք... Տեսական վերլուծության համար մեթոդաբանական անհրաժեշտ են առանձին-առանձին ընկել թե՛ մեկ և թե՛ մյուս որինաչափությունները, իսկ հետո բացատրել, թե ինչպես և ստացվում ռեալ կյանքի համադրոք*):

Պրեոբրաժենսկու աղավախի դիրքավորման մեխանիստական լինելը խանգարման ակնհայտ է, քանի վոր նա տնտեսական զարգացումը գիտում է իր բնարդյունք յերկու ուժերի դործողության, վորոնք մեխանիկայի որենքներով կադմում են ինչ վոր համադրոք:

Իր վերլուծության մեջ Պրեոբրաժենսկին հարկավոր էի համարում մեր եկոնոմիկայում մանր-ապրանքային տնտեսությունը տարբերել կապիտալիստականից: Նա մանր-ապրանքային տնտեսությունը կապիտալիստականի հետ միասին դնում է միևնույն փակադժի մեջ՝ մասնավոր տնտեսություն ընդհանուր անվան տակ: Մանր ապրանքաարտադրողի բնույթի աղավախ ըմբռնման մեջ դրված է պրոլետարիատի և դյուդաշխության հիմնական մասանների զոդման տրոցկիստական՝ իր ելույթյամբ հակահեղափոխական բացասումը, կոլեկտիվացման և մեր յերկրում սոցիալիզմի կառուցման հնարավորության բուրժուական բացասումը:

Անցման չըջանի եկոնոմիկայի բնույթի կոպիտ խեղաթյուրումը կայանում է այն բանում, վոր Պրեոբրաժենսկին պնդում է տեսական վերլուծության մար պրոլետարական պետության տնտեսական ջադաքականությունից կարվելու անհրաժեշտության մասին, տնտեսական որենքներն ինչպես Պրեոբրաժենսկին և արտահայտվում, իրենց «մասքուր» տեսքով ընկելու անհրաժեշտության մասին: Դրանով Պրեոբրաժենսկին լուկ ալիլի ցայտուն յերեան հանեց իր դիրքի մեխանիստական լինելը, կապիտալիզմի եկոնոմիկայի նկատմամբ խորհրդային եկոնոմիկայի ունեցած վոդը վորակական տարբերությունը հասկանալը: Այն ամենից

ցիություն ջահերի մասնակի ներհանկությունները (դները ջադաքականություն և այլն), յեր տեոնում նրանց ջաների ընդհանրությունը, վոր դոյություն ունի բանվոր դասակարգի է միջակ դյուդաշխության միջև՝ հեղափոխության նիմնադամ հարցերում, վորը դիտվոր նախադրանքից մեկն է հանդիսանում այն պատմական ջրջադարձի, վորի հետևանքով է դյուդաշխական բոլոր աշխատավորական տնտեսությունները 60%-ը դանվում է այսոր կոլանտեսություններում: Այս պայմաններում հեղինակները մեջքերած ձեակերպումն այն՝ մասին, վոր տրոցկիստները միայն «մոռնում էլին» խորհրդային եկոնոմիկայի միանությունը՝ ընեկան է, վոր հիշա համարվել էի կարող

*) Преображенский. Новая экономика, стр. 250.

հետո, ինչ մենք ասացինք վերևում պլանի և տնտեսական քաղաքական
նության դերի մասին մեր տնտեսության մեջ, Պրեոբրաթենսկու ա
դրույթի արատավորութունն ակնհայտ է—Պրեոբրաթենսկին կամ
նույն է խորհրդային եկոնոմիկայի շարժման որևէն ուսումնասիրե
կտրվելով... այդ որևէնքում յեղած ամենահիմնականից :

Յերկու սեկտորներին համապատասխան, Պրեոբրաթենսկին մ
եկոնոմիկայում սահմանում է յերկու որևէնի գործողություն—մա
նավոր սեկտորում գործում է արժեքի որևէնքը, պետական սեկտորում
«նախնական սոցիալիստական կուտակման որևէնքը» : Անցման շրջան
եկոնոմիկայի ամբողջ բովանդակությունը, ըստ Պրեոբրաթենսկո
կայանում է այն պայքարում, վոր մղում են այս յերկու որևէնքնե
րենքը գործողության վոլորան ընդլայնելու համար : «Նախնական ս
ցիալիստական կուտակման» Պրեոբրաթենսկու «հայտնաբերած որևէնք
համաձայն խորհրդային եկոնոմիկայում հիմնականում պետք է զա
ղանան այն պրոցեսները, վորոնք տեղի յեն ունեցել կապիտալի սկզբնա
կան կուտակման ժամանակ : Կուտակման որևէնքների վողջ տարբերո
թյունը մեկ և մյուս տեղում կայանում է, ըստ Պրեոբրաթենսկու, լր
շարժման ձևի, ուղղության մեջ. այնտեղ այս որևէնքը տանում է դե
կապիտալիզմի դարգացումն ու ամրացումը, այստեղ՝ սոցիալիզ
դարգացումն ու ամրացումը : Ինչպես հայտնի յե, կապիտալիզմի նախ
նական կուտակման Մարքսի սահմանած որևէնքը կապիտալիստների
կողմից միլիոնավոր մանր ասլրանքաարտադրողների անխնա շահա
գործման և քայքայման, գաղութների բացահայտ կողոպտման
ստրկացման որևէնքն է : Նախնական սոցիալիստական կուտակման
Պրեոբրաթենսկու որևէնքը նույնպես սահանջում է, վոր պետական ս
ցիալիստական հատվածը շահագործի, «կլանի» մասնավոր հատվ
ծին, վերջինի դարձնի մի գաղութ, վորից պետք է վերցնել այն ամենն
ինչ «տեխնիկական հասանելի յե» : «Նախնական սոցիալիստական կու
տակման» այս որևէնքը, ինչպես սնդում է Պրեոբրաթենսկին, առանձն
ուժով գործում է մեր յերկրում, ուր մինչև լող շատ ժամանակ տու
գերակշռում էր մանր-ասլրանքային սեկտորը : Այս որևէնքի ամենից ա
վելի ընդհանուր ձևակերպումն ասում է, վոր ինչքան ավելի հետա
մնաց է յերկիրը, այնքան ավելի մեծ չափով սոցիալիստական կուտա
կումը պետք է ընթանա դյուզից միջոցներ քամելու, դյուզացիության
շահագործելու ուղիով :

Պրեոբրաթենսկու այս «որևէնքում» անհետացել է սլրոլետարիատ
դիկտատուրայի կարևորագույն ողակը—սլրոլետարիատի և գյուղա
ցիության հիմնական մասսաների ամուր դաշինքի անհրաժեշտությունը
«Նախնական սոցիալիստական կուտակման որևէնքը» հանդիսանում է
ընդհակառակը, մի փորձ՝ տեսականորեն հիմնավորելու գյուղացիու

թյան հետ կապերը խղելու անխուսափելիութունը, մեր յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի անկարելիութունը: Պրեոբրաժենսկու տեսությունը մանր-բուժուական ամանտյուրիստական տեսություն է, վորի հիման վրա—յեթե այն ընդունվեր և նրանով ղեկավարվեյինք սոցիալիստական շինարարության պրոցեսում—մենք վոչ միայն չեյինք հասնի ներկա ետպին, վոչ միայն ձեռք չեյինք բերի ինդուստրացման և կոլեկտիվացման բոլոր հաջողությունները, չեյինք թեակոխի սոցիալիզմի շրջանը, այլև անխուսափելիորեն կկորչեյինք կապերը գյուղացիության հետ, կհանդեպեյինք սոցիալիստական շինարարության վիժեցման և հրապիտալիզմի սեռամիբացիային:

Խորհրդային եկոնոմիկայի որենքների տրոցկիստական տեսությունների դեմ պայքարելու ակտուալ բնույթը չի սպառվում լոկ մեր-կացնելով այն ամենն, ինչ դրել են իր ժամանակին Պրեոբրաժենսկին, ժմիրլյան և մյուսները: Ներկա ետպում ես առեւորի, դրամի, վարկի հարցերում ամեն տեսակ «ձախ» խոտորումների, նրանց ամենափոքր չափով անպամ թերադնահատելու, անտհաշվարկը պլանին հակադրելու և այլ փորձերի դեմ պայքարը կարող է հաջող լինել միայն այն պայմանով, յեթե մերկացվեն նրանց տեսական հիմունքները և դրանով իսկ մեթոդացվի նրանց որյեկտիվ դասակարգային բովանդակությունը: Վերոմհետե բոլոր այս «ձախ» տեսությունների մեջ նոր ետպում, նոր ձեւերով հրապարակ է դալիս տրոցկիզմի նույն հին բուրժուական տեսությունը, վորի հիմնավորումը փորձում եր տալ Պրեոբրաժենսկին զեւեսս վերականգնման շրջանում:

Հավասարակշռության տեսությունը և «աշխատանքային ծախսումների սրեմքը»։—Բուրժուական տեսությունների ազդեցությունը մեր կուսակցության առանձին ողակների վրա իր ունեցած ալիելի լիակատար արտացոլումն ունեցավ հավասարակշռության մեխանիստական տեսության մեջ, վորը խորհրդային եկոնոմիկայի մասին յեղած բոլոր յուրժուական և ոսյորտունիստական տեսությունները մեթոդոլոգիական հիմքն և հանդիտանում: Հավասարակշռության տեսությունը խորհրդային եկոնոմիկայի նկատմամբ լայնորեն կիրառում է ընկ. մեխարիներ: Իրրե հակակշիւ Մարքսի ուսմունքի, վորի համար հետապոտության վերջնական նպատակը «հանդիսանում է ժամանակակից հասարակության շարժման անտեսական որենքի հայտնաբերում» (Մարքս), Բուխարինը դառնում է, վոր անտեսական տեսության խրնգիւրը հանդիսանում է հավասարակշռության որենքի սահմանումը: «Այս հավասարակշռության որենքը դառնել տեսական եկոնոմիկայի հիմնական պրոբլեմն է»^{*)}:

^{*)} Бухарин. Экономика переходного периода, стр. 128.

Համաձայն այս տեսական դիրքավորման, Բուխարինն անհրաժեշտ է համարում առաջին հերթին հարաբերականություն սահմանել մեր ժողովրդական տնտեսության տարրերի նկատմամբ: Այդ անհրաժեշտ հարաբերականության ամեն մի խախտումը, Բուխարինի հայտարարությամբ, հակասում է համասարակչության սկզբունքին և հղի չէ տրնտեսական ու քաղաքական դժվարություններով:

Մարքս-լենինյան տեսությունը համասարակչությունը էի դիտում իբրև շարժումից կտրված մի բան, այլ համասարակչությունը վերցնում է իբրև շարժման յենթակա մի մոմենտ: Հարաբերականության բնույթն արտադրության միջոցները և աշխատանքի բաշխման մեջ շարունակ վորոշվում է տնտեսության յուրաքանչյուր պատմական սխառեմի զարգացման ուղղությամբ և առանձնահատկություններով: Միանգամայն ակներև է, վոր այս հարաբերականությունը և նրա բովանդակությունը այլ կլինեն, յեթե՝ յերկիրը դնում է սոցիալիստական ինդուստրացման ուղիով, դյուզատնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման, կապիտալիստական չրջապատի հանդեպ ունեցած տնտեսական անկախության ամրացման ուղիով, և բոլորովին այլ կլինեն այս հարաբերականությունն ու նրա բովանդակությունը, յեթե յերկիրը զարգանում է վորպես կիսադադութային ազրարային կցորդ, համաշխարհային կապիտալիզմի լծի առակ: Արդյունաբերության և դյուզատնտեսության հարաբերության, արդյունաբերության առանձին ճյուղերի հարաբերության բնույթը, արտադրության, սպառման և կուտակման հարաբերությունը վաղորդ տրված էեն, այլ վորոշվում են տնտեսության տվյալ սխառեմի շարժման պատմականորեն վորոշված որենքներով, դասակարգերի հարաբերությամբ և պայքարով:

Այդ առանձնապես վերաբերում է խորհրդային եկոնոմիկային, կառուցվող սոցիալիզմի եկոնոմիկային: Առանց հին պրոպոցիաների արմատական փոփոխման անհնարին է հաջողությամբ հաղթահարել տրնտեսական դժվարություններն ու դիսպրոպոցիաները, անհնարին է հաղթական սոցիալիստական շինարարությունը: Հին պրոպոցիաները կառուցվող սոցիալիզմի եկոնոմիկայի համար դիսպրոպոցիաներ են և նրանց խախտելու վախն աջ ոպորտունիստական վախ է՝ դասակարգերի հարաբերության հեղափոխական փոփոխումից, մի փոփոխում, վորի հիման վրա միայն հնարավոր է այդ դասակարգերի վոջնացումը: Ինդուստրացման և կուլեկտիվացման արագ տեմպերը հենց հին պրոպոցիաների խախտման կոնկրետ արտահայտությունն են: «Համասարակչության» դրոշի ներքո դեմ դուրս դառնով այդպիսի խախտման, աջերն քացատում եյին անցման շրջանի եկոնոմիկայի հիմնական հատկաւթյունը—նրա դիմամիկ լիճելը, վերակառուցման պրոցեսի հեղափոխակա-

նությունը, հանդես ելին գալիս իբրև կապիտալիստական տարրերի ուղղակի գործակալներ :

Հալատարակչության նույն այդ տեսությունից յեկնում էլին նաև արոցկիւտները : «Մեր եկեղեցիական, ասում է Տրոցկին, դանադան բարձրության դարդացման սոցիալիստական տենդենցները զուգորդվում են հյուսվում են կապիտալիստական տենդենցներին, վրոնք նույնպես դանադան ատոմանի հատուկություն է տհասություն ունեն : Կոնտրոլ թիվերը տալիս են մի շարք պրոցեսները շաղկապումը մյուսների հետ և դրանով իսկ դրսևորում են դարդացման համադրը : Դրանումն է պերսպեկտիվ պլանի հիմնական սոցիալիստական նշանակությունը»^{*)} : Տրոցկին, ինչպես և Պրեոբրաժենսկին, ՍՍՄ-ի եկեղեցիական դարդացման հիմնական սրենքը մեխանիստորեն դուրս է բերում իբրև դարդացման շերիտ ինքնուրույն տենդենցների համադրը : Տրոցկին պլանավորման հիմունքը տեսնում է այդ տենդենցների շաղկապման մեջ, պլանը գրելվում է իրեն հատուկ վերականգնող, ներդրծոն և ակտիվ դերից է նրա խնդիրն է դանում հալատարակչության սահմանում : Տրոցկիստները կոպից պլանի տիրապետող նշանակության թերազնահատումը նրանց ազդակից է դարձնում աջ ոպորտունիստների հետ : Բայց այդ չի խանգարում, վոր տրոցկիստներն այլ դեպքերում չընկնեն հակառակ ծայրահեղության մեջ, այն է՝ «չգերազնահատեն» պլանային ներդրծության հնարափորությունը, բյուրոկրատացման չենթարկեն պլանավորումը :

Հալատարակչության տեսությունը հակահեղափոխական միասնաբարների ամբողջ թեորիայի և պրակտիկայի հիմքն է հանդիսանում : Իբրև հակաչիտ այն դիրքավորումներին, վոր ունի կուսակցությունը սոցիալիստական վերականգնման տեմպերն արադացելու և հին պրոպոցիաներն ու հարաբերությունները հիմնովին փոփոխելու ուղղությամբ, Բազարովը, Գրոմանը, Կոնդրատևիը, Չայանովը, Ուանովսկին և մյուս միասնաբարներն առաջադրում էլին հին պրոպոցիաների պահպանումը վորպես դարդացման բարձրագույն սկզբունք, վորպես պլանավորման հիմնական սկզբունք : Այս դիրքավորումների կլասիկ արտահայտությունը տվել է Ուանովսկին, վորը գրում էր. «Ժողովրդատնտեսական պերսպեկտիվ պլանը կազմելիս հորիզը հանդիսանում է հալատարակչության սկզբունքը»^{**)} :

Այս «սկզբունքային» դիրքավորումը կոնկրետացրեց Գրոմանը, վորն ապացուցում էր, թե ինչպիսի սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններ են տեղի ունենալիս լինեն, համենայն դեպս ժողովրդական տնտեսության հիմնական տարրերի հարաբերությունը պետք է մնա տն-

*) Л. Троцкий. «К социализму или капитализму»

**) «Экономическое Обозрение» № 6, 1927 стр. 21.

վորիս և վոր մեր պլանները կազմելիս հարկավոր և յեղնել արդյունաբերության արարանքային արտադրանքի (63 %) և գյուղատնտեսության արտադրանքի (37 %) այն հարաբերությունից, վորը պատմականորեն զոյացել և ցարական Ռուսաստանում մինչև պատերազմը:

63 : 37 ֆորմուլան, վորը Գրոմանը ներկայացնում էր վորպես հասարակչության և հարաբերության ընդհանուր տեսության կոնկրետ հիմնավորում, պետք է առանցք հանդիսանար ինչպես մեր վողջ անցյալ զարգացման բնույթը և ուղղութիւնը բացատրելիս, այնպես և լոնտեսական հարաբերությունների պերսպեկտիվ պլանավորում կատարելիս:

Հասարակչության վնասարարական, ուրորտունիստական տեսությունների դեմ պայքարելը, նրանց դասակարգային էյության մերկացումը չեն նշանակում պայքարել ամեն մի հարաբերականության դեմ առհասարակ: Մեր դեպի սոցիալիզմ առաջխաղացման պրոցեսում մեզ հարկավոր և «վորոշ հարաբերականություն» է: Բայց այդ հարաբերակաւնությունը մեր դասակարգային հարաբերակաւնությունն է, վորը կոդմարշվում է վաչ քե կապիտալիզմի տարբայնորեն սահմանվող սյուպարցիանքի գծով, այլ սոցիալիզմի ամենաարագ կառուցման ուղիւքայմք:

Մեր պրոպոզիանները սահմանվում են պրոլետարական դիկտատուրային պլանի հիման վրա, բոլորովին այլ կերպ, քան արժեքի որենքի դործողության պայմաններում: Սոցիալիստական պլանը, վորպես շարժման որենք, չի վերացնում հարաբերականությունը, այլ նրան ընդգրկում էր մեջ էրբե յենքալիս մի մոմենտ: Քանի վոր արված և շարժման վորոշ որենք, դրանով իսկ արված և նախ հասարակչության սահմանման տիպը, արված և վորոշ հարաբերականություն:

ԽՍՀՄ-ի եկոնոմիկայում հարաբերականության հարցի բուն բայլչելիսյան, դիալեկտիկական դրումը մենք ունենք մասնավորապես կուսակցության XV համալումարի այն դիրեկտիւնքի մեջ, վոր նա տվել է ժողովրդական տնտեսության հնգամյա պլանը կազմելու մասին: Ժողովրդական տնտեսության հնգամյա պլանը կազմելիս, ինչպես և ամեն մի տնտեսական պլան կազմելիս, վորը նախատեսվում է քիչ թե շատ յերկարատե ժամանակվա համար, անհրաժեշտ է ձգտել ըստ ամենայնի բարենպաստ ձեռով դուգակցելու հետեյալ տարրերը—բանվորների և գյուղացիական մասսանքի ընդլայնված սպառումը, ընդլայնված վերարտադրությունը (կուտակումը) պետական ինդուստրիայում, ընդլայնված վերարտադրության հիման վրա ընդհանրապես ժողովրդական տնտեսության մեջ, ժողովրդատնտեսական զարգացման ավելի արագ տեմպ, քան կապիտալիստական յերկրներում, տնտեսության սոցիալիստական հատվածի տեսակարար կշռի անդայման և սիստեմատիկ

քարձրացում, վորպիսին վճռական և գլխավոր մոմենտ և հանդիսանում պրոլետարիատի ամբողջ տնտեսական քաղաքականության մեջ^{*)}։ Ժողովրդական տնտեսության մեջ մեր պլաններով արտահայտվող հարաբերականության չորպը պետք և ամբողջապես համապատասխանի մեր տնտեսության դեպի սոցիալիզմ առաջխաղացման բնույթին և խնդիրներին։ Հարաբերականության սահմանման կարևորագույն լծակն և հանդիսանում ծանր և թեթև արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, տրանսպորտի, կոմունալ տնտեսության, բնակարանային և կուլտուր-կենցաղային շինարարության կապիտալ ներդրումների քաղաքականությունը։ Այս հիման վրա միայն ապահովվում են յերկրի ինդուստրացման, կապիտալիզմի վերացման ըստ ամենայնի արագ տեմպերը, մեր ձեռնամխելայի դժվարությունների և դիպրոպորցիաների հաղթահալումը։

Տարերային տեղեկացները, վորոնք գեուես կան անցման շրջանի և-կոնոմիկայում, վորոշ ազդեցություն են գործում պրոպորցիաների սահմանման վրա։ Բայց նրանք չեն կարող փոխել հարաբերականության բնույթը։ պրոլետարական դիկտատուրայի պլանի հիման վրա սահմանվող պրոպորցիաները հակադիր են տարերային պրոպորցիաներին, ուղղված են նրանց վոչնչացման դեմ։

Համաձայն իր յեկտիտային մեթոդոլոգիական նախադրյալի, այն մե համասարակչության տեսության, Բուխարինը խորհրդային եկոնոմիկայի համար սահմանում և մի որևեց, վորը նա կոչում և աշխատանքային ծախսումների որևեց և վորը, նրա կարծիքով, գործում և նաև ամեն մի այլ եկոնոմիկայում։ Համաձայն այս որևեցի, յուրաքանչյուր հասարակության մեջ անհրաժեշտ և համարում նա աշխատանքի բաշխման հարաբերականություն, վորը տարբեր պատմական դարաշրջանում իր քոմանդակությամբ մնում և անփոփոխ և փոխում և լոկ իր դրսևորման ձևերը։ կապիտալիզմից դեպի սոցիալիզմ պատմական անցումը, համաձայն այս որևեցի, հետևյալ տեսքն ունի—յեթե կապիտալիզմի որոք աշխատանքային ծախսումների որևեցը հանդես և դալիս արժեքային ձևով, սոցիալիզմի որոք՝ առանց վորևեց ձևի, անմիջաբար, ապա անցման շրջանի եկոնոմիկայում տեղի յե ունենում այնպիսի մի պրոցես, յերբ աշխատանքային ծախսումների որևեցը նետում և իր վրայից իր պատմական արժեքային տարադր։ Այսպես, Բուխարինն ասում և, վոր «սոցիալիստական, պլանային սկզբունքների հաղթանակի պրոցեսը վոչ այլ ինչ և, յեթե վոչ մի պրոցես, յերբ աշխատանքային ծախսումների որևեցն իր վրայից նետում և իր արժեքային մեղսական շապիկը»^{*)}։

Բուխարինի պնդումն այն մասին, վոր լոկ ձևն և փոփոխական, իսկ բոլանդակությունն անփոփոխ և,—հակասում և Մարքսի ուսմուն-

^{*)} Бухарин. К вопросу о закономерностях переходного периода, стр. 399.

քին : Մարքսը բավականաչափ ուղղակի ցուցումներ է տվել այն մասին , վոր տարբեր պատժական դաբաշըջաններում տնտեսական որենք-ներին վոչ միայն ձեւը , այլև բովանդակությունը փոփոխական է : Ըստ Մարքսի , սոցիալիզմի զարգացման որենքները վորակա-պես տարբեր են կապիտալիստական զարգացման նախորդ դաբաշըջանի որենքներից : Իսկ ըստ Բուխարինի , նրանց միջև վոչ մի վորակական տարբերություն գոյություն չունի , քանի վոր կապիտալիզմի , անցման շրջանի եկո՛ւմիկայի և սոցիալիզմի միջև յեղած ամբողջ տարբերությունը նա դարձնում է լոկ ձևերի տարբերություն՝ բովանդակության անփոփոխությամբ :

Քննելով պլանի և արժեքի որենքի հարաբերությունը , Բուխարինը հայտարարում է , վոր «տվյալ գեպքում խոսք չի կարող լինել որեմիք մյուսական բովանդակության ըստ եյուրյան անտադանիզմի մասին , այլ խոսք կարող է լինել միայն հասարակական ձևի անտադանիզմի մասին» , և վոր նոր որենքի ծնունդը կարող է տեղի ունենալ արժեքի ո-րենքն աշխատանքային որենքի փոխակերպելու միջոցով : Անցման շրջանի եկոնոմիկայի զարգացման որենքն սխալ հասկանալով , Բուխարինը բնա-կանաբար չե՛ր կարող չխեղաթյուրել նաև պլանի դերը : Նա պլանն ըն-դունում է լոկ ձևականորեն : Բուխարինը , պլանից բացադատում է նրա վողջ ակտիվ , հեղափոխական բովանդակությունը : Պլանի ամբողջ դերը , նրա կարծիքով , հանգում է այն բանին , վոր նա առաջ կանխադրում է այն , ինչ առանց այդ ել կսահմանվեր տարերային ո-րենքների հիման վրա : Այսպիսով , պլանը , Բուխարինի կարծիքով , վո-չինչ չի փոխում հասարակական-աշխատանքային հարաբերություննե-րի մեջ , այլ միայն պատիվ կերպով արձանագրում է տարերային զար-գացման ընթացքը :

Ըստ եյության Բուխարինը նույն տեսությունն է զարգացնում , ինչ Յուրովսկին , իսկ նրա հետ մեկտեղ նաև մենչեիկ մնասարարներ Գրո-մանը և Բազարովը , վորոնք պնդում էյին , վոր արժեքի որենքը գոր-ծում է խորհրդային եկոնոմիկայի մեջ : «Պատկերավոր ձևով ասած ,— գրում է Բուխարինը ,—մենք արժեքի որենքին ևս կտրիպենք ծառայելու մեր նպատակներին» : Յուրովսկու և Բուխարինի տարբերությունն այս-տեղ նրանումն է , վոր յեթև առաջինը հրաշալի հաշվի յեր առնում այն հանդամանքը , վոր արժեքի հիման վրա զարգացումը տանում է դեպի կապիտալիզմը , ապա յերկրորդը «միամիտ»կերպով յենթադրում եր ,վոր արժեքի որենքն ողնում է մեղ սոցիալիզմ կառուցելու և կապիտալիզմի դեմ պայքարելու : Բուխարինի այն պնդումը , թե մենք «արժեքի որեն-քին կտրիպենք ծառայել մեր նպատակներին» , միաժամանակ վերաֆրա-զավորումն է Սմիլգայի այն դրույթի , վորը մենք մատնանչեցինք վե-րևում և վորտեղ արժեքի որենքը նմանեցվում եր զնդացիբի ,վոր ծառա-

յում և նրան, ում ձեռքում գտնվում է: Խորհրդային եկոնոմիկայի անտեսական որենքների մասին աջերի և մենչևիկ վիսասարարների ունեցած հայացքների այս դուգադիպուկությունը, նրանց մտեցման ամբողջ տարբերությունը հանդերձ, հնարավոր դարձավ շնորհիվ նրանց տեսությունների սոցիալական պատմանդանի ընդհանրություն, շնորհիվ նրանց բոլորի համար ընդհանուր յեղով մեխանիստական մեթոդոլոգիայի:

Բուխարինի բոլոր այս դրույթներն այն մասին, վոր արժեքի որենքը չի հակասում աշխատանքային ծախսումների որենքին «նյութական բուլմիդակուլթյան եյուլթյան տեսակետից», վոր յերկրորդը ներառում է առաջինի մեջ, վոր արժեքի որենքն սպասարկում է սոցիալիզմին և այլն, նպատակ ունեն հիմնավորելու կուլակի՝ սոցիալիզմի մեջ ներաճելու, սոցիալիստական շինարարության ինքնահոսի և այլ ուղորտունիստական տեսությունները: Նրանք վոչ այլ ինչ են, յեթե վոչ անցման շրջանի դասակարգային պայքարի մասին աջ ուղորտունիստների ունեցած հայացքների տեսական արտահայտությունը, հայացքներ, վորոնց համաձայն մենք պետք է խաղաղ կենակցենք կապիտալիստական տարրերի հետ և միայն աստիճանաբար, «մարդասիրաբար» նրանց դուրս մղենք: «Դասակարգային պայքարը, —ասում է Բուխարինը, —մղվում է... նոր բուրժուազիայի նկատմամբ նրան ոգտադործելու վոգով, պլյուս՝ վորոշ մոմենտից սկսած նրան խաղաղ ճանապարհով դուրս մղելու վոգով»^{*)}:

Անցման շրջանի եկոնոմիկայում դասակարգային պայքարի այսպիսի դեհահատումը, ամբողջ վերելում ասածից հետո, կոմենտարիաների կարիք չի գոում: Բուխարինն այստեղ ասես թե իր վերացական, տեսական դատողությունները թարգմանում է դասակարգերի լեզվի և ահամայից ցույց և տալիս, թե վո՛ր դասակարգերի շահերին և համապատասխանում իր տեսությունը:

Պրոլետարական դիկտատուրայի ժողովրդատնտեսական պլանի վերջնական նպատակը կոմունիստական հասարակություն ստեղծելն է: «Սկսելով սոցիալիստական վերափոխություն, ասում է Լենինը, —մենք պետք է պարզ դենք մեր առաջ այն նպատակը, վորի կողմն ուղղված են վերջիվերջո այդ վերափոխությունները, այն է՝ կոմունիստական հասարակություն ստեղծելու նպատակը»^{**)}:

Այս հիմնական և վերջնական նպատակի իրադրոծումն անցնում է մի ամբողջ շարք ետապներով: Յուրաքանչյուր շրջանի պլանն ունի իր առաջադրությունը և պետք է տվյալ ժամանակամիջոցում արտացոլի դեպի ընդհանուր նպատակը տանող ամենակարճ ճանապարհը: Մեր սոցիալիստական պլանավորման արակտիկան մշակել և պլանները վորոշա-

^{*)} Сборник. «Вопросы культуры при диктатуре пролетариата» стр. 146.

^{**)} Ленин. Собр. соч., т. XV, стр. 137.

էի սխտեմ: Մենք ունենք տարեկան պլաններն կամ այսպէս կոչված կոնտորը թվերի, հնդամյա պլան և գլխավոր պլան (генеральный план) Այս պլաններէց յուրաքանչյուրն ունի իր վորոշակի խնդիրը: Այսպէս առաջին հնդամյա պլանը, վորը գտնվում է ավարտման պրոցեսում և կատարվում է չորս տարում, մեր եկոնոմիկայի խորը սոցիալիստական վերակառուցման առաջին ետապի պլանն է հանդիսանում և նպատակ ունի ինդուստրացման յենթարկել յերկիրը, հիմնականում ավարտել ղյուղատնտեսական սոցիալիստական վերակառուցումը և այդ հիման վրա կուլակութիան՝ իրրե դատակարգի՝ վերացումը: Յերկրորդ հնդամյակը, վոր կազմվում է այժմ, յենում է առաջավոր կապիտալիստական յերկրներին հասնելու և անցնելու, քաղաքի և գյուղի հակադրութիւնը վերացնելու համար լրիվ նախադրյալներ ստեղծելու, մտավոր և ֆիզիկական աշխատանքի հակադրութիւնը խոշոր չափով մեղմացնելու խնդրից: Նրա գլխավոր քաղաքական խնդիրը լինելու յե իրականացնել դատակարգեբի և առհասարակ մարդու ձեռքով մարդու շահագործումն իւպառ լիկվիդացիայի յեծքախկելու գործը, սոցիալիզմի կառուցման ավարտումը» (Կուլքիշեվ):

10—15 տարվա դարդացման հիմնական ընդհանուր գծերը սահմանվում են գլխավոր պլանով (генеральный план), վորը Լենինն իր ժամանակին բնութագրում էր, իրրե կուսակցութիւն յերկրորդ ծրագիր: Կոնտորը թվերը հնդամյա պլանի հատվածներն են, նրանք սոցիալիստական շինարարութիւն ալելի կոնկրետ, տարեկան պլաններն են:

Յուրաքանչյուր պլանի կազմումն ու կատարումը պետք է դիտակաշորեն հիմնավորվի կամ, այլ խոսքով, դիտականորեն կառուցված պլանն պետք է յենի խորհրդային եկոնոմիկայի դարդացման որենքները լուսաբանող և նրա կենսագործումն ապահովող թեորետիկական վերլուծութիւն աւբողական սխտեմից:

Միենույն ժամանակ պլանավորումը դրսեւորում և ճշտում է խորհրդային եկոնոմիկայի դարդացման առանձնահատկութիւնները, սոցիալիստական ձեախոխումների մեթոդները և դրանով իսկ նյութ է տայիս խորհրդային տնտեսութիւն տեսութիւն դարդացման համար: Այսպիսով, խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութիւնն իր մեջ ընդգրկում է պլանավորման ընդհանուր տեսութիւնը, իր հերթին պլանավորման պրակտիկան հարստացնում և խորհրդային եկոնոմիկայի տեսութիւնը:

Ժամանակակից ետապում, ԽՍՀՄ-ն սոցիալիզմի շրջանը թեակոխելու կապակցութիւնաւ, պլանի դերը ժողովրդական տնտեսութիւն մեջ աճել է ալելի քան յերբեք հակայական չափով: Սակայն անհրաժեշտ է նշել, վոր պլանավորման մեթոդաւորիւն մինչև այժմ համեմատաբար քիչ է մշակված, վորն առանձնապէս սուր է իրեն զգալ տալիս ժամա-

նակակից ետապում: Առայժմ մշակված են պլանները կազմության և կատարման միայն հիմնական դրույթներն ու սկզբունքները:

Պլանավորման լինիյան կուսակցական մեթոդները սրելու համար անհրաժեշտ և ամբողջովին մերկացնել վնասարարների պլանավորման մեթոդություն, աջ և «ճակ» ուղորտունիստների դիրքավորումները: Այդ մեթոդությունների դիրքավորումների ազդեցությունը խիստ ուժեղ և մի շարք պլանային փաստաթղթերում և այժմ ել դեռ անբավարար չափով և մերկացված և ամբողջապես չի հաղթահարված:

Պլանի դիրեկտիվների մշակումը:—Պլանավորումը պլանի կազմության և կատարման միասնությունն է: Ամեն մի կոնկրետ պլան միասնական նպատակից բխող և կոնկրետ իրականությունում պայմանավորված գերեկտիվ դիրքավորումների ու հաշվարկումների սխառն է: Պլանը պրոլետարիատի գերիշխողության կողմից նշված խնդիրների իրագործումը հետապնդող միջոցառումների վերջ սխառն է: Պլանի կատարման ժամանակ ճշտվում և ղեկավարացրելու յան յանձնարկում պլանի ընդհանուր խնդիրները, ինչպես նաև կատարման ընթացքում առաջադրվում են լրացուցիչ խնդիրներ, վերոնք չեյին կարող դրվել պլանի կատարման ժամանակ: Կենդանի պլանային աշխատանքում նմանապես կատարելագործվում և ճշտվում են պլանի կատարման ձևերն ու մեթոդները: «Պլանը կազմելով չի վերջանում, այլ միայն սկսվում և պլանավորման աշխատանքը» (Ստալին):

Պլանի գերեկտիվները մշակելիս վճռական նշանակություն ունի այն հարցը, թե ինչքանով են պլանի գերեկտիվներն ու հաշվարկումները կապված կոնկրետ իրականություն հետ, այդ իրականությունն ինչպիսի ազդեցություն և դարձում գերեկտիվների վրա, և, ընդհանրապես, պլանի գերեկտիվները դործողության ընթացքում ինչքանով փոփոխման են յանձնարկում իրականությունը:

Վնասարարներ Գրոմանը, Բադարովը և մյուսները, վերոնք յերկար ժամանակ նստած էյին Պետպլանում՝ գեկավար պաշտոններում, այս հարցի առթիվ ունեյին իրենց «տեսությունը»: Այսպես, Գրոմանը, հայտարարելով, վոր պլանը հիմնականում կարող և նախատեսում լինել և վոր թե գերեկտիվ, ժխտում ևր պրոլետարական պետություն պլանի ադտիվ գերը: Սոսկելով պլանավորման սկզբունքների մասին, նա ներկայացնում ևր այսպիսի մի դրույթ—«թեկոնողիական և դենետիկ տեսակետները պետք և որդանապես չադիստվեն, իսկ պրիմատը պատկանում և դենետիկ տեսակետին»: Այս ոտարերկրյա բառերի տակ թաղնված և այն միտքը, վոր մի ր ամբողջ պլանային շինարարությունը պետք և վորոշիլ անցյալի դարդացման ընույթով («դենետիկայով»), վորն իրեն յանձնարկում և («պրիմատ») ապադայի համար նախատեսված նպատակային առաջադրությունները («թեկոնողիան»): Վնասարարները:

յենթադրում են, վոր մեր պլանն իրեն նպատակ պետք է առաջադրի միջ թե վորոշ խնդիրներ իրադրծումը տնտեսական քաղաքականութան ասպարիդում, այլ միայն սահմանի տնտեսական զարգացման պրոգնոզը, այնպես ինչպես նա կընթանա առանց պլանի ներդրծոն միջամտության: Պլանը պետք է զրադվի միայն այն յերևույթների նախատեսումով, վորոնք տեղի յեն ունենալու որչեկտիվ տնտեսական պրոցեսների հիման վրա, և չխանգարի այդ պրոցեսներին: Այսպիսով, պլանը, մնասարարների կարծիքով, պետք է լինի միջ թե պրոլետարիատի վորոշ դասակարգային քաղաքականության ակտիվ կիրառողը, այլ պասիվ զկտող այն բանի, ինչ կատարվում է կյանքում: Այս մնասարարները, մասնավորապես, որինակ՝ կոնդրատյովը, ճշնում է յին ապացուցել պլանի նպատակային դիրքավորումներին զարգացման որչեկտիվ որենքները հակադրելու միջոցով: Որչեկտիվ որենքները այսպիսի հակադրումը սոցիալիստական շինարարության պլանին՝ իր մեջ այլ բան չի պարունակում, յեթե միջ կուլակի պայքարը սոցիալիզմի դեմ: Միանգամայն սխալ է պատկերացնել, թե պլանային տնտեսության որչեկտիվ որենքները կարող են իմաստ ունենալ նպատակային դիրքավորումներից դուրս, ինչպես և ընդհակառակը՝ սխալ է նպատակային դիրքավորումները դիտել իբրև լոկ սուբյեկտիվ կամք: Սոցիալիզմ կոռուցելով ԽՍՀՄ-ում, պրոլետարիատը զկոսկցաբար ընթանում է արտադրողական հարաբերությունների նոր սխտեմում դրված որչեկտիվ սոցիալիստական տենդենցների դժով:

Պրոլետարիատն իրեն առաջադրում է իրադրծելի խնդիրներ: Այս իմաստով, հակասություններ չկան մեկ կողմից պլանի դիրեկտիվ դիրքավորումներին և մյուս կողմից՝ որչեկտիվ իրականության միջև: Որչեկտիվ որինաչափություններ և պլանում արտահայտվող դասակարգային նպատակը զարգացման միասնական պրոցեսի դիալեկտիկորեն չադկապված մոմենտներ են: *)

Պլանավորման բնագավառի մնասարարներն ունեյին վորոշակի նպա-

*) ԾԱՆՈթ. ԽՄԲ.—Այստեղ հեղինակները նույն կարգի յիշկու կոպլա սխալ են հատարում: այսպես նրանք՝

1) «Արտադրական հարաբերությունների նոր սխտեմ» ասելով ըստ կյության յեշնում են անցման եկոնոմիկայից ամբողջովին վերցրած:

Հորցի տարբինակ դրվածքը միանգամայն սխալ է, վորովհետև ամբողջ եկոնոմիկայում նոր առաջատար (սոցիալիստական) հարաբերությունները դոյություն ունեն է դրծում են անցման եկոնոմիկայի միայն մի սեկտորում, իսկ այդ սեկտորի արտադրական հարաբերությունները վերադրել ամբողջ եկոնոմիկային, այդ նշանակում է մեր եկոնոմիկան չդիտել իբրև անցման եկոնոմիկա, այլ ամբողջովին վերցրած նույնացնել այն ավարտված սոցիալիստական եկոնոմիկայի հետ:

Այդպիսի հարցադրման վտանգավորությունը կայանում է նրանում, վոր նա որեկեալիորեն անտես է առնում մանր ապրանքային սխտեմի արմատական վերակա-

տառակային դիրքավորում՝ կապիտալիզմի ուստավրացիայի ուղղու-
թյամբ, և դրա համար նրանք փորձում են յին պլանի նպատակային դիր-
քավորումը փոխարինել տարերային զարգացման պատիվ նախատեսու-
մով: Նրանք հաշիվներ են անում, նայելով դեպի յնտ, անցյալի վրա,
այն բանի վրա, թե ինչպես և առաջներում զարգացել տնտեսությունը,
նախորդ տարիներում ինչպիսի հարաբերություններ են յնդել գյու-
ղատնտեսության և արդյունաբերության միջև և այլն, և այդ հարա-
բերությունները նրանք փորձում են յին տարածել ապագայի վրա:

Յեթե Գրոմանն ուղղակի պնդում էր, թե վողջ ժողովրդական տն-
տեսության պլանավորումը պետք է վերածվի նախատեսման, ապա
Բադարովը դործում էր ավելի նուրբ կերպով: Պետական տնտեսության
համար, Բադարովի կարծիքով, պլանը պետք է կառուցվի վողջ թե գե-
նետիկ, այլ թե լուրջիական ձևով: Իսկ գյուղատնտեսության մեջ «պե-
տությունը տեղի է հանդիսանում և միայն անուղղակի կարող է խթանել
այս կամ այն բնականորեն նշվող տնտեսական փառաքա-
ղանության միջոցներով»: Նպատակային դիրքավորման կիրառումն
այստեղ «դրկված և վերեն դործնական նշանակությունից»: Գյուղա-
տնտեսության դարգացման հեռանկարային պլանն ըստ Բադարովի կարող
է կառուցվել միայն դեներտիկ ձևով: Գյուղատնտեսության դարգացման

ուղծման և կապիտալիստական սեկտորի լիկվիդացիայի անհրաժեշտությունը, դրա-
նով իսկ նախատեսում է պլանի դերը նրա ակտիվ ներդրոնն նշանակությունը արա-
դրողական ուժերի զարգացման ուղիներին ճշման և բնթացքի խնդրում:

2) Հեղինակները գտնում են, վոր մեր եկոնոմիկայում հակառակություններ չկան
«պլանի դերակիցի» դրքավորումների և... որյեկտիվ իրականության միջև: Այդ բող-
լուս և նրանից, վոր հեղինակները պլանի վերլուծության ընթացքում առհասարակ
անցման եկոնոմիկայում առկա յերկրորդ որյեկտիվ տեղեկնցը կապիտալիստական
տեղեկնցը—չեն տեսնում: Ճիշտ մտանանդիով, վոր մեր կուսակցության վարած ու-
ղիվ քաղաքականության հետեանքով կապիտալիստական տեղեկնցը հիմնականում
կորցրել և խառա մեր եկոնոմիկայի զարթման որևեցի վերածվելու բոլոր ջանքերը
նրանք միաժամանակ անհիմն կերպով առհասարակ ժխտում են կապիտալիստական
տեղեկնցի վորդեն պլանի դեմ պայքարող Ֆակտորի ամբողջ դերն ու նշանակու-
թյունը:

Հազիվ թե յերկտը թացաբարությունները կարել լինի ցույց տալու համար, վոր
պլանները կենսազարթումը, նրա դիրեկտիվների և նպատակադրումների իրականացումն
ընթանում է բոլոր դեքերով որված դասակարգային պայքարի միջոցով, ըստ վորում
նրանց կառարման առաջին նախադրյալը մեր շինարարության ավարտը ընտաղվա-
նեքում, այս կամ այն կերպ և այս կամ չափով իր դիրքերը պահող տարբարյության
և կապիտալիստական տեղեկնցների վճռական հաղթանարման հանդամանքով և պայ-
մանավորվում:

Պարզ չառանկերովքել պլանի հաղթանակի ուղին վորդեն կապիտալիստական
տեղեկնցների հաղթահարման և կապիտալիստական արաադրական հարաբերություն-
ների միացորդների լիկվիդացիայի ուղին, այդ նշանակում է որյեկտիվորեն հանդել մեր
պլանների շինհանգստը կարգով կառարման յեռությանը և ըստ եյության տուրք
առլ աջ ուղարտանիզմին:

տարերային տենդենցներին, զարգացում, վորին մենք կարող ենք միայն չանուղղակի դարկ տալ», Բաղարովն առաջարկում է հարմարեցնել պետական տնտեսութեան պլանը:

Այսպիսով, Բաղարովը հանձնարարում է ամբողջ պլանավորման դործում յեկեկ դյուղատնտեսութեան տարերային տենդենցների որիննտացիայից, վորը զարգանում է իրեն հատուկ որենքներով: Այստեղ բոլորովին ժխտվում է պետական արդյունարեւութեան առաջատար է վերախոսող դերը, պաշտպանվում է դյուղի տարերային զարգացումը և այս ամենը կոչված է հիմնավորելու մեր եկոնոմիկայի կապիտալիստական զարգացման անխուսափելիութունը:

Կյանքը ջախջախեց պլանի նկատմամբ տարերքի «պրիմատի» տեսութունը: Պետական արդյունարեւությունը հաջողութեամբ վերակառուցում է հետամնաց դյուղատնտեսութունը, նրան բարձրացնում է իր զարգացման մակարդակին, բայց Բաղարովը փորձում է մեջտեղ քաշել նոր դիրքավորումներ: Առաջին հնգամյա պլանի մեթոդոլոգիայի հարցերը քննարկելիս Բաղարովն իր յեկույթներէից մեկում կարծես թէ հրաժարվում է նախկին պնդումներից, հայտարարելով, թէ «թեկեղոգիան» և զենեակիւն իրար հետ մրցող անտագոնիզմներ չեն, այլ որդանական ամբողջի զիւղեկախկորեն շաղկապված մոմենտներ: Այս արդեն «գրեթէ» մարքսիստորեն է հնչում: Բայց Բաղարովին այս մարքսիստական ֆրադեոլոգիան անհրաժեշտ էր նրա համար, վորպեսզի նրա տալիքազնէլով՝ միասարաբական-բուքոսական զիրքավորումներ սղրսկեր հնգամյա պլանի մեջ: Իր միասարաբական մեթոդոլոգիայից Բաղարովը վոչ միայն չի հրաժարվում, այլև շարունակում է զարգացնել: Որինակ՝ իրեն պլանի նպատակային զիրքավորում, նա առաջադրում է յերեք եւլեմենտները—1) արտադրողական ուժերի աճման, 2) աշխատավորութեան բարեկեցութեան բարձրացման և 3) հանրայնացման աճման—զուգորդման իր յեռմիասնական ֆորմուլան: Այս ֆորմուլան Բաղարովը զիմակավորումն էր միայն: Նրա իրական իմաստը բացահայտեց հենց այն յեկույթում, վոր ունեցավ Բաղարովը հեռենկարային պլանավորման կենտրոնական հանձնաժողովի՝ «սոցիալիզմին ամենաարագ կերպով մոտենալու» թեղիսի դեմ: Բաղարովը հայտարարում է, վոր սոցիալիզմին ամենաարագ կերպով մոտենալու զիրքավորումը հանդում է պարտութեան և արատավորում է հենց հանրայնացման սկզբունքը: Իսկ զլիւսավորը, հայտարարում է նա, հանրայնացման արագ տեմպը կանցնում է արտադրողական ուժերի աճումը:

Հանրայնացումը Բաղարովի «յեռմիասնական» ֆորմուլայում պատահարար չէ, վոր վերջին տեղն է դրված: Բաղարովն ասում է, վոր հանուն արտադրողական ուժերի զարգացման չահերի՝ կարելի չէ և պետք է զոհարերել հանրայնացման չահերը, բայց յերեք հակառակը:

Արտադրողական ռեժիմի դարձացումը և հանրայնացումն այս ձևով իրարից կտրելն ու իրար հակադրելը ցույց է տալիս Բազարովի իսկական դիրքավորումները, վերոնք ուղղված են արտադրողական ռեժիմի կապիտալիստական դարձացման և վոչ թե սոցիալիստական դարձացման կողմը։ Վե՛րջ յերբ արդեն չէր կարելի բացահայտ կերպով դուրս գալ գյուղատնտեսության հանրայնացման դեմ, վնասարարները ձգտում էին բոլոր միջոցներով կասեցնել դարձացման տեմպը, պլանային մարմիններին ապացուցել հանրայնացման դանդաղ տեմպերի անհրաժեշտությունը, վորպեսզի դրանով դադարեցնեյին կապիտալիստական տարրերի արտաձուլման ու լիկվիդացիան։

Այսպիսով, վնասարարական տեսությունները միտում էյին պլանի դիրեկտիվներին ուղղաթյուռն տվող ճշմանկությունը, պլանը դատաարարում էր տնտեսության տարերային դարձացման պատիվ «կցորդը» դառնալու դերին։ մանր-ապրանքային տնտեսության տարերքը հաղթահարելու, այդ տնտեսությունները վերակառուցելու և կապիտալիստական տարրերին վոչնչացնելու դործիքից պլանը վնասարարների միջոցով դարձվում է «որչեկտիվ դարձացման պրոգնոզ», «որչեկտիվ տենդենցներին հաշվառումը»։ Բայց «որչեկտիվ տենդենցները», վնասարարների կարծիքով, միայն տարերային տենդենցներ են հանդիսանում և վորպես այդպիսին անխուսափելիորեն տանում են դեպի կապիտալիզմի վերականդնումը։

Թե ինչպիսի հեռանկարներ էյին դժու՛մ մեղ համար վնասարարները, այդ յերևում է հետևյալից։ Գլխավոր պլան կազմող հանձնաժողովը վնասարար Ոստղու նախագահությամբ մասնավոր սեկտորի ապրանքային արտադրանքի աճումը 15 տարվա համար նախագծում էր 18 %-ով, իսկ հանրայնեցված սեկտորի համար՝ 24 %-ով։ Այդ փաստորեն նշանակում էր վորձ անել հավերժացնելու հանրայնեցված և չհանրայնեցված սեկտորների այն հարաբերությունը, վոր կար՝ առաջին հնգամյակն սկսելու նախորդակին, և դրանով իսկ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելու կապիտալիստական ռեստավրացիայի համար։ Նույնպիսի նպատակ էր հետապնդում նաև վնասարար Ողանովսկին, վորը ճշնում էր ապացուցել, թե 15 տարուց հետո, այն է՝ մոտավորապես 1940 թվին, դյուղացիական տնտեսությունների թիվը 25 միլիոնից կբարձրանա 35 միլիոնի, այնինչ արդեն իսկ 1931 թվին, կոլեկտիվացման շնորհիվ, նրանց թիվը կրճատվեց ավելի քան յերկու անգամ։

Ըստ էություն նույն դիրքավորումը, այսինքն՝ պլանը տարերային համադրել նախատեսման վերածելը, ընկած էր— կապիտալիստական տարրերի հանդեպ անձնատուր լինելու աջ ուղորտունիստական ծրագրի հիմքում, «ինքնահոսի» տնտեսության, «կուլակի» սոցիալիզմի մեջ ներաճելու և այլ տնտեսությունների հիմքում։ Այսպես, Բուխարինը Բա-

դարովին հետեւելով պնդում ե, թե մեր պլանները հանդիսանում են «մի-
աժամանակ թե՛ նախատեսում (սրողնող) և թե՛ դիրեկտիվ»^{*)}։ Մեր
պլանավորման մեջ նախատեսման և դիրեկտիվի դերի ու նշանակութեան
այսպիսի հալստարեցումը հանդիսանում է պլանի դիրեկտիվ դիրքավոր-
ւումների դեմ պայքարելու թագուն ձև, պլանը գերազանցապէս նախա-
տեսում դարձնելու ձև։

Կուսակցութիւնը և սրբոլետարիատն անխնա տապալեցին բուրժու-
ական մենշևիկյան «մեթոդոլոգներին» և նրանց աջ ոսկրատունիստական
դաշնակիցների բոլոր հաշիւները։ Հաստատուն ձեռքով իրագործելով
սոցիալիզմի կառուցման լենինյան գլխավոր գիծը, կուսակցութիւնը
հիմնական առաջադրութիւններ տվեց տնտեսական շինարարութեան
ընադաւառում և պայքարեց նրանց կատարման համար։ Կուսակցու-
թեան դիրեկտիվներն ել հենց հիմք են հանդիսանում ժողովրդատնտե-
սական բոլոր պլանները կազմելու ժամանակ։ Ինչպես կուսակցութիւնը,
այնպես ել պլանային մարմինները դիրեկտիվները կազմելիս հաշիւ յեն
առնում կոնկրետ իրականութիւնը և պլանավորման փորձը, այդ իրա-
կանութիւնը փոխելու և պլանավորման ձևերն ու մեթոդները կատա-
րելագործելու համար։ Պրոլետարիատի դիկտատուրան մի իշխանու-
թիւն է, վոր իրավունք, պարտականութիւն և հնարավորութիւն ու-
նի իրեն համարել և դործել իբրեւ ժողովրդական տնտեսութեան իսկա-
կան կազմակերպիչ, և վոչ թե իբրեւ այդ տնտեսութեան ղեկավարման
համար պայքարող և տարերքի պլիքների վրա տարուբերվող իրավահա-
մասար ուժերից մեկը, ինչպես յենթադրում եյին զանազան ուղղու-
թիւնների ոսկրատունիստները։

Հետեւապես, պլանի ամբողջ մշակումը հիմնվում է դիտականորեն
հիմնավորված դիրեկտիվների վրա, յեղնում և սոցիալիզմ կառուցելու
նպատակից, հաշիւ առնելով այն բոլոր յեղանակները, միջոցները և
լծակները, վորոնցից պետք է ոգտվել և վորն անհրաժեշտ է ակտիւ
չերպով ստեղծել պլանի իրագործման պրոցեսում։ Պլանը-դիրեկտիվ է։

Մենք իրականութիւնն ուսումնասիրում ենք վոչ քե նրա համար,
վորպեսզի դիրեկտիվները պասիւ կերպով հարմարեցնենք իրականու-
թեանը, այլ վորպեսզի ակտիւ կերպով փոխենք այդ իրականութիւնը։
Պլանը դասակարգային պայքարի գործիք է դիրեկտիվների կատարման
համար, ընդդեմ զարգացման թշնամական ու տարերային տենդենցնե-
րի։ Պլանը սոցիալիզմի համար պայքարելու դրոշակ է։

Բայց պլանավորման դիրեկտիւ բնույթը, ինչպես մատնանշում եյին
լենինը և Ստալինը, չի կարելի պատկերացնել իբրեւ դիրեկտիվներ
բոլորովրատական, կարինետային «ստեղծագործութիւն» և վարչական

^{*)} Бухарин. Заметки экономиста, стр. 14.

յնդանակով վերելից չլնէին փաթաթելու մի ակտ: Պլանը սոցիալիզմի միլիտանսովոր կառուցողների ստեղծագործութեան արտահայտութիւնն է: Պլանավորման մեջ ըստ ամենայնի հասակ արտահայտութիւնն է տառնում բանլոր դասակարգի կենտրոնացված կամբը, վոր ուղղութիւնն է տալիս Խորհրդային Միութեան արտադրողական ուժերի զարգացմանը» (Վ. Կուլիքիշիլ): Միայն կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, մասնաւոր լայն մասնակցութիւնը պլանի կազմելու գործում կապահովի թե՛ պլանի հեղափոխական մեթոդողիւնն և թե՛ պլանի առավելագույն կատարումը: Պլանավորման դիրքիտիւլ բնույթն իր բարձրագույն արտահայտութիւնն է գտնում հանդիպական պլանի ձևով, վոր արտահայտում է հենց իրենց՝ մասսաների պայքարը դիրքիտիւլների կազմութեան և ճշման համար, նրանց իրացման անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելու համար:

Պլանների կոնկրետացումը:—Պլանավորման մեթոդողիւնայի կառուցողույն պահանջն է հանդիսանում պլանների կոնկրետացումը: Պլանների կոնկրետացման աստիճանը պլանային աշխատանքի կատարելութեան, պլանների իրական լինելու ցուցանիշն է: Պլանների կոնկրետացման նշանակութիւնը հատկապէս ավելանում է ներկա ետադում աշխատանքի աճող տեմպերի ու մասշտաբների կապակցութեամբ, յերբ պլանավորման գործում ներգրգովված են աշխատավորութեան միլիտանսովոր մասսաներ: Մենք պետք է վերացնենք դիմադրկութիւնը պլանավորման մեջ: Մեզ հարկավոր է վոչ թե պլան ընդհանրապէս, այլ կոնկրետ սոցիալիստական պլան:

Պլանի կոնկրետացումը կայանում է նախ և առաջ այն բանում, վոր այդ պլանը պետք է ծավալել ըստ ժողովրդական տնտեսութեան առանձին ճյուղերի: Դրանով իսկ ժողովրդատնտեսական պլանը դառնում է սոցիալիստական շինարարութեան առանձին բնագավառներին տրվող դպերատիւլ առաջադրութիւնների սխտեմ: Այնուհետեւ, պլանի կոնկրետացումը կայանում է այն բանում, վոր այն պետք է ծավալել տերիտորիալ (շրջանային) առումով: Այն շրջանային առումը, ճյուղայինի հետ միասին, պետք է լինի ժողովրդատնտեսական պլանի սխտեմի որդանական մասը, և ինչքան մեր զարգացումն առաջ է գնում, այնքան ավելի պարտադիր և դառնում պլանի շրջանային առումը: Մեր ձեռք բերած զարգացման մակարդակը հնարավորութիւնն է տալիս համակողմանի զարգացնել արտադրողական ուժերը և առավելագույն չափով ոգտագործել տվյալ շրջանի, տվյալ մարդի բոլոր արտադրական հնարավորութիւնները: Այդպիսի շաղկապումը պահանջում է, ժողովրդական տնտեսութեան առանձին ճյուղերի պլանավորմանը զուգընթաց, կիրառել պլանավորման կոմպլեքսային մեթոդ,

ըստ վորի պլանով ընդգրկվում են շրջանի կամ ամբողջապես վերցրած ծաղրի տնտեսության բոլոր բաղադրան ճյուղերը միաժամանակ յեկակեւ ունենալով տվյալ շրջանը բնութագրող առաջատար մասնագիտական ճյուղի մաքսիմալ զարգացումը: Տվյալ դեպքում շրջանը հանդես է գալիս իբրեւ մեկ տնտեսական կոմբինատ, վորի բոլոր մասերը միադարձաբար կապված են միմյանց, իսկ շրջան-կոմբինատի ամբողջ պլանը վորջ ՈՍՀՄ-ի միասնական ժողովրդատնտեսական պլանի մասն է հանդիսանում: Այդպիսի կոմպլեքսային մեթոդի կիրառման որինակ է հանդիսանում Ուրալ-Կուզնեցկյան կոմբինատի պլանավորումը, վորտեղ ածուխը և մետալուրգիան համակցվում են քիմիայի և մեքենաշինության հետ, տրանսպորտի առանձին տեսակների հետ, շրջանի եներգետիկական պատվանդանի զարգացման և դյուղատնտեսության հետ: Պլանավորման այդպիսի մեթոդներ են կիրառվում Գնեսպրովսկի կոմբինատի, Բոբրիկի կոմբինատի, ներկայումս նախագծվող Անգարոտորոյի, Վոլգոստորոյի և այլ միավորների նկատմամբ: Յերկրորդ հնդամյակում կոմպլեքսային մեթոդը գնալով ավելի ու ավելի մեծ նշանակութուն է ստանալու պլանավորման գործում, դառնալով պլանավորման հիմնական մեթոդը: Վորպեսզի ժողովրդատնտեսական պլանը կարողանա հենվել ճյուղային և շրջանային-կոմպլեքսային պլանների վրա, անհրաժեշտ է աշխատանք ծավալել ստորին պլաններ կազմելու՝ առանձին ձեռնարկութունների, ցեխերի, բրիգադների, վարչական շրջանների և այլ միավորների համար:

Պլանի կոնկրետացումը պետք է տեղի ունենա նաեւ ժամանակի խնդրում: Մեզ չի կարող բավարարել միայն տարեկան պլանը: 1931 թ. սկսած կազմվում են արդեն նաեւ յեռամսյակային պլաններ, վորպիսին զգալի չափով բարձրացնում է պլանի գործոնութունն ու մանելրուսանկությունը:

Պլանների կոնկրետացման անհրաժեշտ պայման է հանդիսանում տեխնիկական վերակառուցման բոլոր հարցերի մանրամասն ու հիմնավորված մշակումը, պլանի տեխնիկական-տնտեսական մշակումը: Տիրապետել տեխնիկային, պլանին տեխնիկական պատվանդան տալ — այդ կերպ միայն կարող է կառուցվել իսկական ժողովրդատնտեսական պլանը: «Նեղիրն այն է, վոր մենք ինքներս տիրապետենք տեխնիկային, ինքներս դառնանք գործի տերը: Միայն դրանումն է այն բանի յերաշխիքը, վոր մեր պլանները լրիվ կկատարվեն, իսկ միանձնյա դեկավարությունը կկիրառվի» (Ստալին): Տեխնիկական պլանավորումը պետք է սերտորեն չաղկապվի տնտեսական պլանավորման հետ: Այդ պահանջը հատկապես մեծանում է այժմս յերկրորդ հնդամյակի պլանները կազմելու կապակցությամբ: Տեխնիկական պլանավորման մեթոդներն ու պրիոմները պետք է լրիվ չափով յեւնեն մեր կարգերի

սոցիալ-տնտեսական առանձնահատկութիւններէց և կոնկրետ տըն-տեսական առաջադրութիւններէց, վորոնք կանգնած են ամբողջ տըն-տեսութեան կամ առանձին ձեռնարկութեան առաջ այս կամ այն մոմէն-տութիւն :

Պլանի կոնկրետացումը պետք է կայանա նաև պլանի նյութական և ֆինանսական հաշվարկումները շաղկապելու մեջ : Պլանի նյութական ցուցանիշներին դուրսնթաց և նրանց հետ սերտորեն կապված, պետք է տրվեն դրամական, ֆինանսական պլաններ, վորոնք բղխեն տնտհաշ-վարկից և ուղարկու կոնտրոլի պայմաններէց : Ժողովրդատնտեսական պլանի համար տվյալ ետապում առանձնապես կարևոր նշանակու-թիւն են ստանում առանձին կարևորագույն նյութական բաղանջները — վառելանյութի, մետաղի, շինանյութերի, հացա-Փուրածային և մի շարք ուրիշներ : ԽՍՀՄ-ի վողջ Ժողովրդական տնտեսութեան միասնա-կան բաղանջը պետք է նույնպես կոնկրետ լինի, այսինքն՝ նա պետք է տա պլանի հիման վրա դարձացող վերարտադրական պրոցեսի կոնկ-րետ հատվածը : Բաղանջը պետք է արտացոլի նյութական-աշխատան-քային և ֆինանսական ռեսուրսների բաշխումը սեկտորներէ-դասա-կարգերի միջև և տա այն ուղղութիւնը, վորով դարձանում են ար-տադրութիւնն ու բաշխումը, լրիվ չափով մատնանշի առկա հարուբե-րութիւններէ վտփոխութիւններն ի նպատակ սոցիալիզմի : Պլանի կազ-մումն իսկական և ավարտված է համարվում միայն այն Ժամանակ, յերբ առաջադրութեան հետ միասին ցույց են տրվում նաև նրա իրա-դրծման յիշանակները : Ձեռնարկութեան պլանն իսկական պլան է հանդիսանում միայն այն Ժամանակ, յերբ նա ցույց է տալիս թե ինչ-պիսի սարքավորումով, արտադրութեան ինչպիսի տեխնիկական պրո-լեմներ կիրառելով, աշխատանքի ինչպիսի արտադրողականութեամբ և կազմակերպմամբ ձեռնարկութիւնը կտա իրենից պահանջվող ար-տադրանքի քանակը : Պլանավորման կոնկրետացման դրծում վորոշ դեր կխաղա ԽՍՀՄ Պետպլանի նախագահութեան վորոշումը պլանների ցուցանիշների մասնակի նատուրալիզացիան ուժեղացնելու մասին, դա իհարկե, վոչ մի նպատակ չունի վորեն չափով փոքրացնելու դրամա-կան ցուցանիշների դերը : Ընդհակառակը դրամական ցուցանիշների հետ մեկ տեղ Ժողովրդատնտեսական պլանի վորոշ հատվածները և նրա կատարման հաշվառումն արտահայտելով միաԺամանակ կոնկրետաց-ված և նատուրալիզացիայի յենթարկված ցուցանիշներում — բանվորա-կան Ժամանակի միավորումներում ըստ սարքավորման և ձեռքի աշ-խատանքների տեսակների, — պետք է ամբողջութեամբ վերցրած աշխատեա կառուցվեն, վոր միաԺամանակ ավելի արմատավորեն մեր զար-գացման ներկա ետապում պլանների կատարումը ստուգող հիմնական մեքանի ռուրու և կրամական ցուցանիշների տարապնդումը :

Պլանների կոնկրետացումը լայնորեն զարգանում է ճյուղերի, ձեռնարկությունների, ցեխերի և այլ միավորների հանդիպական պլաններ կազմելու հիման վրա: Պլանավորման համար աշխատավորակաշխատյուն մասսաների մղած պայքարը հանդիսանում է պլանների կոնկրետացման հիմքը, պլանավորման բյուրոկրատացման ամեն տեսակ տեղեկացիների դեմ պայքարելու հիմքը:

Պլանի կատարումը:—Պլանավորման դործում ներկայումս նույն յերեւոյթ է հանդիսանում աշխատանքի «սեզոնային» և կամպանիոն մեթոդից, վորը տարեկալից առաջ մեծ քանակությամբ առաջադրություններ, դիրեկտիւներ և այլն մշակելու մեջ է կայանում, պլանի վրա անընդհատ, կենդանի աշխատանք կատարելուն անցնելը: «Միայն բյուրոկրատները կարող են կարծել, թե պլանային աշխատանքը վերջանում է պլանի կազմությամբ: Պլանի կազմումը պլանավորման սկիզբն է միայն: Իսկական պլանային ղեկավարությունը ծավալւում է միայն պլանը կազմելուց հետո, իրագործման ընթացքում պլանը տեղերում ստուգելուց, ուղղելուց և ճշտելուց հետո»^{*)}:

Պլանը մեռյալ սխեմա չէ, նրա իրագործումը տեղի յն ունենում է կարող է տեղի ունենալ միայն պայքարում, պլանային սխեմայի վորջ աւտիվի և ամենից առաջ սոցիալիզմի ամենաանմիջական կառուցող պրոլետարիատի իրական մասնակցության հիման վրա: Պլանավորման այս կարեւոր մոմենտը, վորը նրան տալիս է իսկական կենսական բնույթ, ամենասերտ կերպով կապւած է պլանի կատարմանը հսկելու աշխատանքի յեռանդուն ծավալման հետ: Պլանի բոլոր ողակների կատարման հսկողությունը պլանային աշխատանքի անբաժան մասն է: Պլանի կատարման հսկողությունը պետք է ավելի կոնկրետ լինի իր որչեկտների նկատմամբ. մենք պետք է գիտենանք պլանի կատարումը վորչ միայն ըստ ճյուղերի, չրջանների, այլև ըստ արդյունարեւության և գյուղատնտեսության առանձին ձեռնարկությունների, ցեխերի, բրդագաղների և այլն: Դրա հետ միասին պլանների կատարումը պահանջում է ամեն կողմից զարգացնել տնտեսաշարկային հարաբեւությունները հանրայնացւած հատվածում: Նշելով ժամանակակից ետապում տնտեսաշարկին ամրացնելու անհրաժեշտությունը, ՌՍՀՄ Ժողկոմխորհն իր 1931 թ. մարտի 20-ի վորոշման մեջ ընդգծում է տնտեսաշարկի դեբոր վորպես «ամբողջ հանրայնացւած սեկտորում պլանների (ֆաբակապան և վորակապան առաջադրանքների) կատարման հիմնական լծակի»: Տնտեսաշարկի մեթոդը, ուրբով ստուգումը, վորոնք շարունակում են մնալ և վորչ միայն մնալ այլև ավելի ծավալվել վորպես տնտեսական կապերի հիմնական մեթոդ, մեր ժողովրդական տնտեսության չոգտա-

^{*)} Ս տ ա լ ի ն.—Ջեկուցում 16-րդ համագումարում:

գործոված հետազոտութիւնները հայտնագործելու, սոցիալիստական կուսակուծը ծափալելու և այն ամբողջապես ժողովրդատնտեսական պլանին սպասարկման դնելու մեջ—նաև յերկրորդ հնգամյակում պահանջում են ճշտիվ կատարել արտադրական պլաններն ըստ ժամկետներին ու բոլոր հիմնական քանակական և վորակական ցուցանիշներով պետք է թափանցեն տնտեսական—պլանային աշխատանքի բոլոր ողակներին մեջ:

Պլանի կազմութիւնն ու կատարումը պահանջում են լավ կազմակերպված կոնյունկտուրային աշխատանք, վոր յենթակա լինի պլանի խնդիրներին, կոնյունկտուրա, վոր մաքրված լինի բուրժուական—վնասաբարական մեթոդողութայի ամեն տեսակ հետքերից: Պնդելով, վոր խորհրդային եկոնոմիկայի որինաչափութիւնները տարերային են, վնասաբարները կոնյունկտուրայի խնդիրները դիտում եյին իբրև պարզապես տնտեսական կոնկրետ օրոցեսների «ոքեկտիվ» ֆիկսացիա և փորձում եյին աղալիսով կոնյունկտուրան ոգտագործել իբրև զենք՝ պլանի դեմ պայքարելու համար: Վնասաբարների կազմած կոնյունկտուրային տեսութիւններում միանգամայն անտեսվում եյին մեր զարգացման ուղղութիւնն ու խնդիրները, բացակայում եր, իբրև կանոն, վորևս հիշատակութիւն խնդուարացման, կոլեկտիվացման, կապիտալ շինարարութեան և նման այլ խնդիրների մասին: Դրա փոխարեն խտացվում եյին գույները մեր զարգացման դժվարութիւնների և հակասութիւնների շուրջը, վորի ողնութիւն մնասաբարները փորձում եյին ապացուցել տնտեսական կատաստրոֆի անխուսափելիութիւնը, վորից, նրանց կարծիքով, խորհրդային պետութիւնը կարող ե խուսափել միմիայն «սեղմելով արգելակները վրա», ազատ արձակելով տնտեսական տարերը, թուլացնելով ճնշումը կուլակութեան վրա:

Իբրև հակակշիռ վնասաբարական կոնյունկտուրայի այս կեղծ «ոքեկտիվութեան», մենք պետք է զարգացնենք խորհրդային կոնյունկտուրան, վորպես պլանի կատարման կարևորագույն գործիք, վորի ողնութիւն մենք վորոշում ենք պլանի կատարման աստիճանը և պարզում ենք պլանների թերակատարման և գերակատարման պատճառներն ու հետևանքները: Մինչև այժմ տնտեսական և պլանային կազմակերպութիւնների կոնյունկտուր աշխատանքը, թեև զգալի արդունքներ ձեռք ե բերել, բայց դեռևս անբավարար չափով ե վերակառուցվել նոր շրջանում պլանավորման խնդիրներին համապատասխան, նրանում դեռևս քիչ ե մասնավրելու ընդունակութիւնը, անբավարար ե նրա ակտիվ, գործոն դերը: Կոնյունկտուր աշխատանքի վերակառուցման գործում վճռական նշանակութիւն ունի աշխատավորական լայն մասնաաների պայքարը պլանի համար, նրանց մասնակցութիւնը կոնյունկտուր—հաշվուման աշխատանքում: Խորհրդային կոնյունկտուրայի նոր

ձևերը ծնունդ են առնում ձեռնարկությունների պլանային—ոպերատիվ խմբակների, փոխհսկողության բրիգադների, կոնսրոլ պոստերի, բան-
թղթակցային սիգնալիզացիայի և այլ ձեռնարկումների աշխատանքի
պրոցեսում:

Պլանավորումը ժամանակակից ետապում պահանջում է արժատա-
պես փոխել աշխատանքի ձևերն ու կազմակերպումը: Մինչև այժմ վի-
ճակագրությունը ցրիվ շարքով գործող բաժան—բաժան, իրար անհա-
ղորդակից ջոկատների յե նմանվում: Հաշվառման սխառման ու մեթոդ-
ները պետք է արժատապես վերակառուցել, սկսելով ցածից, ձեռնար-
կություններից, այնտեղ ստեղծելով խոշոր սկզբնական բջիջներ, վո-
րոնք բանփոխներին ոժանդակեն սկզբնական պլանավորման խնդրում
կարգավորելու հաշվառման միավորների, հաշվառման ձևերի և նրա
կազմակերպման գործը: Մինչև այժմ գործում է հին ոպերատիվ—հաշ-
վապահական հաշվառումը: Դրանից մենք պետք է անցնենք սոցիալիս-
տական հաշվառման կազմակերպման նոր ձևերի, հաշվառում, վորի
վրա կարելի լինի հույս դնել և հենվել մեր պլանները կաղմնելու հա-
մար, սկսած գործարանային ցեխային պլանից մինչև ժողովրդատնտե-
սական պլանը: Հաշվառման բոլոր ձևերը և կազմակերպումը պետք է
պարզացվեն, վորպեսզի յուրաքանչյուր բանվոր—տնտեսավարը, հա-
սարակական աշխատողը հասկանա այն և կարողանա ոգտադրծել
գործնական աշխատանքում:

Հաշվառման գործը և պլանավորման գործը միևնույն հարցի յեր-
կու կողմերն են: Ծիշտ հաշվառումը պլանների կատարումն ստուգելու
հիմքն է, ձեռնարկության ամենորյա ոպերատիվ աշխատանքի ղեկավար-
ման կարեւորագույն միջոցը: Ձի կարելի պլանավորել, առանց նախորոք
հաշվի առնեթու, թե ի՛նչպես ենք մենք աշխատել յերեկ, ի՛նչ արդյունք-
ներ ենք ձեռք բերել և ի՛նչպիսի ցուցանիշներ ունենք: Առանց հաշվառ-
ման անհնարին է նաև սոցմարցումը, վորովհետև չի կարելի համեմատել
մրցման արդյունքները, յեթե չկա ճիշտ հաշվառում, յեթե չի գտնված
այն հաշվառման միավորը, վորի ողնությամբ կարելի յե չալիել աշխա-
տանքի արդյունքները քանակական և վորակական արտահայտություն-
ներով:

Կուսակցության և բանվոր դատակարգի դերը պլանավորման մեջ.—
Կուսակցության դերը պլանավորման մեջ վճռական նշանակություն
ունի: Ուստի գլխավոր գծից յեղած թեքումների հաղթահարումը պլա-
նավորման հաջողության, նրա մեթոդոլոգիայի ճշտության անհրաժեշտ
պայյանն է հանդիսանում: Կուսակցությունը բայլչեիկյան պլանավոր-
ման համար պայքարել է հեղափոխության հենց սկզբից, բայց այդ
պայքարն առանձին սրությամբ ծավալվել է ՆեՊ—ին անցնելուց հետո:
Տրոցկիստները, վորոնք ժխտում են միասնական ժողովրդատնտե-

սակաւն պլանի հնարավորութիւնը, այն դասում ելին պետական հաս-
վածի պլանի շարքը: Չտանելով պրոլետարական մասսաների դերը
պլանավորման գործում, ժխտելով գյուղացիութեան հետ զոգում կա-
տարելու հնարավորութիւնը, տրոցկիստները պլանը դիտում ելին
բյուրոկրատական ձևով, իրրե մի միջոց, վերով արտաքուստ պետա-
կան վարչական ներգործութիւնն է արվում ժողովրդատնտեսական
զարգացման վրա: Չհասկանալով, վր պլանը հենց մասսաների ուսւ
պայքարն է սոցիալիզմի կառուցման համար, չհասկանալով պլանա-
վորման եռասկների որինաչափ դարգացումը, տրոցկիստներն անխուտա-
փելիորեն պետք է գլորվելին, հանդելին պլանի դարգացման անհրա-
ժեշտ առաինճաններին վրայով ցատկելուն: Այդ տիղի յեր ունենում
1923 թ., յերը տրոցկիստները հնարավոր ելին համարում հարյուր տո-
կոսային պլանավորումը, պահանջում ելին արդունաբերութեան խիստ
պլանային համակենտրոնացում անցկացնել և վիակել այնպիսի գի-
ղանտներ, ինչպիսին են Պուտիլովի և Բրյանկի գործարանները: Այս-
տեղ մենք տեսնում ենք պլանի բյուրոկրատացման կլասիկ մի որինակ,
վորի հանդեպ մեղ նախադուշացնում ելին Լենինը և Ստալինը: Տրոց-
կիստներին պլանը, «ձախ» Ֆրադներով վարադուրված, ուղղակի առաջ-
նորդում եր դեպի պրոլետարիատի դիկտատուրայի հրամանատարական
բարձունքների խորտակումը և սոցիալիստական շինարարութեան վի-
ժեցումը:

Նույն որյիկտիւրեն դասակարգային իմաստն ուներ նաև աշերի
պայքարը կուսակցութեան դժի դեմ՝ պլանավորման հարցում: Աշերը
վախենում ելին պլանի միջամտութիւնից ապրանքային-դրամական
հարաբերութիւնների «նորմալ» որենքների մեջ և պլանային սկղրունքի
ամրացումը հետապնդող ամեն տեսակ միջոցառումները դիտում ելին
իրրե վերադարձ դեպի ուղմական կոմունիզմը: 1926/27 թ. կոնտրոլ
թիւերը կազմելու ժամանակ Ֆինժոդկոմատի աշխատողները, իսկ Ֆին-
ժոդկոմատն այն ժամանակ դեկալարում եր ընկ. Սոկոլնիկովը, փոր-
ճում ելին հիմնավորել այն միտքը, թե անհնարին է գիտականորեն նա-
խատեսել դրամական ու վարկային շրջանառութեան դինամիկան մեկ
տարի առաջ, հետևաբար՝ անհնարին է ժողովրդատնտեսական պերս-
պեկտիվ պլան կազմել, վորովհետե արդպիսին առանց դրամական
վարկային սիստեմի մասնակի պլանի իհարկե անիմաստ է:

Պլանավորման հարցերում աջ ուղորաունիստական դիրքավորում-
ների հետագա զարգացումը հանդիսացան Բուխարինի այն հայացքները,
վոր նա շարադրել է «Заметки экономиста» րրոշյութում (1928 թ.
աշնան), ուր նա պլանավորման խնդիրները դարձնում է այն
տարեբային համագորի մախատեսումը (որինակ՝ բերքի, հացի,
ապրանքային մասսայի, առհասարակ գյուղացիական արտադրութեան

~~216p5n~~

A $\frac{5}{11221}$

N 234

287
200504

Основы теории советской экономики

Госиздат ССР Армении, Эривань, 1933 г.